

Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych
práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve
Európskej únie a v právnom poriadku
Slovenskej republiky

Juraj Jankuv

**MECHANIZMY OCHRANY ĽUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH
PRÁV V MEDZINÁRODNOM PRÁVE VEREJNOM, V PRÁVE
EURÓPSKEJ ÚNIE A V PRÁVNOM PORIADKU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Vedecká monografia

Leges

Vzor citace:

JANKUV, J.: Mechanizmy ochrany lidských environmentálních práv v mezinárodním práve veřejném, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky. 1. vydanie. Praha: Leges, 2018, 200 s. ISBN 978-80-7502-309-4.

Recenzenti:

prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.

prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

doc. JUDr. Václav Stehlík, LL.M., Ph.D.

Táto monografia vznikla ako výstup v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0193/18 „Environmentalizácia medzinárodného verejného práva“.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Jankuv, Juraj

Mechanizmy ochrany lidských environmentálních práv v mezinárodním práve veřejném, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky / Juraj

Jankuv. -- Vydání první. -- Praha : Leges, 2018. -- 200 stran. -- (Teoretik)

ISBN 978-80-7502-309-4

342.72/.73:502.2 * 342.7 * 341.1/.8 * 341.171(4) * (4) * (437.6) * (048.8)

- právo na životní prostředí

- právo na životní prostředí -- země Evropské unie

- právo na životní prostředí -- Slovensko

- lidská práva

- mezinárodní právo veřejné

- evropské právo

- monografie

342 - Ústavní právo. Správní právo [16]

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2018 jako svou 510. publikaci.

Edice Teoretik

Vydání první

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Lucie Tuláčková

Tisk PBtisk, a. s., Příbram

www.knihyleges.cz

© Juraj Jankuv, 2018

ISBN 978-80-7502-309-4

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 MECHANIZMY OCHRANY LUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V MEDZINÁRODNOM PRÁVE VEREJNOM	11
1.1 Zakotvenie a ochrana hmotného práva na životné prostredie v medzinárodnom práve verejnom.....	11
1.2 Nepriama ochrana hmotného ľudského práva na životné prostredie prostredníctvom ustanovení univerzálnych a regionálnych dohovorov o ochrane ľudských práv medzinárodného práva verejného.....	22
1.3 Zakotvenie a ochrana procesných environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom.....	53
1.4 Nepriama ochrana procesných environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom.....	65
1.5 Ľudské právo na vodu, jeho zakotvenie a mechanizmy ochrany v medzinárodnom práve verejnom.....	74
1.6 Ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia, jeho zakotvenie a mechanizmy ochrany v medzinárodnom práve verejnom	82
2 MECHANIZMY OCHRANY LUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V RÁMCI PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE.....	86
2.1 Zakotvenie a mechanizmy ochrany hmotného ľudského práva na životné prostredie v rámci práva Európskej únie.....	86
2.2 Zakotvenie a mechanizmy ochrany ľudských procesných environmentálnych práv v práve Európskej únie	90
2.3 Zakotvenie a mechanizmy ochrany ľudského práva na vodu a ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia v práve Európskej únie.....	110
3 MECHANIZMY OCHRANY LUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V RÁMCI PRÁVNEHO PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY	116
3.1 Vnútroštátna úprava Slovenskej republiky zakotvujúca ľudské environmentálne práva a mechanizmy ich ochrany.....	116

3.2	Vnútroštátna úprava Slovenskej republiky zabezpečujúca aplikáciu ľudských environmentálnych práv zakotvených v normách medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky.	126
3.3	Judikatúra slovenských vnútroštátnych súdov v oblasti implementácie slovenských vnútroštátnych noriem, noriem medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv	137
3.4	Judikatúra Aarhuského výboru, Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv týkajúca sa Slovenskej republiky.	153
	ZÁVER	163
	SUMMARY	173
	LITERATÚRA	178
	O AUTOROVI	194
	VECNÝ REGISTER	195

ÚVOD

Problematika zakotvenia a ochrany environmentálnych ľudských práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie, v slovenskom vnútroštátnom práve je veľmi zaujímavou a aktuálnou tematikou, ktorá sa v súčasnosti vyvíja a dotvára, čím je daná aj potreba jej vedeckého spracovania a komentovania. Daná problematika úzko súvisí s problematikou ochrany životného prostredia ako takou. Vzhľadom na existujúce ekologické problémy, ako sú poškodenie ozónovej vrstvy Zeme, znečistenie atmosféry exhalátmi a s tým spojený skleníkový efekt, znečistenie riek, morí a oceánov splaškami, vypúšťanie nebezpečných odpadov do morí, znečistenie a tektonické poruchy v dôsledku jadrových pokusov a havárií, chemické havárie, odlesňovanie a s tým spojené rozširovanie púští, nezodpovedné genetické manipulácie, ktoré narúšajú rovnováhu ekosystému Zeme a dochádza k jeho abnormálnemu fungovaniu, rastie i význam skúmania ľudských environmentálnych práv, ktorých dôsledná aplikácia a kontrola môže prospieť k zmierneniu procesov poškodzovania životného prostredia planéty Zeme z už uvedených dôvodov.

V rámci problematiky mechanizmov ochrany ľudských environmentálnych práv sú primárne osobitne dôležité úpravy týkajúce sa zakotvenia ľudského práva na životné prostredie a s ním úzko súvisiacich procesných environmentálnych práv. V ostatnom období rezonuje v kontexte environmentálnych ľudských práv v medzinárodnom práve verejnom aj problematika úpravy ľudského práva na vodu a ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Všetky uvedené úpravy medzinárodného práva verejného (resp. jeho pododvetvia – medzinárodného práva životného prostredia) sa premietajú ako do práva Európskej únie (resp. jeho pododvetvia práva životného prostredia EÚ), tak i do právneho poriadku Slovenskej republiky (resp. do rámca jeho pododvetvia práva životného prostredia).

Ako už bolo uvedené, mechanizmy ochrany uvedených ľudských environmentálnych práv vznikli primárne v rámci medzinárodného práva životného prostredia. Medzinárodné právo životného prostredia je najmladším odvetvím medzinárodného práva verejného. Zretelný súvis týchto práv s problematikou medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv spôsobuje postupné prepájanie uvedených mechanizmov s mechanizmami ďalšieho pododvetvia medzinárodného práva verejného – medzinárodného práva ľudských práv, práva ľudských práv Európskej únie ako pododvetvia práva Európskej únie či práva ľudských práv Slovenskej republiky.

Existujúca medzinárodnoprávna úprava i úprava v rámci práva Európskej únie v uvedených oblastiach nám umožňuje identifikovať medzinárodné dokumenty zakotvujúce hmotné právo na životné prostredie i procesné práva, ktorých účelom je ochrana tohto práva. Ide o práva, ako je právo na prístup k informáciám o životnom prostredí, právo na účasť v rozhodovacom procese v oblasti životného prostredia, ako aj právo na správne a súdne prostriedky nápravy v prípade porušenia týchto práv. Na označenie týchto práv v texte v určitých súvislostiach používame pre zjednodušenie formuláciu procesné environmentálne práva. Hmotné právo na životné prostredie i procesné environmentálne práva sú zakotvené v dohovoroch a dokumentoch medzinárodného práva životného prostredia, v rámci ktorých je kľúčovou normou najmä *Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia* (1998, ďalej Aarhuský dohovor), ako aj vo viacerých normách práva životného prostredia Európskej únie.

Ľudské právo na vodu, ako aj ľudské právo na bezpečné hygienické (sanitárne) podmienky prostredia sú relatívne veľmi mladými, rodiacimi sa konceptmi ľudských práv. Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov obe tieto práva zakotvilo prostredníctvom *rezolúcie č. 64/292 zo dňa 28. júla 2010*, ale i v rámci niektorých zo záväzných dohovorov, ktoré vznikli v jej rámci. Obe tieto práva majú svoje miesto rovnako ako predchádzajúce environmentálne práva v rámci medzinárodného práva životného prostredia či práva životného prostredia Európskej únie. S predchádzajúcimi environmentálnymi právami taktiež úzko súvisia.

Ako už bolo spomenuté, všetky uvedené práva zakotvené v normách medzinárodného práva životného prostredia a práva životného prostredia Európskej únie podľa vedeckej i odbornej spisby a tiež judikatúry medzinárodných súdnych a kvázisúdnych orgánov v oblasti ochrany ľudských práv silne vplývajú na medzinárodné právo ľudských práv. Niektoré z uvedených práv sú už i súčasťou medzinárodných zmlúv z oblasti ochrany ľudských práv. Pokiaľ sa týka ľudských environmentálnych práv, ktoré nie sú priamo zakotvené v medzinárodnom práve ľudských práv, podľa aktuálnej judikatúry medzinárodných súdnych a kvázisúdnych orgánov je možná ich nepriama ochrana, prostredníctvom iných kodifikovaných a uznaných práv zakotvených v medzinárodných dohovoroch o ochrane ľudských práv. Medzinárodné kvázi – súdne a súdne orgány v oblasti ochrany ľudských práv tak reagujú na silný vplyv noriem medzinárodného práva životného prostredia či práva životného prostredia Európskej únie na medzinárodné právo ľudských práv a vytvárajú priestor pre ochranu niektorých ľudských environmentálnych práv rozšíreným výkladom viacerých hmotných i procesných ľudských práv zakotvených v príslušnom ľudskopráv-

nom dohovore. V kontexte tohto prístupu je zreteľné identifikovať skutočnosť, že nepriama ochrana hmotného práva na životné prostredie či procesných environmentálnych práv je možná prostredníctvom už existujúcich občianskych a politických práv. V tejto súvislosti je zaujímavá skutočnosť, že z generačného hľadiska tieto environmentálne práva bývajú zaradzované do rámca tretej generácie, tzv. moderných ľudských práv alebo práv solidarity.¹ Ochrana práva na vodu a práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia naopak zreteľne spadá do rámca hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, vzhľadom na ich zaradenie do dohôrov týkajúcich sa tejto skupiny práv. Pritom, hmotné právo na životné prostredie, z hľadiska jeho širšieho výkladu, s veľkou pravdepodobnosťou v umožňuje chrániť ako právo na vodu, tak aj právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia. V tomto smere by sa žiadalo precíznejšie zladenie medzinárodnoprávnej úpravy všetkých uvedených práv.

Osobitnú a veľmi zaujímavú rovinu monografie predstavuje skúmanie zakotvenia a mechanizmov ochrany ľudských environmentálnych práv v právnom poriadku Slovenskej republiky, vrátane prieniku spomínaných mechanizmov ochrany ľudských environmentálnych práv medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie do slovenského právneho poriadku. Vzhľadom na zakotvenie ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve, v práve Európskej únie, v rámci amerického a afrického regiónu postupne došlo i k zreteľnejšiemu prieniku týchto práv do vnútroštátnych právnych poriadkov štátov vrátane Slovenskej republiky. Uvedené environmentálne ľudské práva zakotvuje samotná *Ústava Slovenskej republiky* č. 460/1992 Zb. (ďalej aj *Ústava SR*) a niektoré zákonné normy. Prienik právnych úprav týkajúcich sa ľudských environmentálnych práv z oblasti medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie do slovenského právneho poriadku je zabezpečený ustanoveniami právnej úpravy Slovenskej republiky v oblasti vzťahu medzinárodného práva verejného (vrátane práva EÚ) a vnútroštátneho práva. Implementácia noriem v oblasti ľudských environmentálnych práv z rámca medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie či právneho poriadku Slovenskej republiky sa realizuje aj prostredníctvom judikatúry slovenských súdov, judikatúry tzv. Aarhuského výboru zriadeného Aarhuským dohovorom, Súdneho dvora Európskej únie i Európskeho súdu pre ľudské práva.

Cieľom tejto monografie je identifikácia zakotvenia a mechanizmov ochrany ľudského práva na životné prostredie, ľudských procesných environmentálnych práv, ľudského práva na vodu a ľudského práva na bezpečné hygienické

¹ Bližšie pozri dielo STRÁŽNICKÁ, V. a kol. *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Žilina: Eurokódex, 2013. s. 36.

podmienky prostredia v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie a v práve Slovenskej republiky. Zistené informácie nám umožnia, v závere monografie, sumarizovať aktuálny stav ochrany ľudských environmentálnych práv v rámci uvedených právnych úprav a zamyslieť sa nad možnými zmenami *de lege ferenda*, ktoré môžu dané právne úpravy vylepšiť.

1 MECHANIZMY OCHRANY ĽUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V MEDZINÁRODNOM PRÁVE VEREJNOM

Medzinárodné právo verejné je v kontexte témy tejto monografie kľúčové vzhľadom na skutočnosť, že ľudské environmentálne práva vznikli v jeho rámci. V „lone“ medzinárodného práva verejného sa teda zrodilo hmotné ľudské právo na životné prostredie, ľudské procesné environmentálne práva, ľudské právo na vodu a ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Výskum ich zakotvenia a mechanizmov ochrany v rámci medzinárodného práva verejného teda je prvým krokom k naplneniu vedeckého cieľa tejto monografie.

1.1 Zakotvenie a ochrana hmotného práva na životné prostredie v medzinárodnom práve verejnom

So vzrastom významu a postavenia jednotlivca ako jedného zo subjektov medzinárodného práva verejného sa v medzinárodnom práve najprv etabloval ako zodpovednostný subjekt „s pasívnou právnou legitimitáciou“ po druhej svetovej vojne, v kontexte stíhania zločinov podľa medzinárodného práva, ako aktér v procesoch pred vojenskými súdmi v Norimbergu a Tokiu a neskôr pred Medzinárodným trestným súdom pre bývalú Juhosláviu, Medzinárodným trestným súdom pre Rwandu a Medzinárodným trestným súdom.² Po druhej svetovej vojne sa však skoro rozvíja i druhá rovina aktívnej úlohy jednotlivca na medzinárodnej scéne ako destinatára práv a slobôd stanovených medzinárodnou normatívitou.³ Bezprostredným popudom pre rozvoj tejto aktívnej úlohy bolo prijatie *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* (1948) a následne aj prijatie záväzných dohovorov, ktoré garantujú ľudské práva a slobody všet-

² Bližšie pozri ZÁSTĚROVÁ, J. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici). In: ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 36.

³ ZÁSTĚROVÁ, J. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici). In: ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 36.

kým ľudským bytostiam alebo určitým skupinám osôb.⁴ V uvedených dokumentoch sa však nachádzalo len minimum ľudských environmentálnych práv. Relatívne rýchly povojnový spoločensko-ekonomický vývoj, hlavne na európskom kontinente, viedol k postupnému rozširovaniu a obohacovaniu katalógov ľudských práv vrátane ľudských práv environmentálneho charakteru. Zásadným krokom v tomto smere bolo vytvorenie konceptu ľudského práva na životné prostredie, ktoré je najširšie chápaným environmentálnym právom.

Prvou „lastovičkou“ v tomto smere bolo ustanovenie článku 11 ods. 1 *Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1966).⁵ V duchu tohto ustanovenia „*Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok. Zmluvné štáty podniknú zodpovedajúce kroky, aby zabezpečili uskutočnenie tohto práva, uznávajúc pre dosiahnutie tohto cieľa zásadnú dôležitosť medzinárodnej spolupráce, založenej na slobodnom súhlase.*“ Formulácia zlepšovanie životných podmienok už nepriamo indikuje potrebu formulácie práva na životné prostredie.

Vedecká i laická diskusia na tému stabilizácie nového *ľudského práva na životné prostredie* chápaného ako hmotné (materiálne) právo (ďalej aj právo na životné prostredie alebo hmotné právo na životné prostredie) zosilnela v polovici šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia.⁶ Výsledkom tejto diskusie bolo zakotvenie tohto práva, podľa niektorých názorov chápaného ako základné ľudské právo,⁷ do medzinárodného dokumentu zásadnej povahy pre ochranu životného prostredia – *Deklarácie Štokholmskej konferencie o ľudskom životnom prostredí*⁸ Organizácie Spojených národov (ďalej aj OSN). Táto deklarácia bola prijatá na *Štokholmskej konferencii OSN o ľudskom životnom prostredí*

⁴ Bližšie pozri KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné (Všobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 79–80. ISBN 978-80-8168-743-3.

⁵ *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (1966), United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov SR v rámci Vyhlášky č. 120/1976 Zb.

⁶ Bližšie pozri ZÁSTĚROVÁ, J. *Jednotlivci: právo na životní prostředí* (kapitola v učebnici). In: ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 36.

⁷ Bližšie pozri ZÁSTĚROVÁ, J.: *Jednotlivci: právo na životní prostředí* (kapitola v učebnici). In: ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s.37.

⁸ Bližšie pozri *Declaration of the UN Conference on the Human Environment*, Stockholm, 5–16 June 1972, UN Doc. A/Conf. 48/14/Rev. 1 (1972).

v roku 1972, prvej významnej medzinárodnej konferencii, ktorá „naštartovala“ dynamický vývoj medzinárodného práva životného prostredia ako celku, ale aj takmer rovnako dynamický vývoj ľudského práva na životné prostredie.⁹ V Zásade 1 uvedenej deklarácie je zakotvené, že: „Človek má základné právo na slobodu, rovnosť a adekvátne podmienky života v životnom prostredí v takej kvalite, ktorá umožňuje zdravý a dôstojný život a nesie vážnu zodpovednosť chrániť a zlepšovať životné prostredie pre budúce generácie.“

Z pohľadu aktivít Organizácie Spojených národov je tejto súvislosti potrebné primárne uviesť, že samotná *Charta Organizácie Spojených národov* (1945)¹⁰ neobsahuje žiadne environmentálne ustanovenia. Činnosť OSN sa rozšírila i na oblasť ochrany životného prostredia a ľudských environmentálnych práv až neskôr prostredníctvom rezolúcií niektorých jej orgánov najmä Valného zhromaždenia OSN. Prvý významným dokumentom samotnej OSN, ktorý sa venuje problematike ochrany životného prostredia komplexnejšie je Rezolúcia č. 1346 (XLV) z 30. júla 1968 nazvaná „*Otázka zvolania medzinárodnej konferencie o problémoch ľudského životného prostredia*“¹¹ Hospodárskej a sociálnej rady OSN, v ktorej tento orgán identifikoval niektoré zásadné problémy ochrany životného prostredia, ocenil doterajšie výskumy niektorých orgánov OSN, k nej pridružených organizácií či členských štátov a odporučil Valnému zhromaždeniu, aby zväžilo potrebu zvolania medzinárodnej konferencie o ľudskom životnom prostredí. Tento dokument bol prijatý v nadväznosti na iniciatívu viacerých švédskych diplomatov v rámci OSN z roku 1967,¹² ktorí reagovali na rozvoj teórie i praxe štátov v oblasti ochrany životného prostredia, ako aj na silnejúci tlak medzinárodnej verejnej mienky reprezentovanej najmä ekologickými mimovládnyimi organizáciami. Na uvedenú rezolúciu reagovalo Valné zhromaždenie OSN prijatím Rezolúcie č. 2398 (XIII) zo 16. decembra 1968 nazwanej „*Problémy ľudského životného prostredia*“¹³, v ktorej uznalo existen-

⁹ K zakotveniu hmotného práva na životné prostredie v medzinárodnom práve pozri dielo ONDŘEJ, J.: *Mezinárodněprávní ochrana životního prostředí na konci 20. století*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, č. 3–4/1998, s. 77–79.

¹⁰ *United Nations Charter*, 24 October 1945, 1 UNTS XVI.

¹¹ ECOSOC Resolution No. 1346 (XLV) „*Question of convening an international conference on the problem of human environment*.“ of 30 July 1968.

¹² Bližšie pozri IVANOVA, M. *Assessing UNEP as Anchor Institution for the Global Environment: Lessons for the UNEO Debate*. Yale Center for Environmental Law & Policy. Working Paper No. 05/01. s. 3. Dostupné k 3. 6. 2015 na webstránke <http://www.yale.edu/gegproject/uneo-wp.pdf> 24 May 2005.

¹³ UN General Assembly Resolution No. 2398 (XIII) „*Problems of the human environment*.“ of 16 December 1968.

ciu problémov v oblasti ochrany životného prostredia, záverov Hospodárskej a sociálne rady a zvolalo už uvedenú Konferenciu OSN o ľudskom životnom prostredí na rok 1972.

Zakotvenie ľudského práva na životné prostredie v *Deklarácii Štokholmskej konferencie o ľudskom životnom prostredí* ovplyvnilo jeho ďalšiu implementáciu do rôznych ďalších medzinárodnoprávných dokumentov a dohovorov prijatých v rámci Organizácie Spojených národov, v rámci konferencií organizovaných OSN, v rámci pridružených medzinárodných organizácií pridružených k OSN a tiež v rámci dohovorov a dokumentov medzinárodných regionálnych organizácií.

Z hľadiska ďalšieho zakotvenia ľudského práva na životné prostredie v rámci OSN je potrebné spomenúť *Rezolúciu č. 1990/41 zo 6. marca 1990* Komisie OSN pre ľudské práva a *Rezolúciu č. 1990/7 z 30. augusta 1990* Subkomisie pre zabránenie diskriminácii a ochranu menšín, v ktorej sa oba tieto orgány rozhodli študovať problémy životného prostredia a ich vzťahu k ľudským právam. Závery oboch týchto orgánov prispeli k prijatiu *Rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č. 45/94 (1990) o nutnosti zaistiť zdravé životné prostredie pre blaho jednotlivca*.¹⁴ Táto rezolúcia v preambule odkazuje na už spomínané ustanovenie článku 11 ods.1 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966), na zakotvenie ľudského práva na životné prostredie v Deklarácii Štokholmskej konferencie o ľudskom životnom prostredí (1972) i obe predchádzajúce rezolúcie a vo svojom bode 1 zakotvuje, že „...všetci jednotlivci majú nárok žiť v životnom prostredí primeranom ich zdraviu a blahu...“ V bode 2 rezolúcia vyzýva členské štáty a mimovládne organizácie zaoberajúce sa environmentálnymi otázkami s cieľom rozšíriť ich činnosť v smere zabezpečenia lepšieho a zdravšieho životného prostredia. V bode 3 rezolúcia nabáda Komisiu pre ľudské práva, aby s pomocou jej Subkomisie pre zabránenie diskriminácii a ochranu menšín pokračovali v štúdiu problémov životného prostredia a ich vzťahu k ľudským právam s cieľom predložiť prípravnej správe Výboru Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji, prostredníctvom Hospodárskej a sociálnej rady OSN správu o pokroku dosiahnutom v tejto oblasti. V bode 4 rezolúcie Valné zhromaždenie OSN vyjadruje presvedčenie, že príslušné orgány Organizácie Spojených národov by mali, v rámci svojich kompetencií, vyvíjať aktívne úsilie pri snahe o podporu lepšieho a zdravšieho životného prostredia.

¹⁴ UN GA Resolution „Need to ensure a healthy environment for the well being of individuals“, UN Doc. A /Res/45/94 (1990).

Najvýznamnejšia záväzná forma zakotvenia práva na životné prostredie v medzinárodnom práve verejnom bola znova realizovaná pod gesciou OSN. Išlo o jeho zakotvenie v *Dohovore o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia* (1998, ďalej Aarhuský dohovor), ktorý bol prijatý v rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu.¹⁵ K jeho prijatiu došlo 25. júna 1998 v dánskom meste Aarhus na Štvrtej ministerskej konferencii v rámci procesu „*Životné prostredie pre Európu*“. Zmluvnými stranami dohovoru sú európske štáty, Európska únia i niektoré krajiny bývalého Sovietskeho zväzu z priestoru Strednej Ázie. Ide teda o regionálny dohovor zahŕňajúci európske štáty, Európsku úniu a niektoré ázijské štáty.¹⁶ Dohovor bol doplnený protokolom z 21. mája 2003¹⁷ a zmenený 25. mája 2005.¹⁸

História tvorby Aarhuského dohovoru začala na ministerskej konferencii o trvalo udržateľnom rozvoji z regiónu členských štátov Hospodárskej komisie OSN pre Európu, ktorá bola súčasťou regionálneho prípravného stretnutia pre Konferenciu OSN o životnom prostredí (ďalej aj UNCED) a rozvoji pripravovanú do Ria de Janeiro v roku 1992. Daná ministerská konferencia sa konala v nórskom Bergene v máji 1990. Členské štáty Hospodárskej komisie OSN pre Európu súhlasili s tým, aby konferencia prispela k príprave dokumentu o environmentálnych právach a povinnostiach, ktorý by bol prijatý v roku 1992 Konferenciou o životnom prostredí a rozvoji.¹⁹ Predbežný návrh *Charity environmentálnych práv a záväzkov* Hospodárskej komisie OSN, ktorá výslovne uznala individuálne právo na zdravé životné prostredie a ďalej obsahovala ustanovenia o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a právnej ochrane vo veciach životného prostredia, bol vypracovaný na neformálnom stretnutí odborníkov na právo životného prostredia zvolanom spoločne ho-

¹⁵ *Convention on Access to Information, Public Participation on Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998). V anglickom jazyku je tento dohovor dostupný na stránke. Dohovor vyšiel v Zbierke zákonov Slovenskej republiky ako Oznámenie MZV č. 43/2006 Z. z. Text i komentáre k dohovoru v českom jazyku sú dostupné na internetovej stránke www.unece.org/ev/pp.

¹⁶ K 16. októbru 2017 mal Aarhuský dohovor 47 zmluvných strán.

¹⁷ *Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers to the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, Kiev, 21 May 2003.

¹⁸ *Amendment to the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, Almaty, 27 May 2005.

¹⁹ *Bergen Ministerial Declaration on Sustainable Development in the ECE Region*, 16 May 1990, paragraph 16 (g).

landskými a nóorskymi ministerstvami životného prostredia v októbri 1990.²⁰ Hoci tento návrh bol neskôr prerokovaný na *ad hoc* stretnutí otvorenom pre účasť všetkých vlád členských štátov Hospodárskej komisie OSN pre Európu, nikdy nebol touto komisiou formálne schválený, ani nebol predložený UNCED v jej mene v dôsledku nedostatku konsenzu v tomto regióne o vhodnosti takéhto nástroja. Ustanovenie uznávajúce existenciu hmotného práva na životné prostredie sa ukázalo byť mimoriadne kontroverzné.²¹

Keď Hospodárska komisia OSN pre Európu obnovila svoju prácu na environmentálnych právach po Konferencii v Riu, rozhodla sa sústrediť výhradne na implementáciu procedurálnych práv stanovených v zásade 10 deklarácie z Ria. V súlade s tým dokument „*Princípy o prístupe k informáciám o životnom prostredí a účasti verejnosti na rozhodovaní o životnom prostredí*“ Hospodárskej komisie OSN pre Európu, ktoré prijala Konferencia ministrov „*Životné prostredie pre Európu*“, ktorá sa konala v októbri v Sofii 1995, neobsahujú žiadny odkaz na hmotné právo na životné prostredie. Ani mandát pracovnej skupiny zriadenej Výborom Hospodárskej komisie OSN pre Európu pre politiku životného prostredia v januári 1996 na prípravu návrhu dohovoru o prístupe k informáciám o životnom prostredí a účasti verejnosti pri rozhodovaní o životnom prostredí na základe týchto usmernení neobsahoval možnosť implementácie hmotného práva na životné prostredie.²² Napriek tomu na základe návrhu predloženého na prvom zasadnutí pracovnej skupiny delegáciou Belgicka a napriek niektorým počiatočným námietkam z ostatných delegácií sa nakoniec dohodlo, že sa toto právo zahrnie aj do preambuly a aj v rámci ustanovení návrhu dohovoru.

Aarhuský dohovor je takto novým typom dohovoru z oblasti medzinárodného práva životného prostredia, ktorý prepája medzinárodné právo životného prostredia a medzinárodné právo ľudských práv. Hmotné právo na životné prostredie je primárne uvedené v rámci preambuly dohovoru v rámci formulácie „...každý človek má právo na život v životnom prostredí, ktoré je postačujúce na zachovanie jeho zdravia a dosiahnutie blahobytu...“

Ďalej je toto právo uvedené v článku 1 dohovoru nazvaného „*Ciel*“, v rámci formulácie: „*Každá Strana bude zaručovať práva na prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru, s cieľom prispieť k ochrane práva každého človeka, príslušníka tejto i budúcich generácií, žiť v ži-*

²⁰ UN Doc. ENVWA/R. 38, 14 December 1990.

²¹ Pozri *Report of the Ad hoc Meeting on Environmental Rights and Obligations*, UN Doc. ENVWA/AC.7/2, 10 July 1991, paragraph 10.

²² UN Doc. ECE/CEP/18, 8 February 1996, Annex I.

voľnom prostredí, ktoré je postačujúce pre zachovanie jeho zdravia a dosiahnutie blahobytu.“ Hmotné ľudské právo na životné prostredie bolo v Aarhuskom dohovore týmto prvýkrát výslovne uznané v operatívnych ustanoveniach záväzného medzinárodného právneho inštrumentu na európskej úrovni.²³

Uvedený článok 1 Aarhuského dohovoru vytvára veľmi špecifickú formu ochrany hmotného práva na životné prostredie. V druhej časti uvedeného článku je zreteľné deklaratórne uznanie hmotného práva na životné prostredie. Z jeho prvej časti však zreteľne vyplýva, že ochrana tohto práva bude uskutočňovaná prostredníctvom troch procesných práv, ktoré je možné nazvať procesnými environmentálnymi právami.²⁴ Tento prístup oslabuje možnosť vynútenia ochrany hmotného práva na životné prostredie v rámci kontrolného mechanizmu dohovoru, v rámci ktorého je možné dovolávať sa iba procesných environmentálnych práv. Podľa niektorých názorov vedy dokonca „*jazyk použitý v článku 1 znamená, že strany uznávajú, že zaručujú procesné práva ustanovené v dohovore čo samo osebe nebude postačovať na zabezpečenie ochrany hmotného práva, ale len prispieva k dosiahnutiu tohto konečného výsledku jeho ochrany.*“²⁵ Členské štáty Hospodárskej komisie OSN pre Európu týmto prejavili neochotu dôslednejšej ochrany hmotného práva na životné prostredie. Je to tak zrejme preto, že nie sú schopné toto právo zabezpečiť v primeranej kvalite.

V každom prípade toto právo je v rámci medzinárodného práva verejného uznané minimálne v deklaratórnej podobe a je veľmi užitočné zamyslieť sa nad jeho obsahom. Vzhľadom na to, že v medzinárodnom práve je toto právo uznané v deklaratórnej podobe, jeho obsah musí dotvoriť veda medzinárodného verejného práva. Vo svojej najzákladnejšej forme by sa právo na životné prostredie mohlo spájať s existenciou prostredia, ktoré je vhodné na udržanie ľudského života, ktoré je „*životaschopným*“ prostredím v doslovnom zmysle. Medzinárodné spoločenstvo uznalo v *Svetovej charte prírody* (1992)²⁶: „*Ludstvo je súčasťou prírody a život závisí od nerušeného fungovania prírodných systémov, ktoré zabezpečujú dodávku energie a živín.*“ Za minimalistický je, podľa niektorých názorov vedy, pokladať prístup, že právo na životné prostredie je porušené len v prípade, ak je priamo ohrozené právo na život, pretože len extrémne

²³ Porovnaj DÉJANT-PONS, M.; PALLEMAERTS, M. *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. s. 16–17.

²⁴ Porovnaj DÉJANT-PONS, M.; PALLEMAERTS, M. *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. s. 18.

²⁵ DÉJANT-PONS, M.; PALLEMAERTS, M. *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. s. 18.

²⁶ *World Charter for Nature*, UN Doc. A/Res./37/7(1982).

ťažká degradácia životného prostredia môže ovplyvniť holé biologické potreby ľudského prežitia. Neexistujú náznaky takéhoto obmedzujúceho výkladu v ktoromkoľvek z citovaných dohovorov či dokumentov. Environmentálna kvalita životného prostredia by teda mala byť dostatočná na zabezpečenie nielen prežitia, ale aj uspokojenia základných ľudských potrieb.²⁷

Z hľadiska obsahu hmotného ľudského práva na životné prostredie je tiež zaujímavé zamyslieť sa nad definíciou pojmu „*životné prostredie*“, s cieľom identifikovať obsah tohto práva. Pojem životné prostredie pochádza z francúzskeho slova „*environner*“, ktoré značí v slovenskom doslovnom preklade „*obklopuje*“.²⁸ Následne z tohto slova bolo vytvorené francúzske slovo „*environnement*“, ktoré sa vo význame „*životné prostredie*“ prenieslo i do ostatných jazykov. Životné prostredie je teda všetko, čo nás obklopuje a zahŕňa, prírodné, spoločenské a kultúrne podmienky, ktoré ovplyvňujú život jednotlivca alebo spoločenstva ľudí. Zo zemepisného hľadiska môže zahŕňať menšiu oblasť alebo aj celú planétu vrátane atmosféry a stratosféry.²⁹ Na medzinárodnej úrovni nebolo veľa pokusov definovať životné prostredie. Až *Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vyplývajúce z aktivít nebezpečných pre životné prostredie* (1993)³⁰ prvýkrát v medzinárodnom práve zmluvne definuje životné prostredie ako „*prírodné zdroje živé i neživé, ako sú vzduch, voda, pôda, fauna a flóra a interakcie medzi týmito istými faktormi, ako aj objekty, ktoré vytvárajú súčasť kultúrneho dedičstva a charakteristické zložky zemského povrchu*“. V kontexte plného zabezpečenia hmotného ľudského práva na životné prostredie je, v súvislosti s touto definíciou, potrebné zabezpečiť, aby prírodné zdroje živé i neživé, ako sú vzduch, voda, pôda, fauna a flóra a interakcie medzi týmito istými faktormi, ako aj objekty, ktoré vytvárajú súčasť kultúrneho dedičstva a charakteristické zložky zemského povrchu mali takú kvalitu, aby umožňovali plnohodnotný a zdravý život jednotlivca alebo spoločenstva ľudí.

²⁷ Bližšie pozri dielo DÉJANT-PONS, M.; PALLEMAERTS, M. *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. s. 18.

²⁸ ANTON, D. K.; SHELTON, D. L. *Environmental Protection and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. s. 2.

²⁹ ANTON, D. K.; SHELTON, D. L. *Environmental Protection and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. s. 2.

³⁰ *Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment* (1993). Lugano, 21 June 1993, 32 ILM 1228 (1993).

Určitú novú perspektívu v oblasti kodifikácie a rozvoja medzinárodného práva v tejto oblasti iniciovala Rada pre ľudské práva OSN v roku 2012.³¹ Vo svojej rezolúcii č. 19/10 prijatej 22. marca 2012 Rada pre ľudské práva (ďalej aj RLP) rozhodla o vymenovaní Nezávislého experta pre problematiku záväzkov v oblasti ľudských práv na používanie bezpečného, čistého, zdravého a udržateľného životného prostredia, skrátene nazývaného *Nezávislý expert pre ľudské práva a životné prostredie*. Dňa 6. júla 2012 RLP vymenovala do tejto funkcie na tri roky profesora Johna H. Knoxa. Jeho mandát sa formálne začal 1. augusta 2012. Jeho mandát bol v marci 2015 predĺžený na ďalšie tri roky, pričom jeho funkcia bola premenovaná.³² V súčasnosti tento expert pôsobí ako *Špeciálny spravodajca pre ľudské práva a životné prostredie*. Prvú správu uvedený expert predložil v decembri 2012.³³ Podľa tejto správy v posledných dvoch desaťročiach sa veľa pozornosti venuje vzťahu ľudských práv a životného prostredia. Podľa prof. Knoxa „Niektoré základné aspekty tohto vzťahu sú teraz pevne stanovené, ale mnohé otázky stále nie sú dobre pochopené. Pre objasnenie záväzkov v oblasti ľudských práv v súvislosti s užívaním bezpečného, čistého, zdravého a trvalo udržateľného životného prostredia je nevyhnutné, aby štáty a iné štáty lepšie porozumeli tomu, čo tieto záväzky vyžadujú, a zabezpečiť, aby boli plne splnené na všetkých úrovniach od miestnych po globálne“. Vo svojom obsahu však daná správa zatiaľ neprinesla žiaden zásadnejší prelom či odporúčania, iba konštatáciu existujúceho stavu zakotvenia ľudského práva na životné prostredie a ďalších environmentálnych práv tak, ako to už bolo nami uvedené.

Ľudské právo na životné prostredie sa predmetlo i do ďalších nezáväzných medzinárodných dokumentov univerzálneho charakteru. Ide napr. o nezáväzný *Súhrn navrhovaných právnych princípov ochrany životného prostredia a udržateľného rozvoja (1987)* významnej Expertnej skupiny Svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj,³⁴ ktorá z poverenia Valného zhromaždenia pracovala pod vedením nórskej ministerskej predsedníčky Gro Harlem Brundtlandovej

³¹ BOYLE, A. Human Rights and the Environment. In: BOER, B. *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 201.

³² <https://www.ohchr.org/en/Issues/environment/SREnvironment/Pages/SREnvironmentIndex.aspx>.

³³ United Nations Human Rights Council, *Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox, Preliminary Report, UN Doc. A/HRC/22/43 (24. december 2012)*. Dokument dostupný k 12. 7. 2018 na webstránke https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-43_en.pdf.

³⁴ Report of the World Commission on Environment and Development Experts Group on Environmental Law. „*Our Common Future, Annexe 1: Summary of proposed legal prin-*

od roku 1983 celkovo tri roky.³⁵ Podľa článku 1 tohto dokumentu „*Všetky ľudské bytosti majú základné právo na životné prostredie, ktoré je primerané ich zdraviu a blahu.*“.

Z regionálnych dohovorov je významný i medzinárodnoprávne záväzný *Dodatkový protokol o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1988)*³⁶ k *Americkému dohovoru o ľudských právach (1969)*,³⁷ ktorý bol prijatý v rámci *Organizácie amerických štátov*. Uvedený dodatkový protokol v článku 11 zakotvuje formuláciu „...každý má právo žiť v zdravom životnom prostredí...“ Jeho nedostatkom je skutočnosť, že síce zakotvuje samostatné právo na životné prostredie v článku 11, avšak tohto práva sa nemožno dovolávať podľa procedúry individuálnych sťažností,³⁸ vzhľadom na skutočnosť, že tento protokol zakotvuje vo vzťahu k aplikácii jeho obsahu iba spravodajskú procedúru. Toto právo je teda možné chrániť najmä širším výkladom iných práv zakotvených v rámci *Amerického dohovoru o ľudských právach (1969)*.

Osobitnú dimenziu ochrany práva na životné prostredie rozvíja medzinárodnoprávne záväzná *Africká charta práv človeka a národov (1981)*³⁹ prijatá v rámci *Organizácie africkej jednoty*, neskôr transformovanej na *Africkú úniu*, ktorá v článku 24 hovorí o „*práve všetkých národov na všeobecne uspokojivé životné prostredie, priaznivé ich rozvoju...*“ V prípade tohto dohovoru však ide skôr o právo kolektívne náležiacie všetkým národom, i keď sa nevyklučuje jeho individuálna dimenzia.

ciplis for environmental protection and sustainable development“. UN Doc. A/42/427 (1987). Dostupné k 4. 9. 2018 na webstránke <http://www.un-documents.net/ocf-a1.htm>.

³⁵ Bližšie pozri JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLAŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 104.

³⁶ *Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights (1988)*, O.A.S. Treaty Series No. 69 (1988) reprinted in Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, OEA/Ser.L.V/II.82 doc. 6 rev.1 at 67 (1992). Tento protokol bol podpísaný 17. novembra 1988. Do platnosti vstúpil 16. novembra 1999.

³⁷ *American Convention on Human Rights (1969)*, O.A.S. Treaty Series No. 36 (1969). Tento dohovor bol podpísaný 22. novembra 1969. Do platnosti vstúpil 18. júla 1978.

³⁸ PAVONI, R. Environmental Jurisprudence of the European and Inter-American Courts of Human Rights. In: BOER, B.(ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 70. ISBN 978-0-19-873614-1.

³⁹ *African Charter on Human and Peoples' Rights (1981)*, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982). Do platnosti vstúpila 21. októbra 1986.

Ludské právo na životné prostredie zakotvuje i *Deklarácia ľudských práv ASEAN*.⁴⁰ V článku 28 tejto deklarácie sú zakotvené viaceré ľudské environmentálne práva vrátane ľudského práva na životné prostredie. Podľa dikcie čl. 28 ods. f) „Každá osoba má právo na primeranú úroveň života pre seba a svoju rodinu vrátane... práva na bezpečné, čisté a udržateľné prostredie.“

Z obsahu už uvedených úprav je možné konštatovať, že zakotvenie hmotného práva na životné prostredie nie je úplne dôsledné. Vzhľadom na medzinárodnoprávne zakotvenie tohto práva v Aarhuskom dohovore v rámci amerického a afrického regiónu a opakujúce sa zakotvenie tohto práva v nezáväzných a „soft law“ dokumentoch je však zreteľne možné identifikovať postupný proces jeho „udomácnovania“ v medzinárodnom práve. Tento proces je podporený i praxou mnohých štátov, ktoré inkorporujú toto právo do rámca svojich právnych poriadkov a vytvárajú priestor pre obyčajové zakotvenie tohto práva.⁴¹ Prikláňame sa teda k názoru, že individuálne chápané hmotné ľudské právo na životné prostredie je dnes už všeobecne uznávané⁴² a pravdepodobne, v relatívne krátkom čase, môže byť zakotvené aj v obyčajovej forme záväznej *erga omnes*.

Medzinárodnoprávne zakotvenie hmotného ľudského práva na životné prostredie je deklaratórne, avšak bez detailnejších mechanizmov jeho ochrany, a preto časom vznikla už naznačená otázka, či by nemohlo toto právo požívať ochranu podľa medzinárodných dohovorov v oblasti ľudských práv (zakotvujúcich najmä ľudské práva prvej generácie) v prípade, keď zásah do životného prostredia zároveň porušuje niektoré právo chránené príslušným dohovorom. Prax a judikatúra medzinárodných súdnych a kvázisúdnych orgánov vytvorených v rámci OSN a regionálnych medzinárodných organizácií, ako je napr. Rada Európy, na túto otázku viackrát odpovedala kladne.⁴³ Tejto problematike

⁴⁰ *The ASEAN Human Rights Declaration* (2012). Text deklarácie dostupný k 23. 7. 2018 aj na webstránke <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/other-20121217-165728-100439.pdf>.

⁴¹ CULLET, P. Human Rights and Climate Change. Broadening the Right to Environment. In: CARLANE, C. P.; GRAY, K. R.; TARASOFSKY, R. G. *The Oxford Handbook of International Climate Change Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016. s. 507.

⁴² ZÁSTĚROVÁ, J. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici). In: ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkottová – IFEC, 2004. s. 37.

⁴³ JANKUV, J. Ludské právo na životné prostredie a jeho ochrana podľa Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950). In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Rada Európy a ochrana životného prostredia*. Zborník príspevkov z medzinárodnej ve-

sa budeme podrobnejšie venovať v nasledujúcich častiach tejto kapitoly monografie.

V medzinárodnoprávnej nomativite existuje i ľudské právo na životné prostredie v kolektívnom chápaní, ktoré je typické najmä pre právne úpravy regionálnych medzinárodných organizácií v priestore Ameriky a Afriky, ktoré však doposiaľ nebolo veľmi podrobne teoreticky spracované a prakticky realizované.⁴⁴

1.2 Nepriama ochrana hmotného ľudského práva na životné prostredie prostredníctvom ustanovení univerzálnych a regionálnych dohovorov o ochrane ľudských práv medzinárodného práva verejného

V rámci ľudskoprávných mechanizmov Organizácie Spojených národov je právo na životné prostredie možné nepriamo chrániť prostredníctvom ustanovení *Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach* (1966).⁴⁵ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ďalej MPOPP alebo Pakt) bol schválený VZ OSN v roku 1966 a nadobudol platnosť po zložení príslušného počtu ratifikačných listín 3. 1. 1976. Jeho doplnkom je Opčný protokol (1966), ktorý upravuje procedúru individuálnych sťažností. Tento dokument nie je súčasťou MPOPP a štáty ho ratifikujú osobitne, podobne ako Druhý opčný protokol (1989) k MPOPP (o zrušení trestu smrti). Opčný protokol platí od r. 1976 a Druhý opčný protokol od r. 1991. Slovenská republika notifikovala sukcesiu do MPOPP a Opčného protokolu 28. 5. 1993 i Druhého opčného protokolu.

Vlastný text MPOPP vychádza zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Zásadný rozdiel medzi oboma dokumentmi spočíva v právnej záväznosti a vynútiteľnosti ustanovení paktu v niektorých právach, ktoré sú v pakte zakotvené navyše, resp. v porovnaní s deklaráciou chýbajú a v existencii relatívne prepra-

deckej konferencie konanej 11. septembra 2008. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2008. s. 98.

⁴⁴ Porovnaj ZÁSTĚROVÁ, J. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici). In: ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 37.

⁴⁵ *International Covenant on Civil and Political Rights* (1966). United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171. Text tohto dohovoru je vyšiel pod č. 120/1976 Zb., text Opčného protokolu pod č. 169/1991 Zb. a text Druhého opčného protokolu pod č. 327/1999 Z. z.

covaného mechanizmu kontroly dodržiavania paktu. MPOPP obsahuje hlavne práva prvej generácie, ktoré sa dostali do vnútroštátnych právnych poriadkov väčšiny štátov ako výsledok veľkých revolúcií koncom osemnásteho a začiatkom devätnásteho storočia a limitovaný počet práv tretej generácie. MPOPP uvádza obsiahla preambula, ktorá zdôrazňuje prirodzeno-právny pôvod ľudských práv a dáva práva garantované paktom do súvislosti so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv a s príslušnými zásadami Charty OSN.⁴⁶

Článok 1 paktu zakotvuje právo na sebaurčenie národov a právo národov na využívanie prírodného bohatstva a zdrojov (ľudské práva tretej generácie), ktoré náležia všetkým národom a sú ako jediné v pakte chápané ako kolektívne práva. V článkoch 2 až 5 sú obsiahnuté dôležité zásady týkajúce sa rovnosti v poskytovaní práv, rovnosti pohlaví a možností obmedzenia záväzkov paktu. Článok 2 vytvára záväzok štátov rešpektovať a zabezpečiť všetkým jednotlivcom práva uznané v pakte. Táto formulácia je dosť všeobecná, keďže neobsahuje časový horizont realizácie tohto záväzku. Článok 3 obsahuje klauzulu nediskriminácie z dôvodu pohlavia, vychádzajúc z rovnosti muža a ženy pri užívaní práv uvedených v pakte. Článok 4 uvádza možnosti obmedzenia záväzkov paktu v prípade mimoriadnej situácie, úradne vyhlásenej v určitom štáte. Štáty môžu derogáciu záväzkov realizovať len v súlade s ich inými záväzkami v zmysle medzinárodného práva a bez diskriminácie akéhokoľvek druhu. Zákaz derogácie stanovený v článku 4 ods. 2 sa vzťahuje predovšetkým na kogentne chránené práva, ktorými sú právo na život (čl. 6), zákaz mučenia a krutého, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania či trestu (čl. 7), zákaz otroctva a nevoľníctva (čl. 8, ods. 1 a 2), zákaz uväznenia pre neschopnosť splniť zmluvný záväzok (čl. 11), zákaz retroaktívnej aplikácie trestného práva (čl. 15), právo na uznanie právnej osobnosti jednotlivca (čl. 16), sloboda myslenia, svedomia a náboženstva (čl. 18) a zákaz trestu smrti podľa Druhého dodatkového protokolu (1989). Článok 5 ustanovuje, že žiadne ustanovenie paktu sa nesmie vykladať ako obmedzenie práv a slobôd existujúcich v danom štáte.

Vlastné občianske a politické práva sú vymenované v článkoch 6 až 26. Prvú skupinu tvoria osobné práva týkajúce sa ochrany ľudského života a nedotknuteľnosti osobnosti, kde zaraďujeme právo na život (čl. 6), právo na zákaz mučenia a neľudského zaobchádzania (čl. 7), právo na zákaz otroctva a nútenej práce (čl. 8) a právo na zákaz trestu smrti v zmysle Druhého dodatkového protokolu k Paktu. Druhú skupinu tvoria práva týkajúce sa právneho štátu, kde patria právo na slobodu a osobnú bezpečnosť (čl. 9), právo zadrža-

⁴⁶ JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLAŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 172.

nej osoby na humánne zaobchádzanie (čl. 10), právo na zákaz uväznenia za nedodržanie zmluvného záväzku (čl. 11), právo na spravodlivé súdne konanie, právo na prezumpciu neviny, na procesné záruky spravodlivosti – právo na preskúmanie rozsudku vyššou súdnou inštanciou (čl. 14), právo na zákaz späťnej účinnosti (retroaktivity) trestného zákonodarstva, inak povedané – zákaz potrestania za konanie, ktoré nie je trestným činom (čl. 15). Tretiu skupinu predstavujú práva týkajúce sa pluralizmu a tolerancie v demokratickej spoločnosti, ktoré zahŕňajú právo na slobodu pobytu a voľby miesta pobytu (čl. 12), právo na zákaz svojvoľného vyhostovania cudzincov (čl. 13), právo na priznanie právnej subjektivity (čl. 16), právo na zákonnú ochranu pred zásahmi do súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie (čl. 17), právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva (čl. 18), právo na slobodu presvedčenia a prejavu (čl. 19), právo na zákaz vojnovej propagandy a podnecovania k diskriminácii, nenávisti, nepriateľstvu alebo násiliu (čl. 20), právo na pokojné zhromažďovanie (čl. 21), právo na slobodu združovania a právo zakladať organizácie (včítane odborových, čl. 22), právo na uzavretie sobáša a založenie rodiny, právo na rovnaké postavenie muža a ženy pred, počas a po skončení manželstva (čl. 23), práva detí na ochranu zo strany rodiny, spoločnosti a štátu bez diskriminácie na základe akéhokoľvek dôvodu (čl. 24), právo voliť a byť volený (čl. 25), právo na rovnosť a rovnakú zákonnú ochranu pred diskrimináciou z dôvodov rasy, farby, pohlavia, jazyka, politického alebo iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku a rodu (čl. 26). Okrem práva na sebaurčenie a na slobodné využívanie prírodného bohatstva a zdrojov pakt stanovuje i ďalšie ľudské práva tretej generácie – práva príslušníkov menšín. Ide o právo na užívanie vlastnej kultúry, vyznávanie a prejavovanie vlastného náboženstva a používanie vlastného jazyka (čl. 27), ktoré sú chápané ako práva individuálne.⁴⁷

Pre väčšinu článkov je typická určitá štruktúra. Najprv je právo všeobecne proklamované, po tom nasleduje podrobnejšia formulácia jednotlivých aspektov tohto práva a prípadne i povolené obmedzenia takéhoto práva.⁴⁸ Konštrukcia jednotlivých uvedených práv vychádza z kombinácie rešpektovania práva štátmi a povinností štátov zabezpečiť ich výkon. Napr. článok 6 (právo na život) nezaväzuje štáty len k zdržaniu sa usmrtenia osôb na základe súdu štátnymi orgánmi, ale zaväzuje ich k prijatiu komplexných opatrení na zníže-

⁴⁷ JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLAŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 173.

⁴⁸ ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 8–9.

nie detskej úmrtnosti a na odvrátenie ozbrojených konfliktov. Iné práva, ako sú napr. právo na riadne súdne konanie (čl. 14), právo na priznanie právnej subjektivity (čl. 16), práva manželské a rodinné (čl. 23, 24) či práva politické podľa článku 25 vyžadujú inštitucionálnu ochranu prostredníctvom poskytnutia procesných garancií vo vnútroštátnych právnych predpisoch a vytvorením špecifických právnych inštitúcií.

V článkoch 28–45 sú zakotvené kontrolné mechanizmy dodržiavania paktu. Jediným orgánom, ktorý je kompetentný kontrolovať uskutočňovanie ľudských práv v súlade s paktom je *Výbor pre ľudské práva* (angl. Human Rights Committee), ktorý bol vytvorený na základe článku 28 Paktu. Výbor pre ľudské práva (ďalej aj Výbor) tvorí 18 členov navrhovaných a volených členskými štátmi paktu z osôb s vysokým morálnym kreditom, s uznávanými schopnosťami v oblasti ľudských práv, spomedzi svojich štátnych príslušníkov. Pri voľbe do Výboru sa zohľadňuje princíp spravodlivého zemepisného rozdelenia, princíp zastúpenia rôznych foriem civilizácie a princíp zastúpenia hlavných právnych svetových systémov. Žiaden štát nesmie mať vo Výbore viac ako jedného zástupcu pričom členovia Výboru nezastupujú vlastné štáty, ale vykonávajú svoj úrad nestranne ako súkromné osoby.⁴⁹ Výbor sa schádza trikrát ročne, z toho dvakrát v Ženeve a raz v New Yorku.

Pakt samotný a Opčný protokol upravujú tri typy procedúr (konaní) pred Výborom pre ľudské práva. Ide o spravodajskú procedúru, podľa čl. 40 Paktu, procedúru medzištátnej sťažnosti, podľa č. 41 a 42 Paktu a procedúru individuálnych sťažností, v zmysle článku 1 Opčného protokolu. Spravodajská procedúra je povinnou (obligatórnou) kontrolnou procedúrou. Jej obligatornosť spočíva v skutočnosti, že členské štáty sa ju zaväzujú realizovať jednoducho iba ratifikáciou paktu. Táto procedúra spočíva v pravidelnom predkladaní správ zmluvných štátov paktu o pokroku pri implementácii ustanovení paktu, a to do 1 roka odo dňa, keď sa stali zmluvnou stranou paktu a tiež kedykoľvek, keď si to Výbor vyžiada. Výbor potom tieto správy prešuduje, predloží štátom svoje pripomienky a otázky a v prípade potreby predloží súhrnnú správu Hospodárskej a sociálnej rade OSN. Táto procedúra má v zásade charakter dialógu medzi štátmi a Výborom. V praxi sa javí ako nie veľmi efektívna. Procedúra medzištátnych sťažností je nepovinnou (fakultatívnou) kontrolnou procedúrou. Jej fakultatívnosť spočíva v potrebe osobitného prehlásenia štátu v zmysle článku 41 v tom, že túto procedúru prijíma. Ak tak urobí, prijíma právomoc Výboru na preskúmanie sťažností iného štátu voči sebe vo vzťahu k plneniu

⁴⁹ Porovnaj ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 9.

svojich záväzkov v zmysle paktu. Táto procedúra sa v praxi vôbec nevyužíva, a preto logicky, podľa prof. Šturmu „*nemožno o jeho efektívite vôbec hovoriť.*“⁵⁰ Procedúra individuálnych sťažností je z hľadiska kontroly realizácie paktu najúčinnejšou. Táto procedúra, ako už bolo povedané, nie je upravená v Pakte samotnom, ale v Opčnom protokole k Paktu. Štáty sa ratifikáciou Opčného protokolu zaväzujú rešpektovať procedúru individuálnych sťažností, t. j. uznať príslušnosť Výboru pre ľudské práva, posudzovať oznámenia od jednotlivcov, proti porušeniu niektorého z práv stanovených v Pakte.⁵¹

V článkoch 46–47 sú zakotvené dve zásady výkladu paktu. Prvá z nich sa týka vzťahu ustanovení paktu k ustanoveniam Charty OSN a štatútov pridružených špecializovaných organizácií OSN. Ustanovenia MPOPP podľa článku 46 nemajú za cieľ oslabiť záväzky štátov vyplývajúce z týchto dokumentov, ako aj právomoci orgánov OSN v oblasti ľudských práv. Druhá zásada sa týka prípadného rozporu ustanovení paktu s právom štátov na slobodné využívanie prírodného bohatstva a zdrojov. Podľa článku 47 nič v Pakte nemôže byť vykladané v smere obmedzenia tohto práva štátov. V súvislosti s výkladom MPOPP je ďalej potrebné podčiarknuť, že výklad ustanovení MPOPP má vychádzať z príslušných ustanovení (čl. 31–33) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (1969). Články 48–53 obsahujú typické záverečné ustanovenia týkajúce sa právneho života zmluvy.⁵²

Z hľadiska kontrolných mechanizmov je nepriama ochrana hmotného ľudského práva na životné prostredie možná v rámci procedúry individuálnych oznámení podľa už spomenutého *Opčného protokolu k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach* (1966). V duchu judikatúry Výboru pre ľudské práva je to možné napr. v zmysle článku 6 ods. 1, ktorý upravuje právo na život, v nadväznosti na prípad *E.H.P. proti Kanade* (č. 67/1980).⁵³ Oznámenie bolo založené na porušení článku 6 ods. 1., v ktorom kanadský občan, predstaviteľ environmentálnej skupiny z Port Hape namietal, že ukladanie jadrového odpadu v jednom z kanadských miest porušilo právo na život obyvateľov mesta a budúcich generácií. Oznámenie bolo odmietnuté, avšak nie z dôvodu

⁵⁰ ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 9.

⁵¹ MCGOLDRICK, D. *The Human Rights Committee*. Oxford: Clarendon Press, 1994. s. 50.

⁵² JANKUV, J. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 57.

⁵³ Bližšie pozri UN Human Rights Committee, *Communication No. 67/1980 E.H.P. v Canada* (1990), CCPR/17/D/67/1980.

neopodstatnenosti, ale z dôvodu nevyčerpania vnútroštátnych opravných prostriedkov.

Ďalšiu dimenziu ochrany ľudského práva na životné prostredie predstavuje článok 27, ktorý zakotvuje práva príslušníkov menšín, v nadväznosti prípad *Skupina od jazera Lubicon proti Kanade* (č. 167/1984).⁵⁴ Tento prípad je vo vedeckej a odbornej literatúre veľmi často citovaný, a preto mu budeme venovať širšiu pozornosť. V tomto prípade autor oznámenia, náčelník skupiny indiánskeho kmeňa Kríov od jazera Lubicon, tvrdil, že kanadská vláda porušila právo jeho kmeňa na sebaurčenie a v dôsledku toho i jeho právo rozhodnúť slobodne o svojom politickom statuse a právo slobodného ekonomického, sociálneho a kultúrneho rozvoja, ako aj právo nakladať slobodne s jeho prírodným bohatstvom a zdrojmi a právo nebyť zbavený vlastných prostriedkov obživy v rozpore s článkom 1 ods. 1 až 3 MPOPP. Autor ďalej v oznámení tvrdil, že kanadská vláda porušila práva jeho kmeňa podľa článku 1 ods. 1 až 3 paktu vyvlastňovaním a následnou deštrukciou spomenutého kmeňového územia z obchodných dôvodov (ťažba ropy a plynu). Ďalej tvrdil, že postupná rýchla deštrukcia kmeňovej ekonomickej základne a tradičného spôsobu života spôsobila kmeňu nenapraviteľné škody a tiež, že kanadská vláda zámerne používala vnútroštátne politické a právne prostriedky takým spôsobom, aby zabránila alebo spomalila snaženia kmeňa o nápravu daného stavu. Industriálny rozvoj v danej oblasti takto postupne zlikvidoval pôvodné životné prostredie a ekonomickú základňu života kmeňa tak, že by to mohlo spôsobiť i nemožnosť ďalšej existencie kmeňa ako národa.

Ako je zreteľné, podstata oznámenia nesmerovala proti porušeniu článku 27 MPOPP, ale proti porušeniu ustanovení článku 1 zakotvujúceho právo národov na sebaurčenie a ďalšie súvisiace kolektívne práva. Výbor v tomto prípade skonštatoval, že sťažnosť je z tohto aspektu neprijateľná, pretože procedúra individuálnych sťažností podľa prvého Opčného protokolu nemôže byť aplikovaná pre ochranu kolektívnych práv zmysle článku 1 MPOPP. Na druhej strane, Výbor z vlastnej iniciatívy uznal spojitost oznámenia s článkom 27 MPOPP, ktorý zakotvuje práva príslušníkov menšín. V tejto rovine uznal sťažnosť za prijateľnú. V názore vo veci Výbor uviedol, že „...práva chránené článkom 27, zahŕňajú práva osôb, spolu s ostatnými príslušníkmi, zúčastňovať sa ekonomických a spoločenských aktivít, ktoré sú súčasťou kultúry komunity, ku ktorej patria...“ a konštatoval, že „historické nespravodlivosti, na ktoré odkazuje zmluvný štát a ďalší neskorší vývoj, ohrozujú spôsob života a kultúru skupiny od jazera

⁵⁴ Bližšie pozri UN Human Rights Committee, *Communication No. 167/1984, Lubicon Lake Band v Canada*, UN Doc. A/45/40, Vol. II., p. 23–24.

Lubicon a vytvárajú porušenie článku 27 dovedty, pokiaľ budú ďalej pokračovať“. V tomto prípade bol teda uznaný osobitný vzťah domorodcov k pôde, na ktorej žijú, ale aj sociálno-ekonomický rozmer práv domorodých národov ako súčasti práva na užívanie menšinovej kultúry. Výbor v nadväznosti na uvedené posúdil ako prijateľný návrh Kanadskej vlády vyčleniť 95 štvorcových míľ pre rezerváciu a zaplatiť 45 miliónov CAD ako kompenzáciu za historické neprávosti voči skupine od jazera Lubicon.

V uvedenej súvislosti je potrebné konštatovať, že postupná rýchla deštrukcia životného prostredia kmeňovej ekonomickej základne a tradičného spôsobu života skupiny indiánskeho kmeňa (časti národa) Kríov v danom prípade spôsobila danej skupine kmeňa Kríov nenapraviteľné škody. Výbor v tejto súvislosti skonštatoval, že industriálny rozvoj spojený s deštrukciou životného prostredia a ekonomickej základne života kmeňa by mohol spôsobiť i nemožnosť ďalšej existencie kmeňa ako národa. Výbor tu pripustil spojitost práva na životné prostredie s právami príslušníkov menšín tak, ako sú zakotvené v článku 27 Paktu a v konečnom dôsledku konštatoval porušenie článku 27 v súvislosti s právom príslušníkov menšiny na spoločné užívanie vlastnej kultúry. V tomto prípade sa evidentne preukázal súvis práva človeka na životné prostredie s právom príslušníkov menšín užívať vlastnú kultúru.

Vec sa však i napriek názoru Výboru nepodarilo doriešiť. Preto bolo sťažovateľom v októbri 2005 podané Výboru ďalšie podanie, v ktorom je uvedené, že ekonomické aktivity na území skupiny naďalej pokračujú a ani po 15 rokoch Kanada nespĺnila názor Výboru. Výbor preto ešte v októbri 2005 prijal vo veci záverečné odporúčania na svojom 85. zasadnutí.⁵⁵ Podľa tohto odporúčania Kanada neinformovala Výbor o riešení tejto otázky. V nadväznosti na to Výbor Kanade odporučil, že by mala „...vyvinúť každú snahu na pokračovanie rokovania so skupinou od jazera Lubicon s cieľom nájsť riešenie, ktoré rešpektuje práva skupiny podľa Paktu, tak ako to už Výbor vo veci zistil...“ Vláda by mala podľa Výboru „...konzultovať so skupinou udelenie licencií na ekonomické využívanie sporného územia a zaistiť, že takéto využívanie v žiadnom prípade neohrozí práva uznané podľa Paktu...“ Ani tento apel na kanadskú vládu nemal zásadný vplyv, a preto sa sťažovateľ obrátil i na Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Vo veci prijal odporúčanie i Špeciálny spravodajca OSN pre primerané bývanie Miloon Kothari. Oba tieto orgány potvrdili prístup Výboru.⁵⁶

⁵⁵ Pozri UN Doc. CCPR/C/CAN/CO/5.

⁵⁶ Bližšie pozri JANKUV, J. *Medzinárodnoprávna ochrana práv príslušníkov menšín*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 63, 83–85 a 91.

Určitý ekologický rozmer mal i prípad *Apirana Mahuika a iní proti Novému Zélandu* (č. 547/1993).⁵⁷ Oznámenie podala skupiny Maoriou, domorodého národa žijúceho na Novom Zélande, vo veci porušenia článku 27 v súvislosti so skutočnosťou, že s nimi neboli konzultované práva týkajúce sa rybolovu, ktoré pokladali za súčasť svojej kultúry. Výbor v tomto prípade potvrdil, že domorodí Maoriovia majú právo na konzultácie s vládou v súvislosti s právami týkajúcimi sa rybolovu. Výbor však pri skúmaní prípadu zistil, že vláda takéto konzultácie uskutočnila, pričom zástupcovia Maoriou, ktorí sa konzultácií zúčastnili garantovali vláde, že sú reprezentantmi väčšiny príslušníkov národa. Výbor preto konštatoval, že v danom prípade nedošlo k porušeniu článku 27.

Environmentálny rozmer mal i prípad *Hoppu a Bessert proti Francúzsku* (č. 549/1993),⁵⁸ kde sťažovatelia polynézskeho pôvodu z ostrova Tahiti namietali porušenie práva na súkromný a rodinný život (čl. 17) a práv týkajúcich sa rodiny (čl. 23) v nadväznosti na vyvlastnenie pozemku, na ktorom je umiestnený historický cintorín domorodých Polynézanov a jeho následné poskytnutie na výstavbu turistického hotela. Výbor v tomto prípade konštatoval porušenie článku 17 i článku 23 v nadväznosti na právo sťažovateľov na vlastnú kultúru, súkromný a rodinný život.⁵⁹ Výbor v tomto názore teda uznal právo na ochranu umelých zložiek životného prostredia vytvorených človekom.

V rámci ľudskoprávnych mechanizmov Rady Európy je právo na životné prostredie možné nepriamo chrániť prostredníctvom ustanovení *Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950).⁶⁰ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950 (ďalej aj Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv, Európsky dohovor, Dohovor alebo EDLP) vstúpil do platnosti 3. 9. 1953. V súčasnosti má 47 zmluvných strán vrátane Slovenskej republiky. Európsky dohovor ako celok bol podpísaný a ratifikovaný ešte počas existencie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Jeho text je možné nájsť vo vy-

⁵⁷ UN Human Rights Committee, *Apirana Mahuika and Others v New Zealand*, Communication No. 547/1993, UN Doc. CCPR/C/370/D/547/1993 (2000).

⁵⁸ UN Human Rights Committee, *Hoppu and Bessert v France*, Communication No. 549/1993, U.N. Doc. CCPR/C/60/D/549/1993/Rev.1. (1997).

⁵⁹ HANNIKAINEN, L.: Legal Nature of Minority Rights as Part of Human Rights, Limitations, Derogations, Reservations, and Interpretative statements, In: WELLER, M. (ed): *Universal Minority Rights, A Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies*. Oxford: Oxford University Press, 2007. s. 29.

⁶⁰ *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5.

hláške č. 209/1992 Z. z. Slovenská republika doň v plnom rozsahu sukcedovala. K dohovoru bolo postupne prijatých 17 dodatkových protokolov, pričom päťnásť z nich bol označený 14 bis, a preto sú ďalšie dva nasledujúce protokoly označené ako protokoly č. 15 a č. 16. Protokoly 2, 3, 5, 8 a 11 neobsahujú žiadne hmotnoprávne zmeny, ale iba zmeny procesného charakteru, a preto ich ustanovenia boli zapracované priamo do textu Európskeho dohovoru. Slovenská republika ratifikovala po svojom vzniku Protokol č. 9, ktorý nadobudol platnosť 1. 10. 1994, ale aj protokol č. 11, ktorý nadobudol platnosť 1. 11. 1998. Protokol č. 11 je obsiahnutý v zbierke ako Oznámenie MZV č. 102/1999 Z. z. Protokol č. 9 stratil prijatím Protokolu č. 11 opodstatnenie. Najvýraznejšie zmeny priniesol Protokol č. 11. Protokol č. 12 a Protokol č. 13 prinášajú nové hmotné práva a nadobudli platnosť 1. 4. 2005, resp. 1. 7. 2003. Slovenská republika ratifikovala Protokol č. 13 14. decembra 2003. V zbierke zákonov vyšiel v rámci Oznámenia č. 480/2005 Z. z., Protokol č. 12 zatiaľ iba podpísala. Protokol č. 14 prináša nové podstatné zmeny procesného charakteru. Nadobudol platnosť 1. júna 2010. Slovenská republika ratifikovala tento protokol 16. 5. 2005. Protokol 14 bis bol otvorený na podpis 27. mája 2009 a nadobudol platnosť 1. 9. 2009. V momente, keď nadobudol medzinárodnoprávnu záväznosť Protokolu č. 14 stratil Protokol č. 14 bis význam. Protokol č. 14 vyšiel v zbierke zákonov v rámci Oznámenia č. 208/2010 Z. z. V ratifikačnom procese sú Protokoly č. 15 a 16, ktoré prinášajú nové procesné zmeny.

Z hľadiska katalógu práv sa Európsky dohovor výrazne inšpiroval Všeobecnou deklaráciou ľudských práv a v období svojho vzniku predstavoval prvý záväzný medzinárodný dokument, ktorý zakotvoval široký okruh občianskych a politických práv. Katalóg práv obsiahnutý v texte dohovoru a v protokoloch 1, 4, 6 a 7 predstavuje základ európskeho štandardu ľudských práv. Rozsah tohto štandardu je rozšírený niektorými špeciálnymi zmluvami prijatými v rámci RE, ako je napr. Európsky dohovor o predchádzaní mučenia a neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (1987), ako aj judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý svojím unifikujúcim výkladom dotvára a rozvíja európsky štandard ľudských práv.

Katalóg ľudských práv zakotvených v dohovore je možné rozdeliť, podobne ako v prípade Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (1966), do troch vecných okruhov. Prvú skupinu tvoria práva týkajúce sa ochrany ľudského života a nedotknuteľnosti osobnosti, druhú práva týkajúce

sa právneho štátu (vlády práva) a tretiu práva týkajúce sa pluralizmu a tolerancie v živote spoločnosti.⁶¹

Práva týkajúce sa ochrany ľudského života a nedotknuteľnosti osobnosti majú mimoriadny význam. Sú považované za absolútne neodhateľné a nescudziteľné. Ich význam zdôrazňuje článok 15 Európskeho dohovoru, ktorý obsahuje absolútny zákaz ich suspendovania i pre prípad vojny či iného ohrozenia štátu. Patrí sem právo na život zakotvené v článku 2, zákaz mučenia, neludského a ponižujúceho zaobchádzania a trestania zakotvený v článku 3, zákaz otroctva, nevoľníctva a nútenej práce zakotvený v článku 4. Zákaz trestu smrti, ktorý je tiež súčasťou tejto skupiny práv, je dotvorený Protokolom č. 6 z roku 1983 a Protokolom č. 13 z roku 2002. Oba protokoly nadobudli platnosť.

K *právam týkajúcim sa právneho štátu* patria predovšetkým práva a záruky procesnej povahy. Ide tu o právo na slobodu a bezpečnosť (čl. 5), právo na spravodlivé súdne konanie (čl. 6), zákaz potrestania za konanie, ktoré nie je trestným činom – zákaz retroaktivity trestného práva (čl. 7), právo na účinné opravné prostriedky (čl. 13), zákaz uväznenia za nedodržanie zmluvného záväzku (čl. 1 Protokolu č. 4, z r. 1963), právo na odvolanie v trestných veciach, právo na náhradu škody za protiprávne odsúdenie, právo nebyť stíhaný alebo súdený dvakrát za tú istú vec (čl. 2, 3, 4 Protokolu č. 7 z r. 1984).⁶²

Do skupiny *práv týkajúcich sa pluralizmu a tolerancie v spoločnosti* patria ostatné práva chránené Európskym dohovorom. Ide predovšetkým o typické politické slobody, ale i niektoré práva, ktoré majú zmiešanú povahu s určitými ekonomickými, kultúrnymi a sociálnymi aspektmi. Ide tu najmä o právo na vzdelanie, ktoré je napr. zakotvené v článku 13 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966), alebo právo na združovanie v odborových organizáciách zakotvené v článku 8 ods. 1 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966) a pod. V samotnom Európskom dohovore je zakotvené právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života (čl. 8), sloboda myslenia, svedomia a náboženského presvedčenia (čl. 9), sloboda prejavu (čl. 10), sloboda zhromažďovania a združovania (čl. 11), právo na uzavretie manželstva (čl. 12). Neskoršími dodatkovými protokolmi boli pripojené právo na vlastníctvo fyzických a právnických osôb, právo na vzdelanie, právo na slobodné voľby do zákonodárneho zboru (čl. 1, 2 a 3 Protokolu č. 1 z r. 1953), právo zvoliť si miesto pobytu a opustiť kto-

⁶¹ Porovnaj s dielom ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s.32.

⁶² JANKUV, J. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 119.

rúkoľvek krajinu vrátane vlastnej – sloboda pohybu, zákaz vyhostenia štátnych príslušníkov, zákaz hromadného vyhostenia cudzincov (čl. 2, 3 a 4 Protokolu č. 4), zákaz vyhostenia cudzincina usídleného na území štátu s výnimkou súdneho vyhostenia, právo na rovnosť manželov medzi sebou i vo vzťahu k deťom počas manželstva i po jeho zániku (čl. 1 a 5 Protokolu č. 7).⁶³

Práva chránené Európskym dohovorom sú väčšinou v jednotlivých článkoch bližšie definované a často sú tam stanovené prípustné obmedzenia. To znamená, že *nie všetky práva majú absolútny charakter*, t. j. do niektorých práv možno zasahovať do ich uplatňovania. Ide napr. o články 8–11, kde Dohovor umožňuje určité zasahovanie upravené právom, nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie cieľov presne špecifikovaných dohovorom. Okrem základných práv a slobôd sú v prvej hlave Dohovoru upravené i niektoré ďalšie, ktoré však nemajú samostatnú povahu. Tieto môžu byť uplatňované výlučne v spojitosti s niektorým z iných práv zakotvených v Dohovore alebo v jeho Protokoloch. Ide o právo na účinný právny prostriedok nápravy (čl. 13), ako aj zákaz diskriminácie (čl. 14).⁶⁴

Článok 15 tiež pripúšťa možnosť dočasného odstúpenia od záväzkov, ktoré zmluvné strany prevzali, v prípade mimoriadnej situácie (vojnový konflikt alebo iné ohrozenie štátu). I v mimoriadnej situácii však nemožno obmedziť články 2, 3, 4 (1), 7, celý Protokol č. 6, a čl. 4 Protokolu č. 7. Článok 16 ďalej umožňuje štátom obmedziť politickú aktivitu cudzincov na ich území. Článok 17 Dohovoru zakazuje zneužívanie garantovaných práv a slobôd. Článok 18 uvádza, že obmedzenia, ktoré dohovor pripúšťa sa nesmú využívať na iný účel než na ten, na ktorý boli určené. V článkoch 19–51 (II. hlava EDLP nazvaná Európsky súd pre ľudské práva) je zakotvený kontrolný mechanizmus EDLP.

Kontrolný systém dohovoru spočíva v zakotvení dvoch druhov obligatórnych kontrolných procedúr (štáty ich akceptujú jednoducho, ratifikáciou Dohovoru v znení protokolu č. 11), a to procedúry tzv. medzištátnych sťažností v zmysle článku 33 a procedúry tzv. individuálnych sťažností podľa článku 34. *Procedúra medzištátnych sťažností* vychádza z ustanovenia článku 33, v zmysle ktorého môže každý zmluvný štát Európskeho dohovoru predložiť Európskemu súdu pre ľudské práva sťažnosť proti porušeniu ustanovení Európskeho dohovoru, ktorýmkoľvek iným zmluvným štátom bez vedľajších podmienok. *Procedúra individuálnych sťažností* v zmysle článku 34 Európskeho dohovoru

⁶³ JANKUV, J. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 119.

⁶⁴ Bližšie pozri JANKUV, J. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 119–120.

predpokladá možnosť podania individuálnej sťažnosti Európskemu súdu pre ľudské práva osobami, skupinami osôb ako i nevládnymi organizáciami proti zmluvnému štátu Európskeho dohovoru, pod ktorého jurisdikciu spadali v čase protiprávneho konania. Európsky dohovor *nepredpokladá spravodajskú kontrolnú procedúru* vo vzťahu k Európskemu súdu pre ľudské práva. V III. hlavne Dohovoru v článku 52 však predpokladá povinnosť zmluvných strán poskytnúť na žiadosť generálneho tajomníka Rady Európy vysvetlenie o spôsobe, ako jej vnútroštátne právo zabezpečuje účinné vykonávanie všetkých ustanovení Európskeho dohovoru.

Pre kontrolu dodržiavania ustanovení, teda pre realizáciu uvedených kontrolných procedúr dohovoru, bol týmto Európskym dohovorom v znení protokolu 11 (čl. 19) vytvorený jeden orgán – Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj Európsky súd ľudských práv alebo ESLP).⁶⁵

Rozhodovacia činnosť súdu sa realizuje v rámci štruktúry jeho vnútorných orgánov, ktorými sú samosudca, trojčlenné výbory, sedemčlenné komory a sedemnásťčlenná veľká komora. Vo veľmi zjednodušenom pohľade ESLP funguje tak, že jednoduché prípady riešia samosudcovia a výbory, bežné prípady komory a veľmi dôležité prípady Veľká komora. Ak súd skonštatuje porušenie práva, určí primerané opatrenia pre nápravu porušenia práva a môže priznať poškodenému i tzv. spravodlivé zadosťučinenie vo forme finančnej sumy. Spôsob výkonu rozhodnutia nie je v dohovore upravený a je v praxi ponechaný na štát. Rozsudky výborov, komôr alebo Veľkej komory ESLP majú pre dotknutý štát záväzný charakter. Dohľad nad výkonom týchto rozsudkov ESLP, vykonáva v zmysle článku 46 *Výbor ministrov Rady Európy*, ktorý nebol zriadený Dohovorom, Výbor ministrov môže požiadať ESLP o výklad rozsudku rozhodnutím, ako aj o konanie proti tomuto štátu o porušení povinnosti, pokiaľ štát nespĺnil rozsudok. Dohľad Výboru ministrov Rady Európy sa vzťahuje aj na vykonanie rozhodnutí o zmieri. V minulosti mal Výbor ministrov i rozhodovaciu právomoc, ktorá mu však bola zrušená Protokolom č. 11. Čiastkovú právomoc vo vzťahu ku konaniu pred Európskym súdom pre ľudské práva má Komisár pre ľudské práva Rady Európy. *Komisár pre ľudské práva* má podľa nového Protokolu č. 14 k Európskemu dohovoru s podporou Parlamentného zhromaždenia Rady Európy v postavení tretej osoby predložiť písomné stanovisko a zúčastniť na prerokovávaní sťažností pred komorou alebo Veľkou komorou Európskeho súdu pre ľudské práva, a to z vlastného podnetu alebo z iniciatívy predsedu

⁶⁵ K činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva pozri dielo STRÁŽNICKÁ, V. a kol. *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Žilina: Eurokódex, 2013. s. 176–208.

tohto súdu, a tak napomôcť riešeniu prípadu. Do 1. 11. 1999 sa na kontrolnej činnosti podieľal i ďalší orgán *Európska komisia pre ľudské práva* (ďalej Komisia). Tento orgán bol pozostatkom pôvodného kontrolného systému, ktorý platil pred nadobudnutím právoplatnosti Protokolu č. 11 k Dohovoru. Formálne ukončil svoju činnosť 1. 11. 1999. Mal charakter prvostupňového orgánu zmierovacej povahy a rozhodoval i o otázke prijateľnosti individuálnej sťažnosti. Judikatúra Komisie je organickou súčasťou judikatúry ESĽP.⁶⁶

V článkoch 52–59 sú rôzne ustanovenia všeobecného typu, ktoré sa týkajú povinnosti zmluvných strán poskytnúť Generálnemu tajomníkovi RE vysvetlenia o vykonávaní Európskeho dohovoru (čl. 52), skutočnosti, že EDĽP neruší ľudské práva uznané zákonmi štátov a inými medzinárodnými zmluvami o ľudských právach (čl. 53), potvrdenia právomoci Výboru ministrov podľa Štatútu Rady Európy (čl. 54), vylúčenia iných spôsobov riešenia sporov, ako sú zakotvené v EDĽP (čl. 55), územnej pôsobnosti EDĽP a práva štátov uviesť pri ratifikácii Európskeho dohovoru svoje územia, na ktoré sa bude vzťahovať (čl. 56), práva štátov urobiť pri ratifikácii dohovoru výhrady ku ktorémukoľvek ustanoveniu dohovoru ak zákon, ktorý v tom čase platí na jeho území, nie je v súlade s týmto ustanovením (čl. 57), práva štátov vypovedať Európsky dohovor (čl. 58) a podmienok podpisu a ratifikácie Európskeho dohovoru (čl. 59).⁶⁷

Pre účely ochrany hmotného ľudského práva na životné prostredia je možné využiť najmä procedúru individuálnych sťažností v konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva. Európsky súd pre ľudské práva síce v prípade *Kyrtatos proti Grécku* (č. 41666/98) konštatoval, že v Európskom dohovore nie je zakotvené žiadne právo na ochranu životného prostredia,⁶⁸ ale indikoval možnosť spojitosti s ochranou životného prostredia s článkom 8 Európskeho dohovoru, ktorý zakotvuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydľia a korešpondencie.⁶⁹ Túto skutočnosť už predtým potvrdila skoršia judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva.

⁶⁶ Bližšie pozri JANKUV, J. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 120–124.

⁶⁷ Pozri JANKUV, J. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 120.

⁶⁸ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšírené vydanie. Žilina: Eurokódex, 2006. s. 641.

⁶⁹ *Kyrtatos v Greece*, Judgement, Merits and just satisfaction, App. No. 41666/98, 22nd May 2003, European Court of Human Rights.

Kľúčovým v tomto smere je rozsudok ESLP prípad *López Ostra proti Španielsku* (č. 16798/90)⁷⁰. Vzhľadom na význam tohto prípadu mu budeme venovať širšiu pozornosť. Sťažnosť v tomto prípade podala španielska občianka pani Gregoria López Ostra, ktorá žila v čase podania sťažnosti v meste Lorca okres Murcia spolu s manželom a dvoma dcérami. Mesto Lorca je sídlom viacerých firiem zaoberajúcich sa kožiarskou výrobou. Viacero firiem tohto druhu patriacich pod akciovú spoločnosť SACURSA vybudovalo továreň na spracovanie tekutého a pevného odpadu iba dvanásť metrov od domu sťažovateľky. Táto továreň bola vybudovaná so štátnou pomocou na pozemku, ktorý patrila obci. Továreň začala fungovať v júli 1988 bez povolenia príslušného miestneho orgánu štátnej správy, ktoré pre prevádzku takýchto tovární predpisuje vnútroštátny španielsky predpis – Smernica č. 6 z roku 1961. Pri prevádzke táto továreň produkovala značný hluk, kontaminovala neďalekú rieku vypúšťaním znečistenej vody obsahujúcej chróm a vypúšťala do ovzdušia škodlivé splodiny v takých množstvách, že pôsobila zdravotné ťažkosti obyvateľstvu príslušnej mestskej časti mesta Lorca, vrátane sťažovateľky a jej rodinných príslušníkov. Mestská samospráva následne evakuovala väčšinu postihnutých rodín a presídlila ich do iných častí mesta, pričom hradila všetky náklady na sťahovanie a bývanie týchto rodín od júla do septembra 1988. V októbri 1988 sa sťažovateľka s rodinou vrátila späť do svojho bytu, pričom tam zotrvali do februára 1992. V septembri 1988 mestská rada po sérii sťažností a po spracovaní expertíz zo strany Agentúry pre životné prostredie a prírodu zakázala spomenutej továrni firmy SACURSA niektoré činnosti, ktoré poškodzovali životné prostredie. Išlo o zákaz umiestňovať chemické a organické odpady do vodných nádrží. Továreň však dostala povolenie spracovávať vodu kontaminovanú chrómom. I tento druh činností vykazoval zdravotnú škodlivú účinky pre okolité obyvateľstvo, i keď v menšej miere v porovnaní s predchádzajúcim stavom. V nadväznosti na tento stav sťažovateľka podala žalobu správnej sekcii súdu v Murcii s tvrdením, že prevádzkou továrne došlo k poškodeniu jej ľudských práv podľa vnútroštátneho zákona č. 62/1978 o ochrane ľudských práv, v dôsledku nečinnosti španielskych miestnych orgánov. V žalobe požadovala zastavenie prevádzky továrne spoločnosti SACURSA. Súd žalobu sťažovateľky zamietol s odôvodnením, že škodlivé dôsledky činnosti továrne nie sú natolko závažné, aby porušili ľudské práva sťažovateľky. Sťažovateľka sa odvolala na najvyšší súd krajiny, pričom viacerými dôkazmi odôvodnila, že vypúšťanie škodlivín a hluk z továrne spôsobil značné zdravotné ťažkosti jej osobne a jednej z jej dcér. Najvyšší súd 27. júla

⁷⁰ *López Ostra v Spain*, Judgement, Merits and just satisfaction, App. No 16798/90, 9th December 1994, European Court of Human Rights.

1989 jej odvolanie zamietol s odôvodnením, že sťažovateľka mohla z miesta bydliska kedykoľvek odísť. Sťažovateľka preto podala odvolanie na Ústavný súd krajiny, pričom tvrdila, že došlo k porušeniu jej práv zakotvených v španielskej ústave, konkrétne práva na fyzickú integritu podľa čl. 15, práva na súkromný život podľa čl. 18 a práva na slobodu výberu miesta bydliska podľa článku 19. Ústavný súd odvolanie zamietol ako zjavne neopodstatnené. V roku 1990 dve švagriné sťažovateľky podali žalobu na súd vo veci nezákonnosti prevádzky továrne firmy SACURSA z dôvodu prevádzky bez potrebnej licencie. Sudca 18. septembra 1991 nariadil zatvorenie továrne. Mestská rada i firma SACURSA sa vo veci odvolali na najvyšší súd, čím sa oddialilo zatvorenie továrne. Obe švagriné sťažovateľky preto podali trestné oznámenie na súd proti firme SACURSA vo veci trestného činu proti životnému prostrediu podľa článku 347 španielskeho Trestného zákona. Sudca v nadväznosti na toto trestné oznámenie nariadil 19. novembra 1991 zatvorenie továrne. Firma SACURSA sa vo veci odvolala, čo znova oddialilo uzatvorenie továrne. Zdravotné problémy sťažovateľky a jej rodiny viedli k opätovnému presťahovaniu rodiny do inej časti mesta 1. februára 1992 na náklady orgánov samosprávy. Zložitá bytová situácia napokon donútila sťažovateľku a jej rodinu zakúpiť si iný dom v odľahlejšej časti mesta. Dňa 27. októbra 1993 sudca, po zvážení celého radu odborných posudkov expertov, odborných orgánov a lekárskeho vyšetrení sťažovateľky a jej dcéry, zamietol odvolanie firmy SACURSA a potvrdil príkaz zatvoriť továreň.

Sťažovateľka i napriek tomu podala sťažnosť na Európsku komisiu pre ľudské práva, ktorá bola týmto orgánom neskôr postúpená na rozhodnutie Európskemu súdu pre ľudské práva. Sťažovateľka tvrdila, že nekonaním španielskych orgánov došlo k porušeniu práva na rešpektovanie jej súkromného a rodinného života, domova podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Sťažovateľka tvrdila, že i po čiastočnom obmedzení činnosti továrne 9. septembra 1988 továreň kontaminovala okolité prostredie, čo malo za následok pretrvávanie zdravotných problémov jej osobne i jej dcéry. Španielsko tvrdilo, že dvakrát bezplatne zabezpečilo presťahovanie sťažovateľky do inej lokality a napokon i uzatvorilo továreň, čím porušenie práva eliminovalo. Sťažovateľka ďalej tvrdila, že bol porušený i článok 3 Európskeho dohovoru (zákaz mučenia a ponižujúceho zaobchádzania). Konštatovala, že v danej situácii s ňou štátne orgány zaobchádzali ponižujúco. Sťažovateľka v nadväznosti na uvedené žiadala spravodlivé zadosťučinenie (náhradu škody) podľa článku 50 Európskeho dohovoru a náhradu výdavkov v celkovej sume cca 25 miliónov pesiet.

Podľa rozsudku EŠLP vo veci sa sťažovateľka domohla porušenia svojho práva zo strany štátu spôsobeného vážnym znečistením životného prostredia

továrňou firmy SACURSA v súvislosti s článkom 8 Európskeho dohovoru. Štát nezabezpečil podľa súdu rovnováhu medzi záujmom ekonomického blaha mesta reprezentovaného vybudovaním továrne na spracovanie odpadov a efektívnym užívaním práva na rešpektovanie jej súkromného a rodinného života, domova. Sťažovateľke priznal spravodlivé zadostučinenie vo výške 4 mil. pesiet a 1,5 milióna pesiet na výdavky a trovy konania pred súdom. V tejto veci ESLP dospel k názoru, že silné znečistenie životného prostredia mohlo negatívne ovplyvňovať dobrý zdravotný stav ľudí rovnako ako výkon práva na nerušené užívanie obydlia, ako aj zdravie sťažovateľky a jej dcéry. V tejto súvislosti súd o.i. konštatoval, že porušenie práva na nerušené užívanie obydlia môže od určitého stupňa intenzity viesť k sťaženiu súkromného a rodinného života, a to i napriek tomu, že nemusí hroziť vážne ohrozenie zdravia. Rozsudok súdu jasne preukazuje spojitosť práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydlia s právom na životné prostredie a vytvára priestor pre ochranu obetí poškodených aktivitami škodiacimi životnému prostrediu vo vzťahu k prakticky všetkým druhom znečistenia a poškodenia životného prostredia.

V podobnej veci *Guerra a ďalší proti Taliansku* (č. 14967/89)⁷¹ sa skupina sťažovateľiek rovnako ako v predchádzajúcom úspešne dovolala porušenia práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života podľa článku 8 dohovoru v súvislosti s vypúšťaním škodlivých exhalátov chemickou továrňou umiestnenou kilometer od ich obydlí. Súd v tejto súvislosti konštatoval, že "...znečistenie životného prostredia sa môže dotknúť zdravia jednotlivcov a môže im zabrániť užívať si ich domovy takým spôsobom, že to negatívne ovplyvní ich súkromný a rodinný život..." čo viedlo súd k záveru, že štát porušil svoj záväzok podľa článku 8 dohovoru chrániť právo na súkromný a rodinný život sťažovateľov.

Vo veci *Taskin a ostatní proti Turecku* (č. 46117/99)⁷² sa skupina sťažovateľov obrátila na súd v súvislosti s ohrozením svojho života na základe používania jedovatých látok (kyanid) v blízkej bani Ovacik. Turecké súdne orgány v tomto prípade síce na základe návrhu sťažovateľov odhali prevádzkovateľovi bane Ovacik povolenie vykonávať príslušnú rizikóvu činnosť, ale toto rozhodnutie neboli schopné desať mesiacov uviesť do praxe. Súd v tomto prípade konštatoval porušenie článku 8 s odôvodnením, že štát, v dôsledku svojej nečinnosti, nezabezpečil ochranu práva sťažovateľov na rešpektovanie ich súkromného a rodinného života.

⁷¹ *Guerra and Others v Italy*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 14967/89, 19th February 1998, European Court of Human Rights.

⁷² *Taskin and Others v Turkey*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 46117/99, 10th November 2004, European Court of Human Rights.

V prípade *Surugiu proti Rumunsku* (č. 48995/99)⁷³ sťažovateľ namietal porušenie článku 8 zo strany rumunských štátnych orgánov, ktoré nevykonali opatrenia na ochranu sťažovateľa, ktorý bol opakovane obťažovaný súkromnými tretími stranami. Uvedené tretie strany opakovane vstupovali na pozemok sťažovateľa a vysypávali pre dvere a pod okná jeho domu plné vozy hnoja. Súd konštatoval porušenie článku 8 zo strany Rumunsku s odôvodnením, že rozsah ochrany práva na súkromie podľa článku 8 dohovoru môže zahŕňať i povinnosť štátnych orgánov prijať opatrenia na zabezpečenie rešpektovania súkromného života aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami.

Vo veci *Fadejeva proti Rusku* (č. 55723/2000)⁷⁴ sťažovateľka namietala, že došlo k porušeniu článku 8 dohovoru z dôvodu nesplnenia záväzku štátu chrániť jej súkromný život a obydlie pred vážnym ekologickým ohrozením v dôsledku štátom povolených priemyselných aktivít oceliarne, ktorá nebola vo vlastníctve štátu. Súd vo veci konštatoval porušenie článku 8 EDLP zo strany Ruska, keďže žalovaný štát nedodrжал spravodlivú rovnováhu medzi záujmami spoločnosti a efektívnym výkonom práva sťažovateľky na rešpektovanie jej súkromného života a obydlia.

V ďalšom prípade *Tătar proti Rumunsku* (č. 67021/01),⁷⁵ ktorí iniciovali sťažovatelia Vasile Gheorghe Tătar a Paul Tătar, otec a syn, rumunskí štátni občania, ESPL poukázal na priamy súvis práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života a práva na životné prostredie, ako aj práva na účasť verejnosti v rozhodovaní o veciach životného prostredia a venoval sa aj zásade predbežnej opatrnosti, ktorá je jednou z významných zásad medzinárodného práva životného prostredia. Preto mu budeme venovať širšiu pozornosť. V čase vzniku skutkových okolností prípadu žili sťažovatelia v meste Baia Mare v Rumunsku. Paul Tătar žije od roku 2005 v meste Cluj-Napoca v Rumunsku. Sťažnosť bola podaná v súvislosti s činnosťou Spoločnosti S.C. Aurul S.A., ktorá teraz pôsobí ako spoločnosť S.C. Transgold S.A. Táto spoločnosť získala v roku 1998 licenciu na ťažbu zlata v bani v Baia Mare.

⁷³ Bližšie pozri prípad *Surugiu v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 48995/99, 20th April 2004, European Court of Human Rights a dielo KOŠIČIAROVÁ, S. a kol. *Právo životného prostredia*. Žilina: Eurokódex, 2006. s. 89.

⁷⁴ Bližšie pozri *Fadejeva v Russia*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 55723/2000, 9th June 2005, European Court of Human Rights a dielo SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšírené vydanie. Žilina: Eurokódex 2006. s. 645–646.

⁷⁵ *Tătar v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 67021/01, 27th January 2009, European Court of Human Rights.

Proces ťažby spoločnosti zahŕňal použitie kyanidu sodného. Časť jej činnosti sa nachádzala v blízkosti domov žiadateľov. Dňa 30. januára 2000 sa na danom mieste vyskytla environmentálna nehoda. V danom prípade došlo k uvoľneniu 100 000 metrov kubických odpadovej vody kontaminovaných kyanidom sodným do životného prostredia. Spoločnosť S.C. Aurul S.A. i napriek tomu nezastavila svoju činnosť. Po nehode podal Vasile Gheorghe Tătar rôzne správne žaloby vo vzťahu k riziku, ktoré vznikli jemu a jeho rodine v dôsledku použitia kyanidu sodného zo strany S.C. Aurul S.A. vo svojom extrakčnom procese. Spochybnil aj platnosť licencie fungovania spoločnosti. Ministerstvo životného prostredia ho v novembri 2003 informovalo, že činnosť spoločnosti nepredstavuje nebezpečenstvo pre verejné zdravie a že rovnaká ťažobná technológia sa používa v iných krajinách.

Prvý žalobca tiež začal trestné konanie v roku 2000 sťažujúc sa, že ťažba bola pre obyvateľov mesta Baia Mare zdravotným rizikom, že predstavuje hrozbu pre životné prostredie a že zhoršuje zdravotný stav jeho syna, ktorý mal astmu. Uznesením z 20. novembra 2001 rumunské súdy zastavili trestné konanie týkajúceho sa nehody z 30. januára 2000 vzhľadom na to, že skutkové okolnosti sťažnosti, podľa názoru súdov, nedokazujú trestné činy. Žiadne ďalšie súdne rozhodnutie alebo rozhodnutie týkajúce sa ďalších trestnoprávných sťažností neboli do začiatku konania pred ESLP vydané. Žaloba ESLP bola podaná 17. júla 2000 a bola 5. júla 2007 vyhlásená za prípustnú. Opierajúc sa o článok 2 (právo na život) EDLP sa žiadatelia sťažovali, že technologický postup, ktorý používa S.C. Transgold S.A. Baia Mare (predtým S.C. Aurul S.A. Baia Mare) ohrozili ich životy a príslušné orgány nepodnikli žiadne nápravné kroky napriek početným sťažnostiam, ktoré podal Vasile Gheorghe Tătar. Vo svojom rozhodnutí o prípustnosti sťažnosti z júla 2007 ESLP rozhodol, že sťažnosť je prípustná a sťažnosti žalobcov by mali byť preskúmané podľa článku 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života).

V rozsudku ESLP vo vzťahu k namietanému porušeniu článku 8 uviedol, že znečistenie by mohlo zasahovať do osobného a rodinného života osoby poškodzujúc jeho blahobyt a že štát mal povinnosť zabezpečiť ochranu občanov tým, že upraví schvaľovanie, zriadenie, prevádzku, bezpečnosť a monitorovanie priemyselných činností, najmä činností, ktoré boli nebezpečné pre životné prostredie a zdravie človeka.

ESLP nespochybnil zdravotný stav Pavla Tătara, ktorý bol diagnostikovaný v roku 1996 a ktorý potreboval lekársku pomoc, ani toxicitu kyanidu sodného a ani znečistenie nad rámec schválených noriem zistené medzinárodnou organizáciou v blízkosti domova žiadateľov po environmentálnej nehode. ESLP poznamenal, že vzhľadom na to, čo bolo v súčasnosti známe, žiadatelia nepre-

kázali existenciu príčinnej súvislosti medzi únikom kyanidu sodného a astmou žalobcu. Poznamenal však, že existencia vážneho a závažného rizika pre zdravie a blahobyt žiadateľov implikovala povinnosť štátu posúdiť dané riziko, a to tak v čase, keď udelil prevádzkové povolenie, tak po nehode, a prijať vhodné opatrenia. ESLP ďalej zistil, že predbežné posúdenie vplyvu na životné prostredie daného projektu ťažby zlata vykonané v roku 1993 rumunským ministerstvom životného prostredia indikovalo riziká spojené s danou aktivitou pre životné prostredie a ľudské zdravie a že prevádzkové podmienky stanovené pre danú spoločnosť rumunskými orgánmi neboli dostatočné na vylúčenie možnosti vážnej ujmy. ESLP ďalej poznamenal, že spoločnosť pokračovala vo svojej priemyselnej prevádzke po nehode z januára 2000 v rozpore so *zásadou predbežnej opatrnosti*, podľa ktorej absencia istoty so zreteľom na súčasné vedecké a technické poznatky nesmie odôvodniť akékoľvek omeškanie zo strany štátu pri prijímaní účinných a primeraných opatrení.

ESLP tiež zdôraznil, že rumunské orgány mali zabezpečiť prístup verejnosti k záverom o vyšetrovaniach a štúdiách. Opätovne zdôraznil, že štát mal povinnosť zaručiť právo verejnosti zúčastňovať sa na rozhodovacom procese týkajúcom sa otázok životného prostredia. Zdôraznil, že rumunská vláda neinformovala verejnosť, najmä tým, že nezverejnila hodnotenie vplyvu na životné prostredie daného projektu z roku 1993, na základe ktorého bola udelená licencia na prevádzku spoločnosti, čo znemožnilo členom verejnosti napadnúť výsledky tohto hodnotenia. ESLP ďalej poznamenal, že tento nedostatok informácií pokračoval po havárii v januári 2000 napriek pravdepodobnej úzkosti miestneho obyvateľstva. ESLP preto dospel k záveru, že rumunské orgány nespĺnili svoju povinnosť uspokojivým spôsobom posúdiť riziká, ku ktorým by mohlo dôjsť v dôsledku činnosti spoločnosti S.C. Transgold S.A. Baia Mare a prijať vhodné opatrenia s cieľom chrániť právo dotknutých osôb na rešpektovanie ich súkromného života a domova v zmysle článku 8 a vo všeobecnosti ich *práva užívať zdravé a chránené životné prostredie*. Súd rozhodol jednomyseľne, že došlo k porušeniu článku 8 EDLP (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života) z dôvodu neschopnosti rumunských orgánov chrániť právo žiadateľov užívať zdravé a chránené prostredie, ktorí žili v blízkom okolí zlatej bane.

Pred Európskou komisiou pre ľudské práva (v čase, keď ešte existovala) sa objavilo viacero sťažností poukazujúcich na porušenie dohovorom garantovaného práva na rešpektovanie súkromného, rodinného života a obydlia podľa článku 8, ako aj na porušenie práva na súkromné vlastníctvo podľa článku 1 Protokolu č. 1 v súvislosti so znížením hodnoty majetku ležiaceho v blízkosti letiska, v dôsledku neúmerneho hluku leteckej prepravy. V rámci týchto prípa-

dov boli namietané i porušenia procesných práv zakotvených v článku 6 (právo na spravodlivý súdny proces) a článku 13 (právo na efektívny opravný prostriedok).

V prípade *Hatton a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* (č. 36022/97)⁷⁶ sa sťažovatelia úspešne dovolali porušenia svojho práva podľa článku 8 v dôsledku zvýšeného hluku z letiska Heathrow, pričom vláda nezabezpečila žiadne seriózne štúdie o vplyve hluku z letiska na spánok sťažovateľov. Prípád sa týkal znečistenia hlukom v blízkosti letiska Heathrow v Londýne a najmä primeranosti štúdií vykonaných orgánmi pred zavedením systému kvót hluku. Otázkou bolo, či úrady prekročili svoju právomoc pri zavádzaní voľnejšieho režimu pre nočné lety na letisku Heathrow. Rozhodnutie ESLP v prvom stupni bolo teda v prospech žalobcov. Väčšina vyjadrila zásadu, že „štáty musia čo najviac minimalizovať zásah do týchto práv tým, že sa pokúsia nájsť alternatívne riešenia a vo všeobecnosti sa snažia dosiahnuť svoje ciele najmenej zaťažujúcim spôsobom, pokiaľ ide o ľudské práva.“ Prípád bol neskôr postúpený na preskúmanie Veľkej komore ESLP,⁷⁷ ktorá prekvapivo zamietla nárok žiadateľov, pretože sa domnieva, že medzi dotknutými konkurujúcimi záujmami bola dosiahnutá spravodlivá rovnováha. Veľká komora ESLP konštatovala, že štát konal v danom prípade v rámci prípustnej voľnej úvahy.

V podobnom prípade *Powell a Rayner proti Spojenému kráľovstvu* (č. 9310/81) sťažovatelia taktiež neuspeli.⁷⁸ Rovnako neúspešný bol sťažovateľ v prípade *L., C., B. proti Spojenému kráľovstvu* (č. 23413/94) v súvislosti s článkami 2 a 3, kde sťažnosť smerovala proti nepriaznivým dôsledkom jadrových pokusov na zdravie.⁷⁹

V prípade *Fredin proti Švédsku* (č. 12033/86)⁸⁰ Komisia pre ľudské práva vo svojej správe v súvislosti so sťažnosťou sťažovateľa proti zrušeniu povolenia využívať štrkovisko konštatovala, že „...ochrana prírody je všeobecne vo všetkých zmluvných členských štátoch uznaná ako dôležitý záujem pre súčasnú spoločnosť

⁷⁶ Pozri prípad *Hatton and Others v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 36022/97, 2nd October 2001, European Court of Human Rights.

⁷⁷ *Hatton and Others v United Kingdom*, Judgment of Grand Chamber, Merits and Just Satisfaction, App. No. 36022/97, 8th July 2003, European Court of Human Rights.

⁷⁸ Pozri prípad *Powell and Rayner v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 9310/81, 21st February 1990. European Court of Human Rights.

⁷⁹ Pozri prípad *L. C. B. v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 23413/94, 9th July, 1998. European Court of Human Rights.

⁸⁰ Pozri prípad *Fredin v Sweden*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 12033/86, 18th February, 1991. European Court of Human Rights.

a že tento záujem nemôže byť adekvátne garantovaný bez toho, aby bolo zákonom upravené užívanie majetku...“ Týmto potvrdila právnu možnosť ochrany životného prostredia prostredníctvom obmedzení užívania základných práv a slobôd chránených dohovorom v danom prípade v súvislosti s článkom 1 Protokolu č. 1 zakotvujúcim ochranu majetku. Dohovor teda dovoľuje chrániť životné prostredie ako „všeobecný záujem odôvodňujúci obmedzenie užívania základných práv a slobôd“.⁸¹

Nepriama ochrana hmotného ľudského práva na životné prostredie je možná i prostredníctvom ustanovení Americkej deklarácie práv a povinností človeka (1948) a Amerického dohovoru o ľudských právach (1969). *Americká deklarácia práv a povinností človeka* (1948)⁸² a *Americký dohovor o ľudských právach* (1969)⁸³ vytvárajú systém ochrany ľudských práv v určitých rysoch podobný systému Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950) Rady Európy. Zakotvujú relatívne komplexné katalógy ľudských práv. Deklarácia zakotvuje ľudské práva prvej i druhej generácie. Dohovor zahŕňa katalóg 26 občianskych a politických práv, z ktorých 21 je formulovaných zhodne s Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach. V porovnaní z MPOPP však navyše upravuje právo na azylovú ochranu a neupravuje práva príslušníkov menšín a právo na vzdelanie.⁸⁴ K dohovoru bol v roku 1988 prijatý *Dodatkový protokol týkajúci sa hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv* a v roku 1990 *Protokol o zrušení trestu smrti*. Ako už bolo spomenuté, *Dodatkový protokol týkajúci sa hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv* (1988) zakotvuje samostatné právo na životné prostredie v článku 11, avšak tohto práva sa nemožno dovolávať podľa procedúry individuálnych sťažností,⁸⁵ vzhľadom na skutočnosť, že tento protokol zakotvuje vo vzťahu k aplikácii jeho

⁸¹ Obsiahlejší komentár k už uvedeným i ďalším prípadom Európskeho súdu pre ľudské práva týkajúcim sa nepriamej ochrany hmotného práva na životné prostredie pozri v diele TAVERNIER, P.: *La Cour européenne des droits de l'Homme et la mise en oeuvre du droit international de l'environnement* In: ŠTURMA, P. et. al.: *Implementation and Enforcement of International Environmental Law*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. s. 47–60.

⁸² *American Declaration of the Rights and Duties of Man* (1948), OEA/Ser.L./V.II.23, doc. 21, rev. 6 (1948).

⁸³ *American Convention on Human Rights* (1969). OAS Treaty Series No. 36. 1144 UNTS 123.

⁸⁴ STRÁŽNICKÁ, V. a kol. *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Bratislava: Eurokódex, 2013. s. 158.

⁸⁵ PAVONI, R. *Environmental Jurisprudence of the European and Inter-American Courts of Human Rights*. In: BOER, B.(ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 70.

obsahu iba spravodajskú procedúru. Je teda nutné toto právo chrániť najmä širším výkladom iných práv zakotvených v rámci *Amerického dohovoru o ľudských právach* (1969).

Deklarácia i dohovor zakotvujú i kontrolné mechanizmy dodržovania zakotvených ľudských práv realizované Medziamerickou komisiou pre ľudské práva a Medziamerickým súdom pre ľudské práva. Medziamerická komisia pre ľudské práva vznikla v roku 1959 a sídli vo Washingtone. Má vlastné monitorovacie mechanizmy ochrany ľudských práv v podobe celého radu spravodajcov, napr. pre otázky práv domorodých národov, žien, detí a pod. Prešetruje i individuálne sťažnosti a medzištátne sťažnosti pre porušenie ľudských práv a navrhuje ich mimosúdne vyriešenie. Tieto sťažnosti vyšetruje v rámci procedúry individuálnych sťažností zakotvenej v Americkej deklarácii práv a povinností človeka (1948), ale aj v rámci procedúr individuálnych sťažností a medzištátnych sťažností podľa Amerického dohovoru o ľudských právach (1969). Po prípadnej neúspešnosti mimosúdnej nápravy v nadväznosti na procedúry individuálnych sťažností a medzištátnych sťažností podľa Amerického dohovoru o ľudských právach (1969) komisia postupuje sťažnosti Medziamerickému súdu pre ľudské práva so sídlom v kostarickom San José. Úlohou tohto súdu, ktorý vznikol v roku 1979, je rozhodovať o sťažnostiach pre porušenie ľudských práv, ktoré mu postúpi Medziamerická komisia pre ľudské práva, a poskytovať výklad právnych nástrojov na podnet členských štátov alebo orgánov Organizácie amerických štátov. Medziamerický súd pre ľudské práva postupne rozvíja svoju judikatúru, v nadväznosti na ľudské práva zakotvené v *Americkom dohovore o ľudských právach* (1969) ako v rámci procedúry individuálnych sťažností, tak i procedúry medzištátnych sťažností. Jeho judikatúra tvorivo rozširuje výklad jednotlivých ustanovení a postupne chráni i práva, ktoré nie sú v dohovore uvedené.

V konaní pred Medziamerickou komisiou pre ľudské práva (ďalej aj MAKLP) a Medziamerickým súdom pre ľudské práva (ďalej aj MASEP) v oblasti ochrany práv domorodých národov sa vyvinula zaujímavá a špecifická judikatúra týkajúca sa nepriamej ochrany práva na životné prostredia. Pred MAKLP sa objavilo viacero sťažností domorodých Indiánov, ale len málo z nich sa dostalo pred MASEP.⁸⁶

Z hľadiska prípadov riešených Medziamerickou komisiou pre ľudské práva bol, v kontexte nepriamej ochrany hmotného ľudského práva na životné

⁸⁶ ANAYA, S. J.: *Indigenous Peoples in International Law*. New York: Oxford University Press, 2004. s. 266.

prostredie, významným prípad *Yanomamiovia proti Brazílii* (1985).⁸⁷ V danom prípade podali sťažnosť MAKLP proti Brazílii viacerí sťažovatelia, konkrétne Tim Coulter (výkonný riaditeľ centra pre pramene indiánskeho práva), Edward J. Lehman (výkonný riaditeľ Americkej antropologickej asociácie), Barbara Bentleyová (riaditeľka spoločnosti Survival International, USA), Shelton H. Davis (riaditeľ Centra antropológie), Groge Krumbhaar (úradujúci prezident spoločnosti Survival International, USA) a iné osoby, poukazujúc na porušovanie ľudských práv Indiánov z kmeňa Yanomami, pričom namietali porušenie viacerých článkov Americkej deklarácie o právach a povinnostiach človeka, a to článku I (právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť), článku II (právo na rovnosť pred zákonom), článku III (právo na náboženskú slobodu a bohoslužby), článku XI (právo na ochranu zdravia a pohody), článku XII (právo na vzdelanie), článku XVII (právo na uznanie právnej subjektivity a občianskych práv) a článku XXIII (právo na majetok) v súvislosti s výstavbou diaľnice cez územie daného indiánskeho kmeňa žijúceho v brazílskej Amazónii na hraniciach s Venezuelou. Vzhľadom na to, že išlo o jeden z prvých prípadov týkajúcich sa práva na životné prostredie domorodých (pôvodných) národov, budeme mu venovať širšiu pozornosť.

Po preskúmaní dokumentov a svedeckých výpovedí predložených sťažovateľmi MAKLP možno vyvodit' nasledujúce skutkové a právne dôsledky: Na území Roraima na hranici s Venezuelou žije približne 10 000 až 12 000 Indiánov kmeňa Yanomami. Brazílska ústava zaručuje právo Indiánov na svoje vlastné územie a stanovuje, že ide o trvalé a nescudziteľné vlastníctvo. Brazílska ústava tiež stanovuje právo Indiánov na výhradné využívanie prírodných zdrojov na ich území. Článok 23 zákona o indiánoch stanovuje, že pozemky, ktoré indiáni využívajú v súlade s ich kmeňovými zvykmi, obyčajami a tradíciami vrátane území, kde vykonávajú činnosti nevyhnutné na ich existenciu alebo ktoré sú ekonomicky užitočné „*tvoria územie Indiánov*“. Článok 2 zákona 6/001 tiež zaručuje právo Indiánov a indiánskych komunit „*trvalo držať pozemky, ktoré zaberajú, uznávajú im právo na výlučné užívanie prírodných zdrojov a všetky tam existujúce užitočné veci*“. Článok 6 brazílskeho občianskeho zákonníka stanovuje, že Indiáni sú považovaní za „*relatívne nekompetentných*“ a sú pod „*opatrovníctvom*“ organizácie Fundação Nacional do Índio (FUNAI – Národná indiánska nadácia). Táto inštitúcia je podriadená ministerstvu vnútra a bola zriadená na obranu, ochranu a ochranu záujmov a kultúrneho dedičstva Indiánov a tiež na podporu programov a projektov sú-

⁸⁷ *Case of Yanomami vs Brazil*, Case No. 7615, Resolution No. 12/85 of March 5, 1985, Inter-American Commission of Human Rights.

visiacich s ich sociálnym a hospodárskym rozvojom. V šesťdesiatych rokoch schválila vláda Brazílie plán využitia obrovských prírodných zdrojov a rozvoja oblasti Amazonky. V roku 1973 začala výstavba diaľnice BR-210 (severná okružná diaľnica), ktorá prechádza cez územie Indiánov Yanomami a prinútila ich, aby opustili svoje životné prostredie a hľadali útočisko na iných miestach. Počas sedemdesiatych rokov boli v zónach Couto de Magalhães, Uraricãa, Surucucus a Santa Rosa na územiach Yanomamiobjavené bohaté ložiská nerastov, ktoré priťahovali ťažobné spoločnosti a nezávislých prospektov (garimpeiros), čo spôsobilo presuny tisícov Indiánov. V rokoch 1979 až 1984 sa vyvinuli rôzne snahy a predložili rôzne projekty zamerané na vytvorenie hraníc parku Yanomami ako indiánskeho územia. V marci 1982 po intenzívnej kampani protestov národných a medzinárodných mimovládnych organizácií pre ochranu ľudských práv a obranných organizácií Indiánov vláda Brazílie ministerskou vyhláškou GM/N° 025 vytvorila rezerváciu o rozlohe 7 000 000 hektárov na federálnom území Roraima a štáte Amazonas pre Indiánov z Yanomami.

V informáciách predložených sťažovateľmi MAKLP boli uvedené ďalej tieto tvrdenia: Masívne prenikanie obyvateľstva z iných častí Brazílie do oblasti mala pre Indiánov devastujúce, ničivé fyzické a psychologické dôsledky. Spôsobilo rozpad pôvodnej spoločenskej organizácie a prostitúciu medzi ženami kmeňa, čo bolo dovtedy neznáme. Viedlo k mnohým úmrtiam spôsobeným epidémiami chrípky, tuberkulózy, osýpok, pohlavných chorôb a ďalších. Napriek opakovaným zásahom mnohých humanitárnych, náboženských a proindiánskych organizácií v mene Indiánov, úrady zodpovedné za zdravie Indiánov a za zabezpečenie implementácie ustanovení ústavy a zákona urobili málo. Projekty poľnohospodárskeho rozvoja, ktoré uskutočnil Národný inštitút pre usadzovanie a agrárnu reformu (Instituto Nacional de Colonização e Reforma Agraria), vytvorené v prospech Indiánov vysídlených z ich územia, nepriniesli požadované účinky. Výsledkom naopak bola strata pozemkov Indiánov a ich nútený presun do poľnohospodárskych spoločenstiev, ktoré nezodpovedajú ich zvykom a tradíciám. Proces integrácie Indiánov, tak ako je to ustanovené v legislatíve a ako je uplatňované zodpovednými orgánmi, smeruje k rozpadu a zničeniu indiánskych komunít namiesto toho, aby prispievali k ich hospodárskemu a sociálnemu blahu. Zamestnanosť a rozvoj oblasti Amazonas a územia Roraima viedli k zničeniu sídlisk Indiánov a zmiznutie a smrť stoviek Indiánov Yanomami, pričom hrozí ich zánik ako národa. Návrh na zriadenie „*indiánskeho parku Yanomami*“, podporovaný brazilskou vládou, bol napadnutý zoskupeniami, ktoré sa primárne zaujímajú o hospodársky rozvoj štátu a územia Roraima a ktoré vyjadrili svoj nesúhlas s projektom rezervácie. To viedlo k nedodržaniu zákona 6/001, ktorý vytvoril rezerváciu indiánskych území.

MAKLP vyhlásila, že existujú dostatočné podklady a dôkazy na to, aby sa dospelo k záveru, že z dôvodu neúspechu vlády Brazílie prijať včasné a účinné opatrenia v prospech Indiánov Yanomami vznikla situácia, ktorá viedla k porušeniu práv, ktoré im boli priznané v *Americkej deklarácii o právach a povinnostiach človeka*, a to práva na život, slobodu a osobnú bezpečnosť (článok I), práva na pobyt a pohyb (článok VIII), práva na ochranu zdravia a blaha (článok XI). MKALP, ale tiež uznala za dôležité opatrenia, ktoré prijala vláda Brazílie v posledných rokoch, najmä od roku 1983, na ochranu bezpečnosti, zdravia a nedotknuteľnosti Indiánov Yanomami a odporučila, aby vláda Brazílie naďalej prijímala preventívne a liečebné zdravotné opatrenia na ochranu života a zdravia Indiánov vystavených infekčným alebo nákazlivým chorobám. Aby vláda Brazílie prostredníctvom FUNAI a v súlade so svojimi zákonmi pristúpila k stanoveniu a vymedzeniu hraníc parku Yanomami spôsobom, ktorý FUNAI navrhla 12. septembra 1984 medziministerskej pracovnej skupine. Programy vzdelávania, zdravotnej ochrany a sociálnej integrácie Yanomami sa majú vykonávať v spolupráci s postihnutým domorodým obyvateľstvom a s poradenskou službou príslušného vedeckého, lekárskeho a antropologického personálu s tým, že brazílska vláda bude informovať Komisiu o opatreniach prijatých na implementáciu týchto odporúčaní.

Z hľadiska prípadov riešených Medziamerickým súdom pre ľudské práva po predchádzajúcom predložení zo strany Medziamerickej komisie pre ľudské práva bol v kontexte nepriamej ochrany hmotného ľudského práva na životné prostredie prelomovým prípad, skrátene nazývaný *Awas Tingni proti Nikaragae* (2001).⁸⁸ Sťažnosť v tomto prípade inicioval člen domorodej indiánskej komunity národa Mayagna (Sumo), žijúceho v oblasti Awas Tingni v Nikaragae, v konaní pred MAKLP, a to 2. októbra 1995. MAKLP túto sťažnosť zaregistrovala pod č. 11577. Vzhľadom na to, že MAKLP nedokázala sporové strany priviesť k zmierlivému riešeniu, 4. júna 1998 postúpila vec MASEP s tým, aby posúdil či Nikaragua porušila články 1 (záväzok rešpektovať práva bez diskriminácie), 2 (záväzok prijať vnútroštátne opatrenia na výkon práv zakotvených v dohovore), 21 (právo na majetok) a 25 (právo na súdnu ochranu) Amerického dohovoru o ľudských právach v súvislosti so skutočnosťou, že Nikaragua nevytýčila územie komunity Awas Tingni, neprijala efektívne opatrenia na zabezpečenie majetkových práv komunity vo vzťahu k územiu ich predkov a prírodným zdrojom na tomto území a tiež z dôvodu, že vláda Nikaragui udelila koncesiu na ťažbu dreva na danom území firme SOLCARSA.

⁸⁸ *Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v Nicaragua*, Judgement of August 31, 2001, Inter-American Court of Human Rights, Ser.C, No. 79 (2001).

V tomto prípade MASEP konštatoval porušenie viacerých článkov *Amerického dohovoru o ľudských právach* z roku 1969, a to článku 25 v spojitosti s článkom 1 ods. 1 a 2, článku 21 v spojitosti s článkom 1 ods. 1 a 2 v nadväznosti na uvedené akty Nikaraguy. V nadväznosti na článok 2 MASEP uložil Nikaraguo záväzok prijať v rámci vnútroštátnej legislatívy právne, správne a akékoľvek iné opatrenia smerujúce k vytvoreniu efektívneho mechanizmu pre delimitáciu, demarkáciu a označenie majetku domorodých komunit v súlade s ich obvyčajovým právom, hodnotami, zvykmi. Súd taktiež rozhodol, že Nikaragua musí vykonať delimitáciu, demarkáciu a označenie majetku členov komunity Maygna (Sumo) Awas Tingni a do času, kým uvedené akty vykoná, sa musí Nikaragua zdržať akýchkoľvek aktov, ktoré by sa mohli dotknúť existencie, hodnoty, používania či užívania majetku umiestneného v zemepisnej oblasti, kde žijú členovia uvedenej komunity. Súd teda priznal indiánskej komunite právo na územia a prírodné zdroje, ktoré obývajú. Súd tu aplikoval rozširujúci výklad uvedených článkov v duchu vyvíjajúcich sa noriem v oblasti ochrany práv domorodých národov. Súd tiež konštatoval, že jeho rozsudok je jednou z foriem reparácie, avšak rozhodol i o povinnosti štátu investovať 50 000 amerických dolárov v priebehu roka na práce a služby v kolektívnom záujme komunity Awas Tingni po dohode s ňou a zaplatiť komunite 30 000 amerických dolárov v súvislosti s výdavkami členov komunity na vnútroštátne a medzinárodné súdne trovy. Súd tiež zaviazal Nikaraguu podávať každých šesť mesiacov správu o implementácii rozsudku MASEP pričom uviedol, že jeho dohľad nad výkonom rozsudku skončí až v prípade, ak bude tento rozsudok splnený.

Dôležitým prípadom z praxe MAKLP a MASEP je prípad *Sarayaku proti Ekvádoru* (2012).⁸⁹ Sťažnosť v tomto prípade podalo 19. decembra 2003 združenie domorodej komunity indiánskeho národa Kichwa z oblasti Sarayaku v Ekvádore a dve mimovládne organizácie (Centrum pre hospodárske a sociálne práva a Centrum pre spravodlivosť a medzinárodné právo) MAKLP, ktorá túto sťažnosť zaregistrovala pod č. 12465. Sťažnosť súvisela so skutočnosťou, že Ekvádor vydal povolenie súkromnej naftárskej spoločnosti, vykonať prieskumné a ťažobné aktivity vo vzťahu k nálezisku ropy na území domorodého národa Kichwa zo Sarayaku bez predchádzajúcej konzultácie s týmto národom a bez získania jeho súhlasu. Uvedená naftárska spoločnosť začala výskumné práce a umiestnila na viacerých miestach územia domorodého národa nebezpečné výbušniny (1400 kg), čím vytvorila rizikovú situáciu pre obyvateľstvo vzhľadom na obmedzenie možnosti získavanie obživy a obmedzenie slobody pohy-

⁸⁹ *Case of the Kichwa Indigenous People of Sarayaku v Ecuador*. Judgment of June 27, 2012. Inter-American Court of Human Rights, Series C, No. 245.

bu a slobody vyjadrenia kultúry. Sťažovatelia tiež namietali porušenie práva na súdnu ochranu a spravodlivý súdny proces.

Po preskúmaní merita veci MAKLP 16. apríla 2010 postúpila vec MASEP s tým, aby posúdil, či Ekvádor porušil viacero článkov Amerického dohovoru o ľudských právach. Išlo o článok 21 (právo na majetok) spolu s článkami 13 (právo na slobodu myslenia a prejavu), 23 (právo na účasť v správe) a 1 ods. 1 (záväzok rešpektovať práva bez diskriminácie), ďalej články 4 (právo na život), 8 (právo na spravodlivý proces), 25 (právo na súdnu ochranu) v spojitosti s článkom 1 ods. 1 a článok 22 (právo na slobodu pohybu a pobytu) v spojitosti s článkom 1 ods. 1. Porušenie uvedených článkov malo byť na ujmu celej komunity národa Kichwa zo Sarayaku a jeho členov. MAKLP tiež žiadala MASEP o posúdenie porušenia článku 5 (právo na humánne zaobchádzanie) v spojitosti s článkom 1 ods. 1 vo vzťahu k 20 členom národa Kichwa zo Sarayaku, posúdenie porušenia záväzku podľa článku 2 (záväzok prijať vnútroštátne opatrenia na výkon práv zakotvených v dohovore) a o to, aby prikázal štátu prijať špecifické opatrenia pre náhradu škody.

MASEP v rámci riešenia prípadu, prvýkrát vo svojej praxi, navštívil ľud Kichwa zo Sarayaku a prípad skúmal aj na mieste. V rozsudku konštatoval porušenie viacerých článkov Amerického dohovoru o ľudských právach vo vzťahu k indiánskemu domorodému národu Kichwa. Primárne išlo o porušenie článku 21 (právo na majetok) v nadväznosti na porušenie práva domorodého národa na konzultácie o činnosti ťažobnej spoločnosti, práva na domorodé komunálne vlastníctvo a práv na kultúrnu identitu v spojitosti s článkom 1 ods. 1 a 2 (záväzok rešpektovať práva bez diskriminácie). Súd tiež konštatoval porušenie článku 4 ods. 1 (právo na život) a článku 5 ods. 1 (právo na fyzickú, morálnu a mentálnu integritu) v nadväznosti na ohrozenie fyzickej a psychickej integrity národa v dôsledku umiestnenia 1400 kg výbušnín na domorodom území ťažobnou spoločnosťou.⁹⁰ Súd tiež konštatoval porušenie článku 8 (právo na spravodlivý proces), 25 (právo na súdnu ochranu) v spojitosti s článkom 1 ods.1 vo vzťahu k domorodému národu Kichwa zo Sarayaku.

V nadväznosti na uvedené porušenia MASEP konštatoval, že samotný rozsudok je jednou z foriem reparácie, ale uložil Ekvádoru aj celý rad povinností. Išlo najmä o povinnosť neutralizovať, deaktivovať a odstrániť výbušniny na území národa Kichwa zo Sarayaku na základe konzultácie s týmto národom, povinnosť konzultovať s uvedeným národom všetky aktivity týkajúce sa vyu-

⁹⁰ Ecuador: Inter-American Court ruling marks key victory for Indigenous Peoples. Dostupné k 18. 9. 2012 na webstránke <http://www.amnesty.org/en/news/ecuador-inter-american-court-ruling-marks-key-victory-indigenous-peoples-2012-07-26>.

žívanie prírodných zdrojov na jeho území a vytvoriť pre uvedené predbežné konzultácie legislatívne, správne a iné predpoklady, povinnosť zabezpečiť výkon porušených práv domorodého národa za použitia rozpočtových zdrojov a vzdelávacích programov pre armádu, políciu, súdnych úradníkov a úradníkov s právomocou vo vzťahu k domorodým národom, povinnosť verejne deklarovat uznanie medzinárodnoprávnej zodpovednosti v súvislosti s daným prípadom, povinnosť zaplatiť finančné čiastky vo výške 90 000 amerických dolárov za finančné škody, 1 250 000 amerických dolárov za nemajetkovú ujmu, 58 000 amerických dolárov za náklady na vedenie sporu. Súd tiež zaviazal Ekvádor podávať do roka od zverejnenia rozsudku správu o implementácii rozsudku súdu, pričom uviedol, že jeho dohľad nad výkonom rozsudku skončí až v prípade, ak bude tento rozsudok splnený.⁹¹

V prípade *Saramaka proti Surinamu* (2007)⁹² rovnako z praxe MAKLP a MASLP išlo o sťažnosť osobitnej komunity obyvateľstva černošského pôvodu v juhoamerickom Suriname, ktorá vznikla v dôsledku úteku černošských otrokov z plantáží do odlahlých oblastí Surinamu, kde de facto začala žiť tradičným spôsobom ako v Afrike podobne ako indiánske komunity v okolitých štátoch a považujú sa za kmeňové spoločenstvo.

Sťažnosť pochádzala z oznámenia č. 12 338 predloženého sekretariátu MAKLP 27. októbra 2000 Združením orgánov Saramaka (ďalej len ASA) a dvanástich kapitánov komunit Saramakov vo vlastnom mene, ako aj v mene ľudu Saramaka od rieky Horný Surinam. Dňa 2. marca 2006 MAKLP prijala sťažnosť ako prípustnú a prijala správu v merite veci č. 9/06 s odporúčaniami pre štát. Dňa 19. júna 2006 MAKLP dospela k záveru, že „záležitosť nebola vyriešená“ a v dôsledku toho predložila tento prípad MASLP. Sťažnosť bola predložená MASLP kvôli namietaným porušeniam Amerického dohovoru o ľudských právach (ďalej aj ADLP), ktorých sa dopustil štát Surinam vo vzťahu k ľudu Saramaka v regióne Horného Surinamu. MAKLP tvrdila, že štát neprijal účinné opatrenia na uznanie ich práva na užívanie územia, ktoré tradične obývali a používali a porušil právo na súdnu ochranu na úkor týchto osôb tým, že im neposkytuje prístup k spravodlivosti vo veci ochrany ich základných práv, najmä práva vlastníť majetok v súlade so svojimi spoločenskými tradíciami. Štát podľa MAKLP

⁹¹ Bližšie pozri ANAYA, S. J. a C. GROSSMAN. The Case of Awas Tingni v Nicaragua: A New Step in the International Law of Indigenous Peoples. In: *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 19, 2002. s. 1–15. Dostupné k 8. 7. 2014 na webstránke: <http://www.ajicl.org/AJICL2002/vol191/introduction-final.pdf>.

⁹² *Case of the Saramaka People v Suriname*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs, Judgment of November 28, 2007, Inter-American Court of Human Rights.

neprijal ani vnútroštátne právne predpisy s cieľom zabezpečiť a zaručiť práva Saramakov. MAKLP požiadala MASLP, aby konštatoval medzinárodnú zodpovednosť Surinamu za porušenie článkov 21 (právo na vlastníctvo) a 25 (právo na súdnu ochranu), v spojení s článkom 1 ods. 1 a článkom 2 ADEL. Okrem toho MAKLP požiadala MASLP, aby nariadil štátu prijať niekoľko peňažných a nepeňažných nápravných opatrení. Zástupcovia kmeňa Saramaka ďalej požiadali MASLP, aby vyhlásil, že štát porušil tie isté práva, ktoré uvádza MAKLP, a navyše tvrdili, že štát porušil článok 3 (právo na právnu subjektivitu) dohovoru tým, že „nedokázal uznať právnu subjektivitu ľudu Saramaka“. Okrem toho zástupcovia predložili dodatočné informácie a argumenty vo veci namietaných a pokračujúcich účinkov spojených s výstavbou priehrady pre vodnú elektrárňu v 60. rokoch minulého storočia, čím došlo k zaplaveniu tradičného územia ľudu Saramaka. Rovnako predložili dôkazy o nelegálnej ťažbe dreva na ich tradičnom území, ktorá zničila ich životné prostredie. Okrem toho požadovali určité nápravné opatrenia a náhradu nákladov a výdavkov vzniknutých pri spracovaní prípadu na vnútroštátnej úrovni a pred medzinárodnými orgánmi.

MASLP vec preskúmala a v rozsudku konštatoval, že členovia ľudu Saramaka (sami sa nazývajú Saamaka) tvoria kmeňovú komunitu, nie domorodú v danom regióne, ale majú podobné charakteristiky ako domorodé obyvateľstvo. Sociálne, kultúrne a ekonomické charakteristiky odlišujú ľud Saramaka od iných častí národného spoločenstva, najmä vďaka ich osobitnému vzťahu k územiu, kde žijú, preto, že sa aspoň čiastočne riadia svojimi vlastnými normami, zvykmi a tradíciami. Z tohto dôvodu sa Saramakovia v celej Amerike budú považovať za rovnocenné domorodým (pôvodným) národom v medzinárodnom práve a požívať práva podľa *Deklarácie o právach domorodých národov* (2007) OSN.⁹³

MASLP ďalej v rozsudku uviedol, že štát Surinam porušil vo vzťahu k členom komunity Saramaka viacero namietaných práv zakotvených v ADEL, a to článok 3 (právo na právnu subjektivitu), článok 21 (právo na majetok) a článok 25 (právo na súdnu ochranu). Všetky tri práva boli porušené aj v súvislosti s článkom 1 ods. 1 (povinnosť rešpektovať práva), ktorý bol rovnako porušený. MASLP ďalej v rozsudku uviedol, že tento rozsudok je *per se* určitou formou reparácie a taktiež nariadil Surinamu prijať sériu desiatich opatrení. Primárne rozhodol, že Surinam má delimitovať a vymedziť územie ľudu Saramaka a udeliť mu kolektívne právo na územie kde žije, v súlade so svojimi obyčajovými normami a na základe predchádzajúcich, účinných a plne informovaných konzultácií s ľuďom Saramaka. Ďalej rozhodol, že Surinam má udeliť členom

⁹³ *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Resolution adopted by the UN General Assembly, 2 October 2007, UN Doc. A/RES/61/295 (2007).

skupiny Saramaka právne uznanie kolektívnej právnej subjektivity, ktorá sa vzťahuje na spoločenstvo, ku ktorému patria, s cieľom zabezpečiť plné uplatňovanie a využívanie ich práva na spoločné vlastníctvo, ako aj kolektívny prístup k spravodlivosti, v súlade s ich komunálnym systémom, obyčajovými normami a tradíciami. Surinam má ďalej odstrániť, zmeniť a doplniť právne ustanovenia, ktoré bránia ochrane vlastníckeho práva členov skupiny Saramaka a prijme vo svojej vnútroštátnej legislatíve, prostredníctvom predchádzajúcich, účinných a plne informovaných konzultácií so skupinou Saramaka legislatívne, administratívne a iné opatrenia, ktoré môžu byť požadované vo vzťahu k uznaniu, ochrane, zaručeniu a právnomu účinku práv členov komunity ľudu Saramaka na spoločné vlastníctvo územia, ktoré tradične používali a obývali, ako aj ich práva riadiť, distribuovať a efektívne kontrolovať toto územie v súlade so svojimi obyčajovými normami a tradičným kolektívnym systémom vlastníctva pozemkov. Surinam má tiež podľa rozsudku prijať legislatívne, administratívne a iné opatrenia nevyhnutné na to, aby bolo uznané a zabezpečené právo na účinné konzultácie s ľuďmi Saramaka v súlade s ich tradíciami a obyčajami, alebo ak je to potrebné, právo udeliť alebo neudeliť svoj slobodný, informovaný a predchádzajúci súhlas, pokiaľ ide o rozvojové alebo investičné projekty, ktoré by mohli ovplyvniť ich územie a právo primerane sa podieľať na prínosoch takýchto projektov ľudu Saramaka, ak by sa v konečnom dôsledku uskutočnili. Štát Surinam tiež vypláti ľudu Saramaka celkom 675 000 USD ako kompenzáciu za hmotné a nemajetkové škody prostredníctvom komunitného rozvojového fondu vytvoreného a zriadeného v prospech komunity Saramaka.

Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva v uvedenom prípade vychádza z najnovších noriem medzinárodného práva verejného týkajúcich sa ochrany práv domorodých (pôvodných) národov a zreteľne výrazne indikuje a podporuje nepriamu ochranu práva na životné prostredie komunity Saramaka, prostredníctvom viacerých práv zakotvených v Americkom dohovore ľudských práv. I tento rozsudok preto predstavuje významný míľnik v procese medzinárodnoprávnej ochrany ľudského práva na životné prostredie.

Po komparatívnej analýze celej uvedenej judikatúry MAKLP a MASLP v oblasti práva domorodých (pôvodných) národov je možné konštatovať, že v porovnaní s judikatúrou ESLP je orientovaná viac na kolektívny rozmer ochrany ľudského práva na životné prostredie.⁹⁴ Je to však americké špecifikum vzhľadom na prepojenie problematiky ochrany ľudského práva na životné pro-

⁹⁴ PAVONI, R. Environmental Jurisprudence of the European and Inter – American Courts of Human Rights. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 106.

stredie s problematikou ochrany práv domorodých (pôvodných) národov, ktorá má na medzinárodnoprávnej úrovni kolektívny rozmer. Túto problematiku upravujú primárne dva záväzné dohovory Medzinárodnej organizácie práce – *Dohovor č. 107 o ochrane a integrácii domorodých a ostatných kmeňových a polo kmeňových populácií v nezávislých štátoch* (1957)⁹⁵ a *Dohovor č. 169 o domorodých a kmeňových národoch v nezávislých krajinách* (1989).⁹⁶ Tieto dva dohovory inšpirovali intenzívnejšie snahy medzinárodného spoločenstva o ochranu práv domorodých (pôvodných) národov.⁹⁷ Valné zhromaždenie OSN prijalo v nadväznosti na tieto dva dohovory i už spomínanú *Deklaráciu o právach domorodých národov* (2007).⁹⁸ Domorodé národy sú v porovnaní s menšinami presne definované (v už uvedených dohovoroch MOP) ako kolektívy a požívajú i niektoré kolektívne práva (práva k pôde alebo právo na rešpektovanie domorodých zvykov, inštitúcií a obyčají). Je tomu tak kvôli krehkosti a zraniteľnosti ich kultúr, ktoré sú úzko zviazané s prírodou a tradičnými kmeňovými inštitúciami. V zmysle záväzných definícií obsiahnutých v oboch dohovoroch MOP, ostatných ustanovení týchto dohovorov a nezáväzných definíčných snáh OSN, je možné *domorodý národ* charakterizovať ako národ s osobitnou identitou vedúci tradičný spôsob života spätý s prírodou, pôdou, na ktorej žije, vlastnými inštitúciami, obyčajami a právnymi normami, ktorý je totožný s populáciou ovládnutou koloniálnou mocnosťou v historickom období, ktorý si z dôvodu zachovania územnej celistvosti štátu, na území ktorého žije, nemôže úplne realizovať svoje právo na sebaurčenie a ktorý vzhľadom na svoje nedominantné, početne podriadené postavenie v rámci štátu, kde existuje, požíva osobitnú medzinárodnoprávnu ochranu podobnú ochrane menšín (so širším katalógom práv, vrátane kolektívnych práv a vnútorného práva na sebaurčenie) s možnosťou využívať i medzinárodnoprávnu ochranu náležiacu menšinám.⁹⁹

⁹⁵ *Indigenous and Tribal Populations Convention* (1957). 26 June 1957, C107, dostupný k 22. 9. 2015 na webstránke : <http://www.refworld.org/docid/3ddb66804.html>.

⁹⁶ *Indigenous and Tribal Peoples Convention* (1989). 27 June 1989, C169, dostupný k 22. 9. 2015 na webstránke : <http://www.refworld.org/docid/3ddb6d514.html>.

⁹⁷ K týmto dohovorom bližšie pozri ANAYA, S. J. *Indigenous Peoples in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2004. s. 58–60.

⁹⁸ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (2007). UN Doc. A/RES/61/295 (2007).

⁹⁹ Bližšie pozri JANKUV, J. Definícia pojmu domorodý národ v súčasnom medzinárodnom práve. In: *Právnik*, č. 8, 1999. s. 725–738 a JANKUV, J. *Medzinárodnoprávna ochrana práv príslušníkov menšín*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 100–103.

1.3 Zakotvenie a ochrana procesných environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom

Medzinárodnoprávnu úpravu hmotného práva na životné prostredie významným spôsobom dopĺňa a skvalitňuje medzinárodnoprávna úprava konštituujúca procesnú rovinu práva na životné prostredie. Táto úprava je neporovnateľne bohatšia ako medzinárodná právna úprava hmotnej roviny práva na životné prostredie. Jej základom je myšlienka, že hmotné právo na priaznivé životné prostredie je možné najúčinnšie chrániť prostredníctvom troch špecializovaných procesných environmentálnych práv. Ide o právo na prístup k informáciám o životnom prostredí, právo na účasť v rozhodovacom procese v oblasti životného prostredia, ako aj právo na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia. Účelom týchto práv má byť najmä možnosť brániť sa konaniam a rozhodnutiam, ktoré poškodzujú životné prostredie v rámci vnútroštátnych právnych poriadkov jednotlivých štátov. Medzinárodné právo životného prostredia však poskytuje i subsidiárne možnosti domáhať sa ochrany týchto práv i na medzinárodnej úrovni.¹⁰⁰

Procesné environmentálne práva sa v priebehu posledných dekád stali pevnou súčasťou mnohých nezáväzných dokumentov, ale aj záväzných dohovorov medzinárodného práva najmä z oblasti medzinárodného práva životného prostredia. Ich komplexný výpočet a analýza presahuje rámec tohto článku. Preto sa obmedzíme len na niektoré najvýznamnejšie či najznámejšie dokumenty a dohovory.¹⁰¹

Procesné environmentálne práva sa podobne ako právo na životné prostredie objavujú najprv v nezáväznom medzinárodnoprávnom dokumente, konkrétne vo *Svetovej charte prírody* (1982) prijatej ako Deklarácia Valného zhromaždenia OSN č. 37/7 (1982),¹⁰² ktorá zakotvila právo na účasť v rozhodovacom procese v oblasti životného prostredia, ako aj právo na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia v bode 23 tohto dokumentu. Podľa tohto bodu dokumentu všetky osoby, v súlade so svojimi vnútroštátnymi právnymi predpismi, budú mať možnosť zúčastňovať sa individuálne alebo s inými

¹⁰⁰ Bližšie pozri dielo BIRNIE, P. W.; BOYLE, A. E. *International Law & The Environment*. Oxford: Oxford University Press, 1994. s. 195.

¹⁰¹ Komplexný prehľad medzinárodných dohovorov obsahujúcich procesné environmentálne práva pozri v diele KISS, A.: *Le droit à l'environnement en tant que moyen d'assurer la mise en oeuvre de traités internationaux*, In: ŠTURMA, P. et al. *Implementation and Enforcement of International Environmental Law*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. s. 38–45.

¹⁰² *World Charter for Nature*, UN Doc. A/Res./37/7 (1982).

osobami formulácie rozhodnutí, ktoré sa priamo týkajú ich životného prostredia, a mať prístup k opravným prostriedkom v prípade poškodenia alebo degradácie ich životného prostredia.¹⁰³

Prvé medzinárodnoprávne záväzné zakotvenie procesných environmentálnych práv prináša *Dohovor o hodnotení vplyvu na životné prostredie presahujúcom štátne hranice (1991)*¹⁰⁴ prijatý v rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu. Tento dohovor zakotvil právo na informácie o životnom prostredí i právo na účasť verejnosti v rozhodovaní o otázkach životného prostredia v článku 2 ods. 6 a článku 3 ods. 8. Článok 2 ods. 6 znie: „*Strana pôvodu v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru umožní, aby sa verejnosť v oblastiach, ktoré by mohli byť dotknuté, mohla zúčastniť na príslušných procesoch hodnotenia vplyvu na životné prostredie týkajúcich sa navrhovaných činností, a zabezpečí, aby táto možnosť poskytovaná verejnosti dotknutej strany bola rovnocenná s možnosťou poskytovanou verejnosti strany pôvodu.*“ Znenie článku 3 ods. 8 je formulované nasledovne: „*Zainteresované strany zabezpečia, aby verejnosť dotknutej strany v oblastiach, ktoré možno budú dotknuté, bola informovaná a mala možnosť vzniesť pripomienky alebo námietky k navrhovanej činnosti a aby tieto pripomienky alebo námietky boli odovzdané kompetentnému orgánu strany pôvodu, a to buď priamo jemu, alebo ak je to potrebné, prostredníctvom strany pôvodu.*“ Formulácie procesných environmentálnych práv v tomto dohovore určite slúžili ako inšpirácia pre neskoršie dokumenty. Ich význam je zreteľný aj z tohto hľadiska, že ide o prvé záväzné zakotvenie týchto práv v rámci medzinárodného práva verejného, resp. v rámci jeho pododvetvia – medzinárodného práva životného prostredia. Kontrolný systém dohovoru je založený na spravodajskej procedúre, ktorá neumožňuje podávanie sťažností verejnosti v prípade porušenia uvedených práv medzinárodnému orgánu.

Precízne zakotvenie všetkých troch procesných environmentálnych práv je obsiahnuté v zásade 10 *Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji z Rio de Janeiro (1992)*. Deklarácia zakotvuje záväzok štátov zabezpečiť na národnej úrovni každému jednotlivcovi právo na informácie o životnom prostredí, právo zúčastniť sa na rozhodovaní o otázkach životného prostredia a právo na prístup k súdnym a správnym konaniam vo veciach životného prostredia.

¹⁰³ Bližšie pozri dielo BIRNIE, P. W. BOYLE. A. E. *Basic Documents on International Law and the Environment*. Oxford: Oxford University Press, 1995. s. 20.

¹⁰⁴ *Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (1991)*, United Nations, Treaty Series, vol. 1989, p. 309. Tento dohovor bol publikovaný v Oznámení Ministerstva zahraničných vecí SR č. 162/2000 Z. z.

V *Dohovore o ochrane a využívaní hraničných vodných tokov a medzinárodných jazier* (1992)¹⁰⁵ je zakotvené právo na informácie o životnom prostredí. Podľa článku 16 ods. 1 zmluvné strany zabezpečia, že informácie o pomeroch na hraničných vodách, o podniknutých opatreniach alebo o plánovaných opatreniach na prevenciu, obmedzovanie a znižovanie vplyvu presahujúceho hranice, ako aj účinky týchto opatrení budú k dispozícii verejnosti. K tomuto účelu zabezpečia zmluvné strany zverejňovanie týchto informácií: a) cieľové ukazovatele kvality vody, b) vydané povolenia a podmienky, ktoré sa majú splniť, c) výsledky odberu vzoriek vody a odpadových vôd vykonávané pre účely sledovania a vyhodnocovania, ako aj výsledky kontrol týkajúcich sa dodržiavania cieľov akosti vody a povolených podmienok. V duchu článku 16 ods. 2 zmluvné strany zabezpečia, aby tieto informácie boli k dispozícii verejnosti k nahliadnutiu vo vhodnom čase a bezplatne a poskytnú zástupcom verejnosti praktickú príležitosť, aby kópie daných informácií mohli získavať od zmluvných strán po zaplatení primeraných poplatkov. Kontrolný systém dohovoru je založený na spravodajskej procedúre, ktorá neumožňuje podávanie sťažností verejnosti v prípade porušenia uvedených práv medzinárodnému orgánu.

Právo na informácie o životnom prostredí je podrobne rozpracované, zahrnuté i v *Dohovore o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja* (1994).¹⁰⁶ Podľa článku 14 ods. 1 tohto dohovoru zmluvné strany zabezpečia, aby ich kompetentné úrady poskytovali dostupné informácie týkajúce sa stavu alebo kvality riečneho prostredia v povodí Dunaja akýmkoľvek fyzickým či právnickým osobám po zaplatení primeraného poplatku na základe každej primeranej požiadavky bez toho, aby táto osoba musela zdôvodňovať svoj záujem a aby informácia bola poskytnutá v čo najkratšom čase. V duchu článku 14 ods. 2 dohovoru informácie uvedené v ods. 1 tohto článku, ktoré predkladajú verejné inštitúcie, môžu byť podávané v písomnej, vizuálnej, ústnej alebo databázovej forme. Podľa článku 14 ods. 3 sa ustanovenia tohto článku nedotýkajú práv zmluvných strán, ktoré sú v súlade s ich právnym systémom a použiteľnými medzinárodnými normami, odmietnuť žiadosť o informácie, pokiaľ sa tieto informácie dotýkajú dôverných záležitostí štátnych orgánov, medzinárodných vzťahov a národnej obrany, verejnej bezpečnosti, záležitostí podliehajúcich

¹⁰⁵ *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* (1992). United Nations, Treaty Series, vol. 1936, p. 269. Tento dohovor bol publikovaný v rámci Vyhlášky MZV č. 358/2002 Z. z.

¹⁰⁶ *Convention on co-operation for the protection and sustainable use of the Danube river* (1994). CELEX 21997A1212(03) (31997D0825). Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Oznámenia č. 356/2002 Z. z.

súdnemu a správne konaniu, vrátane disciplinárneho vyšetrovania, alebo sú predmetom predbežného konania, obchodného a priemyselného tajomstva, vrátane duševného vlastníctva, dôvernosti osobných dát alebo vzťahov, materiálov poskytnutých treťou stranou bez toho, aby táto strana bola právne povinná tak urobiť, materiálov, ktorých zverejnenie by s veľkou pravdepodobnosťou mohlo spôsobiť poškodenie prostredia, na ktoré sa tieto materiály vzťahujú. V duchu článku 14 ods. 4 verejné orgány odovzdajú požadujúcej osobe informáciu podľa možnosti čo najskôr. Dôvody odmietnutia žiadosti o poskytnutie požadovanej informácie musia byť oznámené písomne.

Dozrievanie relatívne podrobne upraveného práva na informácie v tomto dohovore nie je možné monitorovať formou podania oznámení verejnosti proti jeho porušovaniu zo strany verejnosti v zmluvných štátoch na medzinárodny orgán.

*Rámcový dohovor o zmene klímy (1992)*¹⁰⁷ zakotvuje v rámci svojej pôsobnosti právo na informácie o životnom prostredí i právo na účasť verejnosti v rozhodovaní o otázkach životného prostredia. Podľa článku 4 ods.1 písm. i) všetky zmluvné strany, pri zohľadnení svojich spoločných, ale rozličných zodpovedností a svojich špecifických národných a regionálnych priorít rozvoja, cieľov a okolností, budú podporovať a spolupracovať pri vzdelávaní, školení a oboznamovaní verejnosti o zmene klímy a podporovať čo najširšiu účasť v tomto procese, vrátane mimovládnych organizácií. V duchu článku 6 ods. 1 písm. i) až iii) budú zmluvné strany pri plnení svojich záväzkov podľa článku 4, ods. 1 písm. i) podporovať a uľahčovať na národnej a primerane aj na subregionálnej a regionálnej úrovni a v súlade s národnými zákonmi a predpismi v rámci svojej kapacity rozvoj a zavádzanie vzdelávacích programov a programov na informovanie verejnosti o zmene klímy a jej účinkoch, prístup verejnosti k informáciám o zmene klímy a jej účinkoch, účasť verejnosti na riešení zmien klímy a jej účinkov a vývoj adekvátnych odoziev.

Medzinárodnoprávna úprava procesných environmentálnych práv je v súčasnosti najkomplexnejšie prezentovaná v ustanoveniach už spomenutého regionálneho *Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia* (1998, ďalej Aarhuský dohovor).¹⁰⁸ Aarhuský dohovor chráni hmotné právo na životné

¹⁰⁷ *United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992). United Nations Treaty Series, vol. 1771, p. 107. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Oznámenia MZV SR č. 548/2006 Z. z.

¹⁰⁸ Tento dohovor mal k 2. novembru 2009 celkovo 44 zmluvných strán vrátane Európskej únie a niektorých mimoeurópskych krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Medzičasom

prostredie prostredníctvom všetkých troch procesne chápaných práv – práva na prístup k environmentálnym informáciám, práva na účasť verejnosti na rozhodovaní o otázkach životného prostredia a práva na prístup k právnej ochrane v záležitostiach životného prostredia v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru, vrátane možnosti napádať rozhodnutia a akty vnútroštátnych orgánov v oblasti aplikácie ich vnútroštátnej úpravy. Aarhuský dohovor vo svojom obsahu stanovuje potrebné definície, všeobecné ustanovenia, podrobnú právnu úpravu všetkých troch spomenutých procesných environmentálnych práv a vytvára priestor pre postupné dotváranie kontrolných mechanizmov dohovoru vrátane mechanizmov oznámení verejnosti medzinárodnému orgánu v prípade porušenia týchto práv.

Z hľadiska aplikácie Aarhuského dohovoru sú dôležité definície uvedené v jeho článku 2. V duchu článku „*orgán verejnej moci*“ znamená podľa článku 2 ods. 2 písm. a) orgán verejnej správy na štátnej, regionálnej a inej úrovni, v duchu článku 2 ods. 2 písm. b) fyzické osoby alebo právnické osoby vykonávajúce verejné administratívne funkcie v súlade s vnútroštátnym právom vrátane osobitných povinností, činností a služieb vo vzťahu k životnému prostrediu, podľa znenia článku 2 ods. 3 písm. c) akékoľvek iné fyzické osoby alebo právnické osoby, ktoré majú verejné zodpovednosti alebo funkcie alebo poskytujú verejné služby so vzťahom k životnému prostrediu pod kontrolou orgánu alebo osoby podľa písmena a) alebo b), podľa článku 2 ods. 2 písm. d) inštitúcie akejkoľvek regionálnej hospodárskej integračnej organizácie uvedenej v článku 17, ktorá je zmluvnou stranou tohto dohovoru. Definície podľa článku 2 ods. 2 nezahŕňajú orgány alebo inštitúcie, ak vykonávajú súdnu alebo zákonodarnú moc.

V nadväznosti na článok 2 ods. 3. „*informácia o životnom prostredí*“ znamená akúkoľvek informáciu v písomnej, obrazovej, zvukovej, elektronickej alebo inej materiálnej forme a) o stave zložiek životného prostredia, ako sú ovzdušie a atmosféra, voda, pôda, krajina, krajinné a prírodné prostredie, biologická rôznorodosť a jej zložky vrátane geneticky modifikovaných organizmov a vzájomných vzťahov týchto zložiek; b) o činiteľoch, ako sú látky, energia, hluk a žiarenie a činnostiach a opatreniach vrátane administratívnych opatrení, dohôd v oblasti životného prostredia, politik, právnych predpisov, plánov a programov, ktoré ovplyvňujú alebo by mohli ovplyvniť zložky život-

bol doplnený Protokolom o registroch únikov a prenosov znečisťujúcich látok (Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers) z roku 2003 a bol zmenený tzv. Doplnkom o účasti verejnosti v rozhodnutiach o zámernom vypustení do životného prostredia a umiestnenia na trh geneticky modifikovaných organizmov (Amendment on public participation in decisions on the deliberate release into the environment and placing on the market of genetically modified organisms) z roku 2005.

ného prostredia v rozsahu písmena a) a analýzy prínosov a nákladov a iných ekonomických analýz a odhadov používaných v rozhodovacom procese o životnom prostredí; c) o stave zdravia a bezpečnosti obyvateľstva, podmienkach života obyvateľstva, kultúrnych pamiatkach a sídelných štruktúrach v rozsahu, v akom sú alebo môžu byť ovplyvnené stavom zložiek životného prostredia alebo prostredníctvom týchto zložiek činiteľmi, činnosťami alebo opatreniami uvedenými v písmene b).

V duchu článku 2 ods. 4 pojem „verejnosť“ znamená jednu alebo viac fyzických osôb alebo právnických osôb a v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi alebo praxou ich združenia, organizácie alebo skupiny. Podľa článku 2 ods. 5. pojem „zainteresovaná verejnosť“ znamená verejnosť, ktorá je alebo by mohla byť ovplyvnená rozhodovacím procesom týkajúcim sa životného prostredia alebo sa o tento proces zaujíma; pre potreby tejto definície sa mimovládne organizácie podporujúce ochranu životného prostredia a spĺňajúce všetky požiadavky vnútroštátneho práva považujú za zaujímavé sa o rozhodovací proces.

Pre praktickú aplikáciu Aahuského dohovoru sú významné i záväzky štátov v duchu článku 3 Aahuského dohovoru. V nadväznosti na ustanovenia článku 3 ods.1 každá zmluvná strana prijme nevyhnutné legislatívne, administratívne a iné opatrenia vrátane opatrení na dosiahnutie súladu ustanovení tohto dohovoru týkajúcich sa informácií, účasti verejnosti a prístupu k spravodlivosti, rovnako ako aj riadne vykonávacie opatrenia s cieľom vytvoriť a udržiavať jasný, transparentný a ucelený rámec na vykonanie ustanovení tohto dohovoru. V kontexte článku 3 ods. 2. zmluvné štáty prijali záväzok zabezpečiť, aby úradníci a orgány podporovali a usmerňovali verejnosť pri požadovaní prístupu k informáciám, uľahčovali jej účasť na rozhodovacom procese a pri požadovaní prístupu k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia. Článok 3 ods. 3 obsahuje záväzok zmluvných strán podporiť vzdelávanie v záležitostiach životného prostredia a povedomie verejnosti predovšetkým o tom, ako možno získať prístup k informáciám, zúčastňovať sa na rozhodovacom procese a získať prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia. V článku 3 ods. 4 je obsiahnutý záväzok zmluvných strán podporiť združenia, organizácie alebo skupiny podporujúce ochranu životného prostredia a zabezpečiť, že jej vnútroštátny právny systém je v súlade s týmto záväzkom.

V článku 3 ods. 5 až 9 sú uvedené ďalšie záväzky zmluvných štátov v súvislosti s aplikáciou Aahuského dohovoru nasledovne: Ustanovenia tohto dohovoru neovplyvňujú právo zmluvnej strany ponechať alebo zaviesť opatrenia umožňujúce širší prístup k informáciám, výraznejšiu účasť verejnosti na rozhodovacom procese a širší prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného

prostredia, ako to požaduje tento dohovor. Tento dohovor nepožaduje žiadnu odchýlku od existujúcich práv na prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia. Každá zmluvná strana podporí uplatňovanie princípov tohto dohovoru v medzinárodných rozhodovacích procesoch a v rámci medzinárodných organizácií v záležitostiach súvisiacich so životným prostredím. Každá zmluvná strana zabezpečí, aby osoby, ktoré uplatňujú svoje práva v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru, neboli za to trestané, pokutované, prenasledované alebo akýmkoľvek spôsobom obťažované. Toto ustanovenie neovplyvňuje právo vnútroštátnych súdov priznať trovy súdneho konania. V rámci príslušných ustanovení Aarhuského dohovoru má verejnosť prístup k informáciám, možnosť účasti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia, a to bez ohľadu na štátnu príslušnosť, národnosť alebo bydlisko a v prípade právnickej osoby bez ohľadu na jej sídlo alebo skutočné miesto výkonu činnosti.

Právo na prístup k environmentálnym informáciám je detailnejšie rozpracované v článku 4 Aarhuského dohovoru.¹⁰⁹ Základom úpravy tohto práva je záväzok zmluvných strán podľa článku 4 ods. 1, podľa ktorého zmluvné strany zaistia, aby štátne orgány na žiadosť o environmentálne informácie sprístupnili informácie o životnom prostredí verejnosti v rámci vnútroštátnej legislatívy, vrátane kópií existujúcej dokumentácie obsahujúcej alebo zahrňujúcej tieto informácie v prípadoch, keď je o ne požiadané. Právo na účasť verejnosti na rozhodovaní o otázkach životného prostredia je upravené v článkoch 6–8 Dohovoru, ktoré podrobne upravujú najdôležitejšie podmienky a predpoklady aplikácie práva na účasť verejnosti na rozhodovaní o otázkach životného prostredia. Účasť verejnosti sa predpokladá najmä pri rozhodovaní o špecifických činnostiach v oblasti životného prostredia, pri tvorbe plánov, programov a politik týkajúcich sa životného prostredia a pri príprave vykonávacích predpisov a všeobecne použiteľných právne záväzných normatívnych nástrojov.¹¹⁰ Právo na prístup k právnej ochrane v záležitostiach životného prostredia je konkretizované v článku 9 Aarhuského dohovoru. Základom právnej úpravy tohto práva je záväzok zmluvných strán zaistiť zainteresovanej verejnosti možnosť

¹⁰⁹ Bližšie pozri JANKUV, J. Ludské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008), s. 73–74.

¹¹⁰ JANKUV, J. Ludské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008), s. 74.

preskúmania postupu pred súdom alebo iným nezávislým a nestranným orgánom v prípade porušenia práva na informácie o životnom prostredí, záväzok zmluvných strán zaistiť možnosť členom zainteresovanej verejnosti dosiahnuť preskúmanie súdom alebo iným nezávislým alebo nestranným orgánom zriadeným zo zákona a napádať vecne a procedurálne zákonnosť akýchkoľvek rozhodnutí, aktov alebo opomenutí v oblasti životného prostredia a napokon záväzok zmluvných strán zaistiť, aby členovia zainteresovanej verejnosti mali prístup k správnym a súdnym konaniam a aby mohli vznášať námietky proti konaniam, aktom alebo opomenutiam zo strany súkromných osôb alebo štátnych orgánov, ktoré sú v rozpore s ustanoveniami ich vnútroštátneho práva týkajúceho sa životného prostredia.¹¹¹

Kontrolné mechanizmy dohovoru sú vytvárané v duchu článkov 10 ods. 2, 12, 14 a 15. Článok 10 ods. 2 v prvej vete zakotvuje „...Strany budú na svojich stretnutiach uskutočňovať priebežné hodnotenie napĺňania tohto dohovoru na základe pravidelných správ strán...“ Ide tu o spravodajskú procedúru podobnú spravodajským procedúram ľudskoprávných dohovorov OSN. Článok 12 vytvára osobitný orgán Aarhuského dohovoru *Sekretariát*. Článok 14 vytvára ďalší osobitný medzinárodný orgán Aarhuského dohovoru – *stretnutie strán*. Článok 15 ďalej zakotvuje, že „...Na stretnutí strán sa na základe súhlasnej vôle všetkých strán vytvoria nepovinné mechanizmy pre posúdenie súladu s ustanoveniami tohto dohovoru, ktoré majú nekonfrontačný, mimosúdny a konzultačný charakter. Tieto mechanizmy musia umožniť primeranú účasť verejnosti a môžu tiež zahŕňať možnosť posúdiť stanoviská členov verejnosti k záležitostiam týkajúcim sa tohto dohovoru.“ Uvedené mechanizmy boli v priebehu času vytvorené. V rámci stretnutí zmluvných strán bol vytvorený celý rad orgánov. Z hľadiska kontroly dodržiavania ustanovení dohovoru je zrejme najvýznamnejší tzv. *Výbor pre súlad* (angl. Compliance Committee) nazývaný aj *Aarhuským výborom* (ďalej aj Aarhuský výbor) vytvorený na základe *Rozhodnutia č. 1/7 (2002) o preskúmaní súladu* stretnutia strán. Mechanizmus tohto výboru je možné spustiť podaním jednej zmluvnej strany vo veci dodržiavania dohovoru inou zmluvnou stranou, podaním zmluvnej strany týkajúcim sa dodržiavania dohovoru z jeho strany, odkazom sekretariátu zasadnutia zmluvných strán Aarhuského výboru, oznámeniami verejnosti vo veci dodržiavania dohovoru štátom. Navyše výbor pre súlad môže skúmať dodržiavanie dohovoru z vlastnej iniciatívy, robiť odporúčania, pripravovať správy o dodržiavaní

¹¹¹ JANKUV, J. Ludské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008), s. 74.

dohovoru na požiadanie stretnutia strán a monitorovať, posúdiť a napomáhať implementácii požiadaviek na spravodajskú procedúru zo strany štátov podľa článku 10 ods. 2. Detaily vo veci realizácie spravodajskej procedúry boli rozpracované v rámci *Rozhodnutia č. 1/8 (2002) o spravodajských požiadavkách stretnutia strán*. V rámci tejto procedúry má okrem Aarhuského výboru významnú úlohu Sekretariát.

Vzhľadom na nedávne vytvorenie Aarhuského výboru nie je v odbornej literatúre dostatok informácií, ktoré by umožnili úplne jednoznačne charakterizovať povahu tohto orgánu. Existuje tu však potenciál vytvorenia kvázisúdneho mechanizmu.¹¹² Podľa najnovších informácií z činnosti Výboru pre súlad vyplýva, že sa slubne rozbieha akceptácia právomocí Výboru zo strany štátov. Do súčasnosti žiadna zo zmluvných strán nepožiadala o vyňatie z procedúr Výboru pre súlad. Výbor do súčasnosti eviduje menší počet podaní od štátov smerujúcich proti inému štátu a vyšší počet oznámení od verejnosti (jednotlivcov) proti štátu. Vo viacerých prípadoch (vrátane Slovenskej republiky) konštatoval Aarhuský výbor nesúlad s ustanoveniami Aarhuského dohovoru.¹¹³

Ako príklad aplikácie tohto mechanizmu je možné uviesť jeden z najnovších prípadov z praxe Aarhuského výboru, oznámenie *Fons de Defensa Ambiental proti Španielsku* (2017).¹¹⁴ Dňa 20. januára 2014 mimovládna organizácia Fons de Defensa Ambiental predložila oznámenie Aarhuskému výboru proti Španielsku. V oznámení uviedla, že verejnosť nedostala príležitosť na skorú a efektívnu účasť na udeľovaní environmentálneho povolenia pre súkromnú spoločnosť Uniland Cementera, vzhľadom na to, že povolenie bolo udelené na iné činnosti ako bolo požadované. Z tohto dôvodu oznamovateľ tvrdil, že Španielsko konalo v rozpore s článkom 6 ods. 2 a 3 Aarhuského dohovoru. Navyše niektoré informácie týkajúce sa povolenia a administratívneho spisu boli sprístupnené verejnosti až po vydaní environmentálneho povolenia. Podľa oznámenia Španielsko preto porušilo aj článok 6 ods. 4 a následne aj článok 6, odseky 8 a 9 Aarhuského dohovoru. Okrem toho oznamovateľ tvrdil, že došlo k porušeniu práva na prístup k spravodlivosti podľa článku 9 ods. 2 Aarhuské-

¹¹² Pozri dielo SHAW, M. N. *International Law*. Sixth Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. s. 848–849 a internetovú stránku www.unece.org/env/pp/compliance.htm.

¹¹³ Bližšie pozri JANKUV, J. *Ludské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008), s. 75–76 a webovú stránku <http://www.unece.org/env/pp/pubcom.htm>.

¹¹⁴ Findings and recommendations with regard to communication ACCC/C/2014/99 concerning compliance by Spain. Adopted by the Compliance Committee on 19 June 2017.

ho dohovoru, pričom environmentálnej mimovládnej organizácii bol zamietnutý prístup k administratívne preskúmaniu veci.

Výbor po preskúmaní veci konštatoval, že Španielsko tým, že neoznámilo verejnosti informácie o projekte spoločnosti Uniland Cementera a najmä informácie o navrhovanej zmene alebo rozšírení činnosti podliehajúcej článku 6 alebo aktualizácii jeho prevádzkových podmienok, informácie o orgáne verejnej správy zodpovednom za rozhodovanie, informácie o tom, aké informácie o životnom prostredí sú relevantné pre navrhovanú činnosť k dispozícii, informácie o skutočnosti, že činnosť podliehala konaniu o hodnotení vplyvu na životné prostredie, nedodržalo článok 6 ods. 2 písm. a), c), d) vi) a e) Aarhuského dohovoru.

Aarhuský výbor ďalej v prípade konštatoval, že Španielsko neinformovaním verejnosti o rozhodnutí povoliť predmet činnosti vo vzťahu k článku 6 dohovoru akýmkoľvek iným spôsobom, ako je uverejnenie rozhodnutia na internete, nedodržala článok 6 ods. 9 Aarhuského dohovoru. Aarhuský výbor v uvedenej súvislosti odporučil, aby Španielsko prijalo potrebné legislatívne, regulačné alebo iné opatrenia a praktické opatrenia na zabezpečenie toho, aby bola verejnosť okamžite informovaná o prijatých rozhodnutiach podľa článku 6 ods. 9 Aarhuského dohovoru nielen prostredníctvom internetu, ale aj prostredníctvom iných prostriedkov vrátane, ktoré sa používajú na informovanie príslušnej verejnosti podľa článku 6 ods. 2 dohovoru.

Rozbehla sa i spravodajská procedúra. Ako príklad aplikácie tejto procedúry je možné uviesť cyklus správ Slovenskej republiky (ďalej aj SR). *Prvú národnú správu o implementácii Aarhuského dohovoru za Slovenskú republiku* podala SR v roku 2008 k 3. zasadnutiu zmluvných strán Aarhuského dohovoru (Riga, Lotyšsko). *Druhá národná správa o implementácii Aarhuského dohovoru za Slovenskú republiku* bola pripravená v roku 2011 k 4. zasadnutiu zmluvných strán Aarhuského dohovoru (Kišiňov, Moldavsko). *Tretia národná implementačná správa*, bola predložená na 5. zasadnutí zmluvných strán Aarhuského dohovoru, ktoré sa konalo v Maastrichte v Holandsku koncom júna a začiatkom júla 2014.¹¹⁵ *Štvrtá národná implementačná správa*, bola predložená na 6. zasadnutí zmluvných strán Aarhuského dohovoru v Budve (Čierna Hora) v septembri 2017.¹¹⁶ Táto správa je veľmi komplexná a týka sa aplikácie všetkých článkov Aarhuského dohovoru. Úplne podrobný komentár tejto správy presahuje rámec

¹¹⁵ Bližšie pozri webovú stránku Ministerstva životného prostredia SR <http://www.minzp.sk/eu/medzinarodne-dohovory/aarhusky-dohovor/> (Znenie dostupné dňa 1. 9. 2013).

¹¹⁶ Bližšie pozri webovú stránku Ministerstva životného prostredia SR <http://www.minzp.sk/eu/medzinarodne-dohovory/aarhusky-dohovor/> (Znenie dostupné dňa 19. 7. 2018).

tejto monografie. Vzhľadom na danú skutočnosť je tejto správe potrebné venovať pozornosť najmä slovenským vnútroštátnym úpravám týkajúcim sa zabezpečenia procesného práva na informácie o životnom prostredí podľa článku 4 Aarhuského dohovoru, procesného práva na účasť verejnosti v záležitostiach životného prostredia podľa článku 6 Aarhuského dohovoru a procesného práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia podľa článku 9 Aarhuského dohovoru, v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky. Uvedené informácie sú spôsobilé poskytnúť relatívne ucelený obraz o tom, ako sa ustanovenia Aarhuského dohovoru premietli do právnej úpravy jedného zo zmluvných štátov Aarhuského dohovoru a majú význam i z hľadiska 3. kapitoly tejto monografie, ktorá je venovaná vnútroštátnym mechanizmom implementácie ľudských environmentálnych práv v kontexte implementácie procesných environmentálnych práv. Preto uvedený prehľad danej vnútroštátnej úpravy bude obsiahnutý v rámci 3. kapitoly tejto monografie.

V rámci spravodajskej procedúry sú správy smerované Sekretariátu, ktorý ich posúdi a pripraví syntetickú správu, kde zhodnotí pokrok daného štátu a identifikuje významné trendy, výzvy a načrtne riešenia problémov. Úroveň správ z hľadiska dodržiavania predpísaných požiadaviek monitoruje Aarhuský výbor. Kontrolný mechanizmus Aarhuského dohovoru, podľa nášho názoru, je príkladom zmluvného kontrolného mechanizmu dodržiavania záväzkov, ktorý umožňuje dosiahnuť rovnaké ciele ako inštitút zodpovednosti štátov za protiprávne správanie, ale oveľa „mäkšími“ a veľmi pragmatickými prostriedkami.¹¹⁷

Novým momentom v rámci vývoja Aarhuského dohovoru bolo prijatie *Protokolu o registroch únikov a prenosov znečisťujúcich látok (2003 – ďalej Protokol)*. Protokol je dosť obsiahlym dokumentom. Má 30 článkov a štyri prílohy. Z hľadiska potrieb tohto príspevku uvedieme len informáciu o celi Protokolu podľa jeho článku 1, ktorý charakterizuje jeho zameranie. Cieľom Protokolu podľa článku 1 je skvalitniť prístup verejnosti k informáciám vytvorením koherentných, integrovaných celoštátnych registrov únikov a prenosov znečisťujúcich látok (angl. pollutant release and transfers registers) v súlade s ustanoveniami tohto protokolu, ktoré by mohli uľahčiť účasť verejnosti na rozhodovaní o záležitostiach životného prostredia a prispieť k prevencii a znižovaniu znečisťovania životného prostredia.

Z hľadiska kontrolných mechanizmov systému Protokolu je potrebné dodať, že v rámci prvého stretnutia zmluvných strán k Protokolu v roku 2010 bola

¹¹⁷ Porovnaj ŠTURMA, P.: Mezinárodní odpovědnost za škody v mezinárodním právu životního prostředí, In: (kapitola v učebnici). In.: ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*, Beroun: Eva Rozkotová – IFEF, 2004, s. 151.

prijatá Ženevská deklarácia a súbor rozhodnutí vytvárajúcich rámec pre budúce aktivity podľa protokolu zahŕňajúceho procesné pravidlá, preskúmavanie súladu, finančné úpravy, spravodajské a implementačné mechanizmy. Je zaujímavé, že tieto mechanizmy zahŕňajú aj vytvorenie ďalšieho osobitného Výboru pre súlad (angl. Compliance Committee) s veľmi podobnými právomocami, ako má Aarhuský výbor vrátane procedúry oznámení od verejnosti či zmluvných strán. Tento výbor pri svojej činnosti môže spolupracovať s Aarhuským výborom či inými orgánmi vytvorenými v duchu Aarhuského dohovoru.¹¹⁸

Procesné environmentálne práva sú zakotvené i v *Štokholmskom dohovore o perzistentných organických látkach (2001)*,¹¹⁹ ktorý zahŕňa právo na informácie o životnom prostredí a právo na účasť verejnosti v rozhodovaní o veciach životného prostredia. *Právo na informácie o životnom prostredí* je zakotvené primárne v článku 10 písm. b), podľa ktorého každá zmluvná strana bude podľa svojich možností podporovať a uľahčovať poskytovanie všetkých dostupných informácií o perzistentných organických látkach verejnosti, berúc do úvahy článok 9 ods. 5. Podľa článku 9 ods. 5 dohovoru sa informácie týkajúce sa ľudského zdravia a bezpečnosti a životného prostredia nebudú považovať za dôverné. *Právo na účasť verejnosti v rozhodovaní o veciach životného prostredia* je zakotvené v článku 10 písm. d), podľa ktorého každá zmluvná strana bude podľa svojich možností podporovať a uľahčovať účasť verejnosti na riešení problémov perzistentných organických látok a ich vplyvov na ľudské zdravie a životné prostredie a na príprave primeraných opatrení vrátane možnosti vstupu na národnej úrovni vo vzťahu k realizácii tohto dohovoru. Kontrolný systém dohovoru je založený na spravodajskej procedúre, ktorá neumožňuje podávanie sťažností verejnosti v prípade porušenia uvedených práv medzinárodnému orgánu.

Pre úplnosť z hľadiska zakotvenia procesných environmentálnych práv v rámci medzinárodného práva verejného je potrebné dodať, že na úrovni Rady Európy boli procesne chápané environmentálne práva potvrdené v *Dohovore o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené činnosťami nebezpečnými*

¹¹⁸ Bližšie pozri dokument *Report of the first session of the Meeting of the Parties to the Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers*, Geneva, 20–22 April 2010, UN doc. ECE/MP.PRTR/2010/2/Add.

¹¹⁹ *Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (2001)*, United Nations, Treaty Series, vol. 2256, p. 119. Tento dohovor bol publikovaný v Zbierke zákonov rámci Oznámenia MZV č. 593/2004 Z. z.

pre životné prostredie (1993)¹²⁰ a v *Dohovore o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva* (1998).¹²¹ Oba tieto dohovory však doposiaľ nevstúpili do platnosti, keďže ich neratifikoval dostatočný počet štátov. Preto ich ustanoveniam vo veci procesných environmentálnych práv nebudeme venovať detailnejšiu pozornosť.

1.4 Nepriama ochrana procesných environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom

Ochrana procesných environmentálnych práv v medzinárodnom práve je, rovnako ako v prípade hmotného práva na životné prostredie, doplnená *možnosťami nepriamej ochrany* prostredníctvom ľudských práv zakotvených v existujúcich ľudskoprávnych dohovoroch OSN či Rady Európy. Tieto možnosti sú využívané najmä na úrovni Rady Európy. Uznanie procesných environmentálnych práv je evidentné i už v spomenutom *Odporúčaní č. 1614* (2003) „*Životné prostredie a ľudské práva*“ *Parlamentného zhromaždenia Rady Európy*.¹²² Tento dokument o. i. odporúča prepojenie otázky ochrany životného prostredia s *Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950, ďalej *Európsky dohovor*), zabezpečiť procedurálne práva tak, ako sú zakotvené v *Aarhuskom dohovore* a harmonizovať legislatívu v oblasti ochrany a bezpečnosti životného prostredia. Pre dosiahnutie tohto cieľa parlamentné zhromaždenie odporučilo Výboru ministrov pripraviť návrh nového dodatkového protokolu k *Európskemu dohovoru týkajúceho sa uznania individuálnych environmentálnych procesných práv v duchu Aarhuského dohovoru*.

Výbor ministrov rady Európy však obe uvedené odporúčania odmietol a v praxi ani nerealizoval. V dôsledku odporúčania Parlamentného zhromaždenia 1614 (2003) bol Riadiacim výborom pre ľudské práva Rady Európy aspoň pripravený manuál „*Ľudské práva a životné prostredie – Zásady vyplývajúce z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*“ v roku 2006.

¹²⁰ *Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment*, Lugano, 21. VI. 1993, European Treaty Series – No. 150.

¹²¹ *Convention on the Protection of Environment through Criminal Law*, Strasbourg, 04/11/1998, European Treaty Series No. 172.

¹²² Príslušný dokument Rady Európy je k dispozícii na internetovej stránke www.assembly.coe.int.

Neskôr boli prijaté ďalšie dokumenty Rady Európy v danej oblasti, z ktorých najaktuálnejšie sú Odporúčania č. 1883 (2009) a č. 1885 (2009).¹²³ Širší komentár si zaslúži najmä *Odporúčanie č. 1885 (2009) „Príprava dodatkového protokolu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práva a základných slobôd týkajúceho sa práva na zdravé životné prostredie“*. Parlamentné zhromaždenie RE v tomto odporúčaní odkazuje na už uvedené staršie odporúčania i ďalšie dokumenty a vyzýva vlády členských štátov zabezpečiť primeranú ochranu života, zdravia, telesnej integrity a majetku jednotlivca, ako je to zaručené článkami 2, 3 a 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách, vytvoriť informačné systémy týkajúce sa životného prostredia a, kde je to možné, podporiť účasť verejnosti na rozhodovacích procesoch, spolupracovať a zdieľať zodpovednosť v prípade poškodenia životného prostredia. Zhromaždenie ďalej odporúča, aby Výbor ministrov vypracoval dodatkový protokol k Európskemu dohovoru o ľudských právach a základných slobodách, ktorý uznáva právo na zdravé a životaschopné životné prostredie¹²⁴ a zahrnul zástupcov Parlamentného zhromaždenia do skupiny odborníkov, ktorá sa touto záležitosťou zaoberá. Výbor ministrov Rady Európy však k príprave tohto protokolu zatiaľ nepristúpil.¹²⁵ Odpoveď Výboru ministrov je obsiahnutá v *Dokumente Výboru ministrov č. 12298 z 19. júna 2010* pričom v duchu jeho bodu 9 Výbor neodporúča prijatie dodatkového protokolu k Európskemu dohovoru o ľudských právach a základných slobodách, ktorý uznáva právo na zdravé a životaschopné životné prostredie. Výbor ministrov iba pripomenul, že v dôsledku odporúčanie Parlamentného zhromaždenia 1614 (2003) bol Riadiacim výborom pre ľudské práva pripravený už spomínaný manuál „*Ľudské práva a životné prostredie – Zásady vyplývajúce z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*“ v roku 2006. Cieľom príručky bolo zlepšiť pochopenie vzťahu medzi ochranou ľudských práv podľa Európskeho dohovoru o ľudských právach a životnom prostredí a životným prostredím, a tým prispieť k posilneniu ochrany životného prostredia na vnútroštátnej úrovni. Výbor v nadväznosti na odporúčania č. 1883 (2009)

¹²³ Uvedené odporúčania boli prijaté ako *Recommendation 1883 (2009) „Challenges posed by climate change“ adopted by the Parliamentary Assembly on 29 September 2009* a *Recommendation 1885 (2009) „Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment“; adopted by the Parliamentary Assembly on 30 September 2009*.

¹²⁴ Rovnaké odporúčanie je obsiahnuté i v Odporúčaní č. 1883 (2009).

¹²⁵ Bližšie pozri *Doc. 12298 19 June 2010 „The challenges posed by climate change / Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment, Reply to Recommendation 1883 (2009) and Recommendation 1885 (2009), Committee of Ministers*.

a 1885 (2009) iba odporučil aktualizovať a rozšíriť príručku vo svetle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (EŠLP) a Európskeho výboru pre sociálne práva, noriem prijatých inými medzinárodnými organizáciami a osvedčenými postupmi prijatými na vnútroštátnej úrovni s cieľom dosiahnuť účinnosť na základe zásad vyplývajúcich z judikatúry EŠLP.

Tento prístup Výboru ministrov Rady Európy je podľa nášho názoru spiatočnícky, nezodpovedá výzvam vyplývajúcim z judikatúry EŠLP. Ochrana procesných environmentálnych práv na úrovni Rady Európy je preto zabezpečovaná nepriamo prostredníctvom iných všeobecne uznávaných a vynútiteľných procesných práv zakotvených v Európskom dohovore, podobne ako v prípade nepriamej ochrany hmotného práva na životné prostredie.

Európsky súd pre ľudské práva vyvinul v tejto oblasti určitú judikatúru. Je zaujímavé, že táto judikatúra je užšia v porovnaní s judikatúrou súdu v oblasti nepriamej ochrany hmotného práva na životné prostredie. Pre nepriamu ochranu procesných environmentálnych práv sú podľa tejto judikatúry využiteľné najmä právo na spravodlivý súdny proces, resp. s ním súvisiace práva, tak ako sú zakotvené v článku 6 a právo na efektívny opravný prostriedok tak, ako je zakotvené v článku 13 Európskeho dohovoru. Oba tieto články sú využiteľné pre účely nepriamej ochrany procesného environmentálneho práva na správne a súdne prostriedky nápravy vo veciach životného prostredia. Využiteľné je tiež procesné právo na informácie, tak ako je zakotvené v článku 10 Európskeho dohovoru, ktoré jednoznačne umožňuje nepriamu ochranu procesného environmentálneho práva na prístup k informáciám o životnom prostredí. V zmysle existujúcej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva v danej oblasti je zreteľné, že sťažovatelia sa domáhajú ochrany procesných environmentálnych práv prostredníctvom uvedených práv, často súběžne s nárokom na nepriamu ochranu hmotného práva na životné prostredie.

Prvú skupinu prípadov tvoria prípady súvisiace s používaním jadrovej energie, kde sa sťažovatelia dovoľávali primárne procesných práv podľa článkov 6 ods. 1 a 13 a sekundárne tiež článkov 2 alebo 8. Vo veci *Athanassoglou a ďalší proti Švajčiarsku* (č. 27644/95)¹²⁶ sa sťažovala skupina sťažovateľov, obyvateľov štyroch obcí nachádzajúcich sa v zóne obklopujúcej blok II. jadrovej elektrárne Beznau vo Švajčiarsku, ktorí sa domáhali ochrany práva na efektívny prístup na súd proti rozhodnutiu správneho orgánu o predĺžení povolenia na využívanie uvedenej jadrovej elektrárne v nadväznosti na článok 6 ods. 1 dohovoru a tiež, že nemali žiadny účinný opravný prostriedok v zmysle článku 13

¹²⁶ Pozri prípad *Athanassoglou and Others v Switzerland*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 27644/95 6th April 2000. European Court of Human Rights.

dohovoru, ktorý by im umožnil namietat porušenie ich práv na život podľa článku 2 dohovoru a práv na rešpektovanie telesnej integrity podľa článku 8 dohovoru. Neboli však úspešní. Rovnako neúspešní boli sťažovatelia v prípade *McGinley a Egan proti Spojenému kráľovstvu* (č. 21825/93 a č. 23414/94),¹²⁷ kde sa sťažovatelia sťažovali proti nepriaznivým dôsledkom jadrových pokusov na ich zdravie v súvislosti s článkami 6 ods. 1, 8 a 13 Európskeho dohovoru.

O niečo úspešnejší boli sťažovatelia vo veci *Zander proti Švédsku* (č. 14282/88),¹²⁸ kde sa vlastníci pozemkov domohli odškodnenia morálnej ujmy na základe porušenia článku 6 ods. 1 dohovoru v súvislosti s ich snahou získať povolenie na uskutočnenie opatrení na zabezpečenie pozemkov a pitnej vody proti účinkom chemického odpadu zo skládky odpadu. Úspešní boli i sťažovatelia v prípade *Zimmerman a Steiner proti Švajčiarsku* (č. 8737/79),¹²⁹ kde Európsky súd pre ľudské práva priznal sťažovateľom porušenie článku 6 ods. 1 v súvislosti s neodôvodnene dlhým posudzovaním Federálneho správneho súdu vo veci odvolania voči rozhodnutiu Federálnej odškodňovacej komisie, ktorá odmietla uznať nárok sťažovateľov na odškodnenie ujmy spôsobenej hlukom a znečistením životného prostredia prevádzkou lietadiel.

V už komentovanom prípade *Taskin a ostatní proti Turecku* (č. 46117/99), kde sa skupina sťažovateľov obrátila na Súd v súvislosti s ohrozením svojho života na základe používania jedovatých látok (kyanid) v blízkej zlatej bani Ovacik, Súd taktiež konštatoval porušenie článku 6 ods. 1. v súvislosti so skutočnosťou, že štátne orgány desať mesiacov nekonali podľa rozhodnutia vnútroštátneho súdu, čím došlo k porušeniu práva na spravodlivý súdny proces. V inom už komentovanom prípade *Guerra a ďalší proti Taliansku* (č. 14967/89) bolo namietané i porušenie článku 10 v súvislosti s totálnym nedostatkom informácií sťažovateľky a 39 jej susedov o riziku znečistenia pochádzajúceho z blízkej chemickej továrne, ktorej emisiám boli sťažovatelia každodenne vystavení. Súd však nekonštatoval porušenie tohto článku v súvislosti s právom na informácie, i keď vtedy ešte existujúca Komisia pre ľudské práva porušenie predpokladala.

¹²⁷ Pozri prípad *McGinley and Egan v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 21825/93, 9th June 1998 and App. No. 23414/94, 9th June 1998. European Court of Human Rights.

¹²⁸ Pozri prípad *Zander v Sweden*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 14282/88, 25 November 1993, European Court of Human Rights.

¹²⁹ Pozri prípad *Zimmerman and Steiner v Switzerland*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No.8737/79, 13th July 1983. European Court of Human Rights.

Prípád *Di Sarno a iní proti Taliansku* (2012) sa týkal aj hmotného práva na životné prostredie, ale i procesného práva na účinný prostriedok nápravy, ktoré úzko súvisí s procesným environmentálnym právom na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia. V pozadí sťažnosti bola situácia v oblasti Kampánie v Taliansku, kde bol od 11. februára 1994 do 31. decembra 2009 vyhlásený výnimočný stav týkajúci sa zberu, spracovania a zneškodňovania odpadu. Toto obdobie zahŕňalo päť mesiacov, počas ktorých sa na uliciach nahromadili odpadky.

Osemnásť občanov, ktorí žili a/alebo pracovali v tomto regióne Kampánie, podalo sťažnosť týkajúcu sa porušenia ich práv podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života) a 13 (právo na účinný prostriedok nápravy). Súd konštatoval, že talianske orgány splnili svoju povinnosť podľa článku 8 poskytovať informácie o rizikách jednotlivcom, ale porušili článok 13. Hoci sa žalobcovia nedovolávali zdravotných problémov, ESLP zistil, že ich životy a zdravie boli v dôsledku vystavenia sa odpadu v nebezpečenstve a konštatoval aj porušenie práva podľa článku 8 na rešpektovanie rodinného a súkromného života. ESLP založil toto konštatovanie na práve na zdravé životné prostredie a dospel k záveru, že „zber, spracovanie a zneškodňovanie odpadu boli nebezpečné činnosti a štát ako taký bol povinný prijať vhodné a primerané opatrenia schopné zabezpečiť právo dotknutých osôb na zdravé a chránené životné prostredie“. Tento prípad je výnimočný tým, že opätovne potvrdil úzky súvis medzi hmotným právom na životné prostredie a procesnými environmentálnymi právami. V rámci dikcie rozsudku bol dokonca použitý pojem „právo na životné prostredie“, čo indikuje postupné pevné „zabudovanie“ hmotného práva na životné prostredie do rámca medzinárodného práva ľudských práv.

Určitú judikatúru v smere nepriamej ochrany procesných environmentálnych práv vyvinul i skôr spomínaný *Medziamerický súd pre ľudské práva* v nadväznosti na ustanovenia *Amerického dohovoru o ľudských právach* (1969, ďalej aj ADLP). Kľúčovým prípadom v tomto smere je prípad *Kawas-Fernándezová proti Hondurasu* (2009).¹³⁰ Budeme mu preto venovať širšiu pozornosť. Skutkové okolnosti tohto prípadu sa odvíjali od 6. februára 1995, kedy bola zavraždená pani Blanca Jeannette Kawas-Fernándezová, predsedníčka nadácie pre ochranu oblastí Lancetilly, Punta Sal, Punta Izopo a Texiguat. Organizácia bola vytvorená na zlepšenie kvality života ľudí, ktorí žijú v povodiach regiónu Bahía de Tela. Pani Kawas-Fernándezová odsúdila pokusy súkromných osôb a sub-

¹³⁰ *Case of Kawas-Fernández v Honduras*, Judgement of 3 April 2009. Inter-American Court of Human Rights.

jektov o nelegálne privlastňovanie Punta Sal, ako aj znečistenie jazier a znečistenie lesov v regióne. Medziamerický súd pre ľudské práva zistil, že štát je priamo zodpovedný za smrť pani Kawas-Fernándezovej a následné nedostatky v rámci vyšetrovania, ku ktorému došlo v rozpore s Americkým dohovorom o ľudských právach.

V tomto prípade dňa 4. februára 2008 v súlade s ustanoveniami článkov 51 a 61 Amerického dohovoru o ľudských právach Medziamerická komisia pre ľudské práva podala na Medziamerický súd pre ľudské práva (ďalej aj MASLP) žalobu proti Hondurasej republike, na základe návrhu predloženého 13. januára 2003. Centrom pre spravodlivosť a medzinárodné práva (ďalej aj CEJIL) a Equipo de Reflexión, Investigación a Comunicación de la Compañía de Jesús v Hondurase (ďalej aj ERIC). Dňa 13. októbra 2005 Komisia prijala správu č. 67/051 vyhlásenie sťažnosti za prípustnú. Následne 20. júla 2006 Komisia prijala správu v merite veci č. 63/062 podľa článku 50 dohovoru, v ktorom sa štátom poskytli určité odporúčania. Táto správa bola oznámená štátu 4. augusta 2006. Po zvážení informácií, ktoré poskytol štát po prijatí tejto správy a na základe „nedostatku vecnej povahy“ pokroku pri účinnom plnení svojich odporúčaní, rozhodla Komisia predložiť tento prípad právomoci súdu. Podľa žiadosti Komisie, dňa 6. februára 1995 približne 7:30 h. Blanca Jeannette Kawas-Fernándezová bola zastrelená a zavraždená, keď bola vo vnútri jej domova. Podľa Medziamerickej komisie, v kontexte prípadu je možné identifikovať „pevné indikácie, aby sa dospelo k záveru, že štát má priamu zodpovednosť za zbavenie života údajnej obete“. Okrem toho uviedla, že po jej smrti bolo odhalené, že štátne orgány neprijali so všetkou náležitou starostlivosťou potrebné opatrenia na vykonanie vyšetrovania, ktoré by prinieslo konkrétny výsledok. V dôsledku toho, že štát nesplnil svoju povinnosť vo vzťahu k právu najbližších príbuzných obete, aby poznali pravdu o tom, čo sa stalo a daným príbuzným bola popretá i náhrada škôd, ktoré utrpeli.

Komisia uviedla, že „...účinky beztrastnosti v tomto prípade a neúspech pri prijatí opatrení, ktoré by zabránili opakovaniu skutočností, prispelo k stavu beztrastnosti za násilné činy spáchané voči obhajcom ľudských práv, životného prostredia a prírodných zdrojov v Hondurase.“. V tejto súvislosti uviedla, že „...prípád odráža situáciu obhajcov životného prostredia a prírodných zdrojov v Hondurase, útoky proti týmto osobám a prekážky pri vyšetrovaní skutkov obťažovania a agresie...“. Na základe uvedeného Komisia požiadala, aby MASLP konštatoval medzinárodnú zodpovednosť štátu za porušenie článku 4 ADLP (právo na život) vo vzťahu k jeho článku 1 ods. 1 (povinnosť rešpektovať práva) vo vzťahu k Blance Jeannette Kawas-Fernándezovej, ako aj a článku 8 (právo na spravodlivé súdne konanie), článku 25 (právo na súdnu ochranu) vo vzťa-

hu k článku 1 ods. 1 (povinnosť rešpektovať práva) a článku 2 (právne účinky vnútroštátneho práva) na úkor „blízkych“ Blancy Jeannette Kawas-Fernándezovej. Na záver Komisia požiadala MASLP, aby nariadil štátu prijať osobitné opatrenia peňažnej a nepeňažnej reparácie.

7. mája 2008 Viviana Krstičević, výkonná riaditeľka CEJIL a Luis Diego Obando, Ramiro Barriga, Soraya Long a Gisela de León, všetci CEJIL spolu s otcom Ismaelom Morenom, riaditeľom ERIC, ako zástupcovia údajných obetí predložili svojím podaním žaloby, návrhy a dôkazy, podľa článku 23 rokovacieho poriadku. V tomto stručnom texte tvrdili, že: *„Blanca Jeannette Kawas-Fernándezová bola známa honduraská obhajkyňa životného prostredia, ktorá presadzovala ochranu prírodných zdrojov svojej krajiny, hlavne životného prostredia v oblasti Tela, nachádzajúcej sa na atlantickom pobreží Hondurasu a v nadväznosti na tieto aktivity bola zavraždená 6. februára 1995.“* Zástupcovia zopakovali, že smrť pani Kawas-Fernándezovej *„bola mimoriadne symbolická, pretože bola prvou osobou zavraždenou v Hondurase v súvislosti s ochranou prírodných zdrojov a životného prostredia. Po jej vražde a z dôvodu beztrestnosti, ktorá ju charakterizovala, došlo k sérii vrážd iných obhajcov životného prostredia v Hondurase.“*

MASLP vec preskúmal a konštatoval čiastočné uznanie medzinárodnej zodpovednosti v roku 2004 s tým, že došlo k porušeniu práva na spravodlivý proces a súdnu ochranu zakotveného v článku 8 ods. 1 a článku 25 ods. 1 ADLP v súvislosti so všeobecnou povinnosťou dodržiavať a zaručiť práva stanovené v článku 1 ods. 1 ADLP vo vzťahu k Jacobovi Robertovi Kawas-Curyovi, Blance Fernándezovej, Selse Damaris Watt-Kawasovej, Jaimemu Alejandrovi Watt-Kawasovi, Jacobovi Robertovi Kawas-Fernándezovi, Jorgemu Jesúsovi Kawas-Fernándezovi a Carmen Marilene Kawas-Fernándezovej. Štát podľa MASLP ďalej porušil právo na život zakotvené v článku 4 ods. 1 ADLP v súvislosti s povinnosťou rešpektovať a zaručiť práva zakotvené v článku 1 ods. 1 vo vzťahu k Blance Jeannette Kawas-Fernándezovej. Štát ďalej podľa ASLP porušil právo na humánne zaobchádzanie zakotvené v článku 5 ods. 1 ADLP v súvislosti s jeho článkom 1 ods. 1 vo vzťahu k Jacobovi Robertovi Kawas-Curyovi, Blance Fernándezovej, Selse Damaris Watt-Kawasovej, Jaimemu Alejandrovi Watt-Kawasovi, Jacobovi Robertovi Kawas-Fernándezovi, Jorgemu Jesúsovi Kawas-Fernándezovi a Carmen Marilene Kawas-Fernándezovej. Štát tiež porušil právo na slobodu združovania uznané v článku 16 ods. 1 ADLP v súvislosti s článkom 1 ods. 1 tohto dohovoru na úkor pani Blancy Jeannette Kawas-Fernándezovej.

Zlyhanie štátu vo vzťahu k povinnosti plniť svoju povinnosť prijať vnútroštátne opatrenia podľa článku 2 ADLP nebolo zistené. Štát neporušil ani

právo na humánne zaobchádzanie s Jacobom Robertom Kawas-Curyom, Blancou Fernándezovou, Selsou Damaris Watt-Kawasovou, Jaimem Alejandrom Watt-Kawasom, Jacobom Robertom Kawas-Fernándezom, Jorgem Jesúsom Kawas-Fernándezom a Carmen Marilenou Kawas-Fernándezovou podľa článku 5 ods. 2 ADLP.

ASLP konštatoval, že tento rozsudok predstavuje ako taký formu odškodnenia. Navyše však rozhodol, že štát zaplatí Blance Fernándezovej, Selsovi Damarisovi Watt-Kawasovi, Jaimeovi Alejandrovi Watt-Kawasovi, Jacobovi Robertovi Kawas-Fernándezovi, Jorgemu Jesúsovi Kawas-Fernándezovi a Carmen Marilene Kawas-Fernándezovej sumy uvedené v bodoch 171 až 173, 178, 184, 185 a 220 tohto rozsudku z dôvodu odškodnenia za peňažné a nepeňažné poškodenia a náhrady nákladov a výdavkov, ak je to vhodné, v lehote jedného roka odo dňa oznámenia tohto rozsudku v súlade s odsekmi 221 na 225 z nich. Štát ďalej vykoná alebo začne potrebné trestné konanie týkajúce sa skutočnosti, ktoré viedli k porušovaniu v tomto prípade, a dokončili ich ako právne predpísané v primeranej lehote. Štát vykoná jednorazové uverejnenie v úradnom vestníku a v celoštátnych novinách o obsahu odsekov 1 až 8 kapitoly I, 17 až 35 z kapitoly V, 45 až 155 kapitol VII, VIII a IX a 189 až 195 kapitoly X tohto rozsudku. Štát bude mať jeden rok na to, aby verejne uznal medzinárodnú zodpovednosť v súlade s odsekom 202 tohto rozsudku. Štát má obdobie dvoch rokov na vybudovanie pamätníka Blance Jeannette Kawas-Fernándezovej, a umiestniť v národnom parku pomenovanom po nej príslušné nápisy v súlade s bodom 206 tohto rozsudku.

Štát okamžite a tak dlho ako to bude potrebné, poskytne bezplatnú psychologickú a/alebo psychiatrickú starostlivosť Blance Fernándezovej, Selse Damarise Watt-Kawasovej, Jaimemu Alejandrovi Watt-Kawasovi, Jacobovi Robertovi Kawas-Fernándezovi, Jorgemu Jesúsovi Kawas-Fernándezovi a Carmen Marilene Kawas-Fernándezovej, ak o to požiadajú v súlade s odsekom 209 tohto rozsudku.

Štát má dva roky na vykonanie kampane národného povedomia a citlivosti týkajúcej sa dôležitosti práce ekologických pracovníkov v Hondurase a ich príspevku k ochrane ľudských práv v súlade s bodom 214 tohto rozsudku. MASLP na záver konštatoval, že bude sledovať plný súlad s týmto rozsudkom a zväzi okamih uzavretia prípadu po úplnom dodržaní ustanovení tohto rozsudku štátom v súlade s bodom 226 tohto rozsudku.

Daný prípad podčiarkuje význam procesných environmentálnych práv a ich dodržiavania v kontexte zavraždenia ekologickej aktivistky, ktorá sa zreteľne domáhala práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia či práva na informácie o životnom prostredí. MASLP v tomto prípade uviedol, že

uznanie „nevyvrátiteľnej súvislosti“ medzi ľudskými právami a ochranou životného prostredia je v súlade s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva.¹³¹

Ďalším prípadom z praxe MASLP s kontextom procesných environmentálnych práv je prípad *Claude Reyes a iní proti Čile* (2006).¹³² Sťažnosť bola podaná v súvislosti s nasledovnými udalosťami. V roku 1998 organizácia pre životné prostredie Fundacion Terram požiadala čilský výbor pre zahraničné investície o informácie o zahraničnej spoločnosti, ktorá sa snažila realizovať projekt odlesňovania – Río Condor Project, ktorý výbor schválil. Fundacion Terram zamýšľala zhodnotiť ekonomické, sociálne a environmentálne aspekty projektu a hľadala záznamy, ktoré mal výbor zhromaždiť v procese preskúmania. Výbor ignoroval žiadosti o informácie. Fundacion Terram sa odvolala a čilský Najvyšší súd vyhlásil odvolanie za neprípustné ako zjavne nepodložené. Fundacion Terram spolu s ďalšími skupinami pre ochranu ľudských práv predložili žalobu Medziamerickej komisii pre ľudské práva, ktorá následne podala proti Čile sťažnosť na Medziamerický súd pre ľudské práva. MASLP po prvýkrát rozhodol, že článok 13 Amerického dohovoru o ľudských právach chráni právo na prístup k štátom poskytovaným informáciám, ktoré zahrňujú právo jednotlivcov na informácie a pozitívny záväzok štátu poskytovať informácie s výnimkou obmedzení. Jednotlivec alebo subjekt, ktorý sa snaží o poskytnutie informácií, nie je povinný preukázať priamy alebo osobný záujem a po prijatí informácií ho môže voľne šíriť verejnosti. Poskytovanie informácií sa riadi zásadou maximálneho zverejnenia. Od štátov sa vyžaduje, aby prijali právny rámec, ktorým sa uplatní právo na prístup, a aby reformovali zákony a postupy o utajení. Štát môže obmedziť prístup k informáciám iba z dôvodov povolených dohovorom. Každé obmedzenie by malo byť stanovené zákonom, reagovať na účel povolený článkom 13 ods. 3 dohovoru a byť nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Odmietnutie žiadosti organizácie Fundacion Terram nezodpovedá žiadnej z uvedených požiadaviek: v Čile neexistovala žiadna legislatíva, ktorá by regulovala obmedzenia prístupu k štátom poskytnutým informáciám a v odpovedi na žiadosť nebolo prijaté žiadne riadne rozhodnutie. MASLP v nadväznosti na uvedené zistil porušenie článku 13 (sloboda prejavu), čím sa stal prvým medzinárodným súdom, ktorý uznal ľudské právo na prístup

¹³¹ PAVONI, R. Environmental Jurisprudence of the European and Inter-American Courts of Human Rights. In: BOER, B.(ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 74.

¹³² *Case of Claude Reyes and Others v Chile*, Series C No. 151, Judgement of 19. september 1996, Inter-American Court of Human Rights.

k informáciám verejnoprávnych orgánov.¹³³ Tento rozsudok MASLP je prelomovým z hľadiska skutočnosti, že uznal všeobecné právo na prístup k štátom vedeným informáciám verejného záujmu ako fundamentálny element práva na slobodu prejavu.¹³⁴

1.5 Ľudské právo na vodu, jeho zakotvenie a mechanizmy ochrany v medzinárodnom práve verejnom

K zakotveniu ľudského práva na vodu v medzinárodnom práve došlo primárne prostredníctvom celého radu medzinárodných zmlúv spadajúcich do rámca medzinárodného práva ľudských práv. Medzi medzinárodné zmluvy, ktoré výslovne zakotvujú ľudské právo na vodu patria *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* z roku 1979 (čl. 14 ods. 2), *Dohovor o právach dieťaťa* z roku 1989 (čl. 24) a *Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím* z roku 2006 (čl. 28).

Článok 14 ods. 2 písm. h *Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (1979) zakotvuje: „Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky príslušné opatrenia na odstránenie diskriminácie žien vo vidieckych oblastiach s cieľom zabezpečiť im, na základe rovnoprávnosti mužov a žien, účasť na rozvoji vidieka a na prospechu z neho a najmä týmto ženám zabezpečia právo:... h) mať primerané životné podmienky, najmä pokiaľ ide o bývanie, sanitárne zariadenia, dodávky elektriny a vody, dopravu a spoje.“

Článok 24 ods. 1 a 2 *Dohovoru o právach dieťaťa* (1989) zakotvuje:

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou *Dohovoru*, uznávajú právo dieťaťa na dosiahnutie najvyššie dosiahnuteľnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných a rehabilitačných zariadení. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou *Dohovoru*, sa usilujú o zabezpečenie toho, aby žiadne dieťa nebolo pozbavené svojho práva na prístup k takým zdravotníckym službám.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou *Dohovoru*, sledujú plné uskutočňovanie tohto práva a najmä robia potrebné opatrenia:... c) na potieranie chorôb a podvýživy tiež v rámci základnej lekárskej starostlivosti, okrem iného tiež využívaním ľahko dostupnej technológie a poskytovaním dostatočne výživnej

¹³³ <https://www.right2info.org/cases/r2i-claude-reyes-et-al.-v-chile>.

¹³⁴ PAVONI, R. Environmental Jurisprudence of the European and Inter-American Courts of Human Rights. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 75.

stravy a čistej pitnej vody, pričom sa berie ohľad na nebezpečenstvá a riziká znečistenia životného prostredia

Článok 28 ods. 1 a 2 *Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím* (2006) zakotvuje:

- „1. *Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na primeranú životnú úroveň pre ne aj pre ich rodiny vrátane dostatočnej výživy, obliečenia a ubytovania a na ustavičné zlepšovanie životných podmienok a podniknú príslušné kroky, ktorými zaručia a presadia uplatňovanie tohto práva bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia.*
2. *Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na sociálnu ochranu a na využívanie tohto práva bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia a podniknú príslušné kroky, ktorými zaručia a presadia uplatňovanie tohto práva vrátane týchto opatrení s cieľom: a) zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím rovnaký prístup k službám zásobovania obyvateľstva čistou vodou a zabezpečiť im prístup k vhodným a cenovo dostupným službám, pomôckam a k iným formám pomoci pre potreby súvisiace so zdravotným postihnutím“.*

Ďalšie medzinárodné zmluvy uznávajú právo na vodu implicitne. Príkladom tohto spôsobu uznania práva na vodu sú, napr. ustanovenia článkov 11 a 12 *Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1966), ktoré sme už čiastočne komentovali i uvádzali. Článok 11 zakotvuje v odseku 1 záväzok štátov, zmluvných strán paktu, uznať právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok. Zmluvné štáty podniknú zodpovedajúce kroky, aby zabezpečili uskutočnenie tohto práva, uznávajúc pre dosiahnutie tohto cieľa zásadnú dôležitosť medzinárodnej spolupráce založenej na slobodnom súhlase. V odseku 2 článok 11 zaväzuje štáty, zmluvné strany paktu, uznávajúc základné právo každého na oslobodenie od hladu, urobiť tak jednotlivo, ako aj na základe medzinárodnej súčinnosti také opatrenia, zahŕňajúc do toho osobitné programy, ktoré sú potrebné: a) na zlepšenie spôsobov výroby, uchovávaní a distribúcie potravín plným využitím technického a vedeckého poznania, šírením vedomostí o zásadách výživy a rozvíjaním alebo reformovaním poľnohospodárskych systémov takým spôsobom, aby sa dosiahol najúčinnejší rozvoj a využitie prírodných zdrojov; b) na zabezpečenie spravodlivej distribúcie svetových zásob potravín v pomere k potrebe s prihliadnutím na problémy tak krajín dovážajúcich potraviny, ako krajín, ktoré potraviny vyvážajú.

Článok 12 v odseku 1 zaväzuje štáty, zmluvné strany paktu, uznať právo každého na dosiahnutie najvyššej dosiahnuteľnej úrovne fyzického a duševné-

ho zdravia. V odseku 2 článok 12 zaväzuje štáty, zmluvné strany paktu, urobiť opatrenia na dosiahnutie plného uskutočnenia tohto práva, ktoré budú zahŕňať: a) opatrenia na zníženie počtu potratov a dojčenskej úmrtnosti a opatrenia pre zdravý vývoj dieťaťa; b) zlepšenie všetkých stránok vonkajších životných podmienok a priemyselnej hygieny; c) prevenciu, liečenie a kontrolu epidemických, miestnych chorôb, chorôb z povolania a iných chorôb; d) vytvorenie podmienok, ktoré by každému zabezpečili lekársku pomoc a starostlivosť v prípade choroby.

V kontexte širšieho výkladu jeho článkov 11 a 12 v duchu *Všeobecného komentára č. 15 k uplatňovaniu čl. 11 a 12 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (ďalej aj ako *Všeobecný komentár č. 15*) prijatého Hospodárskou a sociálnou radou OSN dňa 29. novembra 2002 na svojom 29. zasadnutí vo švajčiarskej Ženeve zreteľne rezonuje uznanie ľudského práva na vodu. V úvode tohto dokumentu Hospodárska a sociálna rada Organizácie spojených národov konštatovala, že voda je obmedzený prírodný zdroj a verejný statok zásadný pre život a zdravie. Ľudské právo na vodu je nevyhnutným predpokladom pre dôstojné vedenie života človeka. Týmto spôsobom sa tvorcovia *Všeobecného komentára č. 15* snažili o prepojenie konceptu práva na vodu s ostatnými už zakotvenými ľudskými právami a slobodami, a to predovšetkým za pomoci tvrdenia, že výkon práva na vodu vytvára nevyhnutnú podmienku na výkon ostatných už zaručených práv.¹³⁵ Tento výklad však nie je záväzný, ale na druhej strane potvrdzuje, že prístup k vode je podmienkou realizácie práva na primeranú životnú úroveň. Zároveň je späté s právom na najvyššiu úroveň ochrany zdravia. Tieto podmienky ho predurčujú k tomu, aby bolo uznané ako ľudské právo vytvárajúce súčasť doposiaľ vytvoreného katalógu ľudských práv.

Podľa *Všeobecného komentára č. 15* z normatívneho hľadiska sú obsahom práva na vodu tak nároky, ako aj slobody. Slobody zahŕňajú právo na zachovanie prístupu k existujúcim dodávkam vody nevyhnutným pre realizáciu práva na vodu. Zároveň je z normatívneho hľadiska obsahom slobôd vytvárajúcich podstatu práva na vodu aj právo na ochranu pred zásahmi, t. j. právo nebyť svojvoľne pozbavený dodávok vody a právo na ochranu pred znečistením vodných zdrojov. Naproti tomu nároky vytvárajúce materiálnu podstatu práva na vodu zahŕňajú právo na účinný a efektívny systém zásobovania a hospodárenia s vodou, ktorý zabezpečuje rovnaké príležitosti pre osoby realizovať svoje právo

¹³⁵ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 11 a 14.

na vodu.¹³⁶ Z hľadiska práva na vodu je jedným z kľúčových predpokladov jeho zabezpečenia primeranosť vody. Podľa Všeobecného komentára č. 15 primeranosť vody by nemala byť interpretovaná reštriktívne, jednoduchým odkazom na objemové množstvo vody a technológie vodohospodárskych činností. Voda by mala byť považovaná za sociálny a kultúrny statok. Hospodárska a sociálna rada Organizácie spojených národov sa týmto spôsobom snažila vylúčiť relevantnosť ekonomických pohľadov na vodu, a nepovažuje preto vodu za ekonomický statok. Spôsob realizácie práva na vodu by rovnako mal byť trvalo udržateľný. Kým primeranosť vody potrebnej pre výkon práva na vodu sa môže odlišovať v závislosti od rôznych podmienok, vo vzťahu k zabezpečeniu výkonu práva na vodu je potrebné dodržať za každých okolností rešpektovať ďalšie faktory, a to dostupnosť vody, kvalitu vody, prístupnosť vody (fyzická, ekonomická, nediskriminačná) a informovanosť o vode.¹³⁷

Praktickú aplikáciu ľudského práva na vodu podporujú kontrolné procedúry uvedených dohovorov, ktoré zahŕňajú spravidla spravodajskú procedúru a procedúru individuálnych oznámení.

Pokiaľ ide o nezáväzné dokumenty zakotvujúce právo na vodu, boli to predovšetkým rezolúcie Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov a Rady pre ľudské práva Organizácie spojených národov, ktoré sa zaslúžili o rozvoj tohto práva v oblasti medzinárodného práva verejného.

Potrebu uznať právo na vodu indikovala primárne *Správa Vysokého komisára OSN pre ľudské práva týkajúca sa rozsahu a obsahu príslušných záväzkov v oblasti ľudských práv v súvislosti so zabezpečením spravodlivého prístupu k bezpečnej pitnej vode a k hygienickým zariadeniam v rámci nástrojov podľa dokumentov medzinárodného práva ľudských práv* (2007).¹³⁸ Táto správa identifikovala otázky, ktoré vo vzťahu k prístupu k pitnej vode je potrebné rozpracovať. Do rámca týchto otázok zahrnula prístup k bezpečnej pitnej vode a hygienickým zariadeniam ako ľudské právo, národné stratégie pre vodu a sanitáciu, súkromné zásobovanie vodou a hygienickými službami, povinnosti miestnych orgánov, odpojenie od vody a spravodlivý proces, ustanovenie priorít medzi

¹³⁶ MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 18.

¹³⁷ K tejto problematike bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 18–24.

¹³⁸ *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments*. UN Doc. A/HRC/6/3, 16 August 2007.

rôznymi druhmi využitia vody a záväzky v oblasti ľudských práv v rámci obchodných a investičných dohôd.¹³⁹

Kľúčovým dokumentom v smere uznania práva na vodu sa stala následne prijatá rezolúcia č. 64/292 *Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov* zo dňa 28. júla 2010 (ďalej ako rezolúcia VZ OSN č. 64/292).¹⁴⁰ Ide o dokument z oblasti medzinárodného práva životného prostredia. V bode 1. tejto rezolúcie je zakotvené: „*Valné zhromaždenie... uznáva právo na bezpečnú a čistú pitnú vodu a hygienu ako ľudské právo, ktoré je nevyhnutné pre plné užívanie života a všetkých ľudských práv.*“ Rezolúcia vyzvala štáty a medzinárodné organizácie, aby poskytli finančné prostriedky, vybudovali kapacity a preniesli technológie najmä do rozvojových krajín a vynaložili všetko úsilie na zaistenie dostupnej, zdravotne bezpečnej, čistej a cenovo prístupnej pitnej vody a sanitácie pre všetkých. Motívom k prijatiu uvedeného dokumentu bola skutočnosť, že približne 884 miliónov ľudí nemá prístup k nezávadnej pitnej vode a že viac ako 2,6 miliardy ľudí nemajú prístup k základnej hygiene. Navyše približne 1,5 milióna detí mladších ako 5 rokov umiera a 443 miliónov školopovinných detí každý rok ochorie v dôsledku nedostatku vody a sanitácie. Valné zhromaždenie OSN preto vyslovilo zámer touto rezolúciou uznať dôležitosť spravodlivého prístupu k bezpečnej a čistej pitnej vode a kanalizácii ako neoddeliteľnej súčasti realizácie všetkých ľudských práv. Zároveň vyzvalo štáty a medzinárodné organizácie, aby zabezpečili finančné zdroje na budovanie kapacít a transferu technológií, a to prostredníctvom medzinárodnej pomoci a spolupráce, najmä v rozvojových krajinách, aby sa tak vo väčšom meradle presadila snaha poskytnúť zdravotne bezpečnú, čistú, prístupnú a cenovo dostupnú pitnú vodu a kanalizáciu pre všetkých.¹⁴¹

Na tieto skutočnosti nadväzuje aj *Správa osobitnej spravodajkyne Rady OSN pre ľudské práva pre právo na pitnú vodu a bezpečné hygienické podmienky prostredia* zo 4. júla 2011 *Catariny de Albuquerque* prejednaná na 18. zasadnutí Rady OSN pre ľudské práva.¹⁴² Najzásadnejšou otázkou, ktorou sa uvedený dokument zaoberá, je otázka noriem a štandardov v oblasti ľudských práv a zá-

¹³⁹ K tejto problematike bližšie pozri dielo MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 10. s. 25–29.

¹⁴⁰ MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 10.

¹⁴¹ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 29–30.

¹⁴² *Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque*. UN Doc. A/HRC/18/33, 4 July 2011.

sad, ktoré by sa mali uplatniť v postupoch presadzovania ľudského práva na vodu a zabezpečovania prístupu k vode všetkým osobám. Rozhodnutie o týchto štandardoch nemôže byť založené výlučne na základe výsledkov nákladovo-užitkovej analýzy, ale musí zohľadňovať, sociálne, demokratické, participatívne a nediskriminačné faktory.

Na túto správu nadviazala Rada OSN pre ľudské práva na svojom dvadsiatom štvrtom zasadnutí dňa 8. októbra 2013, keď prijala rezolúciu č. 24/18 o ľudskom práve na čistú pitnú vodu a bezpečných hygienických podmienkach prostredia človeka.¹⁴³ Týmto dokumentom Rada OSN pre ľudské práva nadviazala na rezolúciu VZ OSN č. 64/292. Aj táto rezolúcia zdôrazňuje význam národných programov a stratégií o prístupe k vode a sanitačným službám. Rovnako poukazuje na význam regionálnej a univerzálnej spolupráce, ktorá je nevyhnutná na presadenie práva na vodu. Opätovne aj tento dokument sa odvoláva na obsah Všeobecného komentára č. 15, ktorý vymedzuje právo na vodu prostredníctvom atribútov dostupnej, bezpečnej, fyzicky a cenovo prístupnej vody pre každého a bez rozdielu.¹⁴⁴

Ľudské právo na vodu je zakotvené i v *Deklarácii ľudských práv ASEAN*.¹⁴⁵ V článku 28 tejto deklarácie sú zakotvené viaceré ľudské environmentálne práva vrátane ľudského práva na životné prostredie. Podľa dikcie čl. 28 ods. e) „Každá osoba má právo na primeranú úroveň života pre seba a svoju rodinu vrátane... práva na bezpečnú pitnú vodu...“

Na európskej úrovni Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijalo vo vzťahu k právu na vodu Rezolúciu č. 1693/2009 „Voda: Strategická výzva pre Stredomorskú oblasť“. V jej rámci je uvedené, že „prístup k vode musí byť uznaný za základné ľudské právo, pretože je nevyhnutný pre život na zemi a je zdrojom, ktorý náleží celému ľudstvu“.¹⁴⁶ Zhromaždenie preto podľa bodu 16 odporúča členským štátom a nečlenským krajinám, a najmä krajinám stredomorskej oblasti, prijať opatrenia potrebné na zabezpečenie prístupu každého

¹⁴³ *Resolution adopted by the Human Rights Council 24/18. The human right to safe drinking water and sanitation.* UN Doc. A/HRC/RES/24/18. 27 September 2013.

¹⁴⁴ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 31.

¹⁴⁵ *The ASEAN Human Rights Declaration* (2012). Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), ASEAN Human Rights Declaration, 18 November 2012, available at: <http://www.refworld.org/docid/50c9fea82.html> [accessed 23 July 2018]. Text deklarácie dostupný k 23. 7. 2018 aj na webstránke <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/other-20121217-165728-100439.pdf>.

¹⁴⁶ *Resolution 1693 (2009) Water: a strategic challenge for the Mediterranean Basin, adopted by the Assembly on 2 October 2009.*

človeka k vode a hygienickým zariadeniam, naliehavo podporovať nadregiónálnu a cezhraničnú spoluprácu v oblasti vody, zaviesť kultúru vedomostí o vode a vzdelávanie v oblasti vody, navrhnúť politiky spolupráce podporujúce prenos technológií do tých krajín, ktoré to najviac potrebujú, najmä v oblasti odsoľovania morskej vody a recyklácie odpadových vôd, rozvíjať výskumné programy vedúce k vytvoreniu európskej databázy vodných zdrojov o stave vodných zdrojov, rozvíjať príležitosti, ktoré poskytuje voda ako zdroj tepelnej a obnoviteľnej energie, vypracovať programy riadenia vodných zdrojov šetrné k životnému prostrediu, decentralizovať systémy vodného hospodárstva, aby boli zodpovednosťou miestnych a regionálnych orgánov a poskytnúť týmto orgánom potrebné právne právomoci a finančné zdroje, zriadiť centrá poskytujúce školenie v odvetviach vodného hospodárstva, informovať a zapájať verejnosť, najmä mladú generáciu tým, že im vnesie zmysel pre zodpovednosť za vodné zdroje. Podľa bodu 17 odporúčania Zhromaždenie tiež odporúča Kongresu miestnych a regionálnych orgánov Rady Európy požiadať miestne a regionálne orgány, aby vykonali presné hodnotenie potrieb vody v obciach a regiónoch a pripravili opatrenia na vypracovanie príručky osvedčených postupov v tejto oblasti, podporiť twinningové dohody alebo dohody o spolupráci medzi miestnymi orgánmi ako prostriedok na zintenzívnenie výmeny a zdieľania poznatkov týkajúcich sa vody a podniknúť kroky na všeobecnejšie sprístupnenie techník sanitácie vody.

Pre ochranu práva na vodu je možné využitie regionálnych dohovorov a mechanizmov ochrany ľudských práv vrátane možnosti súdnej ochrany v kontexte procedúr individuálnych sťažností v európskom priestore (mechanizmy Rady Európy) i v mimoeurópskom priestore.¹⁴⁷ Takáto možnosť ochrany je nepriama, daná spravidla širším výkladom existujúcich ľudských práv zakotvených v jednotlivých dohovoroch podobne, ako je to v prípade ľudského práva na životné prostredie či procesných environmentálnych práv.

Viacero prípadov týkajúcich sa práva na vodu riešil napr. už viackrát spomínaný Európsky súd pre ľudské práva, v nadväznosti na individuálne sťažnosti jednotlivcov smerujúcich proti porušeniu *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950). V prípade *Dubetska a iní proti Ukrajine* (2011)¹⁴⁸ podala sťažnosť Ganna Dubetska a desať ďalších ukrajinských štát-

¹⁴⁷ Bližšie pozri BOUSSARD, H. DELOGE, V. VAN DE LANDE, L. NEUMEYER, H. *The Human Rights to Water and Sanitation in Courts Worldwide. A Selection of National, Regional and International Case Law*. Geneva: WaterLex, 2014. 239 s. ISBN: 978-2-940526-00-0.

¹⁴⁸ *Dubetska and Others v Ukraine*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 30499/03, 10 February 2011, European Court of Human Rights.

ných príslušníkov, obyvateľov obce Vilshyna, v regióne Lvov. Sťažnosť smerovala proti aktivitám Štátnej uholnej bane, ktorá začala svoju činnosť v roku 1960 v blízkosti ich domov, ktorá umiestňovala odpad z ťažby a bola asi 100 metrov od ich rodinných domov. V roku 1979 štát ďalej otvoril továreň na spracovanie uhlia, ktorá následne vyrobila 60-metrovú hromadu odpadu vo forme haldy asi 430 metrov od rodinného domu Dubetských a 420 metrov z rodinného domu ostatných obyvateľov. Viacero štúdií od vládnych a mimovládnych subjektov zistilo, že činnosť spoločnosti, baňa a továreň mali nepriaznivé účinky na životné prostredie. Tieto zahŕňali najmä záplavy, znečistenie podzemných vôd vzduchu a pôdy. Zistila sa i kontaminácia studne ortuťou a kadmium s tým, že ľudia žijúci v okolitom prostredí boli vystavení vyššiemu riziku rakoviny a rakoviny respiračných a obličkových ochorení.

Žiadatelia tvrdili, že došlo k porušeniu článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach o práve na rešpektovanie súkromného a rodinného života, že štát ich neochránil pred „nadmerným znečistením“ spôsobeným dvomi verejnými priemyselnými zariadeniami. Tvrdili, že ich domy utrpeli škody spôsobené poklesom pôdy ťažobnou činnosťou. Ďalej tvrdili, že trpia „nedostatkom pitnej vody“ a chronickými zdravotnými problémami. ESLP rozhodol, že bolo porušené právo žalobcov na rešpektovanie súkromného a rodinného života v zmysle článku 8 dohovoru. Žalovanému štátu nariadil zaplatiť 32 000 EUR prvej žalobkyni a ostatným žalobcom sumu vo výške 33 000 EUR za nemajetkovú ujmu.

Práva na vodu sa týkal i už spomínaný prípad veci *Zander proti Švédsku* (č. 14282/1988). Sťažovatelia uspeli vo vzťahu k porušeniu čl. 6 ods. 1 (právo na spravodlivý súdny proces, resp. s ním súvisiace práva), kde namietali nemožnosť majiteľov pozemkov podať odvolanie proti rozhodnutiu štátneho orgánu, ktoré obmedzilo možnosť využívať studne majiteľov na pitné účely. ESLP konštatoval, že v danej súvislosti došlo k porušeniu práva na spravodlivý proces podľa článku 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

V rámci tohto prípadu sa preukázala možnosť nepriamej ochrany práva na vodu prostredníctvom práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života podobne, ako je to v prípade práva na životné prostredie.

K ochrane tohto práva prispievajú i samotné normy medzinárodného práva životného prostredia chrániace vodu ako zložku životného prostredia.

1.6 Ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia, jeho zakotvenie a mechanizmy ochrany v medzinárodnom práve verejnom

Už uvedená rezolúcia VZ OSN č. 64/292 v roku 2010 výslovne uznala, že s právom na vodu úzko súvisí aj *ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia*. Ako už bolo uvedené v bode 1. tejto rezolúcie je zakotvené: „*Valné zhromaždenie... uznáva právo na bezpečnú a čistú pitnú vodu a hygienu ako ľudské právo, ktoré je nevyhnutné pre plné užívanie života a všetkých ľudských práv.*“ Organizácia spojených národov a jej orgány ho však zároveň považujú za samostatne existujúce právo. Aj preto sa následná diskusia orgánov OSN vzťahuje na obe spomenuté práva a ich rozvoj na poli medzinárodného práva verejného. Právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia sa v anglickom origináli označuje ako „*sanitation*“. Doslovný preklad tohto pojmu znamená v slovenskom jazyku pojem „*sanitácia*“. Veda vysvetľuje sanitáciu ako činnosť, ktorou sa vytvárajú a zabezpečujú bezchybné hygienické podmienky prostredia. Zahŕňa nasledujúcu činnosť – *dekontamináciu, dezinfekciu, deratizáciu a dezinfekciu*. Jej cieľom je zamedziť kontaminácii potravín a pokrmov, rozmnoženiu nežiaducich mikroorganizmov vo zvyškoch potravín a zamoreniu prostredia mikroorganizmami a škodcami.¹⁴⁹

Ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia rezonuje i v kontexte širšieho výkladu článkov 11 a 12 *Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1966). Čl. 11 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach uvádza, že: „*1. Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok.*“

Podľa čl. 12 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach „*1. Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého na dosiahnutie najvyššej dosažiteľnej úrovne fyzického a duševného zdravia...*“

I spomínaný článok 14 ods. 2 písm. h) *Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (1974) indikuje toto právo spolu s právom na vodu: „*Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky príslušné opatrenia na odstránenie diskriminácie žien vo vidieckych oblastiach s cieľom zabezpečiť im, na základe rovnoprávnosti mužov a žien, účasť na rozvoji vidieka a na prospechu z neho a najmä*

¹⁴⁹ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vodu v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 10–11. ISBN 978-80-7502-193-9.

týmto ženám zabezpečia právo:... h) mať primerané životné podmienky, najmä pokiaľ ide o bývanie, sanitárne zariadenia, dodávky elektriny a vody, dopravu a spoje.“

Podobne článok 24 ods. 1 a 2 Dohovoru o právach dieťaťa (1989) zakotvuje:

- „1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na dosiahnutie najvyššie dosiahnuteľnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných a rehabilitačných zariadení. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa usilujú o zabezpečenie toho, aby žiadne dieťa nebolo pozbavené svojho práva na prístup k takým zdravotníckym službám.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sledujú plné uskutočňovanie tohto práva a najmä robia potrebné opatrenia:...
e) na zabezpečenie toho, aby všetky zložky spoločnosti, najmä rodičia a deti, boli informované o zdraví a výžive detí, prednostiach kojenia, hygiene, sanitárnych podmienkach prostredia detí aj o predchádzaní nešťastným prípadom, a aby mali prístup k vzdelaniu a boli podporované pri využívaní týchto základných znalostí.“

Článok 28 ods. 1 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím v tejto súvislosti (2006) zakotvuje:

- „1. Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na primeranú životnú úroveň pre ne aj pre ich rodiny vrátane dostatočnej výživy, obliečenia a ubytovania a na ustavičné zlepšovanie životných podmienok a podniknú príslušné kroky, ktorými zaručia a presadia uplatňovanie tohto práva bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia.“

Praktickú aplikáciu ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia, podobne ako v prípade súbežne zakotveného a už komentovaného práva na vodu, podporujú kontrolné procedúry uvedených dohovorov, ktoré zahŕňajú spravidla spravodajskú procedúru a procedúru individuálnych oznámení.

Pre ochranu ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia je možné využitie regionálnych dohovorov a mechanizmov ochrany ľudských práv vrátane možnosti súdnej ochrany v kontexte procedúr individuálnych sťažností v európskom priestore (mechanizmy Rady Európy) i v mimoeurópskom priestore.¹⁵⁰ Takáto možnosť ochrany je nepriama, daná spravidla širším výkladom existujúcich ľudských práv zakotvených v jednotlivých dohovoroch

¹⁵⁰ Bližšie pozri BOUSSARD, H. DELOGE, V. VAN DE LANDE, L. NEUMEYER, H. *The Human Rights to Water and Sanitation in Courts Worldwide. A Selection of National, Regional and International Case Law*. Geneva: WaterLex, 2014. 239 s. ISBN: 978-2-940526-00-0.

podobne, ako je to v prípade práva na životné prostredie, práva na vodu či procesných environmentálnych práv.

Určitý počet prípadov týkajúcich sa práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia riešil napr. Európsky súd pre ľudské práva v nadväznosti na individuálne sťažnosti jednotlivcov smerujúcich proti porušeniu *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950, EDLP). V prípade *Riad a Idiab proti Belgicku* (2008)¹⁵¹ podali sťažnosť ESLP dvaja žiadatelia o azyl pochádzajúci z Libanonu. Sťažovateľom Mohamadovi Riadovi, držiteľovi libanonského cestovného dokladu s postavením palestínskeho utečenca a Abdelhadi Idiabovi bol odopretý vstup na belgické územie z dôvodu, že nemali potrebné víza. Obaja požiadali belgické orgány o azyl. Belgické orgány však obe žiadosti zamietli. Medzitým boli obaja žiadatelia o azyl umiestnení na letisku v Bruseli v tranzitnom priestore, kde strávili tri dni bez jedla a vody, nedostávali žiadnu pomoc alebo poradenstvo od verejných orgánov. Príležitostne dostávali jedlo od zamestnancov upratovacích služieb letiska, riadiacej spoločnosti letiska a moslimských a nereligióznych poradcov. Nemali k dispozícii žiadne zariadenia na sprchovanie alebo pranie oblečenia. Dňa 15. februára 2003 belgické orgány nariadili ich odsun z Belgicka a ich zadržanie na tento účel. V ten deň boli obaja žalobcovia Riad a Idiab umiestnení v uzavretom stredisku Merksplas pre nelegálnych prístahovalcov a následne 5. a 8. marca 2003 repatriovaný do Bejrútu. Žalobcovia boli v konečnom dôsledku umiestnení v tranzitnej zóne na 15, resp. 11 dní bez poskytnutia bezpečných hygienických podmienok.

Žalobcovia v žalobe tvrdili, že ich životné podmienky v tranzitnej zóne národného letiska v Bruseli predstavovali porušenie článku 3 ods. 2 EDLP, ktorý zakazuje mučenie a neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie. Predovšetkým tvrdili, že boli v tranzitnej zóne bez prostriedkov na živobytie (potraviny alebo nápoje) a bez ubytovania, toalety alebo možnosti riadne sa vyspať.

ESLP rozhodol, že bolo porušené právo žalobcov na slobodu a bezpečnosť podľa článku 5 EDLP a že ich podmienky zadržania v tranzitnej zóne spôsobili porušenie ustanovenia článku 3 EDLP – zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania. Žalovaný štát nariadil, aby zaplatil obidvom žiadateľom sumu 15 000 EUR a 13 376,60 EUR za náklady a výdavky na konanie.

Ochrany práva na bezpečné hygienické podmienky v súvislosti so zákazom mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania sa domohli i viacerí sťažovatelia umiestnení vo väzenských zariadeniach na výkon trestu, kde boli nevyhovujúce hygienické podmienky, ako to bolo napr. v prípadoch *Eugen*

¹⁵¹ *Riad and Idiab v Belgium*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, Apps. No. 29787/03 and No. 29810/03, 24 January 2008. European Court of Human Rights.

Gabriel Radu proti Rumunsku (2009)¹⁵² alebo *Marian Stoicescu proti Rumunsku* (2009).¹⁵³

Dané prípady zreteľne poukazujú na možnosť ochrany práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia prostredníctvom širšieho výkladu práva na slobodu a bezpečnosť a práva na zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania.

V nezáväznej podobe je ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia zakotvené i v *Deklarácii ľudských práv ASEAN*.¹⁵⁴ Ako už bolo uvedené, v článku 28 tejto deklarácie sú zakotvené viaceré ľudské environmentálne práva. Podľa dikcie čl. 28 ods. e) „Každá osoba má právo na primeranú úroveň života pre seba a svoju rodinu vrátane... práva na sanitáciu...“

K ochrane práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia prispievajú i samotné normy medzinárodného práva životného prostredia chrániace jednotlivé zložky životného prostredia.

¹⁵² *Eugen Gabriel Radu v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No 3036/04, 13 October 2009. European Court of Human Rights.

¹⁵³ *Marian Stoicescu v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 12934/02, 16 July 2009. European Court of Human Rights.

¹⁵⁴ The ASEAN Human Rights Declaration (2012). Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), *ASEAN Human Rights Declaration*, 18 November 2012, available at: <http://www.refworld.org/docid/50c9fea82.html> [accessed 23 July 2018]. Text deklarácie dostupný k 23. 7. 2018 aj na stránke <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/other-20121217-165728-100439.pdf>.

2 MECHANIZMY OCHRANY ĽUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V RÁMCI PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE

Právo Európskej únie (ďalej aj právo EÚ) vzniklo v lone medzinárodného práva verejného a veľmi prirodzene preberá a rozvíja i mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv vzniknutých v jeho rámci. V rámci práva EÚ je teda možné identifikovať ustanovenia týkajúce sa hmotného ľudského práva na životné prostredie, ľudských procesných environmentálnych práv, ľudského práva na vodu i ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Výskum ich zakotvenia a mechanizmov ochrany týchto práv v rámci práva EÚ teda je druhým krokom k naplneniu vedeckého cieľa tejto monografie.

2.1 Zakotvenie a mechanizmy ochrany hmotného ľudského práva na životné prostredie v rámci práva Európskej únie

Európske spoločenstvá (ďalej aj ES) a neskôr i Európska únia (ďalej aj EÚ) boli pôvodne vytvorené najmä z ekonomických dôvodov. Postupným prehĺbovaním kompetencií jednotlivých orgánov EÚ došlo k rozšíreniu agendy EÚ i na oblasť ľudských práv vrátane hmotného práva na životné prostredie. Vývoj právnej úpravy ochrany ľudských práv v európskom práve všeobecne sa na prvý pohľad zdá veľmi zložitým.¹⁵⁵ Zjednocujúcim a tmeliacim prvkom úpravy ochrany ľudských (základných) práv v EÚ v súčasnosti sú najmä ustanovenia *Zmluvy o Európskej únii* (1992, ďalej aj ZES)¹⁵⁶ v znení *Lisabonskej zmluvy* (2007). *Lisabonská zmluva* (2007),¹⁵⁷ ktorou sa výrazne mení a dopĺňa ako Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, ktorej názov sa v dôsledku lisabonskej zmluvy mení na *Zmluvu o fungovaní*

¹⁵⁵ Bližšie pozri dielo ŠIŠKOVÁ, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. Praha: ASPI, 2003. s. 22–124.

¹⁵⁶ *Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii* (1992). Úradný vestník EÚ 2010/C 83/01.

¹⁵⁷ *Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007*, Úradný vestník EÚ, 2007/C306/01, 17. 12. 2007.

Európskej únie (1957, ďalej aj ZFEÚ)¹⁵⁸ priniesla v tejto oblasti určité modifikácie. Problematika ochrany ľudských práv všeobecne je v nadväznosti na ustanovenia Lisabonskej zmluvy (2007) upravená najmä v článkoch 2 a 6 Zmluvy o Európskej únii (1992).

Podľa článku 2 je EÚ „...založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi...“ Podľa článku 6 ods. 1. Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v *Charte základných práv Európskej únie* (prijatá 7. decembra 2000 a upravená 12. decembra 2007)¹⁵⁹ v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluvy. Súdny dvor Európskej únie rešpektuje podľa tohto ustanovenia Charty v podobe všeobecných právnych zásad (ako nepísané právo). Ustanovenia Charty však podľa ďalšej vety článku 6 ods. 1 nijakým spôsobom nerozširujú právomoci Únie vymedzené v zmluvách.

Podľa článku 6 ods. 2 Únia pristúpi k *Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950). V prípade praktickej realizácie tohto prístupu sa predpokladá, že do systému práva EÚ o. i. dostane i Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj ESLP) zriadený Európskym dohovorem, ktorý bude mať konečné slovo pri posudzovaní sťažností proti porušovaniu ľudských práv v rámci činnosti orgánov Európskej únie. Podľa nadväzujúceho článku 6 ods. 3 „...základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorem o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie...“ Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd je v zmysle tohto ustanovenia obsahovo rešpektovaný Súdny dvorom Európskej únie v podobe všeobecných právnych zásad (ako nepísané právo) s možnosťou autonómneho výkladu bez ohľadu na judikatúru ESLP. Druhá časť tohto ustanovenia indikuje existenciu doktríny základných práv založenú na ústavných tradíciách spoločných pre členské štáty, ktorá bola vyvinutá v rámci Súdneho dvora Európskej únie, resp. v minulosti v rámci Súdneho dvora Európskych spoločenstiev.¹⁶⁰ Súdny dvor Európskej únie pri tvorbe tejto doktríny prihliadal najmä k ústavným tradi-

¹⁵⁸ *Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie* (1957). Úradný vestník EÚ 2010/C 83/01.

¹⁵⁹ *Charta základných práv Európskej únie* (2000). Úradný vestník EÚ 2010/C 83/02.

¹⁶⁰ Bližšie pozri ŠIŠKOVÁ, N. *Dimenze ochrany ľudských práv v EÚ*. Praha: ASPI, 2003. s. 69–85.

ciám spoločným pre všetky členské štáty a k medzinárodným zmluvám v oblasti ochrany ľudských práv a k judikatúre medzinárodných kvázi – súdnych a súdnych orgánov, ktoré boli týmito dohovormi vytvorené.¹⁶¹ V praxi Súdneho dvora Európskej únie bol bližšie vymedzený veľký počet ľudských práv. Proces špecifikácie ďalších práv nie je ukončený, vzhľadom na meniace sa spoločenské podmienky a nové životné situácie. Základné práva, tak ako sú obsiahnuté v konštantnej judikatúre, pokrývajú široké spektrum a siahajú až k procesným a inštitucionálnym zárukám.¹⁶² V tejto súvislosti je však potrebné konštatovať, že táto judikatúra nepokrýva všetky oblasti základných práv.

V nadväznosti na uvedené je možné konštatovať, že v rámci Európskej únie aj v dôsledku Lisabonskej zmluvy (2007) vedľa seba existujú paralelne tri záväzné katalógy ľudských práv, a to katalóg práv zakotvený v *Charte základných práv Európskej únie* (2000), katalóg práv zakotvený v rámci *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950) a katalóg práv vytvorený v rámci doktríny základných práv Súdnyim dvorom Európskej únie. Uvedené katalógy sa navzájom dopĺňajú a v určitom rozsahu sa i prekrývajú. Otázkou je, či je tento stav ideálny. To však zrejme ukáže až proces paralelnej aplikácie týchto katalógov v praxi členských štátov a orgánov a inštitúcií Európskej únie.

Ochrana hmotného ľudského práva na životné prostredie v práve Európskej únie sa vyvíjala viac-menej mimo rámca spomenutých troch katalógov ľudských práv v rámci práva životného prostredia EÚ, prostredníctvom noriem sekundárneho práva EÚ. Postupne však dochádza k procesu prepájania tejto problematiky s problematikou ochrany ľudských práv podobne ako v medzinárodnom verejnom práve.

Hmotné právo na životné prostredie bolo v rámci práva ES/EÚ primárne uznané v nezáväznej politickej *Deklarácii Európskej rady o „Environmentálnom imperatíve“*¹⁶³ prijatej 7. júla 1990 v Dubline. Hlavy štátov a vlád členských štátov vtedajšieho ES v tejto deklarácii vyhlásili, že cieľom ochrany životného prostredia v rámci ES „*musí byť* *zaručenie práva na čisté a zdravé prostredie občanom*“. Európska komisia v tejto súvislosti dvakrát odporúčala medzivládny konferenciám o reforme zakladajúcich zmlúv ES, aby do ustanovení zaklada-

¹⁶¹ Bližšie pozri ŠIŠKOVÁ, N. *Dimenze ochrany ľudských práv v EÚ*. Praha: ASPI, 2003. s. 85

¹⁶² Bližšie pozri TICHÝ, L. a kol. *Evropské právo*. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 698–699.

¹⁶³ *Declaration by the European Council on the Environmental Imperative*, Bull. Eur. Comm., No. 6, at 17 (1990).

júcich zmlúv o občianskych právach bolo zahrnuté právo na zdravé životné prostredie, ale členské štáty na toto odporúčanie doteraz nereagovali.¹⁶⁴

Je však pravdou, že určitú formu zakotvenia hmotného práva na životné prostredie v práve EÚ je možné identifikovať v rámci sekundárneho práva EÚ. Indikovať ho možno v rámci *Smernice 2003/35/ES o verejnej účasti vo vzťahu k vytváraniu určitých plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia a zmene smerníc 85/337/EHS a 96/61/ES vo veci účasti verejnosti a prístupu k spravodlivosti*,¹⁶⁵ ktorá predstavuje implementáciu druhého piliera Aarhuského dohovoru – práva na účasť verejnosti v rozhodovaní vo veciach životného prostredia. V odseku 6 preambuly tejto smernice sa uvádza, že „medzi cieľmi Aarhuského dohovoru je želanie garantovať práva verejnej účasti v rozhodovaní o záležitostiach životného prostredia, tak aby sa prispelo k ochrane práva žiť v životnom prostredí, ktoré je primerané zdraviu jednotlivca a jeho blahu.“ Toto ustanovenie, podľa nášho názoru, indikuje deklaratórne uznanie existencie hmotného práva na životné prostredie v práve EÚ. Pri skúmaní ďalších noriem práva EÚ je zreteľné, že toto hmotné právo ďalej nerozvíjajú, ale sústreďujú sa skôr na rozvoj procesných environmentálnych práv, práva na vodu a práva na bezpečné hygienické prostriedky prostredia, ktorých praktická aplikácia prispieva k ochrane hmotného práva na životné prostredie, rovnako ako sama existencia noriem práva životného prostredia EÚ ako takého, ktoré chráni životné prostredie ako hodnotu esenciálne nutnú pre realizáciu samotného práva na životné prostredie v hmotnej podobe.

V práve EÚ existuje i potenciál nepriamej ochrany hmotného práva na životné prostredie prostredníctvom rešpektovania *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950) a niektorých ustanovení *Charty základných práv Európskej únie* (2000). Tieto možnosti však doposiaľ neboli využívané. Z hľadiska ochrany tohto práva teda nie je efektívne venovať pozornosť možnostiam domáhať sa jeho ochrany prostredníctvom konania pred Súdny dvorom Európskej únie. Naopak týmto možnostiam budeme venovať pozornosť v rámci ochrany procesných environmentálnych práv, kde majú svoj význam.

¹⁶⁴ DÉJANT-PONS, M.; PALLEMAERTS, M. *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. s. 16.

¹⁶⁵ *Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC, OJ L 156/17.*

2.2 Zakotvenie a mechanizmy ochrany ľudských procesných environmentálnych práv v práve Európskej únie

Procesné environmentálne práva sa v kontexte práva EÚ (predtým aj európske právo) objavujú prvýkrát v starších normách *sekundárneho práva EÚ* z obdobia pred podpisom a ratifikáciou Aarhuského dohovoru (1998) Európskym spoločenstvom. V súčasnosti sa presadzuje najmä v nadväznosti na spomenutý *Aarhuský dohovor* (1998), na ktorý nadväzuje *viacero noriem sekundárneho práva*, ako aj prostredníctvom *ďalších noriem sekundárneho práva z oblasti práva životného prostredia EÚ*. V práve EÚ existuje i potenciál ochrany procesných environmentálnych práv (podobne ako v prípade hmotného práva na životné prostredie) prostredníctvom rešpektovania *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950), nepriamo i prostredníctvom niektorých ustanovení *Charty základných práv Európskej únie* (2000) a prostredníctvom niektorých smerníc prijatých na vykonanie Aarhuského dohovoru, ale aj smerníc týkajúcich sa ochrany životného prostredia bez spojitosti s Aarhuským dohovorom.¹⁶⁶

Z hľadiska možnosti domáhať sa ochrany procesných environmentálnych práv je vhodné uviesť pravidlá práva EÚ, ktoré umožňujú domáhať sa ochrany ľudských práv v konaní pred Súdny dvorom Európskej únie (predtým Súdny dvor Európskych spoločenstiev alebo Európsky súdny dvor) alebo inými orgánmi EÚ. V práve EÚ sú jednotlivcom vrátane k dispozícii viaceré prostriedky presadzovania či zabezpečenia jeho práv. Prostriedky presadzovania práv jednotlivca v európskom práve sú rozmanité, rôznorodé a realizovateľné na rôznych úrovniach. Po prijatí Lisabonskej zmluvy v ich rámci nedošlo k zásadným zmenám. V prvom rade je to *možnosť dovolávať sa svojich práv poskytovaných právom EÚ priamo pred vnútroštátnym súdom*. Ide o skupinu práv, ktoré majú vo vnútroštátnom práve priamy účinok. V prípade, ak sa jednotlivec dovoláva práva vyplývajúceho z normy práva EÚ, ktorá nemá priamy účinok, je vnútroštátna úroveň ochrany neaplikovateľná a realizácia práv jednotlivcov sa uskutocňuje na úrovni orgánov EÚ. Jednotlivec môže v tomto smere využiť niekoľko procesných postupov, ktoré môžu mať mimosúdny alebo súdny charakter.

Mimosúdne prostriedky nápravy majú oporu v článku 24 ZFEÚ (bývalý článok 21 ZES), ktorý zakotvuje pre každého občana EÚ *petičné právo* vo vzťahu k Európskemu parlamentu podľa článku 227 (bývalý článok 194 ZES), *právo*

¹⁶⁶ Bližšie pozri ŠIŠKOVÁ, N. *Dimenze ochrany ľudských práv v EÚ*. Praha: ASPI, 2003. s. 66–67.

obrátiť sa na ombudsmana ustanoveného v súlade s článkom 228 (bývalý článok 195 ZES) a právo písomne sa obrátiť na každý orgán, inštitúciu alebo iný subjekt uvedený v článku 13 ZEÚ (bývalý článok 7 ZES) v niektorom z jazykov uvedených v článku 55 ods. 1 ZEÚ (bývalý článok 314 ZES) a právo dostať odpoveď v tomto jazyku. V tejto oblasti Lisabonská zmluva nepriniesla okrem zmeny číslovania článkov zásadné zmeny.

Súdne prostriedky nápravy spočívajú v možnosti občana EÚ podať žalobu v konaní pred Súdny dvorom Európskej únie (predtým SDES). Súdny dvor EÚ sa vnútorne člení a jednotlivé konania sa realizujú v rámci jeho vnútorných štruktúr.¹⁶⁷ Žalobu je možné podať na základe rôznych článkov ZES. Najvýznamnejším typom žaloby z hľadiska nápravy v oblasti ľudských práv je žaloba na neplatnosť aktu orgánov a inštitúcií Únie podľa článku 263 ZFEÚ (bývalý článok 230 ZES). Dôležitou je i žaloba na nečinnosť orgánov a inštitúcií Únie podľa článku 265 ZFEÚ (bývalý článok 232 ZES). V rámci oboch týchto konaní má však občan EÚ v porovnaní so štátmi a orgánmi EÚ, tzv. nepriviligované postavenie i po prijatí Lisabonskej zmluvy. Vo vzťahu k obom článkom občan musí totiž preukázať svoj záujem na veci tým, že tento akt je jej určený alebo je aktom či nečinnosťou orgánu bezprostredne a individuálne dotknutý s výnimkou konania podľa článku 263 vo vzťahu k nariadeniam, ktoré nie sú transponované a nevyžadujú prijatie vykonávacích opatrení, je potrebné preukázať iba bezprostredné dotknutie.

Slobodný prístup k súdnym orgánom EÚ, teda bezvýhradné *locus standi* bez potreby dokazovania záujmu na veci má občan EÚ v prípade podania žaloby na náhradu škody podľa článku 268 ZFEÚ (bývalý článok 235 ZES) a článku 340 ZFEÚ (bývalý článok 288 ZES), v pracovných sporoch medzi Úniou a jej zamestnancami, podľa článku 270 ZFEÚ (bývalý článok 236 ZES) a v sporoch vyplývajúcich z aplikácie pravidiel hospodárskej súťaže. I v rámci týchto troch konaní sa môžu vyskytnúť otázky ochrany ľudských práv i s menšinovou, napr. nediskriminačnou dimenziou.

Ľudskoprávne otázky sa často stávajú predmetom pojednávania i v rámci konania o predbežnej otázke vznesenej vnútroštátnym súdom podľa článku 267 ZFEÚ (bývalý článok 234 ZES) týkajúcej sa výkladu zakladajúcich zmlúv alebo platnosti a výkladu aktov prijatých orgánmi, inštitúciami alebo inými subjektmi Únie. Občan EÚ sa tu konania môže zúčastniť iba nepriamo, a to iniciáciou konania. Vznesenie a prerokovanie predbežnej otázky už nemôže ovplyvniť. Toto rozhodnutie je v právomoci SDEÚ. Ľudskoprávne otázky môžu byť i pred-

¹⁶⁷ Bližšie pozri KARAS, V.; KRÁLÍK, A.: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 106–124.

metom konania o *nesplnení povinnosti členského štátu* podľa článku 258 ZFEÚ (bývalý článok 226 ZES). Ani toto konanie však jednotlivec nemôže priamo iniciovať.

Ako už bolo povedané, najvýznamnejším typom žaloby z hľadiska nápravy v oblasti ľudských práv je *žaloba na neplatnosť aktu orgánov a inštitúcií Únie* podľa článku 263 ZFEÚ (bývalý článok 230 ZES). Podľa tohto článku akákoľvek fyzická alebo právnická osoba môže za podmienok ustanovených v prvom a druhom odseku podať žalobu proti aktom, ktoré sú jej určené alebo ktoré sa jej priamo a osobne týkajú, ako aj voči regulačným aktom, ktoré sa jej priamo týkajú a nevyžadujú vykonávacie opatrenia. Právne akty, ktorými sa zriaďujú orgány, úrady a agentúry Únie, môžu ustanoviť osobitné podmienky a úpravy týkajúce sa žalôb podaných fyzickými alebo právnickými osobami proti aktom týchto orgánov alebo úradov, alebo agentúr Únie, ktoré zakladajú právne účinky voči nim. Súdne konanie uvedené v tomto článku sa začne do dvoch mesiacov od zverejnenia daného opatrenia alebo jeho oznámenia žalobcovi, alebo ak toto chýba, odo dňa, keď sa o ňom žalobca dozvedel.

Tento článok teda umožňuje jednotlivcom, ale aj environmentálnym mimovládnyh organizáciám prístup k SDEÚ podať žalobu proti aktom, ktoré sú im určené alebo ktoré sa ich priamo a osobne týkajú, ako aj voči regulačným aktom, ktoré sa jej priamo týkajú a nevyžadujú vykonávacie opatrenia. SDEÚ interpretoval ustanovenia tohto článku dosť restriktívne, a preto je, paradoxne, veľmi ťažké podať sťažnosť environmentálneho charakteru podľa tohto článku.¹⁶⁸ Po ratifikácii Aarhuského dohovoru Európskym spoločenstvom sa situácia mala zmeniť. Podľa článku 216 ZFEÚ je Aarhuský dohovor záväzný pre všetky inštitúcie EÚ. SDEÚ síce vo viacerých veciach v kontexte Aarhuského dohovoru konštatoval, že právo členských štátov a súdy členských štátov majú urobiť všetko pre implementáciu Aarhuského dohovoru avšak stále zastáva restriktívny postoj v otázke priameho prístupu k nemu vo veciach environmentálnych žalôb v duchu článku 263 ZFEÚ vzhľadom na skutočnosť, že ochrana životného prostredia predstavuje verejný záujem a nie záujem jednotlivca¹⁶⁹ a tiež z toho dôvodu, že medzinárodná zmluva má v hierarchii prameňov práva

¹⁶⁸ KRÄMER, L. The EU Courts and Access to Environmental Justice. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 132–133.

¹⁶⁹ KRÄMER, L. The EU Courts and Access to Environmental Justice. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 127.

EÚ nižšiu právnu silu ako primárne právo.¹⁷⁰ Tento prístup je však v rozpore s článkom 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru a je právne neakceptovateľný.¹⁷¹ V rámci judikatúry SDEÚ alebo v minulosti SDES sa však otázka ochrany procesných environmentálnych práv, paradoxne, objavuje v rámci iných spomenu-tých druhov konaní.

Proces zakotvenie procesných environmentálnych práv v rámci práva EÚ bol relatívne zložitý. V rámci obdobia pred podpisom a ratifikáciou Aarhuského dohovoru Európskym spoločenstvom je možné identifikovať ustanovenia zakotvujúce procesné environmentálne práva v starších normách vtedajšieho európskeho sekundárneho komunitárneho práva. Všeobecnú úpravu práva na informácie obsahovala *Smernica 90/313/EHS, ktorej cieľom je zaisťiť voľný prístup k informáciám o životnom prostredí, ktoré majú k dispozícii orgány verejnej správy a voľné šírenie týchto informácií*.¹⁷² Táto relatívne stručná smernica upravovala slobodný prístup k informáciám o životnom prostredí, ako aj ich slobodné šírenie. V preambule tejto smernice je zdôraznená myšlienka, že prístup k informáciám o životnom prostredí vedených verejnými orgánmi zlepši ochranu životného prostredia. Smernica definuje a vymedzuje základné podmienky uplatňovania tohto práva stanovením povinných subjektov a procedúry vedúcej k ich získaniu. Zároveň stanovuje prípady, kedy môže byť ich poskytnutie zamietnuté spolu s možnosťou odvolať sa proti tomuto zamietnutiu.¹⁷³ Táto smernica je zrejme prvým komplexnejším dokumentom v rámci práva EÚ, ktorý je venovaný výlučne jednému z procesných environmentálnych práv. Historicky mala o. i. i veľký inšpiračný význam. Jej obsah totiž inšpiroval štáty k uzavretiu samotného Aarhuského dohovoru. Medzičasom však táto smernica bola zrušená *Smernicou 2003/4/ES o verejnom prístupe k informáciám o životnom prostredí a zrušení smernice 90/313/EHS*. V nadväznosti na smernicu 90/313/EHS existuje i judikatúra Súdneho dvora Európskej Únie (v uvedenom období Súdny dvor Európskych spoločenstiev alebo Európsky súdny dvor). Ide napr. o prípad *Wilhelm Mecklenburg proti Kreis Pinneberg-der*

¹⁷⁰ Bližšie pozri prípad *EEB and Stichting Natuur en Milieu v Commission*, T-236/04 a T-241/04, 28. November 2005.

¹⁷¹ Bližšie pozri KRÄMER, L. The EU Courts and Access to Environmental Justice. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 128–133.

¹⁷² *Council Directive 90/313/EEC of 7 June 1990 on the freedom of access to information on the environment*, OJ 1990 L 158/56.

¹⁷³ Bližšie pozri dielo KRUŽÍKOVÁ, E.; ADAMOVIČ, E.; KOMÁREK, J.: *Právo životného prostredia Evropských spoločenstiev*. Praha: Linde, 2003. s. 86–88.

Landrat (1998)¹⁷⁴ a prípad *Komisia proti Nemecku* (1999).¹⁷⁵ Oba prípady sa týkali výnimiek z práva na informácie o životnom prostredí, pričom v prvom prípade išlo o konanie o predbežnej otázke v rámci článku 234 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (dnes článok 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie) v nadväznosti na žiadosť nemeckého súdu a v druhom prípade o konanie o nesplnení povinnosti Spojeného kráľovstva podľa článku 226 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (v súčasnosti článok 258 Zmluvy o fungovaní Európskej únie).¹⁷⁶ V prípade *Wilhelm Mecklenburg proti Kreis Pinneberg-der Landrat* (1998) sa sťažovateľ domáhal u miestneho orgánu mesta Kreis Pinneberg kópie vyjadrenia príslušného orgánu ochrany krajiny k povoleniu výstavby cesty. Miestny orgán žiadosť zamietol s tým, že nejde o informáciu o životnom prostredí. Súdny dvor Európskej únie (v tom čase Súdny dvor Európskych spoločenstiev) v tejto súvislosti skonštatoval, že za informáciu o životnom prostredí treba považovať i stanovisko vydané v príslušnom konaní, keďže toto stanovisko môže ovplyvniť výsledok celého tohto konania, a teda mať vplyv na životné prostredie. V prípade *Komisia proti Nemecku* (1999) Súdny dvor Európskej únie (v tom čase Súdny dvor Európskych spoločenstiev) konštatoval nesprávnosť implementácie smernice 90/313/EHS zo strany Nemecka, keďže jeho vnútroštátna právna úprava neobsahovala výslovné ustanovenia o možnosti sprístupnenia časti informácie, ktorej poskytnutie bolo ako celok zamietnuté.

Procesné environmentálne práva je možné identifikovať i v niektorých ďalších smerniciach z tohto obdobia. *Smernice 85/337/EHS, ktorej hlavným cieľom je zaviesť používanie systému posudzovania vplyvov na životné prostredie rôznych verejných a súkromných projektov a činností vo všetkých členských štátoch a vytvoríť jednotné kritériá pre posudzovanie vplyvu týchto projektov*,¹⁷⁷ zakotvuje povinnosť členským štátom zaistiť, aby žiadosti o schválenie, určenie predmetu posudzovania a dokumentácia boli sprístupnené verejnosti v primeranej dobe, aby verejnosť mala príležitosť vyjadriť sa predtým, ako bude súhlas udelený. Verejnosť teda má v tejto súvislosti právo na účasť na rozho-

¹⁷⁴ Case C-321/96 *Wilhelm Mecklenburg v Kreis Pinneberg-der Landrat* (1998), ECR I-3809

¹⁷⁵ Case C-217/97 *Commission v Germany* (1999), ECR I-5087.

¹⁷⁶ Bližšie pozri dielo KRUŽÍKOVÁ, E.; ADAMOVÁ, E.; KOMÁREK, J.: *Právo životného prostredia Evropských spoločenstiev*. Praha: Linde, 2003. s. 94–98.

¹⁷⁷ *Council Directive 85/337/EEC on the assessment of the effect of certain public and private projects on the environment, as amended, OJ 1985 L 175/40.*

dovaní o otázkach životného prostredia.¹⁷⁸ *Smernica 96/61/ES týkajúca sa celkovej prevencie a kontroly znečistenia*¹⁷⁹ zakotvuje právo verejnosti na účasť na rozhodovaní o otázkach životného prostredia i právo na informácie o životnom prostredí v súvislosti so žiadosťami o povolenie nových zariadení alebo podstatných zmien prevádzky podnikateľských subjektov, ktoré môžu zvýšiť úroveň znečistenia životného prostredia.¹⁸⁰ Prístup verejnosti k informáciám environmentálneho charakteru je vymedzený odkazom na príslušné ustanovenia smernice 90/313/EHS. Táto smernica bola neskôr nahradená *Smernicou 2008/1/ES o celkovej prevencii a kontrole znečistenia*.¹⁸¹ *Smernica 84/360/EHS o boji proti znečisťovaniu ovzdušia priemyselnými podnikmi, v znení neskorších predpisov*¹⁸² vymedzuje pojmy ako znečistenie ovzdušia, medzné hodnoty kvality ovzdušia, emisné medzné hodnoty a stanovuje potrebu vydávania povolení pre činnosť určitých podnikov vypúšťajúcich do ovzdušia znečisťujúce látky. V tejto súvislosti zakotvuje záväzok členských štátov zabezpečiť, aby žiadosti o takéto povolenia a konečné rozhodnutia príslušných orgánov boli sprístupnené verejnosti v súlade s vnútroštátnymi predpismi. Nadväzujúca *Smernica 89/369/EHS o predchádzaní znečistenia ovzdušia z nových spalovní*¹⁸³ zakotvuje záväzok členských štátov sprístupniť informácie požadované predchádzajúcou smernicou a výsledky kontrol uskutočňovaných na základe tejto smernice. *Smernica 89/429/EHS o znižovaní znečistenia ovzdušia existujúcimi komunálnymi spalovňami odpadov*¹⁸⁴ zakotvuje záväzok informovať verejnosť o požiadavkách vzťahujúcich sa na existujúce spalovne a o výsledkoch uskutočňovaných kontrol. *Smernica 96/62/ES o hodnotení a riadení kvality vonkajšieho ovzdu-*

¹⁷⁸ Bližšie pozri dielo KRUŽÍKOVÁ, E.; ADAMOVÁ, E.; KOMÁREK, J.: *Právo životného prostredia Evropských spoločenstiev*. Praha: Linde, 2003, s. 54.

¹⁷⁹ *Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control*, OJ 1996 L 257/26.

¹⁸⁰ Bližšie pozri dielo KRUŽÍKOVÁ, E.; ADAMOVÁ, E.; KOMÁREK, J.: *Právo životného prostredia Evropských spoločenstiev*. Praha: Linde, 2003, s. 84.

¹⁸¹ *Directive 2008/1/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 concerning integrated pollution prevention and control*.

¹⁸² *Council Directive 84/360/EEC on the combating of air pollution from industrial plants, as amended*, OJ 1984 L 188/20.

¹⁸³ *Council Directive 89/369/EEC on the prevention of air pollution from new municipal waste incineration plants*, OJ 1989 L 163/32.

¹⁸⁴ *Council Directive 89/429/EEC on the reduction of air pollution from existing municipal waste-incineration plants*, OJ 1989 L 2003/50.

šia¹⁸⁵ stanovuje záväzok členských štátov informovať verejnosť o programoch spracovaných pre zóny a aglomerácie, kde úroveň znečisťujúcich látok presahuje určité limity a o prekročení výstražných prahových hodnôt.

Ustanovenia tejto skupiny smerníc indikujú existenciu dlhodobejšej tendencie zakotvovania procesných environmentálnych práv v smerniciach týkajúcich sa rôznych aktivít dotýkajúcich sa životného prostredia. Tieto ustanovenia, prirodzene, prispievajú i k ochrane hmotného ľudského práva na životné prostredie, i keď toto právo výslovne nezmieňujú.

Skvalitnenie ochrany práva na životné prostredie v rámci Európskej únie (ďalej aj EÚ) priniesol akt podpisu a ratifikácie Aarhuského dohovoru vtedajším Európskym spoločenstvom (ďalej aj ES).¹⁸⁶ EÚ je dnes preto plnoprávnou zmluvnou stranou tohto dohovoru. Všetky členské štáty Európskej únie sú taktiež zmluvnými stranami Aarhuského dohovoru. Slovenská republika sa stala stranou Aarhuského dohovoru formou prístupu k tejto zmluve 5. decembra 2006.¹⁸⁷ Akt ratifikácie Aarhuského dohovoru Európskym spoločenstvom vytvoril novú právnu situáciu. Podobne ako v iných prípadoch sa vo vzťahu k aplikácii Aarhuského dohovoru vytvorila situácia tzv. zdieľanej právomoci (angl. shared competence) medzi orgánmi Európskej únie a členskými štátmi. Táto situácia spôsobila i určité konflikty, najmä pokiaľ sa týka prístupu k spravodlivosti vo veciach životného prostredia. V konečnom dôsledku sa členským štátom rozšírili záväzky, pričom z úrovne EÚ majú povinnosť implementovať všetku sekundárnu legislatívu prijatú v nadväznosti na Aarhuský dohovor a na vlastnej národnej úrovni prijímajú právne normy na implementáciu samotného Aarhuského dohovoru. Samotná Európska únia má v nadväznosti na Aarhuský dohovor primárne záväzok prijať legislatívne, administratívne a iné opatrenia, vrátane opatrení na zaistenie súladu s ustanoveniami Aarhuského dohovoru podľa jeho článku 3 rovnako ako ostatné zmluvné strany, ako aj záväzok podrobiť sa kontrolným mechanizmom podľa článku 10 ods. 2 a článku 15 Aarhuského dohovoru.

¹⁸⁵ Council Directive 96/62/EC on ambient air quality assessment and management, OJ 1996 L 296/55.

¹⁸⁶ Európske spoločenstvo podpísalo Aarhuský dohovor 25. júna 1998 a ratifikovalo ho 17. februára 2005. Európska únia ako nástupca Európskeho spoločenstva je zmluvnou stranou Aarhuského dohovoru od mája 2005. Bližšie pozri *Decision 2005/370/EC on the conclusion, on behalf of the European Community, of the Convention on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters*.

¹⁸⁷ Bližšie pozri slovenskú Zbierku zákonov, Oznámenie MZV č. 43/2006 Z. z.

V nadväznosti na záväzok Európskej únie podrobiť sa kontrolným mechanizmom Aarhuského dohovoru Európska únia realizuje spravodajskú procedúru podľa článku 10 ods. 2. tohto dohovoru a vytvorila i priestor pre realizáciu oznámení v zmysle článku 15 dohovoru. Európska únia podala prvú správu podľa článku 10 ods. 2 o implementácii Aarhuského dohovoru v rámci druhého cyklu správ v roku 2008.¹⁸⁸ Do súčasnosti EÚ podala celkovo 4 implementačné správy Aarhuskému výboru.¹⁸⁹ V nadväznosti na kontrolné procedúry podľa článku 15 sú v súčasnosti evidované viaceré oznámenia verejnosti proti Európskym spoločnostiam či Európskej únii.¹⁹⁰ Vyriešené bolo už napr. oznámenie podané litovskou mimovládnu organizáciou *Association Kazokiskes Community* (2006).¹⁹¹ V tomto prípade litovská mimovládna organizácia *Association Kazokiskes Community* (2006) tvrdila, že tri zo smerníc EÚ nie sú v súlade s článkom 6 a 9 ods. 2. Aarhuský výbor v tomto prípade nekonštatoval porušenie Aarhuského dohovoru zo strany Európskej únie. Aarhuský výbor vyriešil i oznámenie podané dvoma funkcionármi albánskej mimovládnej organizácie *Civic Alliance for the Protection of the Bay of Vlora* (2007).¹⁹² V tomto prípade funkcionári albánskej mimovládnej organizácie *Civic Alliance for the Protection of the Bay of Vlora* (2007) tvrdili, že EÚ financovaním výstavby tepelnej elektrárne prostredníctvom Európskej centrálnej banky porušilo článok 6 nespĺnením podmienky prístupu verejnosti. Ani v tomto prípade Aarhuský výbor nekonštatoval porušenie Aarhuského dohovoru zo strany Európskej únie.

Jedným z posledných vyriešených prípadov oznámení proti EÚ Aarhuským výborom bol zaujímavý prípad oznámenia britskej mimovládnej organizácie *Justice and Environment* (2017).¹⁹³ V rámci oznámenia daná mimovládna organizácia namietala, že EÚ porušila článok 9 ods. 3 a 4 Aarhuského dohovoru zakotvujúci právo na prístup k spravodlivosti tým, že tento článok plne netrans-

¹⁸⁸ Bližšie pozri *Implementation report by European Community*, ECE/MP.PP/IR/2008/EC a správu Aarhuského výboru nazvanú *Súlad vo vzťahu k Európskej komisii*, ECE/MP.PP/2008/5/Add.10 Compliance with regard to the European Commission.

¹⁸⁹ Bližšie pozri webstránku <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/reporting.htm>.

¹⁹⁰ Communication ACCC/C/2006/17, Communication ACCC/C/2007/21, Communication ACCC/C/2008/32, Communication ACCC/C/2010/54, Communication ACCC/C/2012/68, Communication ACCC/C/2012/72, Communication ACCC/C/2013/96, Communication ACCC/C/2014/121, Communication ACCC/C/2014/123 a Communication ACCC/C/2015/128.

¹⁹¹ Communication ACCC/C/2006/17.

¹⁹² Communication ACCC/C/2007/21.

¹⁹³ Communication ACCC/C/2014/123.

formovala do právneho poriadku EÚ a v súvislosti s tým i ustanovenia článku 2 ods. 1 až 5, a článku 3, ods. 1 až 4, 8 a 9 Aarhuského dohovoru. EÚ skutočne dospiala nebola schopná prijať smernicu v tomto smere. EÚ v rámci svojej obrany tvrdila, že vzhľadom na to, že Aarhuský dohovor je súčasťou práva Európskej únie, má Európska únia a jej členské štáty osobitnú povinnosť podľa článku 216 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie dodržiavať svoje medzinárodné záväzky, čo zahŕňa aj dohovor. Preto, v prípade neexistencie právnych predpisov Európskej únie, ktoré článok 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru nevyžaduje, členské štáty musia splniť požiadavky článku 9 ods. 3 a 4 dohovoru. EÚ tvrdila, že skutočnosť, že Európska únia neprijala osobitné právne predpisy na dosiahnutie tohto cieľa požiadavky článku 9 ods. 3 dohovoru, s výnimkou Nariadenia zaväzujúceho inštitúcie Európskej únie Aarhuským dohovorom,¹⁹⁴ nemôže urobiť Európsku úniu medzinárodne zodpovednou.

Aarhuský výbor v tomto smere dal za pravdu EÚ a uviedol, že preskúmal namietaný všeobecný neúspech pri implementácii článku 9 ods. 3 a 4 EÚ, ale aj súvisiace namietané nerealizovanie článku 2, odseky 1 až 5 a článku 3 ods. 1 až 4, 8 a 9 Aarhuského dohovoru. Údajné nerešpektovanie uvedených ustanovení článkov 2 a 3 závisí priamo od toho, že nedošlo k uplatneniu článku 9. Aarhuský výbor nezistil zlyhanie EÚ v prípade implementácie článku 9 a z toho vyplýva, že za daných okolností neprijatia smernice o prístupe k spravodlivosti nepredstavuje ani nesúlad s článkami 2 a 3 Aarhuského dohovoru dotknutou stranou.

Na vykonanie Aarhuského dohovoru bolo prijatých viacero noriem sekundárneho práva. Proces vydávania týchto smerníc sa začal už po podpise Aarhuského dohovoru Európskym spoločenstvom, t. j. ešte pred aktom ratifikácie. Primárne je to *Smernica 2003/4/ES o verejnom prístupe k informáciám o životnom prostredí a zrušení smernice 90/313/EHS*.¹⁹⁵ Táto smernica predstavuje implementáciu prvého piliera Aarhuského dohovoru – práva na informácie o životnom prostredí. Prispôsobuje právo EÚ v danej oblasti do takej podoby, aby bolo v súlade s Aarhuským dohovorom. Nadväzuje na staršiu smernicu 90/313/EHS, ktorú ruší, pričom rozširuje prístup k informáciám o životnom prostredí stanovený v jej rámci. Jej základnými cieľmi podľa článku 1 je zabez-

¹⁹⁴ *Nariadenie 1367/2006/EC o aplikácii Aarhuského dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v rámci inštitúcií a orgánov spoločenstva.*

¹⁹⁵ *Directive 2003/4/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC, OJ 2003 L 41/26.*

pečiť právo na prístup k informáciám o životnom prostredí, ktoré uchovávajú verejné orgány, alebo ktorým sú určené, zakotviť základné pojmy a podmienky a praktické úpravy pre jeho výkon a zabezpečiť, aby environmentálne informácie boli progresívne dostupné a šírené na verejnosti. V článku 2 je uvedený celý rad najdôležitejších definícií vrátane pojmov, ako je pojem „environmentálna informácia“, „verejný orgán“, „žiadateľ“, „verejnosť“ a pod. Komplexný článok 3 zakotvuje pravidlá pre prístup k informáciám o životnom prostredí na požiadanie. Článok 4 upravuje výnimky, v rámci ktorých je možné žiadosť o informáciu o životnom prostredí odmietnuť.¹⁹⁶ V rámci článku 5 sú v stručnej podobe uvedené pravidlá pre určovanie poplatkov za uvedené informácie. Veľmi dôležitý je článok 6, ktorý upravuje právo na prístup k spravodlivosti v prípade, ak žiadosť o informáciu o životnom prostredí bola ignorovaná, nesprávne odmietnutá, neadekvátne zodpovedaná alebo akokoľvek inak riešená v rozpore s článkami 3, 4 a 5. Členské štáty v uvedenom zmysle zabezpečia možnosť preskúmania uvedených aktov verejných orgánov iným verejným orgánom alebo nezávislým a nestranným orgánom vytvoreným podľa zákona. Navyše zmluvné štáty zabezpečia prístup k odvolacím procedúram pred zákonnými súdmi či inými nezávislými a nestrannými orgánmi, v rámci ktorých je možné preskúmať akty či opomenutia verejných orgánov, pričom ich rozhodnutia vo veci sú konečné. Článok 7 upravuje záväzky štátov v oblasti šírenia informácií o životnom prostredí v rámci činnosti verejných orgánov vrátane povinnosti vytvárať elektronické aktualizované databázy všetkých relevantných informácií o životnom prostredí, textov medzinárodných zmlúv, národných, regionálnych či miestnych právnych noriem, politik, správ a iných dát v danej oblasti. V nadväznosti na tento článok ďalší článok 8 upravuje záväzok zabezpečiť, aby informácie o životnom prostredí boli aktuálne, presné a porovnateľné. Vo vzťahu k smernici 2003/4/ES je možné zaregistrovať i viacero prípadov v rámci konania Súdneho dvora Európskej únie.¹⁹⁷

Ilustráciu prístupu Súdneho dvora Európskej únie k problematike práva na prístup k informáciám o životnom prostredí v kontexte smernice 2003/4/ES dokumentuje zaujímavý prípad *Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre*

¹⁹⁶ K tejto problematike bližšie pozri dielo WAELBROECK, D.; SPECKER, A.: Freedom of environmental information in the EU – confidential business information for free? In: *Journal for European Environmental & Planning Law*, č. 5/2006, s. 236–241.

¹⁹⁷ Ide napr. o prípad T-264/04, WWF-EPO v Council, prípad C-204/09 Flachglas Torgau GmbH v Federal Republic of Germany, prípad C-552/07, Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre a pod.

(2009).¹⁹⁸ V tomto prípade sa francúzsky občan pán Azelvandre chcel dozvedieť informáciu o umiestnení testov geneticky modifikovaných organizmov, ktoré boli uskutočňované na základe *Smernice 2001/18/ES o zámernom vypúšťaní geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia a o zrušení Smernice 90/220/EEC*.¹⁹⁹ Po tom, čo mu bolo poskytnutie informácie zamietnuté starostom obce Sausheim, postúpil vec francúzskemu správne súdnictvu. V rámci konania vo veci sa Štátna rada Francúzska obrátila na Súdny dvor Európskej únie s otázkou (podľa článku 234 zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, v súčasnosti článku 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie), či je možné, aby štátny orgán zatajil informáciu o umiestnení pozemkov, kde sa konajú uvedené pokusy z dôvodu ochrany verejného poriadku a iných záujmov chránených právom. Súdny dvor vo veci dospel názoru, že táto informácia nemôže byť utajená vzhľadom na skutočnosť, že ide o informáciu, ktorá sa týka odhadu rizika v oblasti životného prostredia. Súdny dvor ďalej s odkazom na smernicu 2003/4/ES uviedol, že štát sa nemôže dovoľávať výnimky ustanovenej smernicami vo veci slobody prístupu k informáciám o životnom prostredí, pokiaľ majú byť prístupné verejnosti.

Iným prípadom z praxe SDEÚ dotýkajúcim sa smernice 2003/4/ES je prípad prejudiciálneho konania, v ktorom bol predmetom návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 234 ES podaný rozhodnutím College van Beroep voor het bedrijfsleven (Holandsko) z 29. mája 2009 a doručený Súdnemu dvoru 10. júna 2009 a ktorý súvisí s konaním: *Stichting Natuur en Milieu, Vereniging Milieudefensie, Vereniging Goede Waar & Co. proti College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, predtým College voor de toelating van bestrijdingsmiddelen*, za účasti *Bayer CropScience BV, Nederlandse Stichting voor Fytofarmacie* (2010).²⁰⁰

Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka *výkladu smernice Rady 91/414/EHS z 15. júla 1991 o uvádzaní prípravkov na ochranu rastlín na trh*²⁰¹

¹⁹⁸ *Case Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre*, Judgment of the Court of Justice in Case C-552/07, 17 February 2009.

¹⁹⁹ *Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC*, OJ 2001 L 106, p. 1.

²⁰⁰ *Case C-266/09, Stichting Natuur en Milieu, Vereniging Milieudefensie, Vereniging Goede Waar & Co. proti College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, predtým College voor de toelating van bestrijdingsmiddelen*, Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 16 December 2010.

²⁰¹ *Council Directive 91/414/EEC of 15 July 1991 concerning the placing of plant protection products on the market, Official Journal L 230, 19/08/1991 P. 0001–0032.*

a smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/4/ES z 28. januára 2003 o prístupe verejnosti k informáciám o životnom prostredí, ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/313/EHS. Tento návrh bol predložený v rámci konania o žalobe o neplatnosť podanej Stichting Natuur en Milieu, Vereniging Milieudefensie a Vereniging Goede Waar & Co. proti rozhodnutiu, ktorým im College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, predtým College voor de toelating van bestrijdingsmiddelen (ďalej len CTB), odmietol sprístupniť niektoré štúdie a protokoly o terénnych pokusoch týkajúce sa rezíduí a účinnosti účinnej látky propamokarb v šaláte alebo na jeho povrchu. SDEÚ vo veci rozhodol nasledovne: Pojem „informácia o životnom prostredí“ uvedený v článku 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/4/ES z 28. januára 2003 o prístupe verejnosti k informáciám o životnom prostredí, ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/313/EHS, sa má vykladať v tom zmysle, že zahŕňa informácie predložené v rámci vnútroštátneho konania o povolení alebo rozširovaní povolenia pre prípravok na ochranu rastlín s ohľadom na stanovenie maximálneho množstva pesticídov, jeho zložky alebo jeho rozkladných produktov v potravinách a nápojoch. S výnimkou prípadu, keď situácia, o akú ide vo veci samej, patrí medzi situácie vymenované v článku 14 druhom odseku smernice Rady 91/414/EHS z 15. júla 1991 o uvádzaní prípravkov na ochranu rastlín na trh, sa ustanovenia prvého odseku tohto článku 14 majú vykladať v tom zmysle, že ich možno uplatniť len v prípade, že tým nie sú dotknuté povinnosti vyplývajúce z článku 4 ods. 2 smernice 2003/4. 3. Článok 4 smernice 2003/4 sa má vykladať v tom zmysle, že týmto článkom predpísané zväzovanie verejného záujmu, ktorému slúži sprístupnenie informácie o životnom prostredí, oproti osobitnému záujmu, ktorému slúži odmietnutie sprístupnenia, musí byť vykonané v každom jednotlivom prípade predloženom príslušným orgánom, aj keby vnútroštátny zákonodarca predpisom všeobecnej povahy určil kritériá umožňujúce uľahčiť toto porovnanie protichodných záujmov.

*Smernica 2003/35/ES o verejnej účasti vo vzťahu k vytváraniu určitých plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia a o zmene smerníc 85/337/EHS a 96/61/ES vo veci účasti verejnosti a prístupu k spravodlivosti*²⁰² predstavuje implementáciu druhého piliera Aarhuského dohovoru – práva na účasť verejnosti v rozhodovaní vo veciach životného prostredia. Ako už bolo uvedené je o. i. významná i z hľadiska nepriameho uznania hmotného práva na životné

²⁰² *Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC, OJ L 156/17.*

prostredie. Základným cieľom smernice podľa článku 1 je prispieť k implementácii Aarhuského dohovoru prostredníctvom vytvorenia podmienok pre účasť verejnosti vo vzťahu k príprave plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia, ako aj vytvoriť podmienky pre zlepšenie účasti verejnosti a prístupu k spravodlivosti v rámci smerníc 85/337/EHS a 96/61/ES. V nadväznosti na tieto ciele článok 2 upravuje podmienky pre účasť verejnosti v oblasti plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia, článok 4 vykonáva príslušné potrebné zmeny smernice 85/337/EHS a článok 4 mení smernicu 96/61/ES. Článok 5 zakotvuje spravodajskú povinnosť Komisie vo vzťahu k Európskemu parlamentu a Rade vo veci efektivity tejto smernice. V nadväznosti na článok 5 smernice 2003/35/ES bola vypracovaná *Správa Komisie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o uplatňovaní a účinnosti smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/35/ES Z 26. mája 2003, ktorou sa ustanovuje účasť verejnosti pri navrhovaní určitých plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia a ktorou sa menia a dopĺňajú s ohľadom na účasť verejnosti a prístup k spravodlivosti smernice Rady 85/337/EHS a 96/61/ES*.²⁰³

I vo vzťahu k smernici 2003/35/ES sa už taktiež vyskytli prípady riešené Súdnyim dvorom Európskej únie (ďalej aj SDEÚ). V prípadoch *Komisia proti Luxembursku* (2007),²⁰⁴ *Komisia proti Belgicku* (2007)²⁰⁵ a *Komisia proti Spojenému kráľovstvu Veľkej Británie a Severného Írska* (2008)²⁰⁶ Súdny dvor Európskej únie (v tom čase Súdny dvor Európskych spoločenstiev, ďalej aj SDES) konštatoval porušenie povinnosti Luxemburska, Belgicka i Spojeného kráľovstva podľa článku 226 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (v súčasnosti článok 258 Zmluvy o fungovaní Európskej únie) prijať v rámci predpísanej lehoty, zákony, úpravy a správne ustanovenia nevyhnutné pre súlad so smernicou 2003/35/ES.

V prípade *Komisia proti Írskej republike* (2009)²⁰⁷ SDEÚ konštatoval porušenie povinnosti prijať vnútroštátne ustanovenia nutné pre implementáciu

²⁰³ Document KOM/2010/0143 v konečnom znení.

²⁰⁴ Case C-354/06, *Commission v Luxembourg*, Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 27 September 2007.

²⁰⁵ Case C-93/07, *Commission v Belgium*, Judgment of the Court (Seventh Chamber) of 27 September 2007.

²⁰⁶ Case C-247/07, *Commission of the European Communities, v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, Judgment of the Court (Fifth Chamber), 4 December 2008.

²⁰⁷ Case C-427/07, *Commission of the European Communities v Ireland*, Judgment of the Court (Second Chamber) of 16 July 2009.

článku 3 ods. 3 až 7 a článku 4 ods. 2 až 4, ako aj celého článku 6 smernice 2003/35/ES. Prípád *Združenie Djurgården-Lilla Värtans pre ochranu životného prostredia proti Štokholmu* (2009)²⁰⁸ sa týkal práva na účasť verejnosti vo vzťahu k plánu postaviť tunel pre podzemné umiestnenie elektrických káblov a taktiež prác smerujúcich k odvodneniu kopca, cez ktorý mal príslušný tunel viesť. Súdnemu dvoru vec postúpil švédsky súd (Högsta domstolen) ako žiadosť o predbežnú otázku podľa článku 234 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (v súčasnosti článok 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie). Z hľadiska procesného environmentálneho práva na účasť verejnosti v rozhodovaní vo veciach životného prostredia je dôležitá formulácia rozsudku, podľa ktorej členovia dotknutej verejnosti v rámci znenia článku 1 ods. 2 a 10 a Smernice 85/337 zmenenej smernicou 2003/35, musia mať možnosť prístupu k procedúre preskúmania, aby mohli napadnúť rozhodnutie, ktorým orgán zákonného súdu členského štátu rozhodol žiadosť o súhlas s výstavbou daného diela, bez ohľadu na to, akú úlohu by hrali pri posúdení tejto žiadosti, pričom by mali mať možnosť zúčastniť sa konania pred týmto orgánom a vyjadriť svoje názory.²⁰⁹

Na vykonanie tretieho piliera Aarhuského dohovoru – práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia bol pripravený návrh *Smernice o prístupe k spravodlivosti vo veciach životného prostredia* (2003).²¹⁰ Tento návrh smernice okrem obligátnych definícií zakotvuje právo členov verejnosti a tzv. kvalifikovaných entít, ktorými sú rôzne asociácie, organizácie či skupiny majúce za cieľ chrániť životné prostredie, napadnúť akty a opomenutia súkromných osôb, ktoré sú v rozpore s právom životného prostredia. Ďalej obsahuje pravidlá upravujúce právnu pozíciu členov verejnosti a kvalifikovaných entít, kritériá pre uznávanie kvalifikovaných entít a rámcové pravidlá pre konanie v uvedených veciach v rámci správneho konania členských štátov. Tento návrh však doposiaľ nebol pre odpor mnohých členských krajín schválený.

²⁰⁸ *Case C-263/08, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsforening v Stockholms kommun genom dess marknämnd*, Judgment of the Court (Second Chamber) of 15 October 2009.

²⁰⁹ Anglický text príslušnej časti rozsudku znie „...Members of the ‘public concerned’ within the meaning of Article 1(2) and 10a of Directive 85/337, as amended by Directive 2003/35, must be able to have access to a review procedure to challenge the decision by which a body attached to a court of law of a Member State has given a ruling on a request for development consent, regardless of the role they might have played in the examination of that request by taking part in the procedure before that body and by expressing their views...“

²¹⁰ *Proposal of the Directive of the European Parliament and of the Council on access to justice in environmental matters, COM(2003) 624 final, 2003/0246 (COD), Brussels, 24. 10. 2003.*

Ďalšou významnou normou obsahujúcou procesné environmentálne práva je *Nariadenie 1367/2006/EC o aplikácii Aarhuského dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v rámci inštitúcií a orgánov spoločenstva*.²¹¹ Toto nariadenie sa týka všetkých troch pilierov – práv zakotvených v Aarhuskom dohovore. Vytvára priestor pre aplikáciu všetkých troch environmentálnych práv v rámci všetkých inštitúcií a orgánov spoločenstva a stanovuje podmienky ich aplikácie. Ďalej požaduje od inštitúcií a orgánov spoločenstva vytvoriť podmienky pre účasť verejnosti na príprave, zmene či preskúmaní plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia. Nariadenie taktiež umožňuje environmentálnym mimovládny organizáciám, ktoré spĺňajú stanovené kritériá, požiadať interné preskúmanie prijatých aktov a opomenutí orgánov a inštitúcií spoločenstva podľa európskeho práva životného prostredia.²¹²

Na vykonanie tohto nariadenia boli vydané dve rozhodnutia Komisie. *Rozhodnutie Komisie 2008/50/ES, ktorým sa ustanovujú podrobné pravidlá uplatňovania nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1367/2006 o uplatňovaní ustanovení Aarhuského dohovoru vzťahujúcich sa na žiadosti o vnútorné preskúmanie správneho aktu z 13. decembra 2007*²¹³ a *Rozhodnutie Komisie 2008/401/ES Euratom, ktorým sa mení a dopĺňa jej rokovací poriadok v súvislosti s podrobnými pravidlami uplatňovania nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1367/2006 o uplatňovaní ustanovení Aarhuského dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia na inštitúcie a orgány spoločenstva z 30. apríla 2008*.²¹⁴

²¹¹ *Regulation 1367/2006 of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on the application of the provisions of the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters to Community, OJ L264/13, 25. 9. 2006.*

²¹² KOŠIČIAROVÁ, S.: *EC Environmental Law*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 36.

²¹³ *Commission Decision 2008/50/EC of 13 December 2007 laying down detailed rules for the application of Regulation (EC) No 1367/2006 of the European Parliament and of the Council on the Aarhus Convention as regards requests for the internal review of administrative acts, OJ L 013, 16/01/2008 s. 0024–0026.*

²¹⁴ *Commission Decision 2008/401/EC, Euratom of 30 April 2008 amending its Rules of Procedure as regards detailed rules for the application of Regulation (EC) No 1367/2006 of the European Parliament and of the Council on the application of the provisions of the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters to Community institution and bodies, OJ L 140, 30/05/2008 s. 0022–0025.*

Uvedený prehľad právnej úpravy nadväzujúcej na Aarhuský dohovor a súvisiacej judikatúry indikuje relatívne dynamický vývoj ochrany procesných environmentálnych práv ako prostriedku ochrany hmotného ľudského práva na životné prostredie. Ako už bolo povedané, ochrana hmotného ľudského práva na životné prostredie v hmotnom chápaní sa osobitne nerozvíja, aj keď existencia tohto práva v práve EÚ je deklaratórne uznaná v nadväznosti na akt podpisu a ratifikácie Aarhuského dohovoru Európskym spoločenstvom a v rámci Smernice 2003/35/ES.

Okrem už uvedených noriem sekundárneho európskeho práva vydaných priamo v nadväznosti na Aarhuský dohovor sú procesné environmentálne práva zakotvené i v ďalších normách sekundárneho práva z oblasti európskeho práva životného prostredia. Z chronologického hľadiska prvou je *Smernica 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva*,²¹⁵ ktorá zakotvuje právo na účasť verejnosti na rozhodovaní vo veciach životného prostredia. Účelom tejto smernice je ustanoviť rámec ochrany vnútrozemských povrchových vôd, brakických vôd, pobrežných vôd a podzemných vôd. Vo vzťahu k verejnosti členské štáty zabezpečia, že pre každé správne územie povodia zverejnia a predložia na pripomienkovanie verejnosti vrátane užívateľov dokumenty a správy taxatívne vymenované v článku 14 ods. 1 Smernice.

V rámci už spomenutej *Smernice 2001/18/ES o zámernom vypúšťaní geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia a o zrušení Smernice 90/220/EEC*²¹⁶ je zakotvené právo na prístup k informáciám o životnom prostredí. Článok 24 tejto smernice zakotvuje záväzok Komisie poskytovať informácie vo vzťahu ku geneticky modifikovaným organizmom (GMO). Komisia ihneď po obdržaní ohlásenia v súlade s článkom 13 ods. 1 o umiestnení GMO alebo výrobkov z GMO na trh sprístupní verejnosti súhrn dokumentácie uvedený v článku 13 ods. 2 písm. h) smernice. Komisia taktiež sprístupní pre verejnosť hodnotiace správy v prípade, ktorý je uvedený v článku 14 ods. 3 písm. a) smernice, t. j. hodnotiace správy obsahujúce informácie, či sa príslušné GMO majú umiestniť na trh a za akých podmienok. Verejnosť môže do 30 dní dávať Komisii pripomienky. Komisia ihneď postúpi pripomienky príslušným

²¹⁵ Directive 2000/60/EC of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy, OJ L 327, 22/12/2000 s. 0001–0073.

²¹⁶ Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC, OJ 2001 L 106, p. 1.

orgánom. U všetkých GMO, ktoré dostali písomný súhlas na umiestnenie na trh, alebo ktorých umiestnenie na trh ako výrobkov, alebo vo výrobkoch sa zamietlo podľa tejto smernice, sa verejnosti sprístupnia hodnotiace správy vypracované pre tieto GMO a každé prerokované stanovisko vedeckého výboru. Pre každý výrobok sa jasne špecifikuje každý GMO, ktorý je v ňom obsiahnutý a jeho použitie alebo použitia. K bližšiemu objasneniu aplikácie práva na informácie podľa tejto smernice prispel už spomínaný prípad *Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre* (2009).²¹⁷

V *Smernici 2001/42/ES Európskeho parlamentu a Rady z 27. júna 2001 o posudzovaní účinkov určitých plánov a programov na životné prostredie*²¹⁸ je zakotvené právo na účasť verejnosti na rozhodovaní vo veciach životného prostredia. Cieľom tejto smernice je zabezpečiť vysokú úroveň ochrany životného prostredia a prispieť k integrácii environmentálnych úvah do prípravy a schvaľovania verejných plánov a programov so zreteľom na podporu trvalo udržateľného rozvoja tým, že sa zabezpečí, v súlade s touto smernicou, vykonanie environmentálneho posudzovania určitých plánov a programov, ktoré majú pravdepodobne významné účinky na životné prostredie. Podľa článku 6 ods. 1. sa návrh príslušného plánu alebo programu a environmentálna správa vypracovaná v súlade s článkom 5 sprístupní o. i. i verejnosti. Podľa článku 6 ods. 2 verejnosť dostane včasnú a účinnú príležitosť vyjadriť svoje stanovisko k návrhu plánu alebo programu a k sprievodnej environmentálnej správe vo vhodnom čase pred schválením plánu alebo programu alebo ich postúpeniu na legislatívne konanie. Podľa článku 2 písm. d) „verejnosť“ je jedna alebo viac fyzických alebo právnických osôb a podľa vnútroštátnych právnych predpisov alebo zaužívanej praxe aj ich združenia, organizácie alebo skupiny.

V *Smernici 2002/3/ES o ozónovej vrstve vo vonkajšom ovzduší, v znení neskorších predpisov*,²¹⁹ je zakotvené právo na informácie o životnom prostredí. Táto smernica zakotvuje právo na prístup k aktuálnym informáciám o koncentráciách ozónu vo vonkajšom ovzduší vrátane súhrnných ročných správ a ďalších dokumentov (krátkodobé akčné plány) vo vzťahu k verejnosti, ako aj environmentálnym organizáciám, organizáciám na ochranu spotrebiteľov,

²¹⁷ *Case C-552/07, Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre*, Judgment of the Court of Justice in, 17 February 2009.

²¹⁸ *Directive 2001/42/EC of 27 June 2001 on the assessment of certain plans and programmes on the environment*, OJ L 197, 21/07/2001 s. 0030–0037.

²¹⁹ *Directive 2002/3/ES of the European Parliament and of the Council relating to ozone in ambient layer, as amended*, OJ 2002 L 67/14.

organizáciám chrániacim záujmy zdravotne citlivých občanov a ďalším organizáciám zaoberajúcim sa zdravotnými otázkami.²²⁰

Právo na prístup k informáciám o životnom prostredí je zakotvené i v *Smernici 2003/87/ES vytvárajúcej schému pre obchod s podielmi emisií skleníkových plynov v rámci spoločenstva a o zmene smernice 96/61/ES*.²²¹ Táto smernica reaguje na existenciu Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy (1992) a Kjótskeho protokolu k tomuto dohovoru (1997), ktoré sa týkajú zníženia emisií skleníkových plynov. V článku 17 zakotvuje právo na prístup k informáciám o pridelovaní emisných kvót a správ o emisiách požadovaných na základe povolenia emisií skleníkových plynov kompetentným orgánom v duchu podmienok zakotvených v článkoch 3 ods. 3 a 4 smernice 2003/4/EC.

Uvedená skupina sekundárnych noriem európskeho práva životného prostredia, prirodzene, dopĺňa Aarhuský dohovor a sekundárnu legislatívu, ktorá na tento dohovor nadväzuje v rovine rôznych špecializovaných aktivít týkajúcich sa životného prostredia. Dopĺňa aj spektrum smerníc zakotvujúcich procesné environmentálne práva z obdobia pred podpisom a ratifikáciou Aarhuského dohovoru. V konečnom dôsledku táto skupina noriem v sebe obsahuje ďalšiu rovinu skvalitnenia ochrany hmotného ľudského práva na životné prostredie prostredníctvom procesných environmentálnych práv. Je vysoko pravdepodobné, že táto skupina noriem sa bude postupne ďalej rozširovať.

Ďalšiu potenciálnu dimenziu ochrany ľudského práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv predstavuje intenzívnejšia implementácia Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950) v európskom práve. *Zmluva o Európskej únii* (1992) v znení *Lisabonskej zmluvy* (2007) v nadväznosti na svoje články 6 ods. 2 a 6 ods. 3 rozšírila priestor pre širšiu implementáciu *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv* (1950) Rady Európy v rámci európskeho práva vrátane už skôr spomenutej nepriamej možnosti ochrany hmotného práva na životné prostredie i procesných environmentálnych práv. Uvedené možnosti ochrany hmotného práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv podľa judikatúry Európskeho súdu ľudských práv by sa mali prejavíť i v rámci relevantnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie, keďže z článku 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd nepriamo vyplýva i povinnosť rešpektovať

²²⁰ Bližšie pozri dielo KRUŽÍKOVÁ, E.; ADAMOVÁ, E.; KOMÁREK, J.: *Právo životného prostredia Evropských společenství*. Praha: Linde, 2003. s. 229.

²²¹ *Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, OJ L 275/32.*

vať judikatúru Európskeho súdu ľudských práv. Či sa tak v praxi stane alebo nie, ukáže až čas. Doterajšia judikatúra Súdneho dvora Európskej únie v iných prípadoch indikuje, že Súdny dvor Európskej únie sa snaží zachovávať rovnakú líniu s Európskym súdom pre ľudské práva.²²² Vzhľadom na skutočnosť, že SDEÚ v posudku 2/13 odmietol možnosť prístupu EÚ k EDLP, je nutné zamyslieť sa nad vzťahom práva EÚ a EDLP. Ďalší vývoj tohto vzťahu totiž môže viesť k harmonizácii, ale aj k fragmentácii oboch mechanizmov ochrany ľudských práv.²²³

Ostatnú potenciálnu dimenziu ochrany ľudského práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv v európskom práve predstavuje *Charta základných práv Európskej únie* (2000), ktorá bola slávnostne vyhlásená 7. 12. 2000 počas konania medzivládnej konferencie v Nice ako nezáväzný dokument. V roku 2007 bola v niektorých detailoch zmenená.²²⁴ Ako už bolo spomenuté, *Lisabonská zmluva* (2007) posunula Chartu základných práv Európskej únie do polohy dokumentu záväzného v podobe právnych zásad, podobne ako v prípade Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Charta základných práv Európskej únie (ďalej Charta) zakotvila v ucelenej, systematizovanej a transparentnej podobe práva a slobody jednotlivcov na komunitárnej i úniovej úrovni. Jej prínos spočíva jednak v tom, že po prvýkrát katalogizuje práva, ktoré už boli deklarované skôr v rámci iných inštrumentov, ale tiež v tom, že rozvíja nové práva, ktoré sú príznačné a realizovateľné len v rámci integračného zoskupenia, akým Európska únia je. Ide tu o široké spektrum základných práv. Z jej obsahu je evidentné, že bola inšpirovaná ústavným právom členských štátov EÚ, Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv, Európskou sociálnou chartou a, prirodzene, i relevantnými právnymi normami európskeho komunitárneho i únieového práva. Ustanovenia tejto charty sú pri dodržaní zásady subsidiarity určené pre inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie a tiež pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. Vzťah Charty základných práv EÚ a EDLP je daný formuláciou ustanovenia článku 52 ods. 3 Charty, ktoré znie: „V rozsahu, v akom táto charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv

²²² ŠIŠKOVÁ, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EÚ*. Praha: ASPI, 2003. s. 94.

²²³ Bližšie pozri ŠTURMA, P. Vzťah Evropské úmluvy o lidských právech a práva EÚ po posudku SDEU 2/13. In: SVÁK, J.; ERDŐSOVÁ, A. *Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2015. s. 19–23.

²²⁴ Úplné znenie revidovanej *Charty základných práv Európskej únie* vyšlo v Úradnom vestníku EÚ, C 303/01, 14. 12. 2007.

a základných slobôd, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore. Toto ustanovenie nebráni tomu, aby právo Únie priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv.“

Charta vo svojom obsahu výslovne nezakotvuje ľudské právo na životné prostredie ani procesné environmentálne práva. V kapitole IV. („Solidarita“) však v článku 37 zakotvuje povinnosť Únie chrániť životné prostredie a zlepšovať jeho kvalitu v súlade s princípom trvalo udržateľného rozvoja (čl. 37). Zásady obsiahnuté v tomto článku sú založené na článku 2, 6 a 174 Zmluvy o ES, ktoré sú v súčasnosti nahradené článkom 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii a článkami 11 a 191 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.²²⁵ I napriek tomu, že žiaden z týchto článkov neobsahuje zmienku o hmotnom práve na životné prostredie či procesných environmentálnych právach, samotný fakt zaradenie článku 37 do Charty indikuje, že ochrana životného prostredia má silný ľudskoprávny rozmer. Súčasťou snáh Európskej únie chrániacich životné prostredie je, prirodzene, i prijímanie noriem v oblasti ochrany procesných environmentálnych práv ako prostriedku ochrany hmotného práva na životné prostredie. Rovnako platí, že ochrana týchto práv prispieva k ochrane životného prostredia ako takého. Prepojenie problematiky ochrany životného prostredia s Chartou takto, podľa nášho názoru, vytvára i priestor pre úvahy o existencii priestoru pre nepriamo ochranu ľudského práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv podľa článku 37 Charty. Uvedené konštatácie nás vedú k názoru, že článok 37 Charty nepriamo zahŕňa i záväzok Únie chrániť ľudské právo na životné prostredie, resp. procesné environmentálne práva ako jeden z prostriedkov jeho ochrany. To isté môže platiť i vo vzťahu k ďalším dvom environmentálnym právam – ľudskému právu na voľbu a ľudskému právu na bezpečné hygienické podmienky prostredia, ktorým budeme venovať priestor v nasledujúcej časti monografie. To, či si tento prístup osvojí i Súdny dvor Európskej únie, ukáže až čas. V konečnom dôsledku je tiež potrebné zamyslieť sa, či čl. 37 Charty základných práv EU obsahuje priamo aplikovateľné právo, alebo ide iba o princíp.

²²⁵ Bližšie pozri *Výsvetlivky k Charte základných práv Európskej únie*, Úradný vestník EÚ 2007/C 303/02.

2.3 Zakotvenie a mechanizmy ochrany ľudského práva na vodu a ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia v práve Európskej únie

Právo na vodu a právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia našlo svoje zakotvenie i v práve EÚ. EÚ reagovala na existenciu týchto práv viacerými normami.²²⁶ Tieto normy sa týkajú predovšetkým nakladania s vodou, ale majú vzťah i k právu na bezpečné hygienické podmienky, t. j. sanitáciu.

Dané práva primárne rezonujú najmä v dokumente *Oznámenie Komisie o európskej iniciatíve občanov „Voda a sanitácia sú ľudským právom! Voda je verejným statkom, nie komoditou!“* (COM/2014/0177 final). Nakladania s vodou a problematiky sanitácie sa dotýkajú ďalšie normy práva EÚ ako *Smernica Rady 80/68/EHS zo 17. decembra 1979 o ochrane podzemných vôd pred znečistením niektorými nebezpečnými látkami* (Ú. v. ES L 20, 26. 1. 1980, s. 43–48), *Smernica Rady 98/83/ES z 3. novembra 1998 o kvalite vody určenej na ľudskú spotrebu* (Ú. v. ES L 330, 5. 12. 1998, s. 32–54), *Smernica Rady 91/271/EHS z 21. mája 1991 o čistení komunálnych odpadových vôd* (Ú. v. ES L 135, 30. 5. 1991, s. 40–52), *Smernica 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva* (Ú. v. ES L 327, 22. 12. 2000, s. 1–73), *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/17/ES o koordinácii postupov obstarávania subjektov pôsobiacich v odvetviach vodného hospodárstva, energetiky, dopravy a poštových služieb* (Ú. v. EÚ L 134, 30. 4. 2004), *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/123/ES z 12. decembra 2006 o službách na vnútornom trhu* (Ú. v. L 376, 27. 12. 2006), *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/54/ES z 18. júna 2009 o využívaní a uvádzaní na trh prírodných minerálnych vôd* (Ú. v. L164, 26. 6. 2009), *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/39/EÚ z 12. augusta 2013, ktorou sa menia smernice 2000/60/ES a 2008/105/ES, pokiaľ ide o prioritné látky v oblasti vodnej politiky reaguje na látky, ktoré predstavujú výrazné riziko pre vodné prostredie alebo prostredníctvom vodného prostredia* (Ú. v. L 226, 24. 8. 2013, s. 1–17), *Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1386/2013/EÚ z 20. novembra 2013 o všeobecnom environmentálnom akčnom*

²²⁶ Bližšie pozri KOFF, H; MAGANDA, C. In: The EU and The Human Right to Water and Sanitation: Normative Coherence as the Key to Transformative Development. In: *European Journal of Development Research*, Volume 28, Number 1, 1 January 2016, s. 91–110. ISSN 0957-8811.

programe Únie do roku 2020 „Dobry život v rámci možností našej planéty“ (Ú. v. L 354, 28. 12. 2013, s. 171–200) prípadne iné ďalšie normy.

Komplexné komentovanie uvedených noriem presahuje rámec tejto monografie. Preto sa obmedzíme na komentovanie niektorých noriem, ktoré považujeme za najvýznamnejšie z hľadiska ochrany ľudského práva na vodu, za ktoré považujeme už skôr spomenutú *Smernicu 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva* a *Oznámenie Komisie o európskej iniciatíve občanov „Voda a sanitácia sú ľudským právom! Voda je verejným statkom, nie komoditou!“* z roku 2014.

Smernica 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva obsahovo nadväzuje na ciele politiky životného prostredia Európskej únie. Táto smernica bola už nami čiastočne komentovaná v predchádzajúcej časti monografie v kontexte skutočnosti, že zakotvuje niektoré z procesných environmentálnych práv. Tento dokument zdôrazňuje ochranu všetkých foriem vody a vyžaduje nielen od Európskej únie, ale aj od jej jednotlivých členských štátov dosahovanie dobrého stavu vody na území Európskej únie v čase ustanovenom touto smernicou. Tento prístup má zároveň zaručiť trvalo udržateľné používanie vody. Európske spoločenstva dospeli pri tvorbe smernice č. 2000/60/ES k záveru, že ochranu a trvalo udržateľné hospodárenie s vodou (tzv. manažment vôd) je potrebné začleniť aj do ďalších sektorov politiky spoločenstva, ako je energetika, doprava, poľnohospodárstvo, rybné hospodárstvo, regionálna politika a cestovný ruch. Tvorcovia dokumentu preto chceli vybudovať základ pre prepojenie jednotlivých politík spoločenstva, a to najmä preto, že si uvedomovali funkcie, ktoré voda plní v každodennom živote človeka a významnú úlohu, ktorú zohráva pri zachovávaní stability v prírode. Spoločenstvá pri tvorbe smernice č. 2000/60/ES konštatovali fakt, že efektívna a súvislá politika v oblasti vodného hospodárstva má zohľadňovať zraniteľnosť vodných ekosystémov, ktoré sa nachádzajú v blízkosti pobrežia, ústí riek, v zálivoch alebo pomerne uzavretých moriach, pretože ich rovnováha je silne ovplyvňovaná kvalitou vnútrozemských vôd, ktoré sa do nich vlievajú. Ochrana stavu vôd v rámci povodí má mať ekonomický prínos vyjadrený príspevkom k ochrane populácií rýb, vrátane pobrežných populácií rýb. Vodná legislatíva na úrovni sekundárneho práva nie je veľmi prehľadná a v minulosti často predpisy spoločenstiev riešili iba čiastkové otázky. Preto spoločenstvá pri prijímaní

smernice č. 2000/60/ES prezentovali zámer, že vodná politika si vyžaduje transparentný, efektívny a koherentný legislatívny rámec.²²⁷

Účelom smernice č. 2000/60/ES je podľa čl. 1 ustanoviť rámec ochrany vnútrozemských povrchových vôd, brakických vôd, pobrežných vôd a podzemných vôd. Právny rámec ustanovený smernicou č. 2000/60/ES má vytvoriť podmienky na zabránenie ďalšiemu zhoršovaniu, ochranu a zlepšenie stavu vodných ekosystémov, s ohľadom na ich potrebu vody suchozemských ekosystémov a mokradí, ktoré sú priamo závislé od vodných ekosystémov. Smernica má zároveň vytvoriť priestor pre aplikáciu právnych a iných nástrojov, ktoré podpora trvalo udržateľné využívanie vody založené na dlhodobej ochrane dostupných vodných zdrojov. Táto právna úprava má viesť k tomu, aby sa zvýšila ochrana a zlepšil stav vodného prostredia, okrem iného, prostredníctvom špecifických opatrení. Špecifické alebo osobitné opatrenia zahŕňajú postupné znižovanie vypúšťania emisií a únikov prioritných látok a zastavenie alebo postupné ukončenie vypúšťania emisií a únikov prioritných rizikových látok do vôd. Smernica má preto slúžiť na zabezpečenie postupného znižovania znečistenia podzemnej vody a zabrániť jej ďalšiemu znečisťovaniu. Zároveň má vytvoriť priestor pre podporu účinkov, ktoré zmierňujú dopady povodní a sucha.²²⁸

Oznámenie Komisie o európskej iniciatíve občanov „Voda a sanitácia sú ľudským právom! Voda je verejným statkom, nie komoditou!“ z roku 2014 vychádza z rámca európskej iniciatívy občanov – inštitútu zavedeného Lisabonskou zmluvou na podporu väčšieho demokratického zapojenia občanov do európskej únie (EÚ), ktorí pochádzajú minimálne zo siedmich členských štátov, vyzvať Európsku komisiu, aby predložila legislatívny návrh v oblastiach, v ktorých má EÚ právomoc prijímať právne predpisy. Ide o úplne prvý nástroj participatívnej demokracie na úrovni EÚ. Od jeho spustenia v apríli 2012 viac ako 5 miliónov občanov podporilo viac ako 20 rôznych iniciatív. „Právo na vodu“ (angl. Right2Water) je prvá európska iniciatíva občanov, ktorá splnila požiadavky stanovené v nariadení Európskeho parlamentu a Rady o iniciatíve občanov. Jej orga-

²²⁷ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 63–64.

²²⁸ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 65.

²²⁹ *Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 211/2011 o iniciatíve občanov; Ú. v. EÚ L 65, 11. 3. 2011, s. 1.*

nizátori ju oficiálne predložili Komisii 20. decembra 2013, keď dostali podporu vyše 1,6 milióna občanov.

V reakcii na túto výzvu občanov na prijatie opatrenia sa Komisia zaviazala uskutočniť konkrétne kroky a vypracovať viaceré nové opatrenia v oblastiach, ktoré majú pre iniciatívu a jej ciele priamy význam. Komisia posilní vykonávanie právnych predpisov o kvalite vody, pričom bude vychádzať zo záväzkov, ktoré boli predložené v 7. environmentálnom akčnom programe a v koncepcii na ochranu vodných zdrojov, začne verejnú diskusiu na úrovni EÚ o smernici o pitnej vode, najmä s cieľom zlepšiť prístup ku kvalitnej vode v EÚ, zlepšiť transparentnosť správy údajov týkajúcich sa komunálnych odpadových vôd a pitnej vody a preskúma myšlienku referenčného porovnávania kvality vody, prinesie štruktúrovanejší dialóg medzi zainteresovanými stranami o transparentnosti v odvetví vodného hospodárstva, bude spolupracovať s existujúcimi iniciatívami na zabezpečenie širšieho súboru kritérií pre vodohospodárske služby, bude stimulovať inovatívne prístupy k rozvojovej pomoci (napr. podpora partnerstiev medzi vodohospodárskymi prevádzkovateľmi a partnerstiev v rámci verejného sektora), podporí výmenu osvedčených postupov medzi členskými štátmi (napr. nástroje solidarity) a identifikuje nové príležitosti na spoluprácu, bude presadzovať univerzálny prístup k bezpečnej pitnej vode a sanitácii ako prioritnej oblasti pre budúce ciele udržateľného rozvoja. A napokon Komisia vyzýva členské štáty, ktoré konajú v rámci svojich právomocí, aby zohľadnili obavy, ktoré občania vyjadrili prostredníctvom tejto iniciatívy, a nabáda ich, aby zintenzívnili svoje úsilie na zabezpečenie poskytovania bezpečnej, čistej a cenovo dostupnej pitnej vody a sanitácie pre všetkých. V súlade s článkom 10 ods. 2 nariadenia o európskej iniciatíve občanov boli o existencii tohto oznámenia informovaní organizátori iniciatívy, ako aj Európsky parlament a Rada a oznámenie bolo zverejnené.

V súvislosti s právom na vodu, resp. bezpečné hygienické podmienky prostredia je možné identifikovať menší počet judikátov Súdneho dvora EÚ, ktoré síce priamo nespomínajú ľudské právo na vodu, resp. bezpečné hygienické podmienky, avšak ich účelom je zabezpečiť kvalitu a čistotu vody, čím prispievajú k ochrane oboch práv. Judikatúra v tejto oblasti týkajúca sa vodného hospodárstva zdôrazňuje dôslednú ochranu vôd.²³⁰ Súdna judikatúra na úrovni Európskej únie preto vníma vodu v kontexte zložky životného prostredia, ktorá je spôsobilá ovplyvňovať iné súčasti životného prostredia. Voda preto nie je primárne vnímaná ako tovar, ale ako súčasť životného prostredia, ktorá existuje v interakcii s inými zložkami životného prostredia. Súdna judikatúra preto pri

²³⁰ Rozhodnutie č. 20154225 zo dňa 10. 12. 2015 (*Rules concerning export of water*).

výklade politiky životného prostredia striktne trvá na dôslednom transponovaní opatrení na ochranu kvality vôd. Zároveň zdôrazňuje povinnosti členských štátov spočívajúce najmä v správnom preberaní a vykonávaní predpisov zabezpečujúcich ochranu vôd pred nebezpečnými látkami. Ochrana vôd má podľa doterajšieho prístupu súdnej judikatúry spočívať aj v identifikovaní ohrozených území správy vôd.²³¹

Z uvedenej judikatúry za všetky spomenieme prípad *Komisia Európskych spoločností proti Švédskemu kráľovstvu* (2009),²³² v rámci ktorého Komisia podala proti Švédskemu kráľovstvu žalobu o nesplnení povinnosti podľa článku 226 Zmluvy o založení Európskych spoločností, 18. septembra 2007. Komisia v tomto prípade žiadala, aby Súdny dvor EÚ určil, že Švédske kráľovstvo si tým, že nezabezpečilo, aby najneskôr do 31. decembra 1998 všetky vypúšťania z čističiek komunálnych odpadových vôd z aglomerácií s populačným koeficientom (p. k.) viac ako 10 000 vylievajúce sa priamo do citlivých oblastí alebo ich povodí zodpovedali relevantným predpisom prílohy I *Smernice Rady 91/271/EHS z 21. mája 1991 o čistení komunálnych odpadových vôd*²³³, zmenej a doplnenej *Smernicou Komisie 98/15/ES z 27. februára 1998, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 91/271/EHS*, pokiaľ ide o niektoré požiadavky stanovené v jej prílohe I²³⁴, nesplnilo povinnosti vyplývajúce z článku 5 odsekov 2, 3 a 5 smernice Rady 91/271/EHS.

Po preskúmaní celej veci Súdny dvor EÚ konštatoval, že Švédske kráľovstvo si tým, že nezaistilo, aby najneskôr do 31. decembra 1998 vypúšťanie z čističiek komunálnych odpadových vôd z aglomerácií s p. k. vyšším ako 10 000 uvedených v prílohách 2 a 3 jeho vyjadrenia k žalobe, v znení zmien uskutočnených v duplike, ktoré prenikajú priamo do citlivých oblastí alebo ich povodí, zodpovedali relevantným predpisom prílohy I smernice Rady 91/271/EHS z 21. mája 1991 o čistení komunálnych odpadových vôd, v znení zmien a doplnení smernice Komisie 98/15/ES z 27. februára 1998, nesplnilo povinnosti vyplývajúce z článku 5 odsekov 2, 3 a 5 uvedenej smernice.

²³¹ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 62–63.

²³² *Case C-438/07, Commission of the European Communities v Sweden*. Judgment of the Court (Third Chamber) of 6 October 2009.

²³³ *Council Directive 91/271/EEC of 21 May 1991 concerning urban waste-water treatment*. OJ. ES L 135, s. 40.

²³⁴ *Commission Directive 98/15/EC of 27 February 1998 amending Council Directive 91/271/EEC with respect to certain requirements established in Annex I thereof (Text with EEA relevance)*. OJ ES L 67, s. 29.

Príslušné odseky článku 5 smernice 91/271 a súvisiaci odsek 1 stanovujú: „1. Na účely odseku 2 členské štáty identifikujú do 31. decembra 1993 citlivé oblasti podľa kritérií stanovených v prílohe II. 2. Členské štáty zabezpečia, že komunálne odpadové vody vstupujúce do zberných systémov prejdú pred vypustením v citlivých oblastiach náročnejším čistením ako tým, ktoré je uvedené v článku 4, najneskôr do 31. decembra 1998 pre všetky vypúšťania z aglomerácií s viac ako 10 000 p. k. 3. Vypúšťanie z čističiek komunálnych odpadových vôd uvedené v odseku 2 musí spĺňať príslušné požiadavky v oddiele B prílohy I. ... 5. Vypúšťanie z čističiek komunálnych odpadových vôd, ktoré sú umiestnené v príslušných oblastiach povodia citlivých oblastí a ktoré prispievajú k znečisteniu týchto oblastí, podlieha odsekom 2, 3 a 4“.

Uvedený judikát zreteľne identifikuje snahu EÚ o zabezpečenie náročnejšieho čistenia odpadových vôd pred ich vypustením do citlivých oblastí, čím prispieva k udržaniu primeranej kvality vody, a tým i k ochrane práva na vodu či práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia. K ochrane týchto práv teda prispievajú i samotné normy práva životného prostredia EÚ chrániace vodu i jednotlivé zložky životného prostredia.

3 MECHANIZMY OCHRANY LUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V RÁMCI PRÁVNEHO PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ako už bolo naznačené, vzhľadom na zakotvenie ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve, v práve Európskej únie, v rámci amerického a afrického regiónu postupne došlo i k zreteľnejšiemu prieniku týchto práv do vnútroštátnych právnych poriadkov štátov vrátane Slovenskej republiky. Environmentálne ľudské práva zakotvuje samotná *Ústava Slovenskej republiky* č. 460/1992 Zb.²³⁵ (ďalej aj *Ústava SR*) a *niektoré zákonné normy*. Prienik právnych úprav týkajúcich sa ľudských environmentálnych práv z oblasti medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie je *zabezpečený aj ustanoveniami právnej úpravy Slovenskej republiky v oblasti vzťahu medzinárodného práva (vrátane práva EÚ) a vnútroštátneho práva*. Implementácia noriem v oblasti ľudských environmentálnych práv z rámca medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky sa realizuje aj prostredníctvom judikatúry slovenských súdov, judikatúry Aarhuského výboru, Súdneho dvora Európskej únie i Európskeho súdu pre ľudské práva.

3.1 Vnútroštátna úprava Slovenskej republiky zakotvujúca ľudské environmentálne práva a mechanizmy ich ochrany

Vnútroštátna úprava Slovenskej republiky zakotvujúca ľudské environmentálne práva zahŕňa ústavnú a zákonnú úpravu. Samotná *Ústava SR* zakotvuje viaceré ľudské environmentálne práva. Primárne ide o právo na životné prostredie, ktoré je zakotvené v článku 44 ods. 1 *Ústavy SR* vo formulácii „*Každý má právo na priaznivé životné prostredie.*“ Subjektom uvedeného práva je

²³⁵ *Ústava Slovenskej republiky* č. 460/1992 Zb. v znení *ústavného zákona* č. 244/1998 Z. z., *ústavného zákona* č. 9/1999 Z. z., *ústavného zákona* č. 90/2001 Z. z., *ústavného zákona* č. 140/2004 Z. z., *ústavného zákona* č. 323/2004 Z. z., *ústavného zákona* č. 463/2005 Z. z., *ústavného zákona* č. 92/2006 Z. z., *ústavného zákona* č. 210/2006 Z. z., *ústavného zákona* č. 100/2010 Z. z., *ústavného zákona* č. 356/2011 Z. z., *ústavného zákona* č. 232/2012 Z. z., *ústavného zákona* č. 161/2014 Z. z. a *ústavného zákona* č. 306/2014 Z. z.

každý, t. j. nielen štátny občan Slovenskej republiky, ale aj cudzinci a osoby bez štátnej príslušnosti.²³⁶ Rovnaké znenie tohto práva je možné nájsť v článku 35 ods. 1 Ústavného zákona, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 23/1991 Zb. (ďalej aj Listina základných práv). Vzhľadom na to, že Ústava SR nevymedzuje presný obsah tohto práva²³⁷ a nečiní tak ani Listina základných práv, pri interpretácii tohto práva je potrebné vychádzať zo zákonnej úpravy starostlivosti o životné prostredie. Ide najmä o zákon č. 17/1992 o životnom prostredí v znení neskorších predpisov, zákon č. 79/2014 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov, zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 137/2010 Z. z. o ochrane ovzdušia a niektoré ďalšie zákonné úpravy týkajúce sa ochrany životného prostredia.²³⁸ Podľa prof. Košičiarovej dôležitú úlohu pri interpretácii práva na priaznivé životné prostredie podľa čl. 44 ods. 1 zohráva cieľ právnej úpravy starostlivosti o životné prostredie, právny výklad pojmu životné prostredie a interpretácia prívlastku priaznivé životné prostredie.²³⁹ V širšom zmysle slova je cieľom právnej úpravy starostlivosti o životné prostredie dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj. Z tohto hľadiska možno ústavné právo na priaznivé životné prostredie vymedziť ako právo osoby žiť v životnom prostredí, ktoré umožňuje uspokojovať jej základné životné potreby a využívať ho vo svoj prospech tak, aby sa neznižovala rozmanitosť prírody a zachovali prirodzené funkcie ekosystémov.²⁴⁰ Podľa prof. Košičiarovej je právo osoby žiť v životnom prostredí, ktoré umožňuje uspokojovať jej základné životné potreby, zabezpečené vtedy,

²³⁶ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 324.

²³⁷ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 324.

²³⁸ Prehľad uvedených zákonných noriem bližšie pozri v diele ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 318–319.

²³⁹ KOŠIČIAROVÁ, S. Medzinárodnoprávne a ústavnoprávne aspekty presadzovania práva na priaznivé životné prostredie. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Ružomberok: Epos, 2016. s. 136.

²⁴⁰ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 325.

ak štát v rámci svojho pozitívneho záväzku nielen garantuje, ale i reálne zabezpečuje (s využitím právnych a ekonomických nástrojov) stav, keď územie nie je zaťažované ľudskou činnosťou nad mieru únosného zaťaženia, ak sa dodržia medzné hodnoty prípustnej miery znečisťovania životného prostredia vyhlásené všeobecne záväzným právnym predpisom alebo ustanovené rozhodnutím orgánu a ak sa vykonávajú opatrenia na predchádzanie nebezpečenstva nenávratného alebo závažného poškodenia životného prostredia.²⁴¹

Podľa Maslena zakotvenie práva na priaznivé životné prostredie získava ochrana životného prostredia podobu celospoločensky deklarovaného cieľa, princípu či ústavne chránenej hodnoty v objektívnom zmysle. Ústavodarca týmto spôsobom spája základné práva a slobody s potrebou ochrany životného prostredia a zreteľne sa prikláňa k teoretickému prístupu obhajujúcemu koncept environmentálnych základných práv.²⁴²

Právo na priaznivé životné prostredie má charakter verejného subjektívneho práva. Nositeľom tohto subjektívneho práva verejnoprávnej povahy je len fyzická osoba, nie právnická osoba. Takéto stanovisko zaujal Ústavný súd Slovenskej republiky v odôvodnení svojho uznesenia vo veci sťažnosti sťažovateľa v duchu článku 127 Ústavy SR, ktorým bola právnická osoba namietajúca porušenie svojho základného práva podľa čl. 44 ods. 1 Ústavy SR v spojení so základným právom podľa článku 46 Ústavy SR.²⁴³

Išlo o prípad III. ÚS 93/08-31 zo dňa 1. 4. 2008, v rámci ktorého Ústavný súd SR konštatoval, že „subjektom základného práva podľa článku 44 ods.1 ústavy je každá fyzická osoba a zo zrejmých dôvodov sa ho nemôže dovoliavať právnická osoba, keďže stav a úroveň životného prostredia jednoznačne determinuje kvalitu ľudského života, teda kvalitu ľudského života človeka.“ Právom na životné prostredie nie je dotknuté právo osoby na ochranu vlastníctva podľa článku 20 Ústavy SR, a teda ani možnosť ochrany jednotlivca občianskoprávnou cestou.²⁴⁴ Možnosť domáhať sa ochrany tohto práva je otvorená aj v kontexte článku 51 Ústavy SR, ktorý zakotvuje, že ustanovení článkov 44 a 45 je možné sa dovoliavať v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú. Judikatúra Ústavného

²⁴¹ KOŠIČIAROVÁ, S. Medzinárodnoprávne a ústavnoprávne aspekty presadzovania práva na priaznivé životné prostredie. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Ružomberok: Epos, 2016. s. 136–137.

²⁴² MASLEN, M. *Verejná správa a právo na životné prostredie*. Praha: Leges, 2016. s. 50.

²⁴³ Porovnaj ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 324.

²⁴⁴ KOŠIČIAROVÁ, S. Medzinárodnoprávne a ústavnoprávne aspekty presadzovania práva na priaznivé životné prostredie. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Ružomberok: Epos, 2016. s. 137.

súdu SR i judikatúra všeobecných súdov vykazuje prevažne neúspešné pokusy domáhať sa ochrany tohto práva.²⁴⁵ Súdny vyžadujú preukázanie existencie príčinnej súvislosti medzi porušením práva súkromnej osoby na priaznivé životné prostredie a nezákonným správaním iného subjektu, ktoré ohrozuje alebo zhoršuje jej životné prostredie. Vymožiteľnosť verejného subjektívneho práva, vrátane subjektívneho práva na životné prostredie, je však značne limitovaná, lebo fyzická osoba nie je často schopná uniesť dôkazné bremeno.

Výnimku predstavuje prípad sťažnosti RNDr. M. K., bytom P., zastúpeného advokátkou Mgr. E. K., B., ktorou namietal porušenie jeho základných práv vyplývajúcich z čl. 1 ods. 1 a čl. 46 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky, ako aj z čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rozsudkom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 SŽ-o-NS 134/2004 z 22. marca 2005.²⁴⁶ Išlo o prípad, kde sa objavila aj argumentácia týkajúca sa porušenia článku 44 ods. 1 Ústavy SR. V danom prípade dokonca Ústavný súd konštatoval, že Najvyšší súd Slovenskej republiky rozsudkom sp. zn. 1 SŽ-o-NS 134/2004 z 22. marca 2005 porušil základné právo RNDr. M. K., na súdnu ochranu, ako aj na ochranu na inom orgáne Slovenskej republiky podľa čl. 46 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky, ako aj právo na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v kontexte ochrany práva na priaznivé životné prostredie podľa článku 44 Ústavy SR.²⁴⁷ Uvedený prípad však predstavuje svetlú výnimku. V takejto situácii sa javí perspektívnou cestou ochrany práva na životné prostredie legislatívna podpora opatrení štátu, ktoré zabezpečujú ochranu životného prostredia ako verejného statku. Úzko súvisí s presadzovaním povinnosti právnických a fyzických osôb ustanovených v článku 44 ods. 2 a 3, t. j. povinnosti chrániť životné prostredie a zákazku poškodzovať životné prostredie nad mieru stanovenú zákonom, prostriedkami správneho a trestného práva. Z hľadiska ochrany práva na životné prostredie je veľmi významná i dôsledná a včasná transpozícia ustanovení medzinárodných zmlúv a právnych aktov Európskej únie podporujúcich prístup verejnosti k súdom.²⁴⁸

²⁴⁵ KOŠIČIAROVÁ, S. Medzinárodnoprávne a ústavnoprávne aspekty presadzovania práva na priaznivé životné prostredie. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Ružomberok: Epos, 2016. s. 137.

²⁴⁶ *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky I. ÚS 154/05-64 z 28. februára 2006.*

²⁴⁷ K uvedenému prípadu sa vrátíme detailnejšie neskôr.

²⁴⁸ Bližšie pozri KOŠIČIAROVÁ, S. Medzinárodnoprávne a ústavnoprávne aspekty presadzovania práva na priaznivé životné prostredie. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Ružomberok: Epos, 2016. s. 137.

Ústava SR zakotvuje i jedno z procesných environmentálnych práv, a to „právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu“ v článku 45. Mierne odlišné znenie tohto práva uvádza Listina základných práv a slobôd v článku 35 ods. 2, podľa ktorého „Každý má právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a prírodných zdrojov“. Subjektom práva práva na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu podľa článku 45 Ústavy SR je každý, t. j. nielen fyzická osoba (štátny občan Slovenskej republiky, ale aj cudzinci a osoby bez štátnej príslušnosti), ale aj právnická osoba. Ide o ústavné právo, ktoré je dôležitým nepriamym nástrojom pri presadzovaní práva na priaznivé životné prostredie podľa článku 44 Ústavy SR.²⁴⁹ Vo vzťahu k článku 26 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, ktoré zakotvuje právo na informácie vo všeobecnosti, možno toto právo chápať ako špeciálne. Ústava SR „nezaručuje len právo na informácie; garantuje právo na informácie spĺňajúce určité požiadavky (včasnosť a úplnosť)“.²⁵⁰ Tie sa v rámci zákonnej regulácie premietajú do zákonných lehôt na sprístupnenie alebo šírenie informácií a požiadaviek na komplexnosť sprístupňovaných alebo šírených informácií. Subjekt práva na informácie o životnom prostredí sa môže dozvedať o ich obsahu dvoma spôsobmi – buď na základe podanej žiadosti (v takom prípade sa informácia sprístupňuje), alebo na základe jej zverejnenia subjektom, ktorý ich má k dispozícii (v takom prípade ide o šírenie informácie).²⁵¹

V kontexte aplikácie tohto práva je možné podporne využiť i ustanovenia článku 26 Ústavy Slovenskej republiky, ktoré zakotvujú právo na slobodu prejavu a právo na informácie. Z článku 25 ods. 5 Ústavy SR vyplýva ústavná povinnosť orgánov verejnej moci poskytovať informácie fyzickým a právnickým osobám vo vzťahu ku každému nositeľovi verejnej moci.²⁵² Možnosť domáhať sa ochrany tohto práva je, podobne ako v prípade práva na životné prostredie podľa článku 44, otvorená aj v kontexte článku 51 Ústavy SR, ktorý zakotvuje, že ustanovení článkov 44 a 45 je možné sa dovolávať v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú.

Detailnejšia úprava pravidiel vo veci aplikácie práva na informácie o životnom prostredí je obsiahnutá v slovenskej zákonnej úprave, a to primárne v zákone č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení

²⁴⁹ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 329.

²⁵⁰ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 329.

²⁵¹ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 330.

²⁵² Porovnaj MASLEN, M. *Verejná správa a právo na životné prostredie*. Praha: Leges, 2016. s. 50.

niektorých zákonov, skrátene nazývanom aj *zákon o slobode informácií*, a ďalej v *zákone č. 205/2004 Z. z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov* a *zákon č. 3/2010 Z. z. o národnej infraštruktúre pre priestorové informácie*.

Špeciálnejšie ustanovenia týkajúce sa práva na informácie o životnom prostredí zakotvujú ďalšie zákony – napr. *zákon č. 17/1992 o životnom prostredí v znení neskorších predpisov*, *zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov* či *zákon č. 137/2010 Z. z. o ochrane ovzdušia*²⁵³ a iné zákony, ku ktorým sa vrátíme neskôr.

K porušeniu práva na informácie o životnom prostredí môže dôjsť v situácii, keď k jeho výkonu dochádza spôsobom, ktorý je v rozpore s článkom 2 ods. 2 Ústavy SR. V tomto smere existuje aj relevantná judikatúra Ústavného súdu SR.²⁵⁴

Ochrana všetkých troch procesných environmentálnych práv, t. j. práva na informácie o životnom prostredí, práva na účasť verejnosti vo veciach životného prostredia a práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, ako aj hmotného práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia je zakotvená v už uvedených medzinárodných zmluvách, ktorých je Slovenská republika stranou. Procesné environmentálne práva sú, ako už bolo naznačené, upravené aj v zákonných normách Slovenskej republiky, ktorých prehľad bol o.i. spracovaný pre potreby spravodajskej procedúry podľa Aarhuského dohovoru.

Podľa *Štvrtej národnej implementačnej správy Slovenskej republiky Aarhuskému výboru*, ktorá bola predložená na 6. zasadnutí zmluvných strán Aarhuského dohovoru v Budve (Čierna Hora) v septembri 2017 je implementácia jednotlivých procesných práv zabezpečená celým radom právnych úprav. Implementácia článku 4 Aarhuského dohovoru zakotvujúceho právo na informácie o životnom prostredí je zabezpečená predovšetkým *zákonom č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov*. Článok 4 Dohovoru je premietnutý taktiež do *zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov*, *zákona č. 205/2004 Z. z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí v znení neskorších predpisov*, *smernice MŽP SR č. 1/2005-1.5. o postupe sprístupňovania informácií o životnom prostre-*

²⁵³ Čič, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 330.

²⁵⁴ Nález Ústavného súdu SR II. ÚS 58/01-69 zo dňa 31. októbra 2001.

dí, vyhlášky MŽP SR č. 448/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 205/2004 Z. z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, pokyn ministra ŽP SR č. 3/2005- 1.7, zákona č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov, zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov, zákona č. 409/2011 Z. z. o niektorých opatreniach na úseku environmentálnej záťaže a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákona č. 428/2002 Z. z. o ochrane osobných údajov v znení neskorších predpisov, zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov, zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov, zákona č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákona č. 514/2008 Z. z. o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákona č. 569/2007 Z. z. o geologických prácach (geologický zákon) v znení neskorších predpisov, zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákona č. 3/2010 Z. z. o národnej infraštruktúre pre priestorové informácie v znení zákona č. 362/2015 Z. z., vyhlášky MŽP SR č. 352/2011, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 3/2010 Z. z. o národnej infraštruktúre pre priestorové informácie Smernica Európskeho parlamentu a rady 2007/2/ES zo 14. marca 2007, ktorou sa zriaďuje Infraštruktúra pre priestorové informácie v Európskom spoločenstve, zákona č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, (§ 47 Spracúvanie osobných údajov, § 48 Zverejňovanie, § 49 Informačný monitorovací systém a § 50 Informačný systém účtovníctva fondov Európskej únie).

Článok 6 Aarhuského dohovoru a príslušné právo na účasť verejnosti v rozhodovaní vo veciach životného prostredia podľa správy v praxi aplikujú nasledujúce normy: zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov, zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej

rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov, zákon č. 442/2002 Z. z. o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách a o zmene a doplnení zákona č. 276/2001 Z. z. o regulácii v sieťových odvetviach v znení neskorších predpisov, zákon č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami v znení neskorších predpisov, zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 2/2005 Z. z. o posudzovaní a kontrole hluku vo vonkajšom prostredí a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 272/1994 Z. z. o ochrane zdravia ľudí a v znení neskorších predpisov, zákon č. 139/2002 Z. z. o rybárstve v znení neskorších predpisov, zákon č. 409/2011 Z. z. o niektorých opatreniach na úseku environmentálnej záťaže a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 137/2010 Z. z. o ovzduší v znení neskorších predpisov, zákon č. 469/2002 Z. z. o environmentálnom označovaní produktov v znení novely zákona č. 351/2012 Z. z. o environmentálnom overovaní a registrácii organizácií v schéme Európskej únie pre environmentálne manažérstvo a audit a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 128/2015 Z. z. o prevencii závažných priemyselných havárií a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1. januára 2016 a vykonávacie vyhlášky, nahradil pôvodný zákon č. 223/2001 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a zákon č. 359/2007 Z. z. o prevencii a náprave environmentálnych škôd a o zmene a doplnení 35 niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Aplikácia článku 9 a práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia podľa správy zabezpečujú všetky predpisy týkajúce sa poskytovania informácií, ktoré priamo v týchto osobitných predpisoch upravujú, za akých podmienok sa osoba môže obrátiť na súd, ako je napr. § 19 ods. 4 zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám. Prístup verejnosti k administratívne a súdne konaniu upravuje nový zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok (SSP), a to viacerými spôsobmi, v rámci pojmov účastník konania, zúčastnená osoba a zainteresovaná verejnosť. Rozsah práv spojených s konkrétnou formou účasti vyplýva jednak z osobitných predpisov a jednak z predpisov o konaní pred správnym orgánom a pred súdom. Všeobecnú definíciu účastníka konania v administratívnom konaní ustanovujú § 14 a § 15 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (Správny poriadok), v zmysle ktorého je účastníkom konania ten, o koho právach, právom chránených záujmoch

alebo povinnostiach sa má konať alebo koho práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti môžu byť rozhodnutím priamo dotknuté. Účastníkom konania je aj ten, kto tvrdí, že môže byť rozhodnutím vo svojich právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach priamo dotknutý, a to až do času, kým sa preukáže opak. Účastníkom konania je aj ten, komu osobitný zákon také postavenie priznáva, ako napr. zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, banský zákon, stavebný zákon; zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovannej prevencii a kontrole znečistenia životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ktorý výrazne upravil zákon č. 245/2003 Z. z.) či zákon č. 151/2002 Z. z. o používaní genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov v znení neskorších predpisov. Účastník môže samostatne konať v takom rozsahu, v akom má spôsobilosť vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti. Správny poriadok v § 15a upravuje postavenie tzv. *zúčastnenej osoby* nasledovne: „*Osobitný zákon môže ustanoviť, za akých podmienok sa na konaní alebo na jeho časti má právo zúčastniť aj iná osoba než účastník konania (ďalej len zúčastnená osoba). Zúčastnená osoba má právo byť upovedomená o začatí konania a o iných podaniach účastníkov konania, zúčastniť sa na ústnom pojednávaní a na miestnej obhliadke, navrhovať dôkazy a doplnenie podkladu rozhodnutia. Osobitný zákon môže ustanoviť zúčastnenej osobe viac práv.*“ Účastníkmi konania podľa SSP sú žalobca, žalovaný a ďalší účastníci, ak SSP neustanovuje inak. Žalobcom v konaní o všeobecnej správnej žalobe je fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá o sebe tvrdí, že ako účastník administratívneho konania bola rozhodnutím orgánu verejnej správy alebo opatrením orgánu verejnej správy ukrátená na svojich právach alebo právom chránených záujmoch. Žalobcom môže byť aj ten, kto tvrdí, že mu rozhodnutie orgánu verejnej správy alebo opatrenie orgánu verejnej správy nebolo doručené, hoci sa s ním ako s účastníkom administratívneho konania malo konať. *Zainteresovaná verejnosť* je oprávnená podať správnu žalobu proti rozhodnutiu orgánu verejnej správy alebo opatreniu orgánu verejnej správy, ak tvrdí, že tým bol porušený verejný záujem v oblasti životného prostredia. Osobou zúčastnenou na konaní je ten, kto nie je účastníkom konania a kto mal v administratívnom konaní postavenie zúčastnenej osoby podľa všeobecného predpisu o správnom konaní. Predseda senátu takúto osobu upovedomí o prebiehajúcom konaní a vyzve ju, aby v lehote, ktorú jej určí, oznámila, či v konaní bude uplatňovať práva osoby zúčastnenej na konaní; takéto oznámenie možno urobiť iba v tejto lehote. Súčasne s upovedomením ju poučí o jej právach. Obdobne predseda senátu postupuje, ak sa v priebehu konania zistí, že je tu ďalšia takáto osoba. Správny súd môže na návrh uznesením priznať postavenie osoby zúčastnenej na konaní osobe, ktorá nebola účastníkom administratívneho konania a ktorá a) bola priamo dotknutá na svojich právach alebo právom chrá-

nených záujmoch vydaním napadnutého rozhodnutia orgánu verejnej správy alebo opatrenia orgánu verejnej správy, b) bola priamo dotknutá na svojich právach alebo právom chránených záujmoch nevydaním rozhodnutia orgánu verejnej správy alebo opatrenia orgánu verejnej správy, c) môže byť priamo dotknutá na svojich právach alebo právom chránených záujmoch zrušením napadnutého rozhodnutia orgánu verejnej správy alebo opatrenia orgánu verejnej správy, d) môže byť priamo dotknutá na svojich právach alebo právom chránených záujmoch vydaním nového rozhodnutia orgánu verejnej správy alebo opatrenia orgánu verejnej správy vo veci samej podľa výroku správneho súdu.

Uvedený prehľad príslušných právnych úprav zabezpečujúcich aplikáciu procesných environmentálnych práv zakotvených v príslušných článkoch Aarhuského dohovoru indikuje, že Slovenská republika pristupuje k plneniu záväzkov z Aarhuského dohovoru relatívne zodpovedne, aspoň pokiaľ sa týka formálneho zabezpečenia jeho vykonávania v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky.

V slovenskom právnom poriadku je nepriamo zakotvené i ďalšie environmentálne právo – právo na vodu. Ustanovenie článku 4 Ústavy SR, ktorý zakotvuje v odseku 1, že: „*Nerastné bohatstvo, jaskyne, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky. Slovenská republika chráni a zveľaduje toto bohatstvo, šetrne a efektívne využíva nerastné bohatstvo a prírodné dedičstvo v prospech svojich občanov a nasledujúcich generácií*“ a v odseku 2 „*Preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky dopravnými prostriedkami alebo potrubím sa zakazuje; zákaz sa nevzťahuje na vodu na osobnú spotrebu, pitnú vodu balenú do spotrebiteľských obalov na území Slovenskej republiky a prírodnú minerálnu vodu balenú do spotrebiteľských obalov na území Slovenskej republiky a na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch. Podrobnosti o podmienkach prepravy vody na osobnú spotrebu a vody na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch ustanoví zákon.*“ Z tohto ustanovenia čl. 4 ods. 2 vyplýva o.i. ústavný zákaz vývozu nebalenej vody. Celé znenie článku 4 ods. 2 prispieva k ochrane ľudského práva na vodu. Podrobnosti o podmienkach prepravy vody na osobnú spotrebu a vody na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch ustanovuje, v duchu ustanovenia svojho § 1 ods. 4 a § 17a zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon).²⁵⁵

²⁵⁵ Podľa § 17a tohto zákona nazvaného „Preprava vody na osobnú spotrebu a preprava vody na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch“ sa využívanie vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky na

3.2 Vnútroštátna úprava Slovenskej republiky zabezpečujúca aplikáciu ľudských environmentálnych práv zakotvených v normách medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky

Prienik už uvedených noriem medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v oblasti ľudských environmentálnych práv do právneho poriadku Slovenskej republiky zabezpečujú primárne ustanovenia Ústavy SR týkajúce sa vzťahu medzinárodného práva verejného (vrátane práve EÚ, ktoré má pôvod v medzinárodnom práve verejnom) a vnútroštátneho práva. V prvom rade je to právna úprava *viazanosti medzinárodným právom všeobecne* obsiahnutá v článku 1, ods. 2 Ústavy SR. Tento článok zakotvuje, že „Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky“. Ustanovenie článku 1 ods. 2 ústavy transformuje do vnútroštátneho poriadku všeobecnú zásadu medzinárodného práva svedomitého dodržiavania medzinárodných záväzkov – *pacta sunt servanda*. Citované ustanovenie vychádza z uznania a dodržania všetkých záväzkov, ktoré pre Slovenskú republiku vyplývajú z medzinárodného práva, bez ohľadu na ich povahu (zmluvné alebo obyčajové) a tiež bez ohľadu na to či vznikajú priamo uplatnením noriem medzinárodného práva (tzv. primárne medzinárodné právo), v dôsledku rozhodnutí súdnych alebo arbitrážnych orgánov, ktorými je Slovenská republika viazaná (tzv. sekundárne medzinárodné právo) alebo v dôsledku jednostranných právnych aktov me-

prepravu dopravnými prostriedkami alebo potrubím cez hranice Slovenskej republiky zakazuje, okrem prípadov uvedených v odsekoch 2 až 5. Podľa odseku 2 je preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky možná len na osobnú spotrebu a na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch. Podľa odseku 3 je preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky na osobnú spotrebu možná na použitie na pitné účely v objeme najviac 20 litrov na osobu. V duchu odseku 4 je preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch možná len za splnenia podmienok: a) výber vodného útvaru na odber vody musí byť uskutočnený s ohľadom na jeho stav, ktorý sa nesmie odberom vody zhoršiť, b) musí byť zachované prednostné určenie vodného útvaru na odber vody na pitné účely pre obyvateľov Slovenskej republiky, c) odberom vody z vodného útvaru nesmie byť ohrozené zabezpečenie súčasnej potreby a výhľadovej potreby vody pre obyvateľov na pitné účely a na iné využívanie vody z dotknutého vodného útvaru. V nadväznosti na ustanovenie odseku 5 zákona sa poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch podľa odseku 4 obmedzuje na čas nevyhnutný na ich zabezpečenie.

dzinárrodných organizácií či jednostranných medzinárodnoprávných aktov Slovenskej republiky, či iných štátov.

V právnom poriadku Slovenskej republiky sa vyskytujú i ďalšie vnútroštátne ústavné a zákonné úpravy obsahujúce normy, ktoré je už možné nazvať recepčnými normami. Uvedené vnútroštátne úpravy obsahujúce recepčné normy zahŕňajú úpravu zabezpečenia záväzkov z medzinárodných zmlúv, úpravu otázky záväznosti medzinárodnej zmluvy podľa vnútroštátneho práva, úpravu zabezpečenia obsahového súladu noriem vnútroštátneho práva s medzinárodnými zmluvami, úpravu právomoci ústavného súdu rozhodovať o sťažnostiach fyzických a právnických osôb proti porušeniu ľudských práv vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, úpravu dojednávania medzinárodných zmlúv, úpravu vnútroštátneho schvaľovania medzinárodných zmlúv a úpravu viazanosti sudcov všeobecných súdov medzinárodnými zmluvami a pod.²⁵⁶

Uvedené recepčné normy sú zakotvené vo viacerých článkoch Ústavy SR, konkrétne v článkoch 7 ods. 2, 4 a 5, 86 písm. d), 102 ods. 1 písm. a), 120 ods. 2., 125, 125a, 127, 144 ods. 2, 154c, v zákone č. 416/2004 Z. z. o Úradnom vestníku Európskej únie, v zákone č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v zákone č. 126/2011 Z. z. o vykonávaní medzinárodných sankcií, v zákone č. 38/1993 Zb. o organizácii Ústavného súdu SR, o konaní pred ním a postavení jeho sudcov, a niektorých ďalších normách. Z povahy týchto noriem, ktoré sú prevažne čiastkové, nie je úplne zreteľné, ktoré z nich sú primárnymi (základnými) recepčnými normami a ktoré sekundárnymi recepčnými normami.

Za zrejme nesporný príklad primárnej recepčnej normy je však pravdepodobne možné považovať článok 7 ods. 5 Ústavy SR, v rámci ktorého je obsiahnutá právna úprava zabezpečenia plnenia záväzkov z medzinárodných zmlúv priamym použitím ich ustanovení.²⁵⁷ Tento článok zakotvuje, že „Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť

²⁵⁶ Tento výpočet bol inšpirovaný dielom KLUČKA, J.: Miesto a úprava noriem medzinárodného práva v Ústave Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, Roč. 54, č. 4, 2002. s. 381–392.

²⁵⁷ K problematike priamej aplikovateľnosti medzinárodného práva vo vnútroštátnom práve bližšie pozri diela ŠMID, M.: Priama aplikovateľnosť medzinárodného práva a jeho postavenie voči vnútroštátnemu právu, In: *Právny obzor*, č. 1, 1997. s. 28–35 a KÜHN, Z.: Samovykonateľnosť, priama účinnosť a niektoré teoretické otázky aplikácie medzinárodných smlúv vo vnútroštátnom právu. In: *Právnik*, č. 5, 2004. s. 471–501.

pred zákonmi.“ V tomto článku je stanovená absolútna prednosť medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodných zmlúv, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodných zmlúv, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, pred zákonmi. Slovenský zákonodarca sa týmto priklonil k akceptácii monistickej úpravy vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva s prednosťou medzinárodného práva a umožňuje priame a bezprostredné uplatňovanie medzinárodných zmluvných záväzkov bez potreby ich formálneho a obsahového prenosu normami vnútroštátneho práva. Ustanovenie článku 7 ods. 5 sa však týka iba skupiny už spomenutých tzv. samovykonávacích (angl. self-executing) medzinárodných zmlúv, ktoré sú obsahovo upravené tak, aby boli priamo použiteľné príslušnými štátnymi orgánmi alebo inými subjektmi ich zmluvných strán. V prípade pochybností štátnych orgánov o tom, či v danom prípade ide o medzinárodnú zmluvu samovykonávacieho charakteru, ktorej právny život v právnom poriadku SR je upravený v článku 7 ods. 5 Ústavy SR, Ústava SR zakotvuje v článku 86 písm. d) právo Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR) rozhodnúť o tom, či ide o medzinárodné zmluvy podľa článku 7 ods. 5. Do rámca medzinárodných zmlúv podľa článku 7 ods. 5 spadajú i zakladajúce zmluvy Európskej únie. Zakladajúce zmluvy EÚ je možné zahrnúť do rámca zmlúv podľa článku 7 ods. 5 vzhľadom na to, že obsahujú ustanovenia o ľudských právach a základných slobodách, na ich vykonanie nie je potrebný zákon, priamo zakladajú aj práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom. Zakladajúce zmluvy EÚ teda majú podľa článku 7 ods. 5 Ústavy SR prednosť pred zákonmi SR.²⁵⁸ Európska únia, ktorá sa stala od účinnosti *Lisabonskej zmluvy* (2007) jediným nástupcom Európskych spoločenstiev na vykonávanie uvedených zmlúv vydáva celý rad právne záväzných aktov európskeho práva. Postavenie právne záväzných aktov Európskych spoločenstiev a Európskej únie je upravené v druhej vete článku 7 ods. 2 Ústavy SR. Podľa tohto ustanovenia „*Právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť*

²⁵⁸ Porovnaj MAZÁK, J., M, JÁNOŠÍKOVÁ, G. DOBROVIČOVÁ, L. OROSZ, a A. ANGELOVIČOVÁ. *The Charter of Fundamental Rights of the European Union in Proceedings before courts of the Slovak Republic*. Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Faculty of Law, Institute of International Law and European Law, 2016. s. 94. ISBN 978-80-8152-432-5.

pred zákonmi Slovenskej republiky“.²⁵⁹ Tieto právne akty sú podobne ako medzinárodné zmluvy vytvárané v rámci Európskej únie publikované v úradnom vestníku EÚ. Vo vzťahu k záväzným aktom Európskych spoločenstiev (ďalej aj ES) a Európskej únie (ďalej aj EÚ), ktoré si vyžadujú implementáciu, je podľa článku 7 ods. 2 Ústavy SR v znení: „Prevzatie právne záväzných aktov, ktoré vyžadujú implementáciu, sa vykoná zákonom alebo nariadením vlády podľa čl. 120 ods.“ daná navyše možnosť implementácie formou zákona, ako aj možnosť „prevzatia“ nariadením vlády podľa článku 120 ods. 2 Ústavy SR.²⁶⁰

Ďalšou súvisiacou zložkou slovenskej právnej úpravy zabezpečenia plnenia záväzkov z medzinárodných zmlúv je *právna úprava ďalších spôsobov zabezpečenia plnenia záväzkov z medzinárodných zmlúv*. Táto úprava sa týka iných ako samovykonávacích zmlúv, na ktorých vykonanie je potrebný vnútroštátny vykonávací predpis. Táto úprava vyplýva z niektorých ustanovení článku 7 ods. 4 a niektorých ustanovení článku 86 písm. d) Ústavy SR. V oboch týchto článkoch sa uvádza formulácia „medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie je potrebný zákon“. Ide evidentne o iné ako zmluvy vymenované v článku 7 ods. 5 Ústavy SR, pričom sa predpokladá zabezpečenie ich plnenia prostredníctvom vnútroštátnych zákonov.

Ostatnou zložkou slovenskej právnej úpravy zabezpečenia plnenia záväzkov z medzinárodných zmlúv je *právna úprava zabezpečenia plnenia záväzkov z medzinárodných zmlúv, ktoré pre Slovenskú republiku vstúpili do platnosti pred 1. júlom 2001*, ktorá je obsiahnutá v článku 154c Ústavy SR. Ustanovenie článku 7 ods. 5 teda platí iba vo vzťahu k medzinárodným zmluvám ratifikovaným a vyhláseným v zberke zákonov po účinnosti Ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. Článok 154c Ústavy SR pozostáva z dvoch odsekov. Odsek 1 sa týka medzinárodných zmlúv o ľudských právach a znie: „Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona, sú súčasťou jej právneho poriadku a majú prednosť pred zákonom, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd.“ Právny režim článku 154c vo vzťahu k postaveniu dohovorov o ľudských právach a základných slobodách kopíruje ustanovenie pôvodného článku 11 Ústa-

²⁵⁹ Komentár k článku 7 ods. 2 Ústavy SR pozri v diele ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 52–54. ISBN 978-80-89447-93-0.

²⁶⁰ K tejto problematike pozri dielo KLUČKA, J., J. ČORBA, R. PROCHÁZKA a V. VÁVROVÁ. Uplatňovanie európskeho práva na Slovensku, In: ČORBA, J. a kol.: *Európske právo na Slovensku: Právny rozmer členstva Slovenskej republiky v Európskej únii*. Bratislava: Kalligram 2003. s. 217–301.

vy SR a pre medzinárodné dohovory o ľudských právach stanovuje i obdobné miesto v hierarchii právnych predpisov. Vo vzťahu k ostatným medzinárodným zmluvám ratifikovaným pred účinnosťou zákona č. 90/2001 Z. z. platí odsek 2 článku 154c, ktorý stanovuje že medzinárodné zmluvy, ktoré SR ratifikovala a boli vyhlásené v zbierke zákonov sú súčasťou jej právneho poriadku, ak tak stanovuje zákon. Vzhľadom na skutočnosť, že toto ustanovenie ďalej nijako nekonkretizuje podmienky použitia tejto skupiny zmlúv, ponecháva týmto túto úpravu iným druhom právnych noriem. Táto úprava je obsiahnutá predovšetkým v rámci tzv. prioritných doložiek o prednostnej aplikácii medzinárodnej zmluvy, ktoré sú obsiahnuté vo viacerých zákonoch, ako je napr. § 2 zákona č. 97/1963 zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, § 17 zákona č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve a pod. K uvedeným právnym úpravám je potrebné dodať, že použitý termín „zákon“ sa vo všetkých spomenutých úpravách chápal a chápe ako označenie konkrétneho všeobecne záväzného právneho predpisu a výsledku normotvornej činnosti Národnej rady Slovenskej republiky, ktorým je tzv. obyčajný, nie ústavný zákon.

Z ostatných noriem právneho poriadku Slovenskej republiky, ktoré upravujú vzťah medzinárodného práva a vnútroštátneho práva a obsahujú spravidla sekundárne recepčné normy, je možné uviesť napr. viaceré ustanovení zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nahradil viackrát novelizované ustanovenia zákona č. 1/1993 Z. z. o zbierke zákonov. Tento zákon obsahuje celý rad ustanovení, pričom viaceré z nich je možné považovať za recepčné normy.

Podľa § 12 ods. 1 tohto zákona je Zbierka zákonov štátnym publikačným nástrojom Slovenskej republiky. Podľa § 12 ods. 1 písm. c) sa v zbierke zákonov uverejnením vyhlasujú o.i. i *akty medzinárodného práva* podľa § 20 tohto zákona. Podľa § 20 ods. 1 sú *aktmi medzinárodného práva*, ktoré sa vyhlasujú v zbierke zákonov *medzinárodná zmluva, rozhodnutie medzinárodného orgánu a rozhodnutie medzinárodnej organizácie*. V duchu § 20 ods. 2 sa *medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná, vyhlasuje v zbierke zákonov, ak ide o medzinárodnú zmluvu ratifikovanú prezidentom alebo inú medzinárodnú zmluvu, ktorá obsahuje úpravu týkajúcu sa právneho postavenia osôb alebo ich oprávnených záujmov*. V nadväznosti na § 20 ods. 3 *iná medzinárodná zmluva, ako sú medzinárodné zmluvy uvedené v odseku 2, rozhodnutie medzinárodného orgánu alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie sa v zbierke zákonov vyhlasuje, ak o tom rozhodne Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky* (ďalej len „ministerstvo zahraničných vecí“).

V znení § 20 ods. 4 *akt medzinárodného práva nadobúda platnosť dňom a spôsobom určeným v jeho ustanoveniach alebo iným spôsobom podľa pravidiel medzinárodného práva*. Medzinárodná zmluva je vyhlásením v zbierke zákonov záväzná pre osoby, ak v nej nie je ustanovený neskorší deň nadobudnutia jej platnosti. Podľa § 20 ods. 5 *sa akt medzinárodného práva sa v zbierke zákonov vyhlasuje oznámením ministerstva zahraničných vecí*. V oznámení sa uvedú relevantné skutočnosti dôležité na jeho vykonávanie, najmä deň nadobudnutia platnosti pre Slovenskú republiku. V duchu nadväzujúceho odseku 6 § 20 platí pre prípad, ak sa má uverejniť aj *úplné znenie aktu medzinárodného práva, je súčasťou oznámenia ministerstva zahraničných vecí*. Znenie § 20 odsek 7, 8 a 9 sa týka *vyhlásenia úplného znenia medzinárodných zmlúv a iných medzinárodných aktov*. Úplné znenie medzinárodnej zmluvy sa v zbierke zákonov vyhlási, ak má medzinárodná zmluva prednosť pred zákonmi; informácia o rozhodnutí Národnej rady Slovenskej republiky o tejto skutočnosti sa uvedie v oznámení ministerstva zahraničných vecí. V úplnom znení sa vyhlási aj medzinárodná zmluva, pri ktorej sa vyžaduje pred ratifikáciou súhlas Národnej rady Slovenskej republiky. Úplné znenie inej medzinárodnej zmluvy, ako sú medzinárodné zmluvy uvedené v odseku 7, úplné znenie rozhodnutia medzinárodného orgánu alebo úplné znenie rozhodnutia medzinárodnej organizácie sa v zbierke zákonov vyhlási, ak o tom rozhodne ministerstvo zahraničných vecí. Úplné znenie aktu medzinárodného práva sa v zbierke zákonov vyhlasuje v autentickom jazyku. Ak autentickým jazykom aktu medzinárodného práva nie je štátny jazyk, vyhlasuje sa aj v preklade do štátneho jazyka. Ak má akt medzinárodného práva viacero cudzích autentických jazykov, vyhlasuje sa len v jednom z nich, avšak znenie aktu medzinárodného práva, ktoré je v prípade rozdielneho výkladu textov rozhodujúce, sa vyhlasuje vždy.

Ustanovenie § 20 ods. 10 *ukladajú povinnosti štátnym orgánom v súvislosti s aktmi medzinárodného práva, ktorých úplné znenie sa neuverejnilo*. Ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a Národná banka Slovenska zabezpečia, aby akty medzinárodného práva, ktorých úplné znenie sa neuverejnilo, boli odo dňa vyhlásenia oznámenia o ich uzavretí alebo prijatí každému prístupné na nazretie na všetkých miestach uvedených v tomto oznámení, a v prípade potreby aj v preklade do štátneho jazyka. Ustanovenie § 20 ods. 11 sa týka uverejnenia *ďalších skutočností týkajúcich sa aktu medzinárodného práva*. Oznámením ministerstva zahraničných vecí sa uverejňujú aj iné skutočnosti týkajúce sa aktu medzinárodného práva, o ktorých uverejnení rozhodne ministerstvo zahraničných vecí, najmä zánik platnosti vyhlásenej medzinárodnej zmluvy pre Slovenskú republiku, výhrady a vyhlásenia Slovenskej republiky uskutočnené pri podpise, ratifikácii, schválení alebo prijatí medzinárodnej

zmluvy alebo pri prístupe k medzinárodnej zmluve alebo uverejnenie konsolidovaného znenia aktu medzinárodného práva v znení neskorších zmien alebo doplnení.

Podľa § 21 ods. 1 právne predpisy, iné akty a akty medzinárodného práva sa v zbierke zákonov vyhlasujú na základe písomnej žiadosti o vyhlásenie doručenej ministerstvu spravodlivosti, pričom podľa nadväzujúceho ustanovenia § 21 ods. 1 g) žiadosť o vyhlásenie aktov medzinárodného práva podáva minister zahraničných vecí na základe žiadosti príslušného ministra alebo príslušného vedúceho ostatného ústredného orgánu štátnej správy.

Podľa § 21 ods. 4 za súlad podpísaného znenia s elektronickou podobou určenou na vyhlásenie zodpovedá ten, kto žiadosť o vyhlásenie podal, pričom za správny text aktu medzinárodného práva zodpovedá ten, kto požiadal ministerstvo zahraničných vecí o jeho vyhlásenie. Za text oznámenia, ktorým sa vyhlasuje akt medzinárodného práva, zodpovedá ministerstvo zahraničných vecí. Za súlad textu vyhláseného v zbierke zákonov s textom odovzdaným na vyhlásenie zodpovedá ministerstvo spravodlivosti.

V duchu § 22 ods. 2 je akt medzinárodného práva vyhlásený v zbierke zákonov v záhlaví prvej strany opatrený štátnym znakom Slovenskej republiky, slovami „Zbierka zákonov Slovenskej republiky“, číslom ročníka zbierky zákonov a dňom vyhlásenia. Strany aktu medzinárodného práva sa číslujú samostatne pre každý jednotlivý akt medzinárodného práva.

Významnou zložkou právnej úpravy Slovenskej republiky v oblasti vzťahu medzinárodného práva a vnútroštátneho práva obsahujúcou recepčné normy je *právna úprava režimu dojednávania a ratifikácie medzinárodných zmlúv*. Táto úprava je obsiahnutá v článku 102 ods. 1 písm. a) Ústavy SR, ktorý túto právomoc zveruje prezidentovi republiky s možnosťou preniesť časť svojich právomocí v tejto oblasti na vládu Slovenskej republiky alebo so súhlasom vlády na jej jednotlivých členov. Ostatným rozhodnutím v tomto smere je *Rozhodnutie prezidenta SR č. 250/2001 Z. z.* Týmto rozhodnutím preniesol prezident na vládu SR právomoc: a) pripravovať a prerokovávať návrhy medzinárodných zmlúv, na ktoré je potrebný súhlas NR SR, b) dojednávať tie medzinárodné zmluvy, na ktoré nie je potrebný súhlas NR SR (tzv. vládne medzinárodné zmluvy), schvalovať tieto zmluvy a vyjadriť súhlas, že SR bude nimi viazaná podpisom, prijatím, schválením, prístupom alebo iným dohodnutým spôsobom. Týmto istým rozhodnutím preniesol prezident všeobecne na členov vlády poverených riadením príslušného ústredného orgánu štátnej správy, so súhlasom vlády ako celku, právomoc dojednávať medzinárodné zmluvy na ktoré nie je potrebný súhlas NR SR a ktoré nepresahujú rámec pôsobnosti ústredných orgánov štátnej správy stanovený zákonom, a vo vzťahu k týmto zmluvám i oprávnenie vyjadriť

súhlas, že SR bude nimi viazaná podpisom alebo iným dohodnutým spôsobom. Vláda v tejto oblasti prijala uznesenie č. 615 z 26. augusta 1997 obsahujúce „Zásady vlády Slovenskej republiky pre uzatváranie medzinárodných zmlúv“.

Ďalšou úpravou v oblasti vzťahu medzinárodného práva a vnútroštátneho práva je *právna úprava režimu schvaľovania určitých skupín medzinárodných zmlúv Národnou radou Slovenskej republiky (NR SR) pred ich ratifikáciou* je obsiahnutý v článku 7 ods. 4 a článku 86, písm. d) Ústavy SR. Takýmto spôsobom sú podľa uvedených ustanovení schvaľované medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné politické zmluvy, medzinárodné zmluvy vojenskej povahy, medzinárodné zmluvy, z ktorých vzniká SR členstvo v medzinárodných organizáciách, medzinárodné hospodárske zmluvy všeobecnej povahy, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie je potrebný zákon a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických alebo právnických osôb. Procedurálne pravidlá pre oblasť schvaľovania medzinárodných zmlúv NR SR sú obsiahnuté v § 88 a 89 zákona č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku NR Slovenskej republiky v znení neskorších zmien.

Inou dôležitou zložkou právnej úpravy Slovenskej republiky v oblasti vzťahu medzinárodného práva a vnútroštátneho práva je *právna úprava viazanosti sudcov medzinárodnými zmluvami* zakotvená v článku 144 ods. 1 Ústavy SR. Táto úprava zakotvuje, že sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí a sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa článku 7 ods. 2 a 5 a zákonom. Zakotvenie tohto ustanovenia bolo dôsledkom zakotvenia pravidla prednosti samo vykonávateľných priamo záväzných medzinárodných zmlúv ratifikovaných NR SR v duchu článkov 7 ods. 2 a 5. Predpokladá sa preto, že v prípade rozporu medzi zákonom a príslušnou medzinárodnou zmluvou dajú sudcovia prednosť medzinárodnej zmluve, t. j. nepoužijú zákon. Podľa článku 144 ods. 2 majú sudcovia právomoc iniciovať konanie podľa článku 125 ods. 1 Ústavy SR pre prípad ak sa domnievajú, že vnútroštátny právny predpis alebo jeho časť odporuje medzinárodnej zmluve podľa článku 7 ods. 5 Ústavy SR. Uplatňovanie uvedených ustanovení Ústavy SR v občianskoprávnom konaní sa zabezpečuje prostredníctvom § 109 ods. 1 písm. b) Občianskeho súdneho poriadku (zákon č. 99/1963 Zb. v znení neskorších zmien).

Článok 144 Ústavy SR dopĺňajú v oblasti viazanosti sudcov medzinárodným právom ustanovenia *zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Podľa § 2 ods. 1 písm. d) tohto zákona súdy v Slovenskej republike rozhodujú v ďalších veciach ustanovených zákonom, právne záväzným aktom Európskych spoločenstiev a Európskej únie alebo medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná. Podľa § 2 ods. 2 Súdy vykonávajú aj inú činnosť súvisiacu s ich právomocou, ak tak ustanoví zákon, právne

záväzný akt Európskych spoločenstiev a Európskej únie alebo medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná.

S novým spôsobom riešenou problematikou postavenia určených medzinárodných zmlúv v ústavnom a právnom poriadku Slovenskej republiky súvisí aj ďalšia zložka právnej úpravy Slovenskej republiky v oblasti vzťahu medzinárodného práva a vnútroštátneho práva týkajúca sa kontroly vzájomného súladu medzinárodných zmlúv a vnútroštátneho práva. Primárne ide o právnu úpravu zakotvujúcu oprávnenie Ústavného súdu Slovenskej republiky (*ďalej Ústavný súd SR*) *posudzovať súlad určených medzinárodných zmlúv s Ústavou Slovenskej republiky a jej ústavnými zákonmi, a to ešte pred tým, ako Národná rada Slovenskej republiky s nimi vysloví svoj súhlas*. Ide o tzv. preventívnu a *priori* kontrolu súladu ústavnosti dojednanej medzinárodnej zmluvy s Ústavou a ústavnými zákonmi. Uvedené je významné pre schopnosť Slovenskej republiky plniť svoje medzinárodné zmluvné záväzky aj vzhľadom na skutočnosť, že prípadný rozpor medzi Ústavou SR a určenými medzinárodnými zmluvami, by spôsobil nielen neschopnosť ich uplatňovania, ale bol by aj dôvodom pre uplatňovanie medzinárodnoprávnej zodpovednosti Slovenskej republiky za ich neplnenie. Právnu úpravu uvedených právomocí Ústavného súdu SR poskytuje článok 125a Ústavy SR, ako aj príslušné ustanovenia zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov.

Ústava SR v sebe obsahuje i úpravu *á posteriori* kontroly súladu rôznych druhov vnútroštátnej právnej úpravy s medzinárodnými zmluvami. Táto právna úprava v Ústave SR existuje od jej vzniku. Pre prípad potenciálneho *nesúladu vnútroštátnej úpravy s medzinárodnými zmluvami je Ústavný súd SR vybavený právomocou konať o súlade zákonných a podzákonných predpisov s medzinárodnými zmluvami* v zmysle čl. 125 Ústavy SR. Konkrétizáciu ustanovení tohto článku je obsahnutá v príslušných ustanoveniach už spomenutého zákona č. 38/1993 Z. z. Ustanovenia článku 125a a 125 okrem úpravy právomocí Ústavného súdu SR v danej oblasti vymedzujú i miesto medzinárodných zmlúv vrátane tých o ľudských právach v hierarchii právnych predpisov Slovenskej republiky, a to hneď za ústavu a ústavné zákony.

Dôležitou zložkou právnej úpravy Slovenskej republiky v oblasti vzťahu medzinárodného práva a vnútroštátneho práva obsahujúcou recepčné normy je zákonná a ústavná úprava, ktorá umožňuje Ústavnému súdu SR *rozhodovať i o sťažnostiach fyzických a právnických osôb ak namietajú porušenia ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy*, ktorú SR ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom. Právnu úpravu tejto právomoci poskytuje článok 127 Ústavy SR. Toto oprávnenie významne pod-

poruje dodržiavanie medzinárodných zmlúv o ľudských právach v Slovenskej republike a skrýva v sebe potenciál zníženie množstva sťažností slovenských občanov proti porušovaniu medzinárodných dohovorov o ľudských právach na medzinárodné súdne a kvázisúdne orgány vytvorené týmito dohovormi. Konkretizácia postupu Ústavného súdu SR v tejto oblasti je obsiahnutá v príslušných ustanoveniach zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii ústavného súdu a konaní pred ním. I v súvislosti s článkom 127 je možné zaregistrovať už relatívne rozsiahlu relevantnú judikatúru vo vzťahu k medzinárodným zmluvám.

Už uvedené a komentované sekundárne recepčné normy relatívne podrobne upravujú problematiku vzťahu slovenského právneho poriadku a jedného z prameňov medzinárodného práva – medzinárodných zmlúv. Pre úplnosť je však potrebné preskúmať problematiku zabezpečenia plnenia záväzkov z iných prameňov medzinárodného práva. *Zabezpečenie plnenia záväzkov z obyčajových pravidiel medzinárodného práva* vyplýva z článku 1 ods. 2 Ústavy SR. Tak ako už bolo povedané tieto normy štáty v praxi rešpektujú i bez úpravy ich prenosu do vnútroštátneho práva. Teda platí, že vo vnútroštátnom právnom poriadku platia ako normy medzinárodného práva. Právna úprava, v rámci ktorej sa Slovenská republika prihlásila k medzinárodným obyčajovým záväzkom je obsiahnutá v prvej časti prvej časti formulácie článku 1 ods. 2 Ústavy SR: „Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva....“. Podrobná úprava postavenia medzinárodných obyčají v právnom poriadku SR však absentuje. V tejto súvislosti je potrebné povedať, že v medzinárodnom práve existuje celý rad pravidiel, ktoré majú obyčajovú podobu a sú záväzné pre všetky štáty sveta *erga omnes*. Ide napríklad o inštitút zodpovednosti štátov v za protiprávne správanie, inštitút individuálnych protiopatrení (represálií) štátov, inštitút diplomatickej ochrany, inštitút azylu a pod. Ako už bolo spomenuté, obyčajový charakter pravdepodobne v priebehu času nadobudne i pravidlo zakotvujúce hmotné ľudské právo na životné prostredie.

Právna úprava prenosu *rozhodnutí medzinárodných orgánov a organizácií – tzv. „sekundárneho“ medzinárodného práva* vychádza taktiež z citovaného článku 1 ods. 2 Ústavy SR, a to z nasledujúcej časti tohto článku: „Slovenská republika uznáva a dodržiava... svoje ďalšie medzinárodné záväzky...“ Zákonodarca teda vyjadril pripravenosť plniť aj tento typ medzinárodných záväzkov. Ani v tomto prípade však Ústava SR (podobne ako ústavné texty mnohých iných štátov) výslovne neupravuje spôsob zabezpečenia plnenia záväzkov z týchto právnych aktov. Vzhľadom na vecnú pôsobnosť medzinárodných orgánov a organizácií a obsahovú rôznosť a rozdiely v právnej záväznosti ich rozhodnutí je to plne pochopiteľné. V medzinárodnoprávnej praxi je možné evidovať rozhodnutia medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov, ktoré zaväzujú len

strany sporu, ale i záväzné rozhodnutia orgánov medzinárodných organizácií, ako sú napr. rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN, či Rady Európskej únie. Vo vzťahu k rozhodnutiam niektorých orgánov však príslušné recepčné pravidlá existujú v normách nižšej právnej sily, a to buď v podobe obyčajných zákonov alebo dokonca v normách podzákonnej povahy.

Prikladom je tu zákon č. 289/2016 Z. z. *Zákon o vykonávaní medzinárodných sankcií a o doplnení zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov*, ktorý reaguje na prípadné rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN a Rady Európskej únie. Tento zákon predpokladá možnosť vydania nariadení vlády alebo iných právnych aktov na vykonanie príslušných sankcií podľa § 2 písm. b) body 3 a 4. Priestor pre vydávanie iných podzákonných aktov v tejto oblasti výslovne vytvárajú ustanovenia § 12 písm. b) a § 13 písm. a) a e) zákona č. 400/2015 Z. z. *o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov*, podľa ktorého sa v zbierke zákonov uverejňujú i rozhodnutia medzinárodných orgánov a medzinárodných organizácií, o ktorých Ministerstvo zahraničných vecí SR rozhodlo, že sa majú v zbierke uverejniť.

Z hľadiska aplikácie a ochrany ľudských environmentálnych práv je možné zvýrazniť v uvedenej súvislosti otázku rešpektovania už uvedenej *judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*, ktorý je spôsobilý chrániť ľudské environmentálne práva nepriamo širším výkladom svojich ustanovení.

Osobitná diskusia by mohla byť vedená i o otázke implementácie *nezáväzných rozhodnutí kvázisúdnych orgánov OSN v oblasti ochrany ľudských práv* alebo *nezáväzných rozhodnutí Aarhuského výboru*, ktoré síce nie sú pre štát záväzné, avšak ich rešpektovanie vyplýva z niektorých ustanovení príslušných medzinárodných zmlúv. V tomto kontexte je možné spomenúť konkrétne rozhodnutia Aarhuského výboru proti Slovenskej republike, ktorým budeme venovať pozornosť neskôr.

Osobitnú zmienku si zasluži i otázka aplikácie prameňov práva EÚ. Podľa právnej sily je možné pramene práva EÚ členiť na *primárne pramene, ktorými sú zakladajúce medzinárodné zmluvy EÚ, všeobecné právne zásady, medzinárodné zmluvy uzavreté medzi EÚ a tretími štátmi, prípadne medzinárodnými organizáciami, sekundárne pramene a rozhodnutia Súdneho dvora EÚ*. Z hľadiska právneho poriadku Slovenskej republiky sú osobitne významné pramene sekundárneho práva EÚ, ktoré zahŕňajú nariadenia, smernice, rozhodnutia, odporúčania a stanoviská, ako aj rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ). *Nariadenia* sú v zmysle článku 288 *Zmluvy o fungovaní Európskej únie* (1957, ďalej aj ZFEÚ) všeobecne záväzné a priamo použiteľné v členských štá-

toch vrátane právneho poriadku SR a v prípade rozporu so slovenskou vnútroštátnou zákonnou právnou normou majú aplikačnú prednosť. *Smernice* sú špecialitou práva EÚ. Sú záväzné pre členský štát z hľadiska cieľa, ktorý majú dosiahnuť, ale voľba foriem a metód ich aplikácie je ponechaná na členský štát. Na vykonanie smerníc EÚ môže byť podľa článku 7 ods. 2 Ústavy SR vydané nariadenie vlády. *Rozhodnutia* EÚ podľa článku 288 ZFEÚ záväzné pre členský štát v celom rozsahu majú prednosť pred zákonnou úpravou. Rozhodnutia, ktoré označujú tých, ktorým je určené (štáty, fyzické, právnické osoby), sú záväzné len pre nich. *Odporúčania a stanoviská* nie sú podľa článku 292 ZFEÚ právne záväzné. Majú význam z hľadiska výkladu právnych aktov EÚ v konaniach pred SDEÚ. Rozhodnutia SDEÚ nie sú prameňmi práva v pravom zmysle slova, aj keď sa uvádzajú v hierarchii prameňov práva EÚ. Ak je judikatúra SDEÚ ustálená, t. j. objavuje sa konštantne v rozsudkoch SDEÚ a Všeobecného súdu, ide o tzv. konštantnú judikatúru SDEÚ. Ako už bolo spomenuté, táto judikatúra musí byť rešpektovaná na základe princípu lojality, vyjadrenom v článku 4 ods. 3 ZEÚ v zmysle, ktorého sú členské štáty povinné prijať všetky opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili plnenie záväzkov zo zmlúv.²⁶¹

3.3 Judikatúra slovenských vnútroštátnych súdov v oblasti implementácie slovenských vnútroštátnych noriem, noriem medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv

Ako už bolo uvedené, v oblasti implementácie slovenských vnútroštátnych noriem, noriem medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv existuje aj judikatúra slovenských vnútroštátnych súdov.

Aplikáciou vnútroštátnej právnej úpravy práva na priaznivé životné prostredie podľa článku 44 Ústavy SR sa zaoberal Ústavný súd SR vo veci *I. ÚS 154/05-64 z 28. februára 2006*. Prípado inicioval sťažnosťou RNDr. M. K., bytom P., zastúpený advokátkou Mgr. E. K., B., v ktorej namietal porušenie jeho základných práv vyplývajúcich z čl. 1 ods. 1 a čl. 46 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej

²⁶¹ K aplikácii sekundárnych prameňov práva EÚ a rozhodnutí SDEÚ bližšie pozri KA-RAS, V.; KRÁLÍK, A.: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 168–183.

republiky, ako aj z čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rozsudkom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej aj „Najvyšší súd“) sp. zn. 1 SŽ-o-NS 134/2004 z 22. marca 2005.²⁶²

Išlo o prípad, kde sa objavila aj argumentácia týkajúca sa porušenia článku 44 Ústavy SR. Sťažovateľ požadoval vydať nález, ktorým by ústavný súd vyslovil porušenie základných práv sťažovateľa vyplývajúcich z čl. 1 a čl. 46 ods. 1 a 2 ústavy, ako aj z čl. 6 dohovoru rozsudkom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 SŽ-o-NS 134/2004 z 22. marca 2005, zrušil tento rozsudok a vec vrátil najvyššiemu súdu na ďalšie konanie. Zároveň požadoval aj náhradu trov právneho zastúpenia advokátkou. Z podania vyplývalo, že sťažovateľ sa domáha postavenia účastníka v správnom konaní vedenom podľa § 81 ods. 3 a 4 zákon č. 79/2014 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o odpadoch“), v ktorom sa preskúmavali súhlasy na prevádzkovanie zariadenia na zneškodňovanie odpadov skládkovaním. Keďže zákon o odpadoch nemá osobitné ustanovenia o okruhu účastníkov konania podľa § 81, sťažovateľ postupoval podľa odseku 2 všeobecného predpisu, teda v zmysle § 14 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (ďalej aj „Správny poriadok“) v znení neskorších predpisov. Zákon o odpadoch je možné považovať za vykonávací predpis vo vzťahu k článku 44 i 45.

Najvyšší súd zamietol návrh účastníka na základe nasledovnej argumentácie: „Podľa čl. 44 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky každý má právo na priaznivé životné prostredie. V čl. 44 ods. 3 Ústavy je zakotvené, že nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky. Právo na životné prostredie je samostatným základným právom fyzickej osoby, je subjektívnym právom verejnoprávnej povahy. Podľa čl. 51 Ústavy domáhať sa ústavného práva na priaznivé životné prostredie (ako aj práva na informácie o životnom prostredí) možno len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú. Keďže sa toto ústavné právo zaručuje Ústavou len v rozsahu, ktorý vymedzí zákon, predpokladom reálneho presadenia ústavného práva na priaznivé životné prostredie v právnej praxi je nielen existencia adekvátnej hmotnoprávnej úpravy, ale aj procesnoprávnej úpravy v konkrétnom právnom predpise. Súčasný stav našich zákonov na úseku životného prostredia je taký, že ochrana životného prostredia je daná do pôsobnosti orgánov štátnej správy a samosprávy. V konaniach pred nimi vystupuje občan len vtedy, ak je účastníkom konania. Odvolací súd dospel k záveru, že platný správny poriadok v ustanovení § 14 ods. 1 má síce pomerne široké vymedzenie účastníkov správneho konania (účastníkom konania je ten, o koho právach, právom chránených

²⁶² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky I. ÚS 154/05-64 z 28. februára 2006.

záujmoch alebo povinnostiach sa má konať alebo koho práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti môžu byť rozhodnutím priamo dotknuté). Účastníkom konania je aj ten, kto tvrdí, že môže byť rozhodnutím vo svojich právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach priamo dotknutý, a až do času, kým sa preukáže opak. V odseku 2 § 14 správneho poriadku je stanovené, že účastníkom konania je aj ten, komu osobitný zákon také postavenie priznáva. Z už uvedeneho vyplýva, že správny poriadok síce vymedzuje, kto je účastníkom konania, ale odpoveď na to, na koho sa táto definícia vzťahuje, dávajú predpisy hmotného práva. Až z týchto predpisov vyplýva okruh osôb, ktoré sú alebo ktoré sa môžu stať nositeľmi práv a povinností, o ktorých správny orgán rozhoduje. To znamená, že správny poriadok priznáva postavenie účastníka každému, kto spĺňa procesné predpoklady, a to bez ohľadu na to, či spĺňa v skutočnosti aj materiálne predpoklady. Správne konanie na úseku životného prostredia sa uskutočňuje podľa osobitných správnych predpisov, ktoré majú vlastné podstatne užšie vymedzenie účastníkov konania. Občan sa účastníkom týchto konaní stáva spravidla len vtedy, ak je sám navrhovateľom tohto správneho konania. V prejednávanej veci je hmotnoprávnym predpisom zákon o odpadoch, ktorý vo vyššie citovanom ustanovení § 74 ods. 4 jednoznačne vymedzuje, kto je účastníkom konania. Zakotvuje, že účastníkom konania je obec. Vzhľadom na platnú právnu úpravu dospel odvolací súd k záveru, že osobitné predpisy (a týmto predpisom je v danej veci zákon o odpadoch) majú v aplikačnom procese prednosť pred všeobecnou úpravou obsiahnutou v správnom poriadku. Vychádzajúc z interpretácie § 14 správneho poriadku, ako aj § 74 ods. 4 zákona o odpadoch rozhodol, že žalobca nemal postavenie účastníka konania.“

Ústavný súd sa však s touto argumentáciou nestotožnil a v rozsudku konštatoval, že: „1. Najvyšší súd Slovenskej republiky rozsudkom sp. zn. 1 Sž-o-NS 134/2004 z 22. marca 2005 porušil základné právo RNDr. M. K., na súdnu ochranu, ako aj na ochranu na inom orgáne Slovenskej republiky podľa čl. 46 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky, ako aj právo na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. 2. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Sž-o-NS 134/2004 z 22. marca 2005 zrušuje a vec vracia na ďalšie konanie.“

Aplikáciou vnútroštátnej právnej úpravy práva na informácie o životnom prostredí podľa článku 45 Ústavy SR sa zaoberal Ústavný súd SR vo veci II. ÚS 58/01-69 zo dňa 30. októbra 2001 na základe podania Ing. M. P., bytom Z., Ing. V. R., bytom K., MVDr. P. L., bytom Z., a občianskeho združenia S. so sídlom v Z. zo dňa 29. júna 2001 zastúpených advokátom JUDr. J. H., B. B. označené ako „Podnet na začatie konania pred ústavným súdom v zmysle čl. 130 ods. 3 Ústavy pre porušenie čl. 45 Ústavy SR“. Navrhovatelia vo svojom podne-

te uviedli, že namietajú porušenie čl. 45 Ústavy, ku ktorému došlo konaním Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky – Odbor posudzovania vplyvov na životné prostredie a medzirezortných vzťahov vo veci posudzovania vplyvov zámeru výstavby vodného diela Slatinka na životné prostredie. V zmysle čl. 45 Ústavy má každý právo na včasné a úplné informácie o životnom prostredí a o príčinách a následkoch tohto stavu. V zmysle čl. 51 Ústavy SR sa možno práva uvedené v čl. 45 domáhať „len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú“. Jedným zo zákonov, ktorý vykonáva ustanovenia čl. 45 Ústavy SR je aj zákon č. 127/1994 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie (posudzovanie vplyvov na životné prostredie sa angl. prekladá ako Environmental Impact Assessment, ďalej aj angl. skratka EIA). Účelom tohto zákona je v zmysle § 1 „upraviť postup pri komplexnom odbornom a verejnom posudzovaní pripravovaných stavieb, zariadení a iných činností určených podľa tohto zákona pred rozhodnutím o ich povolení podľa osobitných predpisov, ako aj pri hodnotení návrhov niektorých rozvojových koncepcií a všeobecne záväzných právnych predpisov z hľadiska ich predpokladaného vplyvu na životné prostredie“. Zákon č. 127/1994 Z. z. umožňuje obyvateľom pomerne širokú účasť na procese EIA, ktorého sa môže aktívne zúčastniť ako verejnosť, pričom osobitne vymedzuje ešte kategóriu občianska iniciatíva a občianske združenie. Každá z týchto skupín potom priznáva špecifický okruh práv vyplývajúci z procesu EIA. Ústavný súd vo veci rozhodol, že „Základné právo Ing. M. P., Ing. V. R., MVDr. P. L. a občianskeho združenia S. podľa čl. 45 Ústavy Slovenskej republiky postupom Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky vo veci posudzovania zámeru Nadlepenie prietokov Hrona porušené bolo“.

V nadväznosti na ustanovenia článku 7 ods. 5 Ústavy SR špecifickú rovinu ochrany ľudského práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv v Slovenskej republike predstavuje už naznačená aplikácia *Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia* (1998 – v skratke Aarhuský dohovor).²⁶³ Tento dohovor je súčasťou slovenského právneho poriadku a jeho aplikácia bola riešená i v rámci judikatúry všeobecných súdov SR a tiež v rámci judikatúry Súdneho dvora Európskej únie v nadväznosti na predbežné otázky položené tomuto súdu Najvyšším súdom Slovenskej republiky.

²⁶³ Dokument *Convention on Access to Information, Public Participation on Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998) v anglickom jazyku dostupný na webstránke www.unec.org/env/environment. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov Slovenskej republiky ako Oznámenie MZV č. 43/2006 Z. z. Text i komentáre k dohovoru v českom jazyku sú dostupné na internetovej stránke www.unec.org/ev/pp.

Judikatúra všeobecných súdov v tejto oblasti zahŕňa primárne tri rozsudky Krajského súdu v Banskej Bystrici 23S/115/2008-59, Krajského súdu v Bratislave č. k. 4S 84/2008-72 a Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 5 Šzp 6/2009. Tieto tri rozsudky sa o. i. dotýkali statusu Aarhuského dohovoru. V rámci uvedených prípadov išlo o aplikáciu jedného z práv zaručených Aarhuským dohovorom – práva na prístup k spravodlivosti podľa článku 9 ods. 3 v súvislosti s konaniami, predmetom ktorých bolo povolenie výnimiek z podmienok ochrany chránených živočíchov – medvedov hnedých. Iniciátor konania záujmové združenie L. Z. V. namietalo, že mu v zmysle Aarhuského dohovoru nebolo umožnené vstúpiť do správneho konania príslušných orgánov, ktoré skutočne odmietli uznať postavenie záujmového združenia ako postavenie účastníka konania. Krajský súd v Banskej Bystrici v prvom spomínanom rozsudku rozhodol v prospech žalobcu a vec vrátil správne orgánom na prerokovanie. Konštatoval, že Aarhuský dohovor je medzinárodnou zmluvou v zmysle článku 7 ods. 5 Ústavy SR, ktorá má prednosť pre zákony a je priamo aplikovateľná.²⁶⁴ Tento prístup korešponduje s uznesením Národnej rady Slovenskej republiky č. 1840 z 23. septembra 2005, ktorý vyslovila súhlas s prístupom Slovenskej republiky k tomuto dohovoru a súčasne rozhodla, že ide o medzinárodnú zmluvu podľa článku 7 ods. 5 Ústavy SR. Krajský súd v Bratislave v druhom spomenutom rozsudku v rovnakej veci žalobu záujmového združenia zamietol s odôvodnením, že článok 9 ako celok je aplikovateľný až prostredníctvom úprav vnútroštátneho práva²⁶⁵ v rozpore so spomínaným uznesením NR SR č. 1840 (2005). Najvyšší súd SR v treťom spomenutom rozsudku potvrdil názor Krajského súdu v Bratislave.²⁶⁶ Celý tento spor však neskôr vyústil do podania predbežnej otázky Súdnemu dvoru Európskej únie.

Aplikácie Aarhuského dohovoru sa týkalo i *viacero ďalších rozhodnutí slovenských vnútroštátnych súdov* týkajúcich sa sporu organizácie *Greenpeace Slo-*

²⁶⁴ Bližšie pozri KOŠIČIAROVÁ, S.: Aarhuský dohovor a súdna judikatúra. In: *Teória aplikácie medzinárodnej zmluvy ako nástroja právnej regulácie na národnej, medzinárodnej a komunitárnej úrovni*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Trnava, 24. 9. 2009, Právnická fakulta TU v Trnave. Bratislava: Typoprint Plus 2009. s. 59.

²⁶⁵ Bližšie pozri KOŠIČIAROVÁ, S.: Aarhuský dohovor a súdna judikatúra. In: *Teória aplikácie medzinárodnej zmluvy ako nástroja právnej regulácie na národnej, medzinárodnej a komunitárnej úrovni*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Trnava, 24. 9. 2009, Právnická fakulta TU v Trnave. Bratislava: Typoprint Plus 2009. s. 60.

²⁶⁶ Bližšie pozri KOŠIČIAROVÁ, S.: Aarhuský dohovor a súdna judikatúra. In: *Teória aplikácie medzinárodnej zmluvy ako nástroja právnej regulácie na národnej, medzinárodnej a komunitárnej úrovni*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Trnava, 24. 9. 2009, Právnická fakulta TU v Trnave. Bratislava: Typoprint Plus 2009. s. 60–61.

vensko s Úradom jadrového dozoru Slovenskej republiky vo veci dostavby jadrovej elektrárne Mochovce. Tomto sporu sa neskôr venoval i Aarhuský výbor pričom jeho odporúčaniam sa budeme venovať neskôr. Spor je mimoriadne zložitý, a preto mu budeme venovať širší priestor.

Sporu predchádzali viaceré skutkové okolnosti. V roku 2007 sa Slovenské elektrárne rozhodli rozšíriť existujúcu jadrovú elektrárňu Mochovce dokončením reaktorov 3 a 4. Dňa 14. augusta 2008 Úrad jadrového dozoru (ďalej aj ÚJD alebo ÚJD SR) schválil tri povolenia týkajúce sa jadrovej elektrárne Mochovce vrátane rozhodnutia č. 246/2008, ktorým sa povoľuje zmena výstavby 3. a 4. bloku JE Mochovce. Dňa 14. novembra 2008 sa mimovládna organizácia Greenpeace Slovensko snažila odvolať proti rozhodnutiu č. 246/2008 z dôvodu, že bolo nevyhnutné uskutočniť odhad dopadov na životné prostredie (angl. Environmental Impact Assessment, angl. skr. EIA, ďalej aj EIA) vrátane účasti verejnosti a vykonať konečné vyhlásenie o EIA predtým, než bolo vydané rozhodnutie ÚJD o zmene stavby. Dňa 28. apríla 2009 bolo odvolanie spoločnosti Greenpeace Slovensko zamietnuté ÚJD z dôvodu, že Greenpeace Slovensko nemala právo na účasť v konaní. Následne bolo podané prvé oznámenie Aarhuskému výboru. Greenpeace Slovensko sa však pokúšalo vo veci uspieť i v konaní pred všeobecnými súdmi, a preto v tejto veci podalo žalobu v rámci systému všeobecných súdov. Z hľadiska konania vo veci je potrebné spomenúť dva rozsudky, a to rozsudok Krajského súdu v Bratislave č. k. 4S/125/2009-72 a rozsudok Najvyššieho súdu SR Sp. zn.: 5Sžp/21/2012.

Rozsudok Krajského súdu v Bratislave č. k. 4S/125/2009-72 zamietol podľa § 250j ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku (ďalej aj OSP) žalobu, ktorou sa žalobca domáhal preskúmania a zrušenia rozhodnutia žalovaného z 28. apríla 2009 č. 79/2009 (číslo: 1006/2009 P). Týmto rozhodnutím žalovaný zamietol odvolanie (správne rozklad) žalobcu a potvrdil rozhodnutie ÚJD č. 246/2008 zo 14. augusta 2008 (č. k. 684/230-231/2008) a súčasne potvrdil rozhodnutie, ktorým bola povolená zmena stavby pred dokončením „Atómová elektrárňu Mochovce VVER 4x400 MW 3. stavba“ v areáli Slovenských elektrární, a. s. 3. a 4. blok Elektrárne Mochovce v rozsahu projektu ÚJV Řež, a. s. – divízia EGP Praha v zmysle § 66 zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „stavebný zákon“). Žalobca v predmetnom stavebnom konaní domáhajúc sa postavenia účastníka konania v zmysle § 14 ods. 1 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej aj správny poriadok) zotrval na tom, že žalovaný bol s prihliadnutím aj na Aarhuský dohovor, ako aj Smernicu 85/337/EHS v znení Smernice 2003/35/ES (ďalej aj Smernica) povinný v rozhodnutí uviesť, ako sa vysporiadal s návrhmi a pripomienkami

žalobcu k podkladom rozhodnutia. Žalobca pritom tiež namietal, že žalovaný napriek tomu, že žalobcu za účastníka konania nepovažoval, nikdy v tejto veci nevydal rozhodnutie a zastával stanovisko, že je žalobca stále účastníkom konania, pokiaľ neexistuje právoplatné rozhodnutie o opaku.

Krajský súd zamerajúc sa na vysvetlenie dvoch zásadných námietok žalobcu, a to existenciu práva byť účastníkom povoľovacieho konania na zmenu stavby pred dokončením „*Atómová elektrárň Mochovce VVER 4x400 MW 3. stavba*“ a či mal žalovaný pred vydaním rozhodnutia č. 246/2008 zo 14. augusta 2008 (č. k. 684/230-231/2008) vykonať posudzovanie vplyvu stavby na životné prostredie, vychádzajúc z ustanovení § 59 ods. 1, § 68 ods. 1 a 2, § 121 ods. 2 a § 140 stavebného zákona, § 14 ods. 1 a 2, § 46 a § 47 ods. 2 a 3 správneho poriadku, ako aj čl. 6 Aarhuského dohovoru, dospel k záveru, že účasť žalobcu v konaní o povoľovacie konanie na zmenu stavby pred dokončením „*Atómová elektrárň Mochovce VVER 4x400 MW 3. stavba*“ nemožno posudzovať na základe článku 6 Aarhuského dohovoru, pretože predmetom konania nebolo povolenie činnosti podľa prílohy č. 1 Aarhuského dohovoru vzhľadom na to, že napadnuté rozhodnutie č. 79/2009 (číslo: 1006/2009 P) z 28. apríla 2009 nemá vplyv na životné prostredie. Z hľadiska okruhu činností vymedzených v prílohe č. 1 Aarhuského dohovoru, na ktorú odkazuje č. 6 podľa názoru krajského súdu prístup zainteresovanej verejnosti, je predmetnou normou vymedzený len v povoľovacom procese činností definovaných v danej prílohe. V danom prípade nešlo o konanie, predmetom ktorého je prevádzka jadrovej elektrárne. Krajský súd v súvislosti s povoľovacím konaním podľa § 68 ods. 1 a 2 stavebného zákona konštatoval, že toto konanie striktné podlieha režimu stavebného zákona a z tohto uhla pohľadu je nesporné, že okruh účastníkov konania je taxatívne určený v ustanovení § 59 ods. 1 stavebného zákona, ktorý je špeciálnym zákonom, čo sa týka okruhu účastníkov stavebného konania, čo podľa názoru krajského súdu vylučuje účastníctvo v konaní podľa § 14 ods. 1 správneho poriadku. Krajský súd tiež uviedol, že na konanie podľa stavebného zákona sa však vzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní v tom smere, že pokiaľ žalovaný dospel k záveru, že žalobca nie je účastníkom konania, mal vydať rozhodnutie o účastníctve žalobcu v konaní a v tejto súvislosti krajský súd zistil procesnú chybu žalovaného, keď v konaní o zmene stavby pred dokončením nerozhodol o tom, že nepriznáva žalobcovi postavenie účastníka konania.

Táto vada konania však bola následne konvalidovaná jednak tým, že žalovaný poskytoval žalobcovi informácie týkajúce sa veci a vysporiadal sa s jeho námietkami v odvolacom konaní, keď v rozhodnutí č. 79/2009 (číslo: 1006/2009 P) z 28. apríla 2009 zaujal stanovisko k námietkam žalobcu aj z hľadiska účastníc-

tva a v odvolacom konaní nebol odmietnutý ako účastník konania, ako aj tým, že žalobcovi nebola odňatá súdna ochrana ako riadne legitimovaného účastníka v súdnom konaní. Procesné pochybenie správneho orgánu v tom, že nevydal formálne rozhodnutie vo veci účasti žalobcu v konaní, však podľa názoru krajského súdu nebolo dôvodom na zrušenie napadnutého rozhodnutia, pretože opakované správne konanie by neprinieslo pre žalobcu priaznivejšie rozhodnutie v preskúmvanej veci. Vrátenie veci žalovanému na ďalšie konanie by len predĺžilo správne konanie, pričom takýto postup je v rozpore s princípom hospodárnosti konania, ak by nevedel k inému rozhodnutiu v prospech účastníka konania. Krajský súd v súvislosti s konaním vo veci vydania stavebného povolenia na zmenu stavby pred dokončením „*Atómová elektrárň Mochovce VVER 4x400 MW 3. stavba*“ mal za preukázané, že ide o stavebné konanie nadväzujúce na už právoplatné stavebné povolenie na stavbu „*Atómová elektrárň Mochovce VVER 4x400 MW 3. stavba*“, ktoré vydal Okresný národný výbor v Leviciach, odbor výstavby a územného plánovania pod číslom: Výst. 2010/86 z 12. novembra 1986, a teda nejde o nové samostatné stavebné konanie. Z dokumentácie nachádzajúcej sa v administratívnom spise žalovaného mal krajský súd za preukázané, že ide o zmeny v stavebnej a technologickej časti projektu, ktoré pri nezmenenej funkcii majú za účel zabezpečenie požiadaviek na zabezpečenie jadrovej bezpečnosti a spoľahlivosti havarijnej pripravenosti, a teda následne majú vplyv na zvýšenie úrovne životného prostredia. Krajský súd mal tiež za preukázané, že nejde o novú činnosť spočívajúcu v povolení na prevádzku jadrového zariadenia, pri ktorom je jednoznačne potrebné s prihliadnutím na čl. 6 prílohy č. 1 Aarhuského dohovoru vykonať posúdenie vplyvu na životné prostredie (angl. Environmental Impact Assessment – ďalej aj „EIA“).

Krajský súd konštatoval, že žalovaný v konaní vo veci vydania stavebného povolenia na zmenu stavby pred dokončením „*Atómová elektrárň Mochovce VVER 4x400 MW 3. stavba*“ postupoval v celom kontexte podľa stavebného zákona, pretože zmeny stavby podliehajú schváleniu podľa tohto zákona a zabezpečil všetky vyjadrenia dotknutých orgánov a účastníkov stavebného konania, a to aj Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky ako zásadného odborného garanta podľa zákona č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 24/2006 Z. z.“). Poukázal na to, že nedošlo k novému zabratiu územia (oproti územnému rozhodnutiu a stavebnému povoleniu), ktoré by malo vplyv na životné prostredie, výstavba nevyžaduje žiadnu likvidáciu existujúcich stromov, nezasahuje do žiadnych ochranných pásiem ani chránených častí územia a realizuje sa na pozemku, ktorého vlastníkom sú elektrárne Mochovce. Z rozhodnutia č. 246/2008 (č. k. 684/230-231/2008) zo

14. augusta 2008 krajský súd zistil, že ide o zmeny, ktoré zabezpečujú zvýšenie jadrovej bezpečnosti. Zmena spočíva len v zmene použitých materiálov, konštrukcií na základe vedeckého vývoja a nie v rozhodnutiach týkajúcich sa povoľovania zámerného uvoľňovania geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia tak, ako to má na zreteli Aarhuský dohovor. Na základe uvedených dôvodov krajský súd dospel k záveru, že napadnuté rozhodnutie žalovaného bolo vydané v súlade so zákonom a žalobe z tohto dôvodu nemožno vyhovieť. O náhrade trov konania rozhodol krajský súd podľa § 250k ods. 1 OSP tak, že neúspešnému žalobcovi ich náhradu nepriznal a žalovaný nemá na náhradu trov konania zákonný nárok.

Rozsudok *Najvyššieho súdu SR Sp. zn.: 5Sžp/21/2012 reagoval na odvolanie žalobcu proti predchádzajúcemu rozsudku*. Keďže ide o mimoriadne významné rozhodnutie, ktoré sa významne dotýka výkladu Aarhuského dohovoru a jeho aplikácie v praxi, uvádzame komentár k tomuto rozsudku čo najpodrobnejšie. Žalobca Greenpeace Slovensko podal odvolanie v zákonom ustanovenej lehote (§ 204 ods. 1 OSP v spojení s § 246c ods. 1 veta prvá OSP). Žiadal, aby ho Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej aj „najvyšší súd“) zmenil tak, že žalobe v celom rozsahu vyhovie. Namietal, že rozsudok krajského súdu vychádza z nesprávneho právneho posúdenia veci a z neúplného zisteného skutkového stavu veci. Znova zdôraznil, že podstatou žaloby bolo domáhanie sa žalobcu riadnej účasti v konaní, v ktorom sa rozhodovalo o zmene stavby pred dokončením v zmysle stavebného zákona, pričom išlo o stavbu „*Atómová elektrárň Mochovce VVER 4x440 MW 3. stavba*“, ku ktorej bolo stavebné povolenie vydané ešte Okresným národným výborom v Leviciach, odbor výstavby a územného plánovania pod číslom Výst. 2010/86 z 12. novembra 1986 a stavebné práce na objektoch začali ešte v roku 1986 a pokračovali do roku 1992, kedy boli pozastavené.

Takto potom, ako to vyplýva aj z vyjadrenia ÚJD SR, že „dokumentácia, na základe ktorej bolo vydané pôvodné stavebné povolenie z roku 1986, nemôže z objektívnych dôvodov odzrkadľovať nové požiadavky na jadrovú bezpečnosť, ktoré boli za posledných 17 rokov značne modifikované, resp. vyvinuté nové“. ÚJD zároveň spresnil, že vo výstavbe možno pokračovať len na základe opätovného posúdenia a schválenia predpísanej dokumentácie podľa príslušných ustanovení zákona č. 130/1998 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie a o zmene a doplnení zákona č. 174/1968 Zb. o štátnom odbornom dozore nad bezpečnosťou práce v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 256/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov (účinného do 30. novembra 2004) a nahradeného zákonom č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov účinného

od 1. decembra 2004 (s výnimkou § 3 ods. 9 a 10, ktoré nadobúdajú účinnosť 1. januára 2012).

Poukazujúc na záväzné podmienky určené v pôvodnom stavebnom konaní žalobca tvrdil, že akékoľvek zmeny dokumentácie, ktorá je podkladom stavebného konania, musí opätovne povoliť stavebný úrad. Citujúc čl. 6 Aarhuského dohovoru vytýkal krajskému súdu, že jeho záver vo veci tohto ustanovenia je nepochopiteľný, naopak, v zmysle Aarhuského dohovoru má mať verejnosť zabezpečenú účasť na akomkoľvek povoľovacom konaní podľa Prílohy I (a v zmysle čl. 6 ods. 2 a 3 Aarhuského dohovoru aj iných činností), pričom je nepochybné, že predmetom povoľovacieho konania bola zmena stavebného povolenia na atómovú elektrárňu Mochovce 3. a 4. blok, t. j. na jadrovú elektrárňu (v zmysle ustanovenia bodu I Aarhuského dohovoru). Tiež je nepochybné, že Aarhuskému dohovoru podliehajú nielen povolenia nových činností, ale aj ich zmien, ako to vyplýva z Prílohy I bod 22 Aarhuského dohovoru. Záver krajského súdu, že predmetom rozhodnutia žalovaného nebolo povolenie žiadnej z činností podľa Aarhuského dohovoru, je v zjavnom rozpore so znením tohto dohovoru. Rovnako nepodložený je podľa žalobcu aj záver súdu, že rozhodnutie žalovaného nemá vplyv na životné prostredie. Aarhuský dohovor neskúma vplyv povolenia na životné prostredie, ale možný vplyv povoľovanej činnosti. Medzi činnosťami uvedenými v Prílohe I Aarhuského dohovoru sa jednoznačne nachádzajú aj jadrové elektrárne, a teda nie je vôbec dôvod spochybňovať, že pri rozhodovaní o nich ide o rozhodovanie v záležitostiach životného prostredia. Z namietaného rozsudku nie je zrejmé, ako a prečo krajský súd vôbec došiel k pochybnostiam o tom, či sa jadrové elektrárne a zariadenia považujú za „záležitosti životného prostredia“. Za nepodložený a arbitrárny považoval žalobca záver krajského súdu, že predmetné povoľovacie konanie striktne podlieha režimu stavebného zákona a z tohto uhla pohľadu je nesporné, že okruh účastníkov konania je taxatívne určený v ustanovení § 59 ods. 1 stavebného zákona. Namietal, že z odôvodnenia namietaného rozsudku nie je možné zistiť, prečo sa použitie ustanovení stavebného zákona vylučuje s použitím ustanovení o účastníctve podľa správneho poriadku.

Okrem iného, poukazoval na *rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ) vo veci C-240/09 z 8. marca 2011*, ktoré poskytuje odpoveď na predbežné otázky týkajúce sa práve Aarhuského dohovoru, tento záver Súdneho dvora je nevyhnutné analogicky aplikovať aj na prejednávajúcu vec. Pokiaľ krajský súd konštatoval, že v preskúmvanej veci ide o stavebné konanie nadväzujúce na už právoplatné stavebné povolenie na stavbu „*Atómová elektrárňu Mochovce VVER 4x440 MW 3. Stavba*“, ktoré vydal Okresný národný výbor v Leviciach..., a teda nejde o nové samostatné stavebné konanie“ a že „*nejde o novú činnosť*“

spočívajúcu v povolení na prevádzku jadrového zariadenia potrebné s prihliadnutím na čl. 6 prílohy č. 1 Aarhuského dohovoru vykonať posúdenie vplyvu na životné prostredie“, tento záver je protirečivý a absurdný a je prejavom arbitrárnosti a svojvôle súdu pri rozhodovaní. Tiež vytykal krajskému súdu, že sa nijako nevyjadril k jeho argumentom poukazujúcim na judikatúru Súdneho dvora, v zmysle ktorej je možné od členských štátov vyžadovať, aby povoľovaná činnosť bola posúdená v procese posudzovania vplyvov na životné prostredie aj v prípade, ak pôvodné povolenie bolo vydané pred účinnosťou Smernice. Takáto situácia nastane vtedy, keď je pre realizáciu činnosti potrebné vydať ďalšie, doplnňujúce alebo pozmeňujúce rozhodnutie, ktoré pôvodné povolenie mení v merite veci. Nejde teda „iba“ o predĺženie termínu platnosti pôvodného povolenia, ale o takú zmenu, ktorá ovplyvňuje pôvodné povolenie, pričom bez takéhoto ďalšieho rozhodnutia stráca pôvodné povolenie platnosť a činnosť nemožno realizovať (rozhodnutie vo veci C-20V02). Takáto situácia nastala aj v prípade stavby „Atómovej elektrárne Mochovce VVER 4x440 MW 3. stavba“. Poukazoval i na zistenia Aarhuského výboru s Aarhuským dohovorom, ku ktorým sa krajský súd taktiež nevyjadril.

V ďalšej časti odvolania namietal záver krajského súdu vo veci neexistencie formálneho rozhodnutia o vylúčení žalobcu z konania, ktorý bagatelizuje povinnosti správnych orgánov stanovené zákonom, predkladá „návod“, ako obchádzať zákon a zjednodušiť konanie, ale je dôkazom zjavného nepochopenia princípu správneho konania, neoddeliteľnou súčasťou ktorého je aj riadne odôvodnené rozhodnutie. Podľa žalobcu v danom prípade nejde len o formalistické rozhodovanie o účasti žalobcu, ale o to, aby žalovaný skutočne reálne skúmal a následne aj zdôvodnil postavenie žalobcu ako účastníka či „neúčastníka“ v predmetnom konaní, čo sa však nestalo. Záverom svojho odvolania zhrnul svoje námietky do piatich bodov, a to, že:

- a) jadrové elektrárne jednoznačne sú činnosti, ktoré možno označiť ako záležitosti životného prostredia, ako s týmto pojmom narába Aarhuský dohovor,
- b) akékoľvek povoľovanie (vrátane stavebného konania) týkajúce sa jadrovej elektrárne jednoznačne spadá pod povoľovacie konania, ktorých sa týka Aarhuský dohovor a v ktorých majú členské štáty zabezpečiť včasnú a efektívnu účasť verejnosti,
- c) Aarhuský dohovor sa týka nielen povoľovania nových činností, ale aj relevantných zmien už povolených činností,
- d) podstatou a cieľom Aarhuského dohovoru je zabezpečiť širokú účasť verejnosti, osobitne združení, ktorých cieľom je ochrana životného prostredia, na rozhodovacích procesoch,

e) účasť verejnosti má byť zabezpečená tak, aby bola včasná a efektívna.

Podľa žalobcu rozhodnutie žalovaného nezohľadňovalo uvedené požiadavky a rovnako ich ignoruje aj prvostupňový súd v namietanom rozsudku. Okrem zmeny napadnutého rozhodnutia krajského súdu a zrušenia rozhodnutia žalovaného v prípade úspechu uplatnil náhradu trov celého konania. K odvolaniu žalobcu podal žalovaný písomné vyjadrenie, v ktorom žiadal rozsudok krajského súdu potvrdiť. Nesúhlasil s odvolaním žalobcu ani s jeho dôvodmi plne sa stotožniac so svojím vyjadrením k žalobe zo 17. augusta 2009 poukazujúc i na svoje vyjadrenia na ústnom pojednávaní pred krajským súdom. Namietal, že žalobca svoje argumenty opiera iba o Aarhuský dohovor považujúc jeho tvrdenia za nesprávne a zavádzajúce a zdôraznil, že meritom stavebného povolenia bolo, je a bude stále len stavba jadrového zariadenia. V žiadnom prípade rozhodnutiami z roku 2008 neprišlo k zmene povolenia, činnosti a v žiadnom prípade nie merita veci tak, ako tvrdil žalobca vo svojej žalobe.

Pokiaľ ide o tvrdenie žalobcu, že „*akékoľvek zmeny dokumentácie, ktorá je podkladom stavebného konania, musí byť opätovne schválená*“, ÚJD takéto zmeny dokumentácie aj schvaľuje, ale tieto schvaľované zmeny nie sú nutne rozšírením už raz schváleného projektu a nemajú ani negatívny vplyv na životné prostredie, a teda v danom prípade nie je potrebná účasť verejnosti podľa Smernice EIA. Mal za to, že schválením zmien rozhodnutiami ÚJD v roku 2008 sa nemení a nenaruša koncepcia navrhovanej činnosti – tzn. stavba atómovej elektrárne slúžiacej na výrobu elektrickej energie na báze premeny a využitia energie získanej štiepnou reťazovou reakciou z jadrového paliva. Realizáciu týchto zmien teda neprichádza k rozšíreniu alebo kvalitatívnej zmene navrhovanej činnosti a nie sú nijako dotknuté základné parametre – fyzikálno-technologická podstata činnosti, navrhovaný tepelný elektrický výkon, zdroj energie a pod., a teda nie sú nijako dotknuté základné technické postuláty navrhovanej činnosti – stavby jadrovej elektrárne, ktorá bola povolená v roku 1986. V daných prípadoch je teda použitie čl. 6 ods. 1 písm. a) Aarhuského dohovoru neodôvodnené.

Podľa žalovaného žalobca zámerne zamlčal existenciu Smernice EIA, konkrétne bodu 13 prílohy II. Žalobca argumentuje zmenou navrhovanej činnosti, lenže pri vydaní rozhodnutí ÚJD SR v roku 2008 nedošlo k zmene navrhovanej činnosti. Činnosť stále ostala tá istá, a to stavba jadrovej elektrárne, a preto je neodôvodnené tvrdiť, že záver súdu nemá oporu v zákone. Zotrvál na svojom názore, že činnosť je rovnaká ako pri stavebnom povolení v roku 1986, t. j. jadrová elektráreň je stále vo výstavbe a rozhodnutiami z roku 2008 nezmenila nijako svoj právny ani faktický status. Takže v roku 2008 nebol založený žiaden nový stav z hľadiska činnosti, a to aj napriek tomu, že Aarhuský dohovor nedá-

va jednoznačnú odpoveď na otázku, čo je vlastne činnosť vo vzťahu k jadrovým elektrárnam. S poukazom na Prílohu I Aarhuského dohovoru tvrdil, že s jadrovou elektrárnou sa musí niečo diať, napr. umiestňovať, projektovať, stavať, uvádzať do prevádzky, prevádzkovať, vyradovať. Mimochodom ide o klasické etapy existencie jadrového zariadenia všeobecne uznávané v rámci špecializovanej organizácie OSN – *Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu* (MAAE). Podľa žalovaného v danom prípade nejde ani o zmenu činnosti na stavbe jadrového zariadenia, tobôž nie o jeho rozšírenie v porovnaní s predchádzajúcimi podmienkami.

Najvyšší súd Slovenskej republiky ako súd odvolací (§ 10 ods. 2 v spojení s § 246c ods. 1 veta prvá OSP) v medziach podaného odvolania (§ 212 ods. 1 OSP v spojení s § 246c ods. 1 veta prvá OSP) preskúmal napadnutý rozsudok krajského súdu, ako aj konanie, ktoré mu predchádzalo, odvolanie prerokoval bez nariadenia odvolacieho pojednávania (§ 250ja ods. 2 veta prvá OSP), keď deň vyhlásenia rozhodnutia bol zverejnený minimálne päť dní vopred na úradnej tabuli a na internetovej stránke Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a dospel k záveru, že odvolanie žalobcu je *dôvodné*.

Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej aj Najvyšší súd SR) preskúmal napadnutý rozsudok krajského súdu, ako aj konanie, ktoré mu predchádzalo, pričom v rámci odvolacieho konania skúmal aj napadnuté rozhodnutie žalovaného správneho orgánu a rozhodnutie prvostupňového správneho orgánu, ako aj konania, ktoré im predchádzali, najmä z toho pohľadu, či sa súd prvého stupňa vysporiadal so všetkými námietkami uvedenými v žalobe a z takto vymedzeného rozsahu, či správne posúdil zákonnosť a správnosť napadnutého rozhodnutia žalovaného správneho orgánu. Najvyšší súd SR po preskúmaní rozsudku krajského súdu, ako aj pripojeného spisového materiálu sa *nestotožnil s právnym posúdením veci krajským súdom, považujúc jeho závery za arbitrárne nemajúce oporu v zákone ani v príslušných medzinárodných zmluvách a práve Európskej únie a v judikatúre súdov Slovenskej republiky*. K názoru krajského súdu, že účasť žalobcu v povoloacom konaní o zmene stavby pred dokončením, nemožno posudzovať na základe čl. 6 Aarhuského dohovoru, pretože predmetom konania nebolo povolenie činnosti podľa v čl. 1 dohovoru, vzhľadom na to, že napadnuté rozhodnutie nemá vplyv na životné prostredie, Najvyšší súd Slovenskej republiky konštatuje, že z čl. 6 ods. 1 písm. a) a bodu 22 Aarhuského dohovoru vyplýva, že akákoľvek zmena alebo rozšírenie činnosti, kde takáto zmena alebo rozšírenie splní kritériá stanovené v prílohe (pričom v prílohe sú jednoznačne uvedené jadrové elektrárne a ostatné jadrové reaktory vrátane ich rozobratia alebo vyradenia z prevádzky), bude predmetom čl. 6 ods. 1 písm. a), a je činnosťou, pri ktorej je *povinnosťou správneho orgánu umožniť včasnú účasť*

verejnosti v čase, keď sú ešte otvorené všetky možnosti a účasť verejnosti sa môže uskutočniť efektívne. Na základe uvedeného záver krajského súdu, že predmetom rozhodnutia žalovaného nebolo povolenie žiadnej z činnosti podľa Aarhuského dohovoru, je v zjavnom rozpore so znením tohto dohovoru.

Za nesprávny považoval Najvyšší súd SR aj záver krajského súdu, že nejde o rozhodnutie, ktoré by malo vplyv na životné prostredie. Je potrebné konštatovať, že pod vplyvom prijatia uvedeného dohovoru aj v prípade, že nie je plne implementovaný v právnom poriadku, je potrebné z neho vychádzať, pričom vnútroštátny súd mal uplatniť taký výklad práva týkajúci sa podmienok, ktoré je potrebné splniť na podanie správneho opravného prostriedku alebo žaloby, ktorý bude v čo najväčšej miere v súlade s cieľmi v čl. 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru.

Vzhľadom na posúdenie účasti žalobcu ako účastníka správneho konania, najvyšší súd poukazuje na v praxi už uplatňovanú zásadu širšieho chápania pojmu „účastník správneho konania“, vychádzajúc aj z výkladu § 14 správneho poriadku, ktorý za účastníkov správneho konania označuje: 1. toho, o koho právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach sa má konať, 2. toho, koho práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti môžu byť rozhodnutím priamo dotknuté, 3. toho, kto tvrdí, že môže byť rozhodnutím vo svojich právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach priamo dotknutý, a to až do času, kým sa preukáže opak (§ 14 ods. 1 správneho poriadku), a 4. aj toho, komu osobitný zákon také postavenie priznáva (§ 14 ods. 2 správneho poriadku).

Pri zisťovaní okruhu účastníkov správneho konania v tomto prípade preto nemožno reštriktívne vychádzať z vymedzenia okruhu osôb ustanovených v osobitnom zákone, ale je potrebné prihliadať aj na osoby, ktorých práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti môžu byť rozhodnutím priamo dotknuté. Okruh účastníkov vymedzený v osobitnom zákone predstavuje subjekty, u ktorých zákonodarca predpokladá reálnu možnosť zásahu do práv a povinností, a považuje za potrebné menovite ich do správneho konania zahrnúť. Pri výklade § 14 ods. 2 správneho poriadku totiž nemožno opomenúť časticu „aj“, ktorá z hľadiska gramatického výkladu indikuje ďalšie rozšírenie okruhu účastníkov popri subjektoch uvedených v § 14 ods. 1 správneho poriadku.

Najvyšší súd SR upozornil na fakt, že tento názor vyslovil tiež Ústavný súd SR v náleze z 13. januára 2011, č. k. II. ÚS 197/2010-52: „Základným kritériom pre posúdenie účastníctva je predovšetkým dopad účinkov postupu orgánu štátnej moci (súdu alebo orgánu verejnej správy) alebo jeho rozhodnutia na základné práva, ktoré má takáto osoba zaručené v ústave alebo prostredníctvom medzinárodnej zmluvy.“

V tejto súvislosti Najvyšší súd SR neopomenul odkaz na nález Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 223/09-131 z 27. mája 2010, v ktorom Ústavný súd SR o. i. uviedol, že „účinná starostlivosť o životné prostredie je ústavnou hodnotou (čl. 44 ods. 4 ústavy), o ktorú dbá štát. Subjektom práva na priaznivé životné prostredie je každý (čl. 44 ods. 1 ústavy). Štát zabezpečuje účinnú starostlivosť o životné prostredie všestranne, pričom základné formy tejto starostlivosti sú normotvorba (právny rámec ochrany) a dozor orgánov štátnej správy pre životné prostredie nad vybranými činnosťami v oblasti životného prostredia“.

V rozsudku Najvyššieho súdu SR bolo ďalej uvedené, že prejavom významu požiadavky na účinnú ochranu a starostlivosť o životné prostredie je jej zakotvenie v normách najvyššej právnej sily. Okrem ústavy ide o množstvo medzinárodných zmlúv, ale aj noriem práva EÚ, ktoré otázkam spojeným s ochranou a tvorbou životného prostredia venujú zvýšenú pozornosť. S ohľadom na to, že subjektom práva na priaznivé životné prostredie je podľa ústavy každý, Slovenská republika prijala viaceré právne záväzky smerom k zabezpečeniu účasti verejnosti na rozhodovacích procesoch orgánov verejnej správy vo sfére životného prostredia. V medzinárodnoprávnej rovine ide najmä o viackrát spomínaný Aarhuský dohovor. V zákonnej rovine ide napr. o zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov, do ktorého bola implementovaná Smernica Rady 96/61/ES o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania v znení smernice 2003/35/ES, ako aj zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj zákon o EIA). V zmysle tohto záveru ústavného súdu bolo potrebné posudzovať aj danú vec.

Najvyšší súd SR odkázal aj na vymedzenie pojmu „účastník konania“ vyplývajúce z čl. 2 písm. a) *Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy (2004) 20 o súdnom prieskume správnych úkonov a Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy (87) 16 o administratívnych konaniach, ktoré sa týkajú veľkého počtu osôb*. Podľa čl. 2 písm. a) *Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy (2004) 20* súdny prieskum by mal byť dostupný prinajmenej fyzickým a právnickým osobám vzhľadom na správne akty, ktoré priamo ovplyvňujú ich práva a povinnosti. Členské štáty by mali byť podporované v snahe vyzistiť, či prístup k súdnemu prieskumu by nemal byť dostupný aj združeniam či iným osobám a organizáciám oprávneným chrániť kolektívne záujmy a záujmy jednotlivých komúnit. *Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy (87) 16* vyzdvihuje narastajúci počet oblastí správneho práva (najmä vo sfére výstavby veľkých technologických celkov alebo priemyselných zariadení), kde správne orgány stále čoraz viac čelia výzve na ochranu kolektívnych záujmov pri ochrane krajiny, prírody (tzn. prvkov nenahraditeľným spôsobom spojených so životným pros-

tredím) a logicky sú preto orgány štátnej moci častejšie prizývané na vydávanie uvedených kolektívnych rozhodnutí. Citované odporúčanie kladie jasný dôraz na úlohu združení (asociácií) zastupujúcich osoby pri ich práve na ochranu záujmov chránených právom vrátane súdneho prieskumu takýchto kolektívnych rozhodnutí správneho orgánu (pozri článok I. zásada II. b) a zásada VII. odporúčania).

Na základe uvedených skutočností Najvyšší súd Slovenskej republiky nemohol považovať rozhodnutie žalovaného za zákonné, a preto *rozsudok Krajského súdu v Bratislave podľa § 250ja ods. 3 veta prvá OSP zmenil a rozhodnutie žalovaného zrušil podľa § 250j ods. 2 písm. a), c) a e) OSP z dôvodu, že rozhodnutie správneho orgánu vychádzalo z nesprávneho právneho posúdenia veci, zistenie skutkového stavu je pre posúdenie veci nepostačujúce a v konaní bola zistená taká vada, ktorá mohla mať vplyv na zákonnosť napadnutého rozhodnutia a vec mu vrátil na ďalšie konanie.*

Žalovaný v ďalšom konaní súc viazaný právnym názorom súdu (§ 250ja ods. 6 OSP) vec opätovne prejedná a o nej rozhodne za účasti žalobcu, pričom bude povinný zaoberať sa všetkými relevantnými námietkami účastníkov správneho konania (§ 59 ods. 1 správneho poriadku) a rozhodnúť tak, aby jeho konanie a rozhodnutie zodpovedalo ustanoveniam § 3, § 4 a § 47 správneho poriadku, pričom musí podrobne zdôvodniť i svoje stanovisko k vzneseným námietkam. S poukazom na záver odvolania, v ktorom žalobca veľmi výstižne zhrnul svoje námietky, s ktorými sa stotožňuje i Najvyšší súd SR, a síce, že: *„...jadrové elektrárne jednoznačne sú činnosti, ktoré možno označiť ako záležitosti životného prostredia, ako s týmto pojmom narába Aarhuský dohovor, akékoľvek povolenie (vrátane stavebného konania) týkajúce sa jadrovej elektrárne jednoznačne spadá pod povolenie konania, ktorých sa týka Aarhuský dohovor a v ktorých majú členské štáty zabezpečiť včasnú a efektívnu účasť verejnosti, Aarhuský dohovor sa týka nielen povolenia nových činností, ale aj relevantných zmien už povolených činností, podstatou a cieľom Aarhuského dohovoru je zabezpečiť širokú účasť verejnosti, osobitne združení, ktorých cieľom je ochrana životného prostredia, na rozhodovacích procesoch, účasť verejnosti má byť zabezpečená tak, aby bola včasná a efektívna...“*, správny orgán, vzhľadom na to, že v predmetnom správnom konaní nesporne ide o činnosť spočívajúcu v povolení na prevádzku jadrového zariadenia, vykoná s prihliadnutím na čl. 6 Prílohy č. I Aarhuského dohovoru posúdenie vplyvu stavby na životné prostredie v zmysle zákona o EIA.

Najvyšší súd záverom opakovane dal do pozornosti, že zo žiadneho zákona Slovenskej republiky, ani z Aarhuského dohovoru nevyplýva právny nárok občianskych združení a zainteresovanej verejnosti, aby ich pripomienkam, ktoré

podávajú v procese posudzovania vplyvov na životné prostredie, bolo vyhovenné. *Účelom prístupu k informáciám a účasti verejnosti na rozhodovacom procese, ako aj prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia zaručených týmto dohovorom je, aby sa verejnosť mohla nielen vyjadriť, ale najmä prostredníctvom odborníkov z oblasti životného prostredia predložiť kvalifikované pripomienky tak, aby sa hodnotiaci proces viedol v odbornej vecnej rovine vzhľadom na cieľ.*²⁶⁷

Najvyšší súd v tomto rozsudku potvrdil potrebu dôslednej aplikácie ustanovení Aarhuského dohovoru a posunul kvalitu slovenskej judikatúry k úrovni požadovanej Aarhuským dohovorom a judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie.

3.4 Judikatúra Aarhuského výboru, Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv týkajúca sa Slovenskej republiky

Ucelený obraz o otázke aplikácie procesných environmentálnych práv v rámci Slovenskej republiky dotvára judikatúra Aarhuského výboru, Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti implementácie noriem medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie v oblasti ľudských environmentálnych práv v Slovenskej republike.

Vo vzťahu k *procesným environmentálnym právam zakotveným v Aarhuskom dohovore* je vhodné komentovať primárne judikatúru Aarhuského výboru vo vzťahu k Slovenskej republike. Pojem judikatúra Aarhuského výboru nie je vo vedeckej literatúre všeobecne uznávaný vzhľadom na to, že tento výbor má odlišnú povahu od SDEÚ a ESLP. Vzhľadom na skutočnosť, že vo vedeckej literatúre objavuje v tejto súvislosti aj anglické spojenie „case law“, ktorý je možné preložiť aj ako judikatúra, budeme v rámci našej monografie používať tento pojem. V kontexte rámca procedúry oznámení verejnosti podľa článku 15 Aarhuského dohovoru Aarhuský výbor v minulosti riešil dve, navzájom súvisiace, oznámenia proti Slovenskej republike, ktoré súvisia s judikatúrou slovenských vnútroštátnych súdov, ktorej sme už venovali pozornosť. Prvé oznáme-

²⁶⁷ Bližšie rozsudky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. 5Sžz/1/2010 z 28. apríla 2011 a sp. zn. 8Sžz/1/2010 z 27. januára 2011.

nie²⁶⁸ podal proti SR Dr. Klaus Kastenhofer – riaditeľ mimovládnej organizácie GLOBAL 2000/Friends of the Earth Austria, pričom namietal, že SR porušila článok 6 ods. 1, 4, 10 a článok 9 ods. 2, 3 a 4 v súvislosti s nedostatočnou účasťou verejnosti na rozhodovacom procese o povolení výstavby dvoch nových jadrových reaktorov v Mochovciach.

Podaniu oznámenia predchádzali viaceré skutkové okolnosti. V roku 2007 sa príslušná strana rozhodla rozšíriť existujúcu jadrovú elektrárňu Mochovce dokončením reaktorov 3 a 4.

Dňa 14. augusta 2008 Úrad jadrového dozoru (ďalej aj ÚJD) schválil tri povolenia týkajúce sa jadrovej elektrárne Mochovce vrátane rozhodnutia č. 246/2008, ktorým sa povoľuje zmena výstavby 3. a 4. bloku JE Mochovce. Dňa 14. novembra 2008 sa mimovládna organizácia Greenpeace Slovensko snažila odvolať proti rozhodnutiu č. 246/2008 z dôvodu, že bolo nevyhnutné uskutočniť odhad dopadov na životné prostredie (angl. Environmental Impact Assessment – EIA) vrátane účasti verejnosti a vykonať konečné vyhlásenie o EIA predtým, než bolo vydané rozhodnutie ÚJD o zmene stavby. Dňa 28. apríla 2009 bolo odvolanie spoločnosti Greenpeace Slovensko zamietnuté ÚJD z dôvodu, že Greenpeace Slovensko nemala právo na účasť v konaní. Následne bolo podané prvé oznámenie Aarhuskému výboru.

Aarhuský výbor prijal vo veci zistenia a odporúčania 17. decembra 2010.²⁶⁹ Konštatoval, že zmluvná strana zlyhala pri zabezpečení včasnej a účinnej účasti verejnosti na rozhodovaní v kontexte rozhodnutí Úradu jadrového dozoru (ÚJD) z rokov 2008 č. 246/2008, č. 266/2008 a č. 267/2008 zo 14. augusta 2008 vo vzťahu k jadrovej elektrárni Mochovce. Týmto dotyčná zmluvná strana podľa Aarhuského výboru nedodržala články 6 ods. 4 a 6 ods. 10 Aarhuského dohovoru.²⁷⁰ Aarhuský výbor ďalej odporučil, aby Slovensko „prehodnotilo svoj právny rámec, aby zabezpečilo, že v rozhodovacom procese sa zabezpečí skorá a efektívna účasť verejnosti, keď sa staré povolenia budú prehodnocovať alebo aktualizovať, alebo ak sa činnosti zmenia alebo rozširujú v porovnaní s predchádzajú-

²⁶⁸ Oznámenie ACCC/C/2009/41.

²⁶⁹ Bližšie pozri *Findings and recommendations with regard to communication ACCC/C/2009/41 concerning compliance by Slovakia. Adopted by the Compliance Committee on 17 December 2010*. Dostupné k 20. 7. 2018 na http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/C2009-41/Findings/ece_mp_pp_2011_11_eng_add3.pdf.

²⁷⁰ Anglické znenie príslušnej časti zistení a odporúčaní výboru je nasledovné: „The Committee finds that by failing to provide for early and effective public participation in the decision-making leading to the 2008 UJD decisions 246/2008, 266/2008 and 267/2008 of 14 August 2008 concerning Mochovce NPP, the Party concerned failed to comply with article 6, paragraphs 4 and 10, of the Convention.“

júcimi podmienkami v súlade s dohovorom. Aarhuský výbor sa ďalej rozhodol, že nebude brať do úvahy tvrdenie, že Slovensko neposkytlo prístup k spravodlivosti kvôli tomu, že vo veci ďalej prebieha konanie pred vnútroštátnymi súdmi.

Vnútroštátne konanie však nedopadlo v prospech autora prvého oznámenia a zainteresovaných mimovládnych organizácií SR, a preto autor prvého oznámenia spolu s ďalšími spomínanými zainteresovanými mimovládnyimi organizáciami podali druhé oznámenie.

Druhé súvisiace oznámenie²⁷¹ podal rovnaký subjekt ako v predchádzajúcom prípade spolu s dvoma slovenskými mimovládnyimi organizáciami Greenpeace Slovensko a Via Iuris. V tomto oznámení sťažovatelia uvádzajú, že SR nedodržiava svoje povinnosti podľa článku 3 ods. 1, porušila články 9 ods. 2, 3, 4 v súvislosti so skutočnosťou, že neumožnila mimovládnym organizáciám zúčastniť sa na povoľovacom procese pre dostavbu blokov III a IV jadrovej elektrárne Mochovce a vzniesť prípadné námietky, ako aj článok 6 ods. 2 (d) (vi) tým, že zmenou legislatívy v oblasti jadrovej energetiky obmedzila prístup k informáciám v tejto oblasti. Rovnaké skutkové okolnosti skúmal Aarhuský výbor v rámci predchádzajúceho oznámenia v nadväznosti na iné namietané články Aarhuského dohovoru v duchu tvrdení sťažovateľov.

Aarhuský výbor už vyriešil i toto oznámenie.²⁷² V rámci skúmania prípadu sa odvolal na existenciu článku 44 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb., ktorý zakotvuje právo na priaznivé životné prostredie, článok 26 ods. 1 zakotvujúci právo na informácie a článok 7, ktorý zabezpečuje prednosť dohovoru typu Aarhuského dohovoru pred zákonmi Slovenskej republiky (ďalej aj SR). Argumentácia Aarhuského výboru v tomto smere nebola celkom dokonalá vzhľadom na skutočnosť, že Ústava SR zakotvuje v článku 45 aj právo na informácie o životnom prostredí. V argumentácii Aarhuského výboru sa tiež žiadalo spresniť, že prednosť určitých kategórií medzinárodných zmlúv pred zákonmi zakotvuje článok 7 ods. 5 Ústavy SR.

Aarhuský výbor ďalej pri ďalšom skúmaní slovenskej právnej úpravy konštatoval, že prístup k informáciám verejnosti vrátane informácií o životnom prostredí upravuje zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií). Aktívne šírenie informácií o životnom prostredí upravuje aj zákon č. 205/2004 Z. z.

²⁷¹ Oznámenie ACCC/C/2013/89.

²⁷² *Findings and recommendations with regard to communication ACCC/C/2013/89 concerning compliance by Slovakia. Adopted by the Compliance Committee on 19 June 2017.* Dostupné k 20. 7. 2018 na <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/CC-58/ece.mp.pp.c.1.2017.13.e.pdf>.

o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Pokiaľ ide o prístup k informáciám o jadrovom sektore, Aarhuský výbor uviedol, že oddiel 8 ods. 3 zákona č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov stanovuje, že jadrový úrad môže zakázať prístup k informáciám, ak podľa názoru tohto orgánu „...*ich uverejnenie pravdepodobne nepriaznivo ovplyvní verejnú bezpečnosť...*“ Toto obmedzenie sa vzťahuje aj na verejnosť, ktorá je súčasťou postupov udeľovania povolení pre jadrové aktivity. Na účely implementácie zákona o slobodnom prístupe k informáciám a § 8 ods. 3 atómového zákona Úrad pre jadrový dozor (ÚJD) prijal *Smernicu o identifikácii a odstraňovaní citlivých informácií z dokumentov* (smernica o citlivých informáciách). V oddiele 3.2 smernice o citlivých informáciách sa uvádza zoznam typov informácií, ktoré sa považujú za „*citlivé*“, a preto sa nezverejňujú. V oddiele 3 ods. 14 atómového zákona sa uvádza, že „*dokumentácia obsahujúca citlivé informácie je dokumentácia, ktorej zverejnenie by sa mohlo použiť na plánovanie a vykonávanie činností spôsobujúcich narušenie alebo zničenie jadrového zariadenia, a tým nepriaznivo ovplyvnilo bezpečnosť verejnosti ... a spôsobiť ekologické alebo ekonomické škody. Táto dokumentácia sa nebude podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám uvoľňovať.*“ V oddiele 3 ods. 15 atómového zákona sa stanovuje, ktoré z rôznych dokumentov uvedených v prílohe 1 a 2 tohto zákona sa považujú za obsahujúce citlivé informácie.

Aarhuský výbor danú právnu úpravu preskúmal a konštatoval, že v kontexte rozhodovacieho postupu podliehajúceho článku 6 Aarhuského dohovoru a vo vzťahu k žiadostiam o informácie podľa článku 4 Aarhuského dohovoru vo všeobecnosti, prijatím prístupu v smernici o citlivých informáciách, podľa ktorého sú celé kategórie environmentálnych informácií o jadrových zariadeniach bezpodmienečne vyhlásené za dôverné a pre ktorý (v rozpore so všeobecnou úpravou v zákone o slobode informácií) nie je možné uvoľniť informácie a nevyžaduje sa, aby sa akékoľvek dôvody na zamietnutie vykladali reštriktívne, vzhľadom na verejný záujem, že dané informácie sa týkajú emisií do životného prostredia, príslušná strana nedodrжала článok 4 ods. 4, ako aj článok 6 ods. 6 v spojení s článkom 4 ods. 4 Aarhuského dohovoru. Aarhuský výbor ďalej, podľa odseku 35 prílohy k rozhodnutiu 1/7 odporučil, aby schôdza zmluvných strán podľa odseku 37 (b) prílohy k rozhodnutiu 1/7 odporučila, aby príslušná strana prijala potrebné legislatívne, regulačné a administratívne opatrenia a praktické opatrenia, ktoré zabezpečia, že pri poskytovaní prístupu k informáciám súvisiacim s jadrovou energiou v zmysle článku 2 ods. 3 dohovoru sa všetky dôvody zamietnutia podľa článku 4 ods. 4 dohovoru vykladajú reštriktívne,

berúc do úvahy verejný záujem na zverejnení týchto informácií a skutočnosť či požadované informácie súvisia s emisiami do životného prostredia.

Je otáznе, akým spôsobom sa Slovenská republika vyrovná s oboma predchádzajúcimi odporúčaniami Aarhuského výboru. V tomto smere zatiaľ nie je dostatok informácií.

V kontexte aplikácie Aarhuského dohovoru je potrebné ďalej uviesť, že Najvyšší súd SR začal *konanie o predbežnej otázke* podľa vtedajšieho článku 234 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva *Súdnemu dvoru Európskej únie*. Konanie prebehlo a na svete je týmto činom ďalší judikát týkajúci sa aplikácie Aarhuského dohovoru, tentokrát z „dielne“ Súdneho dvora EÚ. Predbežné otázky položené SDEÚ sa týkali možnosti priznať priamy účinok Aarhuskému dohovoru v situácii, keď Európska únia po tom, ako pristúpila k tejto medzinárodnej zmluve, nevydala predpis na jej vykonanie pre podmienky vtedajšieho komunitárneho práva, a možnosti priznať priamy účinok článku 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru po tom, čo sa stal súčasťou komunitárneho práva.²⁷³

Návrh na začatie prejudiciálneho konania bol teda podaný vo veci výkladu článku 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru schváleného v mene Európskeho spoločenstva rozhodnutím Rady 2005/370/ES zo 17. februára 2005.²⁷⁴ Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi *Lesoochranárskym zoskupením VLK (ďalej len „zoskupenie VLK“), združením založeným podľa slovenského práva, ktorého cieľom je ochrana životného prostredia, a Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky (ďalej len „Ministerstvo životného prostredia“)*, týkajúceho sa žiadosti zoskupenia VLK o priznanie postavenia „účastníka konania“ v správnom konaní o priznanie výnimiek z ochrany takých druhov ako medveď hnedý, o vstup do chránených území alebo o použitie chemických prípravkov v týchto lokalitách.²⁷⁵

Spor vo veci samej vychádzal zo skutočnosti, že zoskupenie VLK bolo upovedomované o viacerých správnych konaniach začatých na podnet poľovníckych združení alebo iných subjektov, ktoré sa týkali udelenia výnimiek z ochrany chránených živočíchov, ako je medveď hnedý, vstupu do chránených území alebo použitia chemických prípravkov v týchto lokalitách. Zoskupenie VLK

²⁷³ KOŠIČIAROVÁ, S. Medzinárodnoprávne a ústavnoprávne aspekty presadzovania práva na priaznivé životné prostredie. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Ružomberok: Epos, 2016. s. 135.

²⁷⁴ Ú. v. EÚ L 124, s. 1.

²⁷⁵ *Case C-240/09, Lesoochranárske zoskupenie VLK v Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*. Reference for a preliminary ruling: Najvyšší súd Slovenskej republiky – Slovakia. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 8 March 2011.

požiadalo Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky o priznanie postavenia „účastníka konania“ v správnom konaní týkajúcom sa udeľovania týchto výnimiek alebo povolení, a na tento účel sa odvolalo na Aarhuský dohovor. Ministerstvo zamietlo jeho žiadosť a zamietlo aj rozklad, ktorý zoskupenie VLK podalo potom proti tomuto zamietnutiu.

Zoskupenie VLK podalo žalobu proti týmto dvom rozhodnutiam, v ktorej najmä tvrdilo, že ustanovenia článku 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru majú priamy účinok. Za týchto okolností Najvyšší súd Slovenskej republiky rozhodol o prerušení konania a položil Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky: „1. Je možné článku 9 Aarhuského dohovoru z 25. júna 1998, a to najmä jeho odseku 3, s prihliadnutím na hlavný cieľ sledovaný touto medzinárodnou zmluvou, t. j. že narúša klasickú koncepciu aktívnej legitímácie tým, že priznáva postavenie účastníka konania aj verejnosti, resp. zainteresovanej verejnosti, priznať bezprostredný účinok (angl. self-executing effect) medzinárodnej zmluvy v situácii, keď Európska únia po tom, ako 17. februára 2005 pristúpila k tejto medzinárodnej zmluve, nevydala do dnešného dňa komunitárny predpis vykonávajúci uvedenú zmluvu, na podmienky komunitárneho práva? 2. Je možné článku 9 Aarhuského dohovoru, a to najmä jeho odseku 3, po tom, čo sa stal súčasťou komunitárneho práva, priznať priamu aplikovateľnosť alebo priamy účinok komunitárneho práva v zmysle ustálenej judikatúry Súdného dvora? 3. Ak je odpoveď na prvú a druhú otázku kladná, potom je možné vykladať článok 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru s prihliadnutím na hlavný cieľ sledovaný touto medzinárodnou zmluvou, že pod pojem „úkony orgánu verejnej správy“ je nutné zahrnúť aj úkon spočívajúci vo vydaní rozhodnutia, t. j. že možnosť prístupu verejnosti k súdnemu konaniu v sebe zahŕňa aj právo napadnúť samotné rozhodnutie orgánu verejnej moci, ktorého nezákonnosť spočíva v dopade na životné prostredie?“

Žiadosť vnútroštátneho súdu o prerokovanie veci v skrátenom súdnom konaní upravenom v článku 104a prvom odseku rokovacieho poriadku bola uznesením predsedu SDEÚ z 23. októbra 2009 zamietnutá.

SDEÚ vo veci napokon rozhodol nasledovne: „Článok 9 ods. 3 Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia schváleného v mene Európskeho spoločenstva rozhodnutím Rady 2005/370/ES zo 17. februára 2005 nemá priamy účinok v práve Únie. Prináleží však vnútroštátnemu súdu, aby poskytol taký výklad procesného práva týkajúceho sa podmienok, ktoré je potrebné splniť na podanie správneho opravného prostriedku alebo žaloby, ktorý bude v čo najväčšej možnej miere v súlade tak s cieľmi článku 9 ods. 3 tohto dohovoru, ako aj s cieľom účinnej súdnej ochrany práv poskytovaných právom Únie, aby mohla organizácia na ochranu životného prostredia, akou je Lesoochranárske zoskupenie

*VLK, napadnúť na súde rozhodnutie prijaté v rámci správneho konania, ktoré by mohlo byť v rozpore s právom Únie v oblasti životného prostredia.*²⁷⁶

V kontexte s iným environmentálnym právom – právom na vodu, tak ako je nepriamo zakotvené v Ústave SR *prebieha konanie proti Slovenskej republike pred Súdny dvorom EÚ*. Európska komisia totiž začala koncom roka 2015 proti Slovenskej republike konanie²⁷⁶ o porušenie povinnosti vyplývajúcej z právnych predpisov Európskej únie na základe čl. 258 Zmluvy o fungovaní Európskej únie²⁷⁷ v kontexte zvýšených snáh Slovenskej republiky chrániť vodu ako národné bohatstvo. Impulzom na začatie tohto konania bola sťažnosť poľskej spoločnosti, ktorá plánovala vybudovať podzemné potrubie popod rieku Poprad do Poľska pre odber minerálnej vody ako suroviny z obce Legnava na severovýchode Slovenska a následne ju za hranicami v Poľsku plniť do fliaš. Európska komisia zastáva názor, že Slovenská republika obmedzením vývozu pitnej vody v cisternách alebo vodovodom bráni voľnému pohybu tovaru. Ako už bolo uvedené, v slovenskom právnom poriadku platí ustanovenie článku 4 *Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.* v znení neskorších zmien. Z ustanovenia článku 4 ods. 1 vyplýva, že vodné zdroje sú vo vlastníctve štátu. Z ustanovenia čl. 4 ods. 2 vyplýva o. i. ústavný zákaz vývozu nebalenej vody.

Podrobnosti o podmienkach prepravy vody na osobnú spotrebu a vody na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch ustanovuje, v duchu ustanovenia svojho § 1 ods. 4 a § 17a *zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov* (vodný zákon). Podľa § 17a tohto zákona nazvaného *„Preprava vody na osobnú spotrebu a preprava vody na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch“* sa využívanie vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky na prepravu dopravnými prostriedkami alebo potrubím cez hranice Slovenskej republiky zakazuje okrem prípadov uvedených v odsekoch 2 až 5. Podľa odseku 2 je preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky možná len na osobnú spotrebu a na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch. Podľa odseku 3 je preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na

²⁷⁶ Rozhodnutie č. 20154225 zo dňa 10. 12. 2015 (Rules concerning export of water).

²⁷⁷ Podľa čl. 258 Zmluvy o fungovaní Európskej únie: „Ak sa Komisia domnieva, že si členský štát nesplnil povinnosť, ktorá pre neho vyplýva zo zmlúv, vydá odôvodnené stanovisko po tom, čo umožní tomuto štátu predložiť pripomienky. Ak daný štát nevyhovie stanovisku v lehote určenej Komisiou, Komisia môže vec predložiť Súdnemu dvoru Európskej únie.“

území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky na osobnú spotrebu možná na použitie na pitné účely v objeme najviac 20 litrov na osobu. V duchu odseku 4 je preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch možná len za splnenia podmienok: a) výber vodného útvaru na odber vody musí byť uskutočnený s ohľadom na jeho stav, ktorý sa nesmie odberom vody zhoršiť, b) musí byť zachované prednostné určenie vodného útvaru na odber vody na pitné účely pre obyvateľov Slovenskej republiky, c) odberom vody z vodného útvaru nesmie byť ohrozené zabezpečenie súčasnej potreby a výhľadovej potreby vody pre obyvateľov na pitné účely a na iné využívanie vody z dotknutého vodného útvaru. V nadväznosti na ustanovenie odseku 5 zákona sa poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch podľa odseku 4 obmedzuje na čas nevyhnutný na ich zabezpečenie.

Ústavný zákaz vývozu nebalenej vody konkretizovaný zákonnou úpravou má byť podľa Komisie v rozpore s európskymi pravidlami vnútorného trhu. Zákaz exportu vody, či už prostredníctvom cisternovej prepravy, alebo vodovodom, má podľa predstaviteľov Európskej komisie zasahovať do slobody voľného pohybu tovaru. O žiadosti na vývoz vody do Poľska rozhodovala Štátna kúpeľná komisia, ktorá ju v januári 2015 zamietla. Oprela sa pritom o predmetné ustanovenie Ústavy Slovenskej republiky. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky odporučilo poľskej spoločnosti, aby si plničku nechala vybudovať na území Slovenska. Z plničky by potom exportovala len balenú vodu, čím by podľa Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky postupovala v súlade so zákonom.²⁷⁸

V tejto súvislosti si však Európska komisia položila otázku, či je voda tovar, ktorý si bude môcť hocikto vziať a vyviezť v cisternách či potrubím mimo územia Slovenska, alebo strategická surovina a národné bohatstvo, na ktoré sa vzťahujú úplne iné pravidlá? Otázkou však podľa dr. Maslena ostáva aj to, či riešenie zvolené Slovenskou republikou prekáža slobodám vnútorného trhu, a teda, či by sa Európska komisia nemala prioritne zamerať na to, či právna úprava prijatá Slovenskou republikou neprimerane obmedzuje slobody vnútorného trhu, alebo je aj po prijatí čl. 4 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a jeho následnej aplikácii stále možná realizácia týchto slobôd?²⁷⁹

²⁷⁸ Bližšie pozri MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 61–62.

²⁷⁹ MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 62.

V EÚ existujú výnimky na voľný pohyb tovaru, tie platia napríklad v prípade zbraní či vojenského materiálu. „Všetko by malo podliehať voľnému pohybu, obchodu, predaju. Tu to vyzerá tak, že s vodou by mohlo Slovensko naraziť,“ myslí si advokát, vysokoškolský učiteľ a odborník na medzinárodné právo prof. Klučka.²⁸⁰ Konečné rozhodnutie v otázke, či je voda taká surovina ako vojenské produkty, by mal podľa neho vysloviť Súdny dvor EÚ. „Mal by povedať, či ústavné ustanovenie, kde sa zakazuje určité narábanie s vodou, je v súlade s európskymi pravidlami alebo nie,“ poznamenal prof. Klučka.²⁸¹ Podľa nášho názoru, je vhodné, potrebné ba priam nutné vodu zahrnúť do rámca výnimiek z voľného pohybu tovaru ako národné bohatstvo. Zdroje kvalitnej pitnej vody na celom svete sa v dôsledku klimatických zmien na celom svete obmedzujú, a preto je potrebné, aby sa nakladanie s kvalitnou pitnou vodou dôsledne regulovalo. Bude veľmi zaujímavé sledovať, ako sa k celej tejto veci postaví Súdny dvor EÚ.

V kontexte procesného práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, ale aj hmotného práva na životné prostredie existuje i judikát *Európskeho súdu pre ľudské práva*. Túto sťažnosť podalo Lesoochranárske zoskupenie VLK proti Slovenskej republike, pričom tvrdilo, že Slovenská republika porušila právo na prístup k súdu zaručeného článkom 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej EDLP) a práva na rešpektovanie súkromného života chráneného článkom 8 EDLP. Zoskupenie v zmysle svojich stanov vzniklo ako iniciatíva na záchranu prirodzeného lesa na Zemi. Kvôli následkom víchrice, ktorá postihla 19. novembra 2004 Vysoké Tatry, požiadali Štátne lesy TANAP v Tatranskej Lomnici 20. novembra 2006 Obvodný lesný úrad v Poprade, aby vyhlásil mimoriadny stav nebezpečenstva a prijal opatrenia v súvislosti s rizikom premnoženia podkôrového hmyzu v lesoch v Kôprovej doline a Tichej doline. Dňa 5. apríla 2007 obvodný lesný úrad uložil Štátnym lesom TANAP-u vykonať ochranné opatrenia, ktoré znížia riziko premnoženia podkôrového hmyzu v lesnom celku Podbanské, predovšetkým ísť do zalesnenej oblasti postihnutej kalamitou a vyhľadať a odstrániť nakazené stromy. Zoskupenie sa žiadnym spôsobom konania nezúčastnilo. Lesoochranárske združenie VLK tvrdilo, že keby bolo bývalo prizvané do konania, podľa zákona o lesoch by malo procesné postavenie účastníka konania (t. j. mohlo by

²⁸⁰ NAGYOVÁ, S. Slovensko musí vysvetľovať, prečo chráni vodu. In: *Pravda*, 16. 2. 2016. Dostupné k 5. 12. 2017 na webstránke <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/383682-slovensko-musi-vysvetlovat-preco-chrani-vodu/>.

²⁸¹ NAGYOVÁ, S. Slovensko musí vysvetľovať, prečo chráni vodu. In: *Pravda*, 16. 2. 2016. Dostupné k 5. 12. 2017 na webstránke <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/383682-slovensko-musi-vysvetlovat-preco-chrani-vodu/>.

sa o. i. proti rozhodnutiu odvolať). Svojou sťažnosťou podanou na ESLP zoskupenie namietalo, že rozhodnutiu z 5. apríla 2007 malo predchádzať udelenie výnimky alebo vydanie súhlasu s nesúlados s podmienkami ochrany životného prostredia podľa zákona o ochrane prírody a krajiny, pričom zoskupenie malo mať v konaní postavenie účastníka konania podľa tohto zákona.

Vydaním rozhodnutia z 5. apríla 2007 bez predchádzajúceho udelenia výnimky alebo vydania súhlasu a bez účasti zoskupenia malo byť porušené právo zoskupenia na prístup k súdu a jeho právo na priaznivé životné prostredie, ktoré je súčasťou práva na rešpektovanie súkromného života. So sťažnosťou rovnakého znenia sa zoskupenie neúspešne obrátilo aj na Ústavný súd Slovenskej republiky. Podľa názoru vlády sťažujúce sa zoskupenie, ani jeho členovia, neboli napadnutým rozhodnutím, na základe ktorého sa mali v určených lokalitách vykonať opatrenia na zamedzenie šírenia podkôrového hmyzu, priamo dotknutí. Jeho sťažnosť tak podľa vlády bola iba *actio popularis*, ktorú EDLP neprípúšťa. Vláda tiež vo svojom stanovisku zdôraznila, že sťažujúce sa zoskupenie v konaní, ktorého výsledkom bolo rozhodnutie obvodného lesného úradu z 5. apríla 2007, nevyužilo možnosť uplatňovať procesné práva zúčastnenej osoby, keďže žiadosť o upovedomenie o začatých správnych konaniach (vrátane už prebiehajúcich) podľa zákona o lesoch doručilo obvodnému lesnému úradu až 16. júla 2007, teda po skončení napadnutého konania.

V rozhodnutí z 2. októbra 2012 ESLP konštatoval, že účinky napadnutého rozhodnutia na životné prostredie vo všeobecnosti a na zoskupenie ako také, resp. na jeho členov, nie sú podoprené dôkazmi. Znamená to, že v sťažnosti ide predovšetkým o formálne uznanie sťažujúceho sa zoskupenia za účastníka sporného konania. ESLP v tejto súvislosti upozornil, že nie je jeho úlohou abstraktné preskúmať vnútroštátne právo a prax, a teda v tomto konkrétnom prípade sa zaoberať abstraktnou otázkou procesného postavenia environmentálnych organizácií v konaniach prebiehajúcich na Slovensku. Ak by zoskupenie bolo predmetom konania priamo dotknuté, zodpovedajúce procesné práva by mu prináležali. ESLP následne sťažnosť na porušenie práva na prístup k súdu ako zjavne nepodloženú zamietol. Keďže podstata sťažnosti na porušenie práva na rešpektovanie súkromného života bola rovnaká, ESLP bol tohto názoru, že musí byť rovnako zamietnutá ako zjavne nepodložená.²⁸²

Uvedený judikát ESLP síce sťažovateľom nevyhovelo, ale z právneho hľadiska podporil aplikáciu práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, v prípade ak by sa preukázalo, že účinky napadnutého rozhodnutia sa priamo dotýkajú zoskupenia VLK ako takého, resp. jeho členov.

²⁸² Bližšie pozri <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1656>.

ZÁVER

Problematika mechanizmov ochrany environmentálnych ľudských práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky, je veľmi zaujímavou a aktuálnou tematikou, ktorá sa v súčasnosti vyvíja a dotvára. Ide o navzájom úzko a výrazne prepojené problematiky, ktoré je, podľa nášho názoru, potrebné skúmať spoločne. V rámci tejto problematiky sú primárne osobitne dôležité úpravy týkajúce sa medzinárodnoprávneho zakotvenia ľudských environmentálnych práv, ktoré zahŕňajú hmotné ľudské právo na životné prostredie, procesné environmentálne práva, práva na vodu a ľudské práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Všetky tieto práva vznikli v lone medzinárodného práva verejného a postupne sa premietali a premietajú ako do rámca práva Európskej únie, tak i do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Právo na životné prostredie ako najširšie chápané ľudské environmentálne právo teoretici medzinárodného práva verejného zaraďujú do tretej generácie ľudských práv, ktorá sa doposiaľ vyznačuje relatívne nízkym stupňom ochrany a vynútiteľnosti. Existujúca medzinárodnoprávna úprava týkajúca sa práva na životné prostredie nám umožňuje identifikovať medzinárodné dokumenty zakotvujúce hmotné právo na životné prostredie. Zakotvenie hmotného práva na životné prostredie, podľa mnohých názorov chápaného ako základné ľudské právo, je zreteľné v rámci Deklarácie Štokholmskej konferencie OSN o ľudskom životnom prostredí (1972). Neskôr bolo toto právo zakotvené i v rámci záväzných dohovorov prijatých v rámci OSN, pod gesciou Hospodárskej komisie OSN pre Európu, ale i Organizácie amerických štátov či Africkej únie.

V európskom priestore je toto právo zakotvené v záväznom regionálnom Dohovore o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (1998, skrátene nazývaný Aarhuský dohovor) prijatom v rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu, ktorý je záväzným aj pre Slovenskú republiku. Zakotvenie hmotného práva na životné prostredie v tomto dohovore má deklaratórnu povahu. Je týmto všeobecne uznané ako základné ľudské právo. Zmluvné strany dohovoru však v jeho rámci neboli schopné sa dohodnúť na obsahu hmotného práva na životné prostredie. Z tohto istého dôvodu zrejme na úrovni medzinárodného práva chýba záväzný univerzálny dohovor daného zamerania. Hmotné právo na životné prostredie bolo taktiež zakotvené v rámci právnych poriadkov mno-

hých štátov, čím sa postupne vytvára relevantná obyčajová prax potrebná pre zakotvenie tohto práva v obyčajovej podobe.

Potreba chrániť právo na životné prostredie je teda väčšine štátov sveta úplne jasná. Z tohto dôvodu boli v medzinárodnom práve vyvinuté i tzv. procesné environmentálne práva, ktoré sú pokladané za jeden z prostriedkov ochrany hmotného práva na životné prostredie. Tieto procesné práva sú upravené v celom rade záväzných dohovorov. Ich najkomplexnejšiu úpravu v európskom priestore predstavuje spomínaný Aarhuský dohovor (1998). Tento dohovor ako prostriedok ochrany hmotného práva na životné prostredie zakotvuje právo na prístup k informáciám o životnom prostredí, právo na účasť v rozhodovacom procese v oblasti životného prostredia, ako aj právo na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, ktoré sú chápané aj ako procesné varianty hmotného práva na životné prostredie, resp. procesné environmentálne práva. Tento dohovor má viaceré kontrolné procedúry vrátane spravodajskej procedúry a procedúry individuálnych oznámení v konaní pred kvázisúdnym orgánom – Výborom pre súlad nazývanom aj Aarhuský výbor. Tieto kontrolné procedúry sú už v praxi uplatňované i vo vzťahu k Slovenskej republike.

Podľa vedeckej i odbornej spisby a tiež judikatúry medzinárodných súdnych a kvázisúdných orgánov v oblasti ochrany ľudských práv vytvorených ľudskoprávnymi dohovormi najmä v rámci Organizácie Spojených národov a Rady Európy je možná i nepriama ochrana, ako hmotného práva na životné prostredie, tak i procesných environmentálnych práv, prostredníctvom iných kodifikovaných a uznaných ľudských práv, najmä prvej generácie (občianske a politické práva). Medzinárodné súdne a kvázisúdne orgány v oblasti ochrany ľudských práv reagujú na proces formovania hmotného práva na životné prostredie i procesných environmentálnych práv v rámci svojej judikatúry formou rozšíreného výkladu niektorých iných hmotných a procesných práv. V rámci ľudskoprávných mechanizmov OSN je hmotné právo na životné prostredie takto možné nepriamo chrániť prostredníctvom ustanovení Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (1966). V duchu judikatúry Výboru pre ľudské práva je to možné napr. v zmysle článku 6 ods. 1, ktorý upravuje právo na život, práva na súkromný a rodinný život podľa článku 17, práv týkajúcich sa rodiny v duchu článku 23 alebo podľa článku 27, kde sa preukázal súvis práva človeka na životné prostredie s právom príslušníkov menšín užívať vlastnú kultúru. Ochrana procesných environmentálnych práv v rámci judikatúry tohto orgánu nie je veľmi zreteľná. V rámci ľudskoprávných mechanizmov Rady Európy je právo na životné prostredie možné nepriamo chrániť prostredníctvom ustanovení Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950). V nadväznosti na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské

práva je to možné najmä podľa článku 8 tohto dohovoru, ktorý zakotvuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie. Najrozsiahlejšiu judikatúru v oblasti nepriamej ochrany procesných environmentálnych práv vyvinul Európsky súd pre ľudské práva, ktorý pre ochranu procesných environmentálnych práv použil ľudské práva zakotvené v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950), ako napr. právo na spravodlivý súdny proces, resp. s ním súvisiace práva (článok 6), právo na informácie (článok 10) a právo na efektívny opravný prostriedok v súvislosti s uvedenými právami (článok 13). Významnú rovinu nepriamej ochrany práva na životné prostredie i procesných environmentálnych práv obsahuje judikatúra Medziamerického súdu ľudských práv, ktorá je orientovaná podobne ako už uvedená judikatúra Európskeho súdu ľudských práv, aj keď sa v určitých detailoch líši.

V nadväznosti na uvedené je možné konštatovať, že na úrovni medzinárodného práva v súčasnosti existujú mechanizmy ochrany ako hmotného práva na životné prostredie, tak i procesných environmentálnych práv. Prepracovanejšie sú, paradoxne, medzinárodné mechanizmy ochrany procesných environmentálnych práv, ktoré sú považované za najefektívnejší spôsob ochrany hmotného ľudského práva na životné prostredie.

Ľudské právo na vodu a ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia sú ďalšími dvoma environmentálnymi právami, ktoré vznikli v rámci medzinárodného práva verejného. Obe tieto práva sú úzko späté. V medzinárodnoprávnej úprave našli svoje vyjadrenie ako v nezáväzných dokumentoch, tak i v záväzných medzinárodných dohovoroch. Ich ochrana môže byť podporená i aplikáciou mechanizmov ich ochrany zahŕňajúcich i možnosť individuálnych oznámení medzinárodným kvázi – súdnym orgánom vytvoreným ľudskoprávnymi dohovormi OSN, medzinárodným súdnym orgánom vytvoreným regionálnymi ľudskoprávnymi dohovormi, a to v priamej forme i vo forme nepriamej prostredníctvom širšieho výkladu iných práv.

Právo na vodu a právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia úzko súvisia s právom na životné prostredie. Právo na životné prostredie vo svojej podstate môže zahŕňať ako právo na vodu, tak i právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Právo na životné prostredie existuje skôr v deklaratórnej podobe. Právo na vodu a právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia sú však v medzinárodnom práve pevnejšie ukotvené, a preto je ich možné chrániť o niečo efektívnejšie. Ochrana týchto práv spätne prispieva k ochrane ľudského práva na životné prostredie. Všetky tri práva je možné chrániť i prostredníctvom procesných environmentálnych práv, ktorými sú právo na prístup k informáciám o životnom prostredí, právo na účasť v rozhodovacom

processe v oblasti životného prostredia, ako aj právo na správne a súdne prostriedky nápravy v prípade porušenia týchto práv.

Paralelne s procesom rozvoja medzinárodnoprávných úprav v danej oblasti sa postupne rozvíjajú i relevantné úpravy ochrany uvedených práv v rámci Európskej únie. Európske spoločenstvá a neskôr ich nástupca Európska únia boli pôvodne vytvorené najmä z ekonomických dôvodov. Vývoj právnej úpravy ochrany ľudských práv v práve EÚ sa na prvý pohľad zdá veľmi zložitým a roztriešteným. Zjednocujúcim a tmeliacim prvkom úpravy ochrany ľudských (základných) práv v EÚ v súčasnosti sú najmä ustanovenia Zmluvy o EÚ (1992) v znení Lisabonskej zmluvy (2007), najmä jej články 2 a 6, ktoré indikujú existenciu troch záväzných katalógov ľudských práv v európskom práve. Ide o katalóg práv zakotvený v Charte základných práv Európskej únie (2000), katalóg práv zakotvený v rámci Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950) a katalóg práv vytvorený v rámci doktríny základných práv Súdnyh dvorom Európskej únie.

Ochrana ľudského práva na životné prostredie sa v práve Európskej únie vyvíjala relatívne nezávisle od uvedených katalógov práv najmä v rámci noriem sekundárneho práva EÚ najmä prostredníctvom zakotvenia procesných environmentálnych práv. Objavuje sa už v starších normách sekundárneho práva EÚ z obdobia pred podpisom a ratifikáciou Aarhuského dohovoru (1998) Európskym spoločenstvom. Po podpise a ratifikácii Aarhuského dohovoru Európskym spoločenstvom sa presadzuje najmä v nadväznosti na spomenutý Aarhuský dohovor (1998), na ktorého vykonanie bolo prijatých viacerých noriem sekundárneho práva a prostredníctvom viacerých ďalších noriem sekundárneho práva EÚ z oblasti životného prostredia. V rámci práva EÚ existuje i potenciál ochrany uvedených práv prostredníctvom rešpektovania Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950) a nepriamo i prostredníctvom niektorých ustanovení Charty základných práv Európskej únie (2000).

V rámci obdobia pred prijatím Aarhuského dohovoru je možné identifikovať ustanovenia zakotvujúce procesné environmentálne práva vo viacerých normách sekundárneho práva EÚ. Všeobecnú úpravu v tomto smere vytvárala Smernica 90/313/EHS, ktorej cieľom je zaistiť voľný prístup k informáciám o životnom prostredí, ktoré majú k dispozícii orgány verejnej správy a voľné šírenie týchto informácií, ktorú dopĺňal celý rad smerníc týkajúcich sa rôznych činností v oblasti životného prostredia zakotvujúcich niektoré z procesných environmentálnych práv. Skvalitnenie ochrany práva na životné prostredie v rámci Európskej únie priniesol akt podpisu a ratifikácie Aarhuského dohovoru Európskym spoločenstvom. Podobne ako v iných prípadoch sa vo vzťahu

k aplikácii Aarhuského dohovoru vytvorila situácia tzv. zdieľanej právomoci (angl. shared competence) medzi orgánmi Európskej únie a členskými štátmi. Na vykonanie Aarhuského dohovoru bolo prijatých viacero noriem sekundárneho práva EÚ. Primárne je to Smernica 2003/4/ES o verejnom prístupe k informáciám o životnom prostredí a zrušení smernice 90/313/EHS, ďalej Smernica 2003/35/ES o verejnej účasti vo vzťahu k vytváraniu určitých plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia a zmene smerníc 85/337/EHS a 96/61/ES vo veci účasti verejnosti a prístupu k spravodlivosti a napokon Nariadenie 1367/2006/EC o aplikácii Aarhuského dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v rámci inštitúcií a orgánov spoločenstva. Na vykonanie tretieho piliera Aarhuského dohovoru – práva na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia bol pripravený návrh Smernice o prístupe k spravodlivosti vo veciach životného prostredia (2003). Tento návrh však doposiaľ nebol pre odpor mnohých členských krajín schválený.

Európska únia v nadväznosti na kontrolné mechanizmy Aarhuského dohovoru realizuje i spravodajskú procedúru podľa článku 10 ods. 2 Aarhuského dohovoru a akceptovala i možnosť oznámení verejnosti podľa článku 15 Aarhuského dohovoru, ktorá je v praxi aj využívaná. V nadväznosti na niektoré z uvedených smerníc je možné registrovať i celý rad prípadov riešených v rámci Súdneho dvora Európskej únie, ktoré upresňujú a vykladajú ustanovenia jednotlivých noriem sekundárneho práva EÚ.

Procesné environmentálne práva sú obsiahnuté i v ďalších smerniciach z oblasti európskeho práva životného prostredia, ako sú napr. Smernica 2000/60/ES, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva, Smernica 2002/3/ES o ozónovej vrstve vo vonkajšom ovzduší, v znení neskorších predpisov, Smernica 2003/87/ES vytvárajúca schému pre obchod s podielmi emisií skleníkových plynov v rámci spoločenstva a o zmene smernice 96/61/ES a iné. Celá skupina komentovaných noriem sekundárneho európskeho práva vytvára v súčasnosti už relatívne komplexný systém, ktorý chráni hmotné ľudské právo na životné prostredie prostredníctvom zakotvenia procesných environmentálnych práv. Základom tohto systému je Aarhuský dohovor a ďalšie normy prijaté na jeho vykonanie. Tento systém dotvárajú smernice, ktoré zakotvujú procesné environmentálne práva vo vzťahu k rôznym druhom špecializovaných činností v oblasti životného prostredia.

Ďalšiu rovinu ochrany práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv kreuje v nadväznosti na článok 6 ods. 2 a 6 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii už spomenutý ľudskoprávny dohovor Rady Európy – Európs-

sky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950). Judikatúra Európskeho súdu ľudských práv pri aplikácii tohto dohovoru vytvára mechanizmy nepriamej ochrany hmotného práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv. Tieto prístupy by sa mali prejavovať i v rámci relevantnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie, keďže z článku 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd nepriamo vyplýva i povinnosť tohto súdu rešpektovať judikatúru Európskeho súdu ľudských práv.

Inú možnosť ochrany práva na životné prostredie i procesných environmentálnych práv, podľa nášho názoru, kresujú ustanovenia článku 37 Charty základných práv Európskej únie (2000), ktorý zakotvuje povinnosť Únie chrániť životné prostredie a zlepšovať jeho kvalitu v súlade s princípom trvalo udržateľného rozvoja (čl. 37). Prepojenie problematiky ochrany životného prostredia s Chartou takto, podľa nášho názoru, vytvára i priestor pre úvahy o existencii priestoru pre nepriamu ochranu ľudského práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv ako súčasť záväzku Európskej únie chrániť životné prostredie podľa článku 37 Charty. Uvedené konštatácie nás vedú k názoru, že článok 37 Charty nepriamo zahŕňa i záväzok Európskej únie chrániť ľudské právo na životné prostredie a procesné environmentálne práva.

Vzhľadom na zakotvenie ľudského práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv v medzinárodnom práve, v práve Európskej únie, v rámci amerického a afrického regiónu postupne došlo i k zreteľnejšiemu prieniku práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv do vnútroštátnych právnych poriadkov štátov vrátane Slovenskej republiky.

Ľudské právo na voľu a ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia našli, v nadväznosti na relevantné normy medzinárodného práva verejného, svoje vyjadrenie i v normách práva EÚ ako v jeho nezáväzných dokumentoch, tak i v záväzných normách. Ich ochrana môže byť podporená i aplikáciou mechanizmov ich ochrany zahŕňajúcich i možnosť domáhať sa ich ochrany v konaní pred Súdnyim dvorom Európskej únie.

V konečnom dôsledku v medzinárodnom práve verejnom a v práve EÚ je zakotvených celkovo šesť environmentálnych ľudských práv, ktoré navzájom spolu súvisia, pričom ochrana každého jedného z nich individuálne *de facto* prispieva k ochrane tých ostatných. Všetkých týchto šesť environmentálnych ľudských práv je navyše možné nepriamo chrániť prostredníctvom širšieho výkladu ľudských práv zakotvených v záväzných normách medzinárodného práva verejného a práva EÚ ako napr. práva na život, práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, práva na slobodu a osobnú bezpečnosť, práva príslušníkov menšín užívať vlastnú kultúru, práva na zákaz mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania, práva na informácie, práva na sprava-

vodlivý súdny proces, právo na fyzickú, morálnu a mentálnu integritu a pod. K ochrane týchto práv prispievajú i samotné normy medzinárodného práva životného prostredia i práva životného prostredia EÚ chrániace jednotlivé zložky životného prostredia.

Prienik problematiky ochrany ľudských environmentálnych práv z medzinárodného práva verejného i z práva EÚ je možné zaregistrovať i v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky. Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení noviel obsahuje právo na životné prostredie v článku 44 ods. 1 vo formulácii „Každý má právo na priaznivé životné prostredie.“ Ústava SR zakotvuje i jedno z procesných environmentálnych práv, a to „právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu“ v článku 45. V článku 4 Ústavy SR je nepriamo chránené i ľudské právo na vodu. Detailnejšia úprava ochrany viacerých ľudských environmentálnych práv je obsiahnutá v slovenskej vnútroštátnej zákonnej úprave, ktoré konkretizujú ústavnú úpravu, ale umožňujú i ochranu ľudských environmentálnych práv, ktoré v ústave obsiahnuté nie sú, ako napr. právo na účasť verejnosti v riešení záležitostí životného prostredia alebo právo na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia. Istou zaujímavosťou je, že v právnom poriadku SR nie je možné nájsť komplexnejšiu úpravu ľudského environmentálneho práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Toto právo však je zakotvené v medzinárodných zmluvách, ktorých je SR stranou.

Ďalšiu rovinu prieniku ľudských environmentálnych práv z medzinárodného práva verejného i z práva EÚ do právneho poriadku Slovenskej republiky zabezpečujú ustanovenia slovenského právneho poriadku týkajúce sa vzťahu medzinárodného práva (vrátane práva EÚ) a slovenského práva reprezentované najmä ustanoveniami článku 1 ods. 2, článku 7 ods. 2 a článku 7 ods. 5 Ústavy SR a ďalšími ustanoveniami ústavných i zákonných noriem SR. V kontexte týchto ustanovení majú normy medzinárodného práva verejného i normy práva EÚ zmluvnej povahy prednosť pred obyčajnými zákonmi a stávajú sa súčasťou slovenského právneho poriadku.

V nadväznosti na uvedené vnútroštátne úpravy je možné zaregistrovať relatívne solídnu judikatúru slovenských vnútroštátnych súdov týkajúcich sa aplikácie ako slovenských vnútroštátnych noriem zakotvujúcich ľudské environmentálne práva, tak i noriem medzinárodného práva verejného i práva EÚ v danej oblasti. Rovnako je možné identifikovať už i judikatúru Aarhuského výboru, Súdneho dvora EÚ a Európskeho súdu pre ľudské práva týkajúcu sa aplikácie ľudských environmentálnych práv v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky.

Z hľadiska možných návrhov *de lege ferenda* pre skvalitnenie skúmaných úprav medzinárodného práva verejného, práva Európskej únie i práva Slovenskej republiky v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv je možné uviesť niekoľko kľúčových návrhov.

Medzinárodnoprávna úprava v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv by mohla byť výrazne skvalitnená dôsledným zakotvením hmotného ľudského práva na životné prostredie vo forme dodatkového protokolu či už k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach, Medzinárodného paktu o hospodárskych sociálnych a kultúrnych právach, alebo vo forme osobitného dohovoru venovaného ľudským environmentálnym právam. Ak by medzinárodné spoločenstvo zvolilo formu osobitného dohovoru venovaného ľudským environmentálnym právam, v rámci kontrolného mechanizmu takto koncipovaného dohovoru by mohol byť vytvorený Medzinárodný súd pre ľudské environmentálne práva s celosvetovou pôsobnosťou, ktorý by mal o. i. i právomoc prijímať sťažnosti od jednotlivcov alebo zainteresovanej verejnosti vrátane mimovládnych organizácií. Takýto súd by mohol relatívne významne pomôcť riešiť zvyšujúci sa počet sťažností proti porušovaniu ľudských environmentálnych práv tak ako ich registrujeme najmä pred regionálnymi európskymi a americkými súdmi pre ľudské práva.

Veľmi významným momentom pre skvalitnenie medzinárodnoprávnej úpravy ľudských environmentálnych práv, je identifikovať právne hranice a úskalia presadzovania verejného subjektívneho hmotného práva na životné prostredie v praxi a dotvoriť relevantnú právnu úpravu. V tejto súvislosti je veľmi užitočné zamyslieť sa nad jeho obsahom. Vo svojej najzákladnejšej forme by sa právo na životné prostredie mohlo spájať s existenciou prostredia, ktoré je vhodné na udržanie ľudského života, ktoré je „životaschopným“ prostredím v doslovnom zmysle. Z hľadiska obsahu hmotného ľudského práva na životné prostredie je tiež zaujímavé zamyslieť sa nad definíciou pojmu „životné prostredie“. V tomto smere je, podľa nášho názoru vhodné upozorniť na definíciu životného prostredia v Dohovore o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vyplývajúce z aktivít nebezpečných pre životné prostredie (1993), ktorý definuje životné prostredie ako „prírodné zdroje živé i neživé, ako sú vzduch, voda, pôda, fauna a flóra a interakcie medzi týmito istými faktormi, ako aj objekty, ktoré vytvárajú súčasť kultúrneho dedičstva a charakteristické zložky zemského povrchu“. V kontexte plného zabezpečenia hmotného ľudského práva na životné prostredie je, v súvislosti s touto definíciou, potrebné zabezpečiť, aby prírodné zdroje živé i neživé, ako sú vzduch, voda, pôda, fauna a flóra a interakcie medzi týmito istými faktormi, ako aj objekty, ktoré vytvárajú súčasť kultúrneho dedičstva a charakteristické zložky zemského povrchu mali takú kvalitu, aby

umožňovali plnohodnotný a zdravý život jednotlivca alebo spoločenstva ľudí. V kontexte výkladu obsahu práva na životné prostredie je potrebné brať do úvahy, že cieľom medzinárodnoprávnej úpravy starostlivosti o životné prostredie je dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj. Z tohto hľadiska možno hmotné právo na priaznivé životné prostredie vymedziť aj ako právo osoby žiť v životnom prostredí, ktoré umožňuje uspokojovať jej základné životné potreby a využívať ho vo svoj prospech tak, aby sa neznižovala rozmanitosť prírody a zachovali prirodzené funkcie ekosystémov. Právo osoby na životné prostredie, ktoré má mať charakter subjektívneho verejného práva, a ktoré umožňuje uspokojovať jej základné životné potreby, musí byť zabezpečené i prostredníctvom súvisiacich povinností štátov. Do medzinárodnoprávnej úpravy by sa mala premietnuť skutočnosť, že štát v rámci svojho pozitívneho záväzku nielen garantuje, ale i reálne zabezpečuje (s využitím právnych a ekonomických nástrojov) stav, keď jeho územie či životné prostredie nie je zaťažované ľudskou činnosťou nad mieru únosného zaťaženia, ak sa dodržia medzné hodnoty prípustnej miery znečistenia životného prostredia vyhlásené normou medzinárodného práva a súvisiacimi vnútroštátnymi všeobecne záväznými právnymi predpismi alebo ustanovené rozhodnutím príslušného vnútroštátneho orgánu a ak sa vykonávajú opatrenia na predchádzanie nebezpečenstva nenávratného alebo závažného poškodenia životného prostredia. Pre zabezpečenie ochrany hmotného práva na životné prostredie je tiež potrebné vyriešiť jeho vzťah k právu na vodu a k právu na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Obe tieto práva sú, podľa nášho, názoru súčasťou práva na životné prostredie v rámci jeho širšieho výkladu. Rovnako je potrebné doriešiť otázku povahy práva na životné prostredie, keďže v medzinárodnoprávných úpravách sa vyskytuje jeho individuálne chápanie i chápanie kolektívne. Relatívne uspokojivo je riešená otázka vzťahu hmotného práva na životné prostredie a procesných environmentálnych práv, ktoré sú považované za prostriedok jeho ochrany.

Úprava práva Európskej únie v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv by mohla byť rovnako výrazne skvalitnená dôsledným zakotvením hmotného ľudského práva na životné prostredie, ale aj ostatných ľudských environmentálnych práv v Charte základných práv Európskej únie. K ochrane týchto práv by mohla pomôcť i zmena reštriktívneho postoja Súdneho dvora Európskej únie vo vzťahu k aplikácii žalôb na neplatnosť aktu orgánov a inštitúcií Únie podľa článku 263 ZFEÚ (bývalý článok 230 ZES). Podľa tohto článku akákoľvek fyzická alebo právnická osoba môže podať žalobu proti aktom, ktoré sú jej určené alebo ktoré sa jej priamo a osobne týkajú, ako aj voči regulačným aktom, ktoré sa jej priamo týkajú a nevyžadujú vykonávacie opatrenia.

Právna úprava Slovenskej republiky v oblasti ochrany ľudských environmentálnych práv by mohla byť skvalitnená doplnením ústavnej úpravy v tejto oblasti tak, aby v nej boli obsiahnuté všetky ľudské environmentálne práva v duchu medzinárodnoprávnej úpravy. Na vykonanie príslušných ustanovení by následne mohli byť prijaté príslušné zákonné právne úpravy. Ak by k tomu nebola politická vôľa zákonodarcov, z hľadiska existujúcej ústavnej úpravy hmotného práva na životné prostredie podľa článku 44 Ústavy SR a práva na informácie o životnom prostredí podľa článku 45 Ústavy SR by bolo vhodné prijať aspoň podrobnejšiu vykonávaciu zákonnú právnu úpravu článku 44, vzhľadom na to, že existujúce vykonávacie úpravy predstavujú skôr zákony chrániace životné prostredie všeobecne alebo jeho jednotlivé zložky, nie však samotné ľudské právo na životné prostredie. I takýto typ právnej úpravy, samozrejme, prispieva k ochrane ľudského práva na životné prostredie, ale zákonná úprava priamo venovaná ochrane daného hmotného práva by mohla byť, podľa nášho názoru, efektívnejšou.

SUMMARY

Legal Mechanisms of Protection of the Human Environmental Rights in International Public Law, Law of the European Union and Legal Order of the Slovak Republic

The author deals in his monograph with the topic of mechanisms of protection human environmental rights under international public law, European Union law and Slovak legal order.

The topic of the enactment and protection of environmental human rights in public international law, European Union law and Slovak national law is a very interesting and up-to-date topic that is currently being developed and completed. Within this topic, the focus on the enactment of human right to the environment and closely related procedural environmental rights are of particular importance. Procedural environmental rights include the right to access to environmental information, the right to public participation in decision-making on environmental issues and the right of access to justice in environmental matters. At the same time, in the context of environmental human rights, the issue of the regulation of human right to water and the human right to safe hygienic conditions of the environment resonates in the scope of public international law, which is also reflected in the regulation of the European Union law and in the legal order of the Slovak Republic.

Human right to the environment was implemented to the international law at the beginning of the seventies of the twentieth century in the scope of international environmental law. The legal arrangement of this human right was later logically connected with the international human rights law. The international mechanisms of protection of this right are therefore contained in two mentioned parts of international public law – international environmental law and international human rights law. That is why this problematic is considered like an interdisciplinary topic of both mentioned parts of international public law. The right to the environment was firstly mentioned by the Principle 1 of the non-binding Stockholm Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment and was anchored also in binding documents in the scope of the United Nations, Organisation of American States, African Union or European Union. Coming up from the analysis of the relevant international documents the author comes to the conclusion that the human right to the

environment is anchored in international law in material form and also in the form of procedural rights, which the author calls like procedural environmental rights. Procedural environmental rights include the right to access to information about environment, the right to public participation in decision making in environmental matters and the right to access to justice in environmental matters. Author analyses existing international mechanisms of protection of both of groups of rights. He comes up to the conclusion that the material human right to the environment exist in international law in a declaratory form only. However, there are indirect mechanisms of protection of this right through the widened explanation of existing human rights anchored in international human rights instruments like the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1950). The procedural environmental rights are protected in a more profound manner and could be protected directly through provisions of binding international treaties and also indirectly similar as the material human right to environment.

The most profound international mechanism of the direct protection of the procedural environmental rights is represented by the United Nations European Economic Commission Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus, 1998 – Aarhus convention).

The human right to water and the human right to safe hygienic conditions of the environment also originated in international public law. Both of these rights are closely linked. These rights have found their expression in international public law in both non-binding documents and binding international conventions which include e.g. the procedures of individual communications to be lodged to the quasi-judicial authorities created by these conventions. Their protection can also be supported by the application of non-direct protection mechanisms, including the possibility of individual communications to the international quasi-judicial bodies created by UN human-law conventions, international judicial bodies created by regional human rights conventions.

In this context it is to state, that there is a close link between the right to water, the right to safe hygienic environmental conditions and the right to the environment,. The right to the environment can, in essence, include both the right to water and the right to safe hygienic environmental conditions. The right to the environment exists rather in a declarative form. However, the right to water and the right to safe hygienic environmental conditions are more firmly anchored in international law and can therefore be protected more effectively. The protection of these rights contributes retrospectively to the protection

of human right to the environment. All three rights can be protected through procedural environmental rights, including the right to access to environmental information, the right to participate in the environmental decision-making process and the right to remedy in the event of violation of these rights.

Author further analyses the mechanisms of protection of the right to the environment and procedural environmental rights in the scope of the European Union. These mechanisms were developed by several directives and regulations of the secondary law of European Union. Those rules are oriented mostly to the protection of the procedural environmental rights. Most of them were issued in the continuity with the fact of signature and ratification of the Aarhus Convention by the European Union. The other means of protection of both of mentioned groups of rights are represented by the mechanisms of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), which is respected by the EU like a binding document, and by the Charter of Fundamental Rights (2000) through its article 37. The human right to water and the human right to safe hygienic conditions of the environment have found their expression in the rules of EU law as well in both non-binding documents and binding rules. Protection of all of the six environmental human rights at the level of EU law can also be supported in the scope of proceedings before the Court of Justice of the EU.

Ultimately, in the international public and EU law, there are six environmental human rights which are related to each other. Protection of each of those rights individually *de facto* contributes to the protection of the others. In addition, all of these six environmental human rights can be indirectly protected through a wider interpretation of human rights enshrined in binding rules of public international law and EU law like the right to respect for private and family life, the right to liberty and security, the rights of members of minorities to enjoy their own culture, the right to prohibit torture, inhuman or degrading treatment, the right to information, the right to a fair trial, moral and mental integrity, and so on. To the protection of these rights contribute the rules of international environmental law as well as EU environmental law in general since their rules protect environment as such.

Slovak legal order includes environmental rights as well. These rights were included to the Slovak legal order in continuity with the relevant rules of international public law and EU law binding for the Slovak republic. The Constitution of the Slovak republic No. 460/1992 Coll. of Laws as amended includes the right to environment in Article 44 in the formulation „Everyone has the right to a favorable environment.“ The Constitution also enshrines one of the procedural environmental rights the right to full and timely information on the

state of the environment and the causes and consequences of this condition in Article 45. More detailed legal arrangement of procedural environmental rights is contained in the Slovak internal laws. The Constitution of the Slovak Republic indirectly protects the human right to water in the Article 4 as well.

Another level of the penetration of human environmental rights from public international law and EU law into the legal order of the Slovak Republic is provided by the provisions of the Slovak legal order concerning the relationship of international law (including EU law) and Slovak municipal law, represented in particular by the provisions of Article 1 paragraph 2, Article 7 paragraph 2 and Article 7 (5) of the Constitution of the Slovak Republic. In the context of these provisions, the rules of international public law and EU law of a contractual nature prevail over ordinary laws and become part of the Slovak legal order.

Following these national regulations, it is possible to register the relatively solid case law of the Slovak national courts on application of national standards enshrining human environmental rights as well as the standards of international public law and EU law in this area. It is also possible to identify the case law of the Aarhus Committee, Court of Justice of the European Union and European Court of Human Rights on the application of human environmental rights in the legal order of the Slovak Republic.

From the point of view of possible *de lege ferenda* proposals for improvement of the reviewed legal arrangements of international public law, European Union law and Slovak law in the area of protection of human environmental rights, several key proposals can be made.

International law on the protection of human environmental rights could be greatly enhanced by the rigorous enshrining of substantive human right to the environment in the form of an Additional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights or in the form of a special convention devoted to human environmental rights. If the international community chose the form of a special convention on human environmental rights, the International Court on Human Environmental Rights could be set up equipped by the control mechanism of the Convention e.g. with the power to receive complaints against states from individuals or interested public, including non-governmental organizations. Such a court could relatively significantly help deal with the increasing number of complaints against violations of human environmental rights, as we register them, in particular, before the regional European and American human rights courts.

The amendment of European Union law on the protection of human environmental rights could also be greatly enhanced by the rigorous enshrining of

substantive human right to the environment but also of other human environmental rights in the Charter of Fundamental Rights of the European Union. An amendment of the restrictive position of the Court of Justice of the European Union in relation to the application of actions for annulment of an act of the institutions and bodies of the Union under Article 263 Treaty on the Functioning of the European Union could also help to protect those rights. Under this Article, any natural or legal person may bring an action against acts which are addressed to him or which are of direct and individual concern to him and also against regulatory acts which concern him directly and which do not need for implementing measures.

The legislation of the Slovak Republic on the protection of human environmental rights could be improved by supplementing arrangement of the Constitution of the Slovak Republic in this area in order to include all human environmental rights as anchored in the international public law. Appropriate legal regulations could subsequently be adopted to effectuate the relevant provisions. If this were not the political will of the legislators, from the view of the existing constitutional regulation of the substantive environmental law under Article 44 of the Constitution of the Slovak Republic and the right to information on the environment according to Article 45 of the Constitution of the Slovak Republic could be reasonable to adopt at least more effective implementing legal regulation of both articles. Particularly in relation to Article 44, existing implementing regulations are acts protecting the environment in general or its individual components, but not the human right to the environment itself.

LITERATÚRA

Monografie, učebnice, komentáre, zborníky, články v časopisoch a internetové články

- ANTON, D. K.; SHELTON, D. L. *Environmental Protection and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 1026 s. ISBN 978-0-521-74710-3.
- AFFOLDER, N. Square Pegs and Round Holes? Environmental Rights and Private Sector. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 11–36. ISBN 978-0-19-873614-1.
- ANAYA, S. J. *Indigenous Peoples in International Law*. Second edition. Oxford: Oxford University press, 2004. 396 s. ISBN 978-0-19-517350-5.
- ANAYA, S. J.; GROSSMAN, C. The Case of Awas Tingni v Nicaragua: A New Step in the International Law of Indigenous Peoples. In: *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 19, 2002. s. 1–15. ISSN 0743-6963. Dostupné k 8. 7. 2014 na webstránke: <http://www.ajicl.org/AJICL2002/vol191/introduction-final.pdf>
- BIRNIE, P. W.; BOYLE, A. E. *International Law & The Environment*. Oxford: Oxford University Press 1994. 563 s. ISBN 0-19-876283-6.
- BIRNIE, P. W. BOYLE. A. E. *Basic Documents on International Law and the Environment*. Oxford: Oxford University Press, 1995. 688 s. ISBN 0-19-876321-2.
- BOER, B. Environmental Law and Human Rights in the Asia-Pacific. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 135–180. ISBN 978-0-19-873614-1.
- BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 246 s. ISBN 978-0-19-873614-1.
- BOUSSARD, H.; DELOGE, V.; VAN DE LANDE, L.; NEUMEYER, H. *The Human Rights to Water and Sanitation in Courts Worldwide. A Selection of National, Regional and International Case Law*. Geneva: WaterLex, 2014. 239 s. ISBN: 978-2-940526-00-0.
- BOYLE, A. Human Rights and the Environment. Where Next? In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 201–239. ISBN 978-0-19-873614-1.

- CARLANE, C. P.; GRAY, K. R.; TARASOFSKY, R. G. *The Oxford Handbook of International Climate Change Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 832 s. ISBN 978-0-19-968460-1.
- CULLET, P. Human Rights and Climate Change. Broadening the Right to Environment. In: CARLANE, C. P.; GRAY, K. R.; TARASOFSKY, R. G. *The Oxford Handbook of International Climate Change Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016. s. 495–519. ISBN 978-0-19-968460-1.
- ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. 832 s. ISBN 978-80-89447-93-0.
- DAMOHORSKÝ, M.; ŠTURMA, P.; ONDŘEJ, J.; ZÁSTĚROVÁ, J.; SMOLEK, M.; SOBOTKA, M.; STEJSKAL, V.; ŽÁKOVSKÁ, K. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2008. 318 s. ISBN 978-80-903409-8-9.
- DÉJANT-PONS, M; PALLEMAERTS, M. *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. 327 s. ISBN 92-871-4777-9.
- GRUBER, S. Human Displacement and Climate Change in the Asia-Pacific. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 181–200. ISBN 978-0-19-873614-1.
- HANNIKAINEN, L. Legal Nature of Minority Rights as Part of Human Rights, Limitations, Derogations, Reservations, and Interpretative statements. In: WELLER, M. (ed): *Universal Minority Rights, A Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies*. Oxford University Press, 2007. s. 27–48. ISBN 978-0-19-920851-7.
- HAYWARD, T. *Human Rights and the Environment*. Volume 1. Critical concepts in the environment Human Rights and the Environment. Nex York: Routledge, 2017. ISBN 978-041553-075-0.
- JANKUV, J. Definícia pojmu domorodý národ v súčasnom medzinárodnom práve. In: *Právnik*, č. 8, 1999. s. 725–738. ISSN 0231-6625.
- JANKUV, J. *Medzinárodnoprávna ochrana práv príslušníkov menšín*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 316 s. ISBN 978-80-7380-210-3.
- JANKUV, J. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2006. 357 s. ISBN 80-8078-096-X.
- JANKUV, J. Judikatura medzinárodných arbitrážnych, súdnych a kvázisúdnych orgánov v oblasti ochrany práv domorodých (pôvodných) národov. In: *Societas et Iurisprudentia*, Roč. 2, č. 3, 2014. s. 19–66. ISSN 1339-5467.
- JANKUV, J. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008). s. 63–83. ISSN 0323-0619.

- JANKUV, J. Praktická aplikácia medzinárodného práva životného prostredia v praxi medzinárodných súdnych, arbitrážnych a iných orgánov. In: *Medzinárodné právo ako strážca svetového poriadku: Vynútiteľnosť medzinárodného práva v 21. storočí*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2014. s. 90–122. ISBN 978-80-89640-02-7.
- JANKUV, J. Ochrana klímy v práve životného prostredia Európskej únie a prístup Slovenskej republiky k tejto problematike desať rokov po jej vstupe do Európskej únie. In: *10 rokov v EÚ: vzťahy, otázky, problémy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014. s. 95–121. ISBN 978-80-8152-206-2.
- JANKUV, J. Ľudské právo na životné prostredie a jeho ochrana podľa Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950). In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Rada Európy a ochrana životného prostredia*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 11. septembra 2008, Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2008. 94–112. ISBN 978-80-8082-243-9.
- JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLAŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 319 s. ISBN 978-80-7380-559-3.
- JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLAŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.
- KISS, A. Le droit á l'environnement en tant que moyen d'assurer la mise en oeuvre de traités internationaux, In: Šturma, P. et al.: *Implementation and Enforcement of International Environmental Law*. Univerzita Karlova, Praha 2002, s. 38–45. ISBN 80-85889-45-5.
- KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné (Všobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 520 s. ISBN 978-80-8168-743-3.
- KLUČKA, J. Miesto a úprava noriem medzinárodného práva v Ústave Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, roč. 54, č. 4, 2002. s. 381–392. ISSN 1335-6461.
- KLUČKA, J., J. ČORBA, R. PROCHÁZKA a V. VÁVROVÁ. Uplatňovanie európskeho práva na Slovensku. In: ČORBA, J. a kol.: *Európske právo na Slovensku: Právny rozmer členstva Slovenskej republiky v Európskej únii*. Bratislava: Kalligram 2003. s. 217–301. ISBN 80-968886-1-7.
- KARAS, V.; KRÁLIK, A.: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012. 526 s. ISBN 978-80-7179-287-1.
- KOFF, H.; MAGANDA, C. In: The EU and The Human Right to Water and Sanitation: Normative Coherence as the Key to Transformative Development.

- In: *European Journal of Development Research*, Volume 28, Number 1, 1 January 2016, s. 91-110. ISSN 0957-8811.
- KOŠIČIAROVÁ, S. a kol. *Právo životného prostredia*. Žilina: Eurokódex, 2006. 463 s. ISBN 80-88931-57-6.
- KOŠIČIAROVÁ, S.: *EC Environmental Law*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 223 s. ISBN 978-80-7380-219-6.
- KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Rada Európy a ochrana životného prostredia*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 11. septembra 2008. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2008. 249s. ISBN 978-80-8082-243-9.
- KOŠIČIAROVÁ, S. Medzinárodnoprávne a ústavnoprávne aspekty presadzovania práva na priaznivé životné prostredie. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Bojnice, 6.–7. september 2016. Ružomberok: Epos, 2016. s. 128–138. ISBN 978-80-8082-989-6.
- KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.) *Právo na životné prostredie a nástroje jeho presadzovania*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Bojnice, 6.–7. september 2016. Ružomberok: Epos, 2016. 271 s. ISBN 978-80-8082-989-6.
- KRÁMER, L. The EU Courts and Access to Environmental Justice. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 107–133. ISBN 978-0-19-873614-1.
- KRUŽÍKOVÁ, E.; ADAMOVÁ, E.; KOMÁREK, J. *Právo životního prostředí Evropských společenství*. Praha: Linde, 2003. 410 s. ISBN 80-7201-430-7.
- KUHN, Z. Samovykonateľnosť, priama účinnosť a niektoré teoretické otázky aplikácie medzinárodných smluv ve vnitrostátním právu. In: *Právnik*, č. 5, 2004. s. 471–501. ISSN 0231-6625.
- MASLEN, M. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha: Leges, 2017. s. 10–11. ISBN 978-80-7502-193-9.
- MASLEN, M. *Verejná správa a právo na životné prostredie*. Praha: Leges, 2016. 248 s. ISBN 978-80-7502-198-4.
- MCGOLDRICK, D. *The Human Rights Committee*. Oxford: Clarendon Press, 1994. 648 s. ISBN 978-01-9825-894-0.
- MORGERA, E. Benefit-sharing as a Bridge Between the Environmental and Human Rights Accountability of Multinational Corporations. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 37–68. ISBN 978-0-19-873614-1.
- NAGYOVÁ, S. Slovensko musí vysvetľovať, prečo chráni vodu. In: *Pravda*, 16. 2. 2016. Dostupné k 5. 12. 2017 na webstránke <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/383682-slovensko-musi-vysvetlovat-preco-chrani-vodu/>

- MAZÁK, J., M., JÁNOŠÍKOVÁ, G. DOBROVIČOVÁ, L. OROSZ, a A. ANGELOVIČOVÁ. *The Charter of Fundamental Rights of the European Union in Proceedings before courts of the Slovak Republic*. Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Faculty of Law, Institute of International Law and European Law, 2016. 278 s. ISBN 978-80-8152-432-5.
- ONDŘEJ, J. Mezinárodněprávní ochrana životního prostředí na konci 20. století. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, č. 3–4/1998, s. 73–88. ISSN 0323-0619; ISBN 80-7184-879-4.
- PAVONI, R. Environmental Jurisprudence of the European and Inter-American Courts of Human Rights. In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. s. 69–106. ISBN 978-0-19-873614-1.
- SHAW, M. N. *International Law*. Sixth Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 1708 s. ISBN 978-0-521-72814-0.
- SHELTON, D. Human Rights and the Environment: What specific Environmental Rights Have Been Recognized? In: *Denver Journal of International Law and Policy*. Vol. 35, No. 1, 2006. s. 129–171. ISSN 0196-2035.
- STRÁŽNICKÁ, V. a kol. *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Žilina: Eurokódex, 2013. 551 s. ISBN 978-80-89447-95-4.
- SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšírené vydanie. Žilina: Eurokódex 2006. 1116 s. ISBN 80-88931-51-7.
- ŠIŠKOVÁ, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. Praha: ASPI, 2003. 228 s. ISBN 80-86395-52-9.
- ŠMID, M.: Priama aplikovateľnosť medzinárodného práva a jeho postavenie voči vnútroštátnemu právu, In: *Právny obzor*, č. 1, 1997. s. 28–35. ISSN 0032-6984.
- ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 170 s. ISBN 978-80-7400-318-9.
- ŠTURMA, P.: Mezinárodní odpovědnost za škody v mezinárodním právu životního prostředí, In: (kapitola v učebnici). In.: ŠTURMA, P. a kol.: *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 151. ISBN 80-903409-2-X.
- ŠTURMA, P.; DAMOHORSKÝ, M.; ONDŘEJ, J.; ZÁSTĚROVÁ, J.; SMOLEK, M. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. 193 s. ISBN 80-903409-2-X.
- ŠTURMA, P. Vztah Evropské úmluvy o lidských právech a práva EÚ po posudku SDEU 2/13. In: SVÁK, J.; ERDÖSOVÁ, A. *Juridizácia ľudských práv*

- v kontexte judikatury Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2015. s. 19–23. ISBN 978-80-89453-11-6.
- TAVERNIER, P.: La Cour européenne des droits de l'Homme et la mise en oeuvre du droit international de l'environnement In: ŠTURMA, P. ET AL.: *Implementation and Enforcement of International Environmental Law*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. s. 47–60. ISBN 80-85889-45-5.
- TICHÝ, L. a kol. *Evropské právo*. Praha: C. H. Beck, 1999. 915 s. ISBN 80-7179-113-X.
- VANDERHEIDEN, S. (ed.) *Environmental Rights*. New York: Routledge, 2016. 574 s. ISBN 978-14-0942-296-9.
- WAELEBROECK, D.; SPECKER, A.: Freedom of environmental information in the EU – confidential business information for free? In: *Journal for European Environmental & Planning Law*, č. 5/2006. s. 236–241. ISSN 1613-7272.
- WELLER, M.(ed): *Universal Minority Rights, A Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies*. Oxford University Press, 2007. 525 s. ISBN 978-0-19-920851-7.
- ZÁSTĚROVÁ, J. Jednotlivci: právo na životní prostředí. In: ŠTUMA, P.; DAMOHORSKÝ, M.; ONDŘEJ, J.; ZÁSTĚROVÁ, J.; SMOLEK, M. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 35–57. ISBN 80-903409-2-X.

Dokumenty

- Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights (1988)*, O.A.S. Treaty Series No. 69 (1988) reprinted in Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, OEA/Ser.L.V/II.82 doc.6 rev.1 at 67 (1992). Tento protokol bol podpísaný 17. novembra 1988. Do platnosti vstúpil 16. novembra 1999.
- American Declaration of the Rights and Duties of Man (1948)*, OEA/Ser.L./V. II.23, doc. 21, rev. 6 (1948)
- American Convention on Human Rights (1969)*, O.A.S. Treaty Series No. 36 (1969). Tento dohovor bol podpísaný 22. novembra 1969. Do platnosti vstúpil 18. júla 1978.
- African Charter on Human and Peoples' Rights (1981)*, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982). Do platnosti vstúpila 21. októbra 1986.

- Bergen Ministerial Declaration on Sustainable Development in the ECE Region*, 16 May 1990, paragraph 16 (g).
- Commission Decision 2008/50/EC of 13 December 2007 laying down detailed rules for the application of Regulation (EC) No 1367/2006 of the European Parliament and of the Council on the Aarhus Convention as regards requests for the internal review of administrative acts*, OJ L 013, 16/01/2008 s. 0024–0026.
- Commission Decision 2008/401/EC, Euratom of 30 April 2008 amending its Rules of Procedure as regards detailed rules for the application of Regulation (EC) No 1367/2006 of the European Parliament and of the Council on the application of the provisions of the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters to Community institution and bodies*, OJ L 140, 30/05/2008 s. 0022–0025.
- Commission Directive 98/15/EC of 27 February 1998 amending Council Directive 91/271/EEC with respect to certain requirements established in Annex I thereof (Text with EEA relevance)*. OJ ES L 67, s. 29.
- Convention on Access to Information, Public Participation on Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998). United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447. Dohovor vyšiel v Zbierke zákonov Slovenskej republiky ako Oznámenie MZV č. 43/2006 Z. z.
- Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment* (1993). Lugano, 21 June 1993, 32 ILM 1228 (1993).
- Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context* (1991), United Nations, Treaty Series, vol. 1989, p. 309.
- Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* (1992). United Nations, Treaty Series, vol. 1936, p. 269. Tento dohovor bol publikovaný v rámci Vyhlášky MZV č. 358/2002 Z.z
- Convention on co-operation for the protection and sustainable use of the Danube river* (1994). CELEX 21997A1212(03) (31997D0825). Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov Slovenskej republiky v rámci Oznámenia č. 356/2002 Z. z.
- Council Directive 91/414/EEC of 15 July 1991 concerning the placing of plant protection products on the market*, Official Journal L 230, 19/08/1991 P. 0001–0032.
- Council Directive 90/313/EEC of 7 June 1990 on the freedom of access to information on the environment*, OJ 1990 L 158/56.
- Council Directive 85/337/EEC on the assessment of the effect of certain public and private projects on the environment, as amended*, OJ 1985 L 175/40.

- Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control, OJ 1996 L 257/26.*
- Council Directive 84/360/EEC on the combating of air pollution from industrial plants, as amended, OJ 1984 L 188/20.*
- Council Directive 89/369/EEC on the prevention of air pollution from new municipal waste incineration plants, OJ 1989 L 163/32.*
- Council Directive 89/429/EEC on the reduction of air pollution from existing municipal waste-incineration plants, OJ 1989 L 2003/50.*
- Council Directive 96/62/EC on ambient air quality assessment and management, OJ 1996 L 296/55.*
- Council Directive 91/271/EEC of 21 May 1991 concerning urban waste-water treatment. OJ. ES L 135, s. 40.*
- Declaration of the UN Conference on the Human Environment, Stockholm, 5–16 June 1972, UN Doc. A/Conf. 48/14/Rev. 1 (1972).*
- Declaration by the European Council on the Environmental Imperative, Bull. Eur. Comm., No. 6, at 17 (1990).*
- Decision 2005/370/EC on the conclusion, on behalf of the European Community, of the Convention on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters (1998).*
- Doc. 12298 19 June 2010 „The challenges posed by climate change / Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment, Reply to Recommendation 1883 (2009) and Recommendation 1885 (2009), Committee of Ministers.*
- Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC, OJ 2001 L 106, p. 1.*
- Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC, OJ L 156/17.*
- Directive 2008/1/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 concerning integrated pollution prevention and control.*
- Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC, OJ L 156/17.*

- Directive 2003/4/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC*, OJ 2003 L 41/26.
- Directive 2000/60/EC of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy*, OJ L 327, 22/12/2000 s. 0001–0073.
- Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC* (OJ 2001 L 106, p. 1.
- Directive 2001/42/EC of 27 June 2001 on the assessment of certain plans and programmes on the environment*, OJ L 197, 21/07/2001 s. 0030–0037.
- Directive 2002/3/ES of the European Parliament and of the Council relating to ozone in ambient layer, as amended*, OJ 2002 L 67/14.
- Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC*, OJ L 275/32.
- Document KOM/2010/0143.*
- Draft UNECE Charter on Environmental Rights and Obligations (1990)* adopted in October 29–31, 1990.
- European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5.
- Charta základných práv Európskej únie*, Úradný vestník EÚ, C 303/01, 14. 12. 2007.
- Indigenous and Tribal Populations Convention (1957)*. 26 June 1957, C107, dostupný k 22. 9. 2015 na webstránke : <http://www.refworld.org/docid/3ddb66804.html>.
- Indigenous and Tribal Peoples Convention (1989)*. 27 June 1989, C169, dostupný k 22. 9. 2015 na webstránke : <http://www.refworld.org/docid/3ddb6d514.html>.
- International Covenant on Civil and Political Rights (1966)*. United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov Slovenskej republiky v rámci Vyhlášky č. 120/1976 Zb.
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966)*, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov Slovenskej republiky v rámci Vyhlášky č. 120/1976 Zb.
- Implementation report by the Czech Republic*, ECE/MP.PP/2005/18/Add. 6.
- Implementation report by the Czech Republic*, ECE/MP.PP/IR/2008/CZE.
- Implementation report by Slovakia*, ECE/MP.PP/IR/2008/SVK.
- Implementation report by European Community*, ECE/MP.PP/IR/2008/EC.

- Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopíňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007, Úradný vestník EÚ, 2007/C306/01, 17. 12. 2007.*
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 211/2011 o iniciatíve občanov; Ú. v. EÚ L 65, 11. 3. 2011, s. 1.*
- Návrh Charty environmentálnych práv a záväzkov (1990) Hospodárskej komisie OSN pre Európu (Draft UNECE Charter on Environmental Rights and Obligations (1990) adopted in October 29–31,1990), Text charty je dostupný na webstránke www.euro.who.int/AboutWho/Policy/20010827_3.*
- Proposal of the Directive of the European Parliament and of the Council on access to justice in environmental matters, COM(2003) 624 final, 2003/0246 (COD), Brussels, 24. 10. 2003.*
- Recommendation 1883 (2009) „Challenges posed by climate change“ adopted by the Parliamentary Assembly on 29 September 2009*
- Recommendation 1885 (2009) „Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment“, adopted by the Parliamentary Assembly on 30 September 2009.*
- Regulation 1367/2006 of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on the application of the provisions of the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters to Community, OJ L264/13, 25. 9. 2006.*
- Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments. UN Doc. A/HRC/6/3, 16 August 2007.*
- Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque. UN Doc. A/HRC/18/33, 4 July 2011.*
- Report of the Ad hoc Meeting on Environmental Rights and Obligations, UN Doc. ENVWA/AC.7/2, 10 July 1991, paragraph 10.*
- Resolution adopted by the Human Rights Council 24/18. The human right to safe drinking water and sanitation. UN Doc. A/HRC/RES/24/18. 27 September 2013.*
- Resolution 1693 (2009) Water: a strategic challenge for the Mediterranean Basin, adopted by the Assembly on 2 October 2009.*
- Rozhodnutie č. 20154225 zo dňa 10. 12. 2015 (Rules concerning export of water)*
- Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (2001), United Nations, Treaty Series, vol. 2256, p. 119. Tento dohovor bol publikovaný v Zbierke zákonov Slovenskej republiky rámci Oznámenia MZV č. 593/2004 Z. z.*

- „*Summary of proposed legal principles for environmental protection and sustainable development*“, World Commission on Environment and Development Experts Group on Environmental Law. In: *Principles of Environmental conservation and sustainable development: summary and survey: a study in the field of international law and related reports: revised April 1996*, by Steven C. Rockefeller. San Jose, Costa Rica. Earth Charter Project, Earth Council, 1996, p. 128. Anglický text dostupný na webstránke <http://iisd1.iisd.ca/sd/principle.asp?pid=59&display=1>.
- The ASEAN Human Rights Declaration* (2012). Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), 18 November 2012.
- United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Resolution adopted by the UN General Assembly, 2 October 2007, UN Doc. A/RES/61/295 (2007).
- UN GA Resolution „*Need to ensure a healthy environment for the well being of individuals*“, UN Doc. A/RES/45/94 (1990).
- United Nations Human Rights Council, *Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*, John H. Knox, *Preliminary Report*, UN Doc. A/HRC/22/43 (24. december 2012). Dokument dostupný k 12. 7. 2018 na webstránke https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-43_en.pdf.
- United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992). United Nations Treaty Series, vol. 1771, p. 107. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Oznámenia MZV SR č. 548/2006 Z. z.
- United Nations Charter*, 24 October 1945, 1 UNTS XVI.
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z., ústavného zákona č. 9/1999 Z. z., ústavného zákona č. 90/2001 Z. z., ústavného zákona č. 140/2004 Z. z., ústavného zákona č. 323/2004 Z. z., ústavného zákona č. 463/2005 Z. z., ústavného zákona č. 92/2006 Z. z., ústavného zákona č. 210/2006 Z. z., ústavného zákona č. 100/2010 Z. z., ústavného zákona č. 356/2011 Z. z., ústavného zákona č. 232/2012 Z. z., ústavného zákona č. 161/2014 Z. z. a ústavného zákona č. 306/2014 Z. z.
- Vysvetlivky k Charte základných práv Európskej únie, Úradný vestník EÚ 2007/C 303/02.
- World Charter for Nature*, UN Doc. A/Res./37/7(1982).
- Zákon č. 38/1993 Z. z. o organizácii ústavného súdu a konaní pred ním.
- Zákon č. 289/2016 Z. z. Zákon o vykonávaní medzinárodných sankcií a o doplnení zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách

a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 97/1963 zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

Zákon č.40/1993 Z. z. o štátnom občianstve.

Zákon č.416/2004 Z. z. o Úradnom vestníku Európskej únie.

Zmluva o Európskej únii (1992), Úradný vestník EÚ, 2007/C306/01, 17. 12. 2007.

Zmluva o fungovaní Európskej únie (1957), Úradný vestník EÚ, 2007/C306/01, 17. 12. 2007.

Zákon č. 17/1992 o životnom prostredí v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 223/2001 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č.372/1990 o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 137/2010 Z. z. o ochrane ovzdušia.

Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

Atanasov v Bulgaria, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 12853/03, 2nd December 2010, European Court of Human Rights.

Athanassoglou and Others v Switzerland, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 27644/95, 6th April 2000. European Court of Human Rights.

Dubetska and Others v Ukraine, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 30499/03, 10 February 2011, European Court of Human Rights.

Eugen Gabriel Radu v Romania, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No 3036/04, 13 October 2009. European Court of Human Rights.

- Fadeyeva v Russia*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 55723/2000, 9th June 2005, European Court of Human Rights.
- Guerra and Others v Italy*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 14967/89, 19th February 1998, European Court of Human Rights.
- Hatton and Others v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 36022/97, 2nd October 2001, European Court of Human Rights.
- Hatton and Others v United Kingdom*, Judgment of Grand Chamber, Merits and Just Satisfaction, App. No. 36022/97, 8th July 2003, European Court of Human Rights.
- Kyrtatos v Greece*, Judgement, Merits and just satisfaction, App. No. 41666/98, 22nd May 2003, European Court of Human Rights.
- L.C.B. v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 23413/94, 9th July, 1998. European Court of Human Rights.
- López Ostra v Spain*, Judgment, Merits and just satisfaction, App. No. 16798/90, 9th December 1994, European Court of Human Rights.
- Marian Stoicescu v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 12934/02, 16 July 2009. European Court of Human Rights.
- McGinley and Egan v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 21825/93, 9th June 1998 and App.No. 23414/94, 9th June 1998. European Court of Human Rights.
- Powell and Rayner v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 9310/81, 21st February 1990. European Court of Human Rights.
- Riad and Idiab v Belgium*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, Applications No. 29787/03 and No. 29810/03, 24 January 2008. European Court of Human Rights.
- Surugiu v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 48995/99, 20th April 2004, European Court of Human Rights
- Taskin and Others v Turkey*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 46117/99, 10th November 2004, European Court of Human Rights.
- Tătar v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 67021/01, 27th January 2009, European Court of Human Rights.
- Zander v Sweden*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 14282/88, 25 November 1993, European Court of Human Rights.
- Zimmerman and Steiner v Switzerland*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No.8737/79, 13th July 1983. European Court of Human Rights.

Judikátúra Medziamerickej komisie pre ľudské práva

Case of Yanomami v Brazil, Case No. 7615, Resolution No. 12/85 of March 5, 1985, Inter-American Commission of Human Rights.

Judikátúra Medziamerického súdu pre ľudské práva

Case of Kawas-Fernández v Honduras, Merits, Reparations and Costs, Judgement of April 3, 2009. Inter-American Court of Human Rights Series C, No. 196.

Case of the Kichwa Indigenous People of Sarayaku v Ecuador, Merits, Reparations and Costs, Judgment of June 27, 2012. Inter-American Court of Human Rights, Series C, No. 245.

Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v Nicaragua, Merits, Reparations and Costs, Judgement of August 31, 2001. Inter-American Court of Human Rights, Series C, No. 79 (2001).

Case of Claude Reyes and Others v Chile, Judgement of September 19, 1996, Inter-American Court of Human Rights, Series C No. 151 (1996).

Judikátúra Súdneho dvora Európskej únie

Case C-240/09, Lesoochránárske zoskupenie VLK v Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky. Reference for a preliminary ruling: Najvyšší súd Slovenskej republiky – Slovakia. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 8 March 2011.

Case C-438/07, Commission of the European Communities v Sweden. Judgment of the Court (Third Chamber) of 6 October 2009.

Case C-321/96, Wilhelm Mecklenburg v Kreis Pinneberg-der Landrat (1998), ECR I-3809.

Case C-217/97, Commission v Germany (1999), ECR I-5087.

Case C-552/07, Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre, Judgment of the Court of Justice, 17 February 2009.

Case C-354/06, Commission v Luxembourg, Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 27 September 2007.

- Case C-93/07, Commission v Belgium*, Judgment of the Court (Seventh Chamber) of 27 September 2007.
- Case C-247/07, Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, Judgment of the Court (Fifth Chamber), 4 December 2008.
- Case C-427/07, Commission of the European Communities v Ireland*, Judgment of the Court (Second Chamber) of 16 July 2009.
- Case C-263/08, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening v Stockholms kommun genom dess marknämnd*, Judgment of the Court (Second Chamber) of 15 October 2009.
- Cases T-236/04 a T-241/04, EEB and Stichting Natuur en Milieu v Commission*, Order of the Court of First Instance (Second Chamber) of 28 November 2005.
- Case C-266/09, Stichting Natuur en Milieu, Vereniging Milieudefensie, Vereniging Goede Waar & Co. proti College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, predtým College voor de toelating van bestrijdingsmiddelen*, Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 16 December 2010.

Judikátúra Aarhuského výboru

- Communication ACCC/C/2006/17
Communication ACCC/C/2007/21
Communication ACCC/C/2008/32
Communication ACCC/C/2013/89
Communication ACCC/C/2008/32
Communication ACCC/C/2010/54
Communication ACCC/C/2012/68
Communication ACCC/C/2012/72
Communication ACCC/C/2013/96
Communication ACCC/C/2014/121
Communication ACCC/C/2014/123
Communication ACCC/C/2015/128

Judikatúra Výboru pre ľudské práva

- UN Human Rights Committee, *Communication No. 67/1980 E.H.P. v Canada* (1990), UN Doc. CCPR/17/D/67/1980.
- UN Human Rights Committee, *Communication No. 167/1984, Lubicon Lake Band v Canada*, UN Doc. A/45/40, (1990).
- UN Human Rights Committee, *Communication No. 547/1993, Apirana Ma-huika and Others v New Zealand*, UN Doc. CCPR/C/370/D/547/1993 (2000)
- UN Human Rights Committee, *Hoppu and Bessert v France*, *Communication No. 549/1993*, U.N. Doc. CCPR/C/60/D/549/1993/Rev.1. (1997).

Judikatúra slovenských vnútroštátnych súdov

- Nález Ústavného súdu II. ÚS 58/2001 z 31. októbra 2001.*
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky I. ÚS 154/05-64 z 28. februára 2006.*
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 197/2010-52, z 13. januára 2011.*
- Rozsudok Krajského súdu v Bratislave, č. k. 4S/125/2009-72.*
- Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici 23S/115/2008-59.*
- Rozsudok Krajského súdu v Bratislave v 4S 84/2008-72.*
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 5 Sžp/6/2009.*
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky Sp. zn.: 5Sžp/21/2012.*
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky Sp. zn. 5Sžz/1/2010 z 28. apríla 2011.*
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky Sp. zn. 8Sžz/1/2010 z 27. januára 2011.*

O AUTOROVI

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD. je absolventom Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (1989). Titul PhD. získal v roku 1999, habilitoval v roku 2010. V súčasnosti pôsobí ako docent Katedry medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, kde sa vedecky i pedagogicky venuje problematike medzinárodného práva verejného, so špecializáciou na problematiku medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv, práv príslušníkov menšín a ľudských environmentálnych práv. V minulosti o. i. pôsobil ako vedúci Katedry medzinárodného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, prodekan pre zahraničné styky Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, riaditeľ Ústavu medzinárodných vzťahov Stredoeurópskej vysokej školy v Skalici, docent Ústavu medzinárodných vzťahov Stredoeurópskej vysokej školy v Skalici a odborný asistent Katedry medzinárodného práva a európskych štúdií Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Je členom Slovenskej spoločnosti pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied v Bratislave a členom Slovenskej advokátskej komory v Bratislave. Absolvoval viaceré študijné pobyty na univerzitách vo Veľkej Británii, a to na Christ Church College Oxfordskej univerzity v Oxforde, School of Economics Westminsterskej univerzity v Londýne, na Human Rights Centre Essexskej univerzity v Colchesteri, ako aj študijný pobyt na Medzinárodnom inštitúte humanitárneho práva v San Reme v Taliansku. Je autorom dvoch samostatných monografií, spoluautorom dvoch ďalších monografií, autorom kapitol troch monografií, vedúcim autorského kolektívu dvoch učebníc, autorom kapitol v dvoch vysokoškolských učebniciach, autorom približne 80 vedeckých a odborných článkov v domácich a zahraničných vedeckých a odborných časopisoch a zborníkoch, autorom a spoluautorom 4 vysokoškolských učebných textov a skript. Je školiteľom doktorandov doktorandského študijného programu v študijnom odbore 3.4.2. teória a dejiny štátu a práva Právnickej fakulty TU v Trnave, členom odborovej komisie v študijnom odbore 3.4.8. medzinárodné právo Právnickej fakulta UK v Bratislave a členom rigorózných komisií Právnickej fakulty TU v Trnave a Právnickej fakulty UK v Bratislave. Je nositeľom Prémie za výnimočný ohlas na jedno dielo v kategórii spoločenské vedy ako prejav verejného uznania za výrazný vedecký ohlas na dielo JANKUV, J.: Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv. Bratislava: Iura Edition, 2006. 316 s. ISBN 80-8078-096-X, ktorá mu bola udelená v roku 2014 Literárnym fondom (sekcia pre vedeckú a odbornú literatúru).

VECNÝ REGISTER

Poznámka: Písmeno „n“ za číslom stránky naznačuje, že sa o hesle pojednáva aj na jednej alebo niekoľkých nasledujúcich stránkach.

A

- Aarhuský dohovor – Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia 8, 15n, 56n, 96n, 140n, 147n, 164
- výbor 60n, 97n, 153n, 164, 192
- Africká charta práv človeka a národov 20
- únia 20, 163
- Americká deklarácia ľudských práv 42n
- Americký dohovor o ľudských právach 20, 42n, 46n, 69n
- ASEAN 21, 79, 85

D

- Deklarácia ľudských práv ASEAN 21, 79, 85
- o právach domorodých národov 50, 52
- o životnom prostredí a rozvoji z Rio de Janeira 16, 54
- Štokholmskej konferencie OSN o ľudskom životnom prostredí 12n, 14, 163
- Dohovor č. 107 o ochrane a integrácii domorodých a ostatných kmeňových a polokmeňových populácií v nezávislých štátoch 51n
- č. 169 o domorodých a kmeňových národoch v nezávislých krajinách 52
- o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vyplývajúce z aktivít nebezpečných pre životné prostredie 18, 170
- o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien 74, 82
- o hodnotení vplyvu na životné prostredie presahujúcom štátne hranice 54
- o ochrane a využívaní hraničných vodných tokov a medzinárodných jazier 55
- o právach dieťaťa 74, 83
- o právach osôb so zdravotným postihnutím 74, 75, 83
- o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja 55n

E

- Európska komisia pre ľudské práva 33n, 41n
- únia 86n, 90n, 110n
- Európsky súd pre ľudské práva 33n, 87

G

- Generálny tajomník Rady Európy 33, 34

H

Hospodárska a sociálna rada Organizácie spojených národov 13n, 25, 76n
 – komisia Organizácie spojených národov pre Európu 15n, 54, 163

CH

Charta Organizácie Spojených národov 13, 23, 26
 – základných práv Európskej únie 87, 88, 108n, 166, 168, 171

J

Judikatúra Aarhuského výboru 9, 153n, 169, 192
 – –, Communication ACCC/C/2006/17 97
 – –, – ACCC/C/2007/21 97
 – –, – ACCC/C/2008/32 97
 – –, – ACCC/C/2010/54 97
 – –, – ACCC/C/2012/68 97
 – –, – ACCC/C/2012/72 97
 – –, – ACCC/C/2013/89 155
 – –, – ACCC/C/2013/96 97
 – –, – ACCC/C/2014/99 61
 – –, – ACCC/C/2014/121 97
 – –, – ACCC/C/2014/123 97
 – –, – ACCC/C/2015/128 97
 – Európskeho súdu pre ľudské práva 9, 65n, 73, 107n, 136, 153n, 169, 189n
 – –, Case of Athanassoglou and Others v Switzerland 67
 – –, – of Dubetska and Others v Ukraine 80n
 – –, – of Eugen Gabriel Radu v Romania 84n
 – –, – of Fadeyeva v Russia 38
 – –, – of Guerra and Others v Italy 37, 68
 – –, – of Hatton and Others v United Kingdom 41
 – –, – of Kyrattos v Greece 34
 – –, – of L.C.B. v United Kingdom 41
 – –, – of López Ostra v Spain 34n
 – –, – of Marian Stoicescu v Romania 85
 – –, – of McGinley and Egan v United Kingdom 68
 – –, – of Powell and Rayner v United Kingdom 41
 – –, – of Riad and Idiab v Belgium 84
 – –, – of Surugiu v Romania 37
 – –, – of Taskin and Others v Turkey 37, 68
 – –, – of Zander v Sweden 68, 81
 – –, – of Zimmerman and Steiner v Switzerland 68
 – Krajského súdu Slovenskej republiky 141n, 197
 – –, Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici 23S/115/2008-59 141

- , ---- v Bratislavě č. k. 4S/84/2008-72 141
- , ---- č. k. 4S/125/2009-72 142n
- Medziamerického súdu pre ľudské práva 191
- , Case of Claude Reyes and Others v Chile 73n
- , - of Kawas-Fernández v Honduras 69n
- , - of the Kichwa Indigenous People of Sarayaku v Ecuador 47n
- , - of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v Nicaragua 46n
- Medziamerickej komisie pre ľudské práva, Case of Yanomami v Brazil 43n, 191
- Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 197
- , Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky Sp. zn. 5Sžp 6/2009 141
- , ----- Sp. zn. 8Sžz/1/2010 z 27. januára 2011 153, 193
- , ----- Sp. zn. 5Sžz/1/2010 z 28. apríla 2011 153, 193
- , ----- Sp. zn. 5Sžp/21/2012 142n, 193
- Súdneho dvora Európskej únie 9, 153, 169, 191n
- , Case C-321/96, Wilhelm Mecklenburg v Kreis Pinneberg-der Landrat (1998) 93n
- , - C-354/06, Commission v Luxembourg 102
- , - C-93/07, Commission v Belgium 102
- , - C-247/07, Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland 102
- , - C-438/07, Commission of the European Communities v Sweden 114n
- , - C-427/07, Commission of the European Communities v Ireland 103
- , - C-552/07, Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre 99n, 106
- , - C-263/08, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsforening v Stockholms kommun genom dess marknämnd 103
- , - C-240/09, Lesoochránárske zoskupenie VLK v Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky 157n
- , Cases T-236/04 a T-241/04, EEB and Stichting Natuur en Milieu v Commission 93, 100n
- Ústavného súdu Slovenskej republiky 118n
- , Nález Ústavného súdu II. ÚS 58/2001 z 31. októbra 2001 121
- , ---- I. ÚS 154/05-64 z 28. februára 2006 119, 137n
- , ---- II. ÚS 197/2010-52, z 13. januára 2011 150
- Výboru pre ľudské práva 193
- , UN Human Rights Committee, Communication No. 67/1980 E.H.P. v Canada (1990) 26n
- , -----, - No. 167/1984, Lubicon Lake Band v Canada 27n
- , -----, - No. 547/1993, Apirana Mahuika and Others v New Zealand 29
- , -----, - No. 549/1993, Hopu and Bessert v France 29

E

- Ludské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia 8, 9n, 82n, 110n, 165, 168n, 171
 -- na vodu 8, 9, 11, 74n, 110n, 165, 168, 171
 -- na životné prostredie 7n, 11n, 86n, 170n

N

- Nariadenie 1367/2006/EC o aplikácii Aarhuského dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v rámci inštitúcií a orgánov spoločenstva 98, 104n, 167

M

- Medziamerická komisia pre ľudské práva 43, 46, 70, 191
 Medziamerický súd pre ľudské práva 43, 46n, 69n, 73n, 191
 Medzinárodný pakt o hospodárskych sociálnych a kultúrnych právach 12, 14, 31, 75n, 82, 170
 -- o občianskych a politických právach 22, 26, 30, 42, 164, 170

O

- Organizácia amerických štátov 20, 43, 163
 -- Spojených národov 8, 12n, 22, 77n, 82, 164

P

- Procesné environmentálne práva 53n, 65n, 90n
 -- -, právo na prístup k informáciám o životnom prostredí 8, 16, 53n, 67n, 93, 98n, 165
 -- -, na správne a súdne prostriedky nápravy vo veciach životného prostredia 8, 53n, 67, 166
 -- -, na účasť v rozhodovacom procese v oblasti životného prostredia 8, 16, 53n, 165n

R

- Rada Európy 21, 29, 33n, 65n, 79n, 164
 Rámcový dohovor o zmene klímy 56, 107
 Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 45/94 (1990) o nutnosti zaistiť zdravé životné prostredie pre blaho jednotlivca 14

S

- Smernica 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva 105, 110n, 167

- 2001/18/ES o zámernom vypúšťaní geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia a o zrušení Smernice 90/220/EEC 100, 105
 - 2003/4/ES o verejnom prístupe k informáciám o životnom prostredí a zrušení smernice 90/313/EHS 93, 98n, 100n, 107, 167
 - 2003/35/ES o verejnej účasti vo vzťahu k vytváraniu určitých plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia a zmene smerníc 85/337/EHS a 96/61/ES vo veci účasti verejnosti a prístupu k spravodlivosti 89, 101n, 142, 151, 167
- Súdny dvor Európskej únie 87n, 90n, 171, 191n

Š

- Špeciálny spravodajca pre ľudské práva a životné prostredie OSN 19, 28
- Štokholmská konferencia OSN o ľudskom životnom prostredí 12n
- Štokholmský dohovor o perzistentných organických látkach 64

Ů

- Ůstava Slovenskej republiky 9, 116n, 120n, 125n, 128n, 133n, 137n, 155, 159n, 169, 172

Z

- Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom 130
- č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov 117, 121
- č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu SR, o konaní pred ním a postavení jeho sudcov 127, 134n
- č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve 130
- č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov 117, 124
- č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov 117
- č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) 117, 121, 122, 125, 159
- č. 416/2004 Z. z. o Úradnom vestníku Európskej únie 127
- č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov 117, 122, 144, 151
- č. 137/2010 Z. z. o ochrane ovzdušia 117, 121, 123
- č. 79/2014 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov 117, 138
- č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov 127, 130, 136
- č. 289/2016 Z. z. o vykonávaní medzinárodných sankcií a o doplnení zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene

a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov 136

Zmluva o Európskej únii 86n, 107, 109, 167

– o fungovaní Európskej únie 86n, 94, 98, 100, 102n, 109, 136n, 159